

FÖLDESI TAMÁS: Mi jár a bűnért a jogban?

HANDRIK ADÉL: A justizmordok okai - tévedési források a büntetőeljárásban

BÓDI LÓRÁNT: Szíven szúrt nyilvánosság

KÁDÁR ÉVA: A természetjogi értelemben vett igazságosság elvének érvényesülése a Zuschlag-ügyben

BENCZE MÁTYÁS: Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíráskodás bizonyítási gyakorlatában

MOLNÁR KATALIN: A rendőrségi ügyeltesek képzésének megújítása

TARTALOM 2011/9.

SUMMARY (7–8)

■ INTERJÚ

....további racionális integrációra számítok...”
Interjú PINTÉR SÁNDOR belügyminiszterrel
(9–15)

FÖLDESI TAMÁS Mi jár a bűnért a jogban? (16–40)

HANDRIK ADÉL A justizmordok okai – tévedési források
a büntetőeljárásban (41–63)

BÓDI LÓRÁNT Szíven szúrt nyilvánosság (64–75)

KÁDÁR ÉVA A természetjogi értelemben vett igazságosság
elvének érvényesülése a Zuschlag-ügyben (76–94)

BENCZE MÁTYÁS Az ártatlanság vélelmének érvényesülése
a magyar büntetőbíróságok
bizonyítási gyakorlatában (95–123)

MOLNÁR KATALIN A rendőrségi ügyeletesek képzésének megújítása
(124–150)

■ HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

SZEKERES TIBOR Sorozatgyilkosságok Csongrád megyében (151–162)

■ EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei
az EU bel- és igazságügyi együttműködése terén
(166–172)

SZERZŐINK 2011/9.

DR. BENCZE MÁTYÁS egyetemi docens,
Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Jogbölcséleti és Jogszociológiai Tanszék

BÓDI LÓRÁNT kommunikáció szakos egyetemi hallgató

DR. FÖLDESI TAMÁS egyetemi tanár, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar

DR. HANDRIK ADÉL ügyészségi fogalmazó,
Zalaegerszegi Városi Ügyészség

KÁDÁR ÉVA negyedéves egyetemi hallgató,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar

DR. MOLNÁR KATALIN főiskolai docens, Rendőrtiszti Főiskola
Társadalomtudományi Tanszék

DR. SZABÓ ADRIENN tanácsos, Európai Együttműködési Főosztály,
osztályvezető, BM EU Együttműködési Főosztály

SZEKERES TIBOR rendőr alezredes, osztályvezető, Csongrád Megyei
Rendőrfőkapitányság

SUMMARY

An interview with Interior Minister Sándor Pintér [9–15]

Földesi, Tamás

What is the price of sin? [16–40]

The author provides an overview of how religion, politics, law and morality define sin and appropriate sanctioning.

Handrik, Adél

Reasons for miscarriage of justice – potential sources for error in the criminal procedure [41–63]

According to research on Hungarian and international justizmords, it is obvious, that the criminal justice system has an inherent tendency for committing mistakes. The author outlines a comprehensive modelling for potential mistakes and errors.

Bódi, Lóránt

Speared publicity [64–75]

Analyzing the narrative, the visual tools, and the methodology of a film documenting the 2009 Cozma-murder, the author scrutinizes how a documentary film can reinforce racist public discourse.

Kádár, Éva

The controversial implementation of the principle of equity in the Zuschlag-case [76–94]

The author provides an analysis of the high-profile 2010 political corruption and embezzlement case of the former Socialist MP János Zuschlag.

Bencze, Mátyás

The presumption of innocence in the reasoning of Hungarian criminal courts [95–123]

The author presents the methodology and results of an empirical research which was aimed at discovering the application and implementation of the principle of 'presumption of innocence' in criminal procedure. The research analyzed patterns for reasoning used by judges during the evaluation of facts in criminal cases as well as their attitudes towards the principle of 'presumption of innocence'. The author concludes that, due to sociological reasons, hat the way judges apply the rule of 'free evaluation of evidences' is not in accordance with the presumption of innocence.

SUMMARY

Molnár, Katalin

The need to reform officer-training [124–150]

Having thirteen years of experience in teaching communication for police officers on duty, the author calls for methodological reforms in police education. Her complex recommendations are in line with the democratic, European-minded and service-oriented model, which is symbolized by the 112 emergency call number.

Szekeres, Tibor

Serial killers in Csongrád county [151–162]

The two serial-crimes that were committed around the new millennia differed significantly. What was common to both is the need for melding of conventional investigatory work with creativity, professional analytical and technical skills, the involvement of psychological experts, proficient management and communication.

■ **TOPIC-WATCH**

Szabó, Adrienn

Monthly overview of EU legislation and relevant events [166–172]

SZABÓ ANDRÁS (1928–2011)

Meghalt András bíró! A Montrealban alkotó hazánkfia, Szabó Dénes 1990-ben keresztelte el így tudós társát és barátját, akit abban az esztendőben választottak az alakuló Alkotmánybíróság tagjává. Szabó András akadémikus a büntetőjog-tudományok professzoraként nyolc éven át, egészen az alkotmánybírákra kiszabott felső korhatár eléréséig, vett részt az akkor európai rangot szerző testület munkájában. Pályatársai, tanítványai, akik nem csupán gazdag életművét, hanem varázslatos személyiségét is jól ismerték, András bíróként fogják őrizni emlékét, mert a vidám, de mégis tiszteletet parancsoló megszólítás az erdélyországi gyökereire büszke, a sok száz éves magyar közjogi hagyományokat szeretettel és hozzáértéssel ápoló, az anekdotára mindig kész teljes emberi életet élő jogtudós alakját idézi.

A kor, amelyben született és a megalkuvást nem ismerő kemény jellem, amelyet a génjeiben hordozott, a katonai pálya felé terelte, de a benne lakozó tehetség és talán néhány, a sorsát alakító történelmi fordulat végül arra sarkallta, hogy az 1945 utáni Magyarországon váljék belőle a büntetőjog-tudomány egyik legjelentősebb hazai művelője. Jeyezzük meg, ez nem volt kis teljesítmény egy olyan időszakban, amikor hazánkban diktatúra rombolta a jogállamot, olyan hatalom, amely szolgálalkúséget követelt a büntetőjog művelőitől. Ezt Szabó Andrástól hiába várták! Noha tehetségét mindenki elismerte, a tanári katedrától sokáig tiltották, sőt az 1956-os forradalomban vállalt szerepe miatt, amelyért börtönt is szenvedett, egy ideig még az is kétséges volt, hogy visszatérhet-e a tudományos kutatás műhelyébe, a Jogtudományi Intézetbe.

Az idők változásai lehetővé tették számára a kandidátusi és az MTA doktori fokozat megszerzését. Páratlan kriminológiai felkészültségét a nyolcvanas években már a Belügyminisztérium tudományos tanácsának tagjaként is kamatoztathatta. Erre az időszakra tehető a rendvédelem iránti egyre fokozódó érdeklődése, ami nem csupán a Belügyi Szemlében ekkortájt megjelent nagy hatású tanulmányaiban öltött testet, hanem jelentősen hozzájárult ahhoz is, hogy a legtehetségesebb rendőrkatatók

közül többen a kriminológia területén kaptak tudományos minősítést és szereztek kutatói rangot, gyarapítva ezzel a mesternek a legitim erőszak monopóliumáról szerzett tapasztalatait is. Ezek a tapasztalatok hozzájárultak ahhoz, hogy az ezredforduló után az akkor már akadémikus Szabó professzor a Magyar Rendészettudományi Társaság tagjaként a rendészettudomány önállóodásának egyik kezdeményezője legyen. Szabó András halálával a társaság szellemi éltetőjét, a folyóiratunk pedig szorgalmas olvasóját, szerkesztőbizottságunk meghatározó személyiségét veszítette el.

A büntetőtudományok művelésében elért eredményei a rendszerváltás után, a demokratikus jogállam kiépülésében kaptak igazi értelmet. Nem csupán az alkotmányos büntetőjog fogalmának kialakítására gondolunk, amely elválaszthatatlan alkotmánybírói működésétől, hanem azokra a felismerésekre, amelyek új módon értelmezték a jogbiztonság és az igazságosság, a hatékonyság és a törvényesség kapcsolatait. Szabó András tanításai arra intenek, hogy a kriminológia kriminálszociológiaként történő művelése nem teszi zárójelbe a büntetőjog normatív lényegét, ellenkezőleg: az anyagi és eljárási szabályrendnek érvényt szerző büntető igazságszolgáltatás hatékony és törvényes működése nélkül eredményes bűnmegelőzés sem lehetséges. Szabó András a Magyar Kriminológiai Társaság elnökeként sokat tett azért, hogy a tudomány legyen képes a mindennapok védelemre szoruló emberét szolgálni.

Az akadémikus a neoklasszikus iskola eredményeit szellemesen ötvözte a modern társadalomvédelmi irányzatok törekvéseivel. Amikor a büntetés „becsületfosztó” szimbolikus erkölcsi küldetése mellett érvelt, rámutatott arra, hogy ez a küldetés nem teljesíthető a büntetőjog-alkalmazás humánumot hirdető elveinek érvényesítése nélkül. A büntetőjognak meg kell őriznie ultima ratio jellegét, a jogsértésre az állam nem válaszolhat jogsértéssel, a szigor büntetőpolitikája nem áthatja alá a jogbiztonságot, az eredményesség oltárán nem áldozható fel az emberi méltóság. Az előadó alkotmánybíró ezeket a veretes mondatait ma hangosabban hirdeté, mint a jeles határozatok megszületésének idején. És hogy már soha nem teheti, legyenek követői, akik megcselekszik helyette!

Tisztelt professzor úr, kedves András bíró, nyugodjék békében!

VIGH JÓZSEF (1930–2011)

A kriminológia professzorától búcsúzunk. Életének nyolcvanegyedik esztendejében elhunyt dr. Vigh József, az állam- és jogtudomány doktora, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának professzor emeritusa, a kriminológiai tanszék alapítója.

A bűn okai a társadalom működési zavaaraiban lelhetők fel. Kriminológiát nem lehet művelni kritikai elszánás nélkül. A valóságot tagadó diktatúrák ezért nem túrték ezt a tudományt. A hazai büntetőjog 1945 utáni történetében voltak olyan sovány esztendők, amikor a magának mindenben hegemoniát követelő tekintélyelvű politika száműzni kívánta a nagy elődöknek, Vámbéry Rusztemnek, Hacker Ervinnek és más tudósoknak a bűn valóságát felmutató gondolatait. A magára valamit adó kutató, az elhivatott egyetemi oktató sokáig nem viselhetett ezt a helyzetet. A magyar közjog hatvanas években megkezdődő újralfelfedezésének úttörői között találjuk a halk szavú kriminálstatisztikust, Vigh Józsefet, akinek meggyőződése volt, hogy a mérhető valóság nem tűri az elhallgatást. A statisztika adatai azt is láthatóvá teszik, amiről a hatalom gyakorlói nem szívesen vesznek tudomást. Vigh professzor nem volt forradalmár, de mélyen hitt a humánumban, ami arra készítette, hogy ne csak öszintén szóljon a rosszról, hanem a jobbításon is fáradozzon.

Milyen érdekes, hogy a bontakozó életmű első jelentős állomását Vigh József esetében – csakúgy, mint a tudóstárs és szenvedélyes vitapartner, Szabó András munkásságában – a fiatalkori bűnözés tanulmányozása jelentette. (A sors úgy rendezte, hogy búcsút is egyszerre veszünk tőlük.) Ez volt kandidátusi értekezésének tárgya is, olyan téma, amelyben a bűn útjára tévedtek nyomorúsága a társadalmat lelkiismeretvizsgálatra készíteti. Ahogyan Illyés Gyula írta: „Jaj annak a társadalomnak, amelyik nem tud segíteni választás előtt álló fiának!” Könnyű volt ezt az üzenetet megértenie az alsóábrányi kis falu szegénységéből induló ifjú jogásznak, akit tehetsége emelt a mezőkövesdi gimnázium emnensei közül az egyetemi katedrára.

A jogtanárt saját életútja erősítette abban, hogy lehetséges igazságosabb társadalmat építeni. Optimizmusa vezette tanulmányaiban is, ami-

kor a reá jellemző alapossággal kereste a bűnözés okait. A legmagasabb akadémiai doktori minősítést a kauzalitás, a determináció és a prognózis kutatásával érte el. Eredményei külföldön is elismert tudóssá emeltek. Több nemzetközi büntetőjogi, kriminológiai és áldozatvédelmi társaságban kapott vezető posztot, és természetesen ott találjuk elnökhelyettesként a Magyar Kriminológiai Társaság alapítói között is. Még a legközelebbi munkatársai sem tudhatják pontosan, hogy a szerény, zárkózott ember miként élte meg igazságkeresésének csalódásait, hogyan értékelte a tapasztalatot, miszerint a bűn okságának legalaposabb feltárása sem ad garanciát arra, hogy enyhüljenek az emberi rosszból eredő fájdalmak. Mindenesetre az a törekvése, amellyel a kriminológiának a tételes büntetőjogra gyakorolt hatásait kívánta elméleti keretbe foglalni, az a meggyőződése, amellyel hirdette a felelősségvállalás fontosságát, az a tanítása, amely a jogok mellett az emberi kötelességekre hívta fel a figyelmet, eléggé jól jelzi a nehézségeket, amelyekkel mindenkinek szembe kell néznie, aki a társadalom védelmén fáradozik.

A társadalomtudományok művelője, még akkor is, ha a kutatói pályája a statisztika mérhető világából indul, pontosan tudja, hogy olyan látványos eredményeket nem remélhet, amilyeneket egy mérnök vagy egy orvos mondhat magáénak, ha eléggé felkészült és szerencséje is van. Vigh József elégedett emberként tekinthetett nagy ívű pályájára, és ekként őrzi majd szellemi hagyatékát az utókor.

Vigh professzor jogásznemzedékeket oktatott a bűn társadalomelméletére. A kriminológia iránt érzett elkötelezettsége azoknak a hallgatóinak a tiszteletét is kiváltotta, akik nem a büntetőtudományok területén találták meg hivatásukat. A kriminológia mai művelői egy kicsit valamennyien az ő tanítványai.

A Belügyi Szemle szerzői és olvasói büszkék lehetnek arra, hogy Vigh József professzor számos alkalommal kereste meg lapunkat tanulmányával. Ezek is részei az immár lezárt életműnek. Tisztelt professzor úr, nyugodjon békében!

Finszter Géza és Korinek László

„...további racionális integrációra számítok...”

Interjú Pintér Sándor belügyminiszterrel

A folyóiratban eddig is jó néhány miniszteri interjú jelent meg. Voltak köztük feledhetőek, de volt több olyan is, amelyik a történeti jelentősége mellett a belügyi igazgatás szakmai értékeit gazdagította. A rendszerváltás után ez a mondanivaló vált uralkodóvá. Emlékezhetünk néhai Horváth Balázs programhirdetésére, de e lapokon fejtette ki miniszteri hitvallását Boross Péter is. Ő 1993 decemberében, az első szabadon választott kormány vezetőjének, An-tall Józsefnek a halála után a belügyi tárcaát a miniszterelnöki székre cserélte. Arra is volt példa, hogy az egykori miniszter már jogtudósi minőségben publikált nálunk.

Pintér Sándor korábban is elmondta az olvasóknak az első miniszterségének legfontosabb tapasztalatait. Most azonban a jelenről kérdeztük őt.

Másodszor foglalhatta el a belügyminiszter székét. Összehasonlítható-e a két időszak? Mi az, ami összeköti az 1998-as és a 2010-es hivatalba lépését, és hol érzel lényeges különbségeket a két korszak között?

A két időszakot a feladatok hasonlósága köti össze. Mindkét ciklusra jellemző volt, hogy liberális kormányzás után kerültünk hatalomra, és ennek a liberális felfogásnak a következményei mind a közbiztonságon, mind a belügyi személyi állományán észlelhetők voltak. Így azután nekem korábban és a tavalyi hivatalba lépésemkor egyaránt a rend helyreállítása és egy magasabb színvonalú fegyelem megvalósítása volt az első dolgom. A közbiztonságot szolgáltatók növekvő belső elhivatottsága és fegyelme, meggyőződéses szert, jótekonan hat az egész ország rendjére és biztonságára. Ezt nemcsak a statisztikák igazolják, de az emberek biztonságérzetében bekövetkező kedvező változások is. A két korszakot az is hasonlóvá teszi, hogy akárcsak 1998-ban, 2010-ben is nagy volt az elvárás a belügyi tárca vonatkozásában. A lakosság azonnali és gyors javulást követelt a közrend minőségében. A különbségek között a legszembevetőbb a belügyi kar elhivatottságának és felkészültségének gyengülése az elmúlt két kormányzati ciklusban. A fegyveresek személyi állományában alig találni 40-45 éves kor feletti tapasztalt szakembereket. A belügyi irányítás alá tartozó fegyveres szervek teljes állományában mindössze kétszáz ötvenévesnél idősebb és még aktívan szolgáló munkatárs van. Egyetlen jellemző adat: a közrendvédelemben dolgozók át-

lagéletkora jelenleg 27 év. Hangsúlyozom, nagyon jól képzett és tehetséges fiataljaink vannak, de hiányzik a tapasztalat, a rutin, és hiányzik az a középgeneráció, amelynek tagjaitól a gyakorlati fogásokat elsajátíthatnák. Nyomasztó az állomány anyagi elismertségét érintő különbség is. 1998 és 2002 között a jobb költségvetési lehetőségek éreztették hatásukat a belügyi feladatok finanszírozásában. Ne feledjük, hogy az 1998 utáni első hivatali évben a rendőrségnél huszonöt százalékos fizetésemelés történt. Négy év alatt több emelésre került sor, mint a 2002 utáni nyolc esztendőben összesen. Mindazonáltal tudomásul kell vennünk, hogy az ország anyagi helyzete most rosszabb, mint az első Orbán-kabinet időszakában volt. Ettől függetlenül sem az anyagi-technikai, sem a humán terület fejlesztéséről nem mondunk le. A különbségek között említem azt is, hogy a tárca hatásköre jelentős feladatokkal bővült, az új területek új megoldásokat és új módszereket követelnek.

A belügyet a korábbi ciklusban összevonták az igazságügygel. Ezt a szervezeti megoldást a közigazgatás jó néhány gyakorlati szakembere és elméleti művelője erőteljesen kritizálta. Az ön dolgát mennyire nehezítette meg az, hogy az egyik első feladata a belügyi tárca helyreállítása lett?

Míg 1998-ban egy működő rendszerbe kellett belépni és annak hibáit kijavítani, addig most egy vadonatúj rendszert kellett létrehozni igen rövid idő alatt. A jelenlegi belügyminisztériumi gárda négy másik minisztérium állományából került ki úgy, hogy – összhangban az egész közszolgálat takarékosabbá tételével – közben létszámot csökkentettünk. Úgy érzem, hogy fél év kellett az új belügyi tisztviselői kar összekovácsolására.

A harmincas évek kiemelkedő közjogásza sürgette a rendészet közigazgatásba integrálását, hivatkozva arra, hogy a rendőrség kivonása a közszolgálat általános követelményei alól „rendőrállami” sajátosság. Ön hogyan látja napjainkban a rendészeti igazgatás helyét az államszervezetben?

A szűkebb értelemben felfogott rendészeti igazgatásból csupán bizonyos engedélyezési ügyek, a rendőrségi hatáskörbe utalt szabálysértések és a bevándorlási, valamint az állampolgársági eljárások maradtak belügyi központi államigazgatási feladatkörben. Az önkormányzatok törvényességi felügyeletét nem mi, hanem a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium látja el. Vannak azonban olyan állami feladatok, amelyeket nagyon nehéz lenne megvalósítani a rendőrigazgatás támogatása nélkül. Ezt igazolja az a kormánydöntés, amely a Belügyminisztériumot jelölte ki a közfoglalkoztatási program felelősének és megszervezőjének. Ma Magyarországon közel egymillió-kétszáz-

ezer munkaképes ember nem dolgozik. Közülük csupán mintegy félmillióan vannak azok, akik munkára jelentkeznek. Ennyi embernek munkaalkalmat teremteni, a munkavégzés feltételeit biztosítani, a munkanormákat kidolgozni, a közmunkásokat szállítani és elhelyezni, mindez tehát jelentős közigazgatási szervezést kíván. Természetesen szó sincs arról, hogy büntetni terveznénk a munkakerülést, és arról sem, hogy bárkit hatósági kényszerrel köteleznénk munkára. Arról azonban igen, hogy aki nem él a felkínált közmunka lehetőségével, attól megvonjuk a szociális juttatást. Az a szándékunk, hogy a közmunka olyan bérezését valósítsuk meg, amely a szociális segélyeknél jobb anyagi megélhetést tesz lehetővé.

Jelentős szervezeti átalakításokkal kezdte hivatali működését. Említhetjük az önálló Terrorrelhárító Központ, a Nemzeti Védelmi Szolgálat, az Alkotmányvédelmi Hivatal és a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat, valamint a büntetés-végrehajtási testület belügyi irányítás alá helyezését. 1990 óta nem volt példa a rendvédelmet érintő ilyen nagyszabású átalakításra. A végrehajtó hatalom koncentrációja, a garanciális kontrollok gyengítése vagy észszerűsítése, a hatékonyság és az eredményesség növelése jellemzi ezeket a változásokat? Ön kezdeményezte vagy csak tudomásul vette ezt az új szervezetiirányítási filozófiát?

A változtatások kidolgozása közös munka eredménye, amiben én is részt vettem. Úgy gondolom, hogy ez felel meg a modern jogállami igazgatás nyugat-európai példáinak. Ha összehasonlítjuk az Európai Unió országainak gyakorlatával, akkor azt látjuk, hogy harmonizál a magyar megoldás. Vegyük a német példát, ahol a szövetségi belügyminisztériumhoz tartozik a rendőrség, azon belül az alkotmányvédelem és a terrorrelhárítás is. A büntetés-végrehajtás irányításában a német példa azért más, mert ott ezen a területen a kormányok és az önkormányzatok illetékessége szélesebb. Hasonlóan épül fel az osztrák belügy is. Azt a fajta indokolatlan széttagoltságot és párhuzamosságot, ami eddig nálunk jellemző volt, még az ötvenes évek időszakának törvénysértő tapasztalataiból keletkezett félelmek motiválták, ezek azonban napjainkban már nem indokolhatók. Ellenkezőleg, magam további racionális integrációra számítok, amelyek ésszerűbbé és költséghatékonyabbá tehetik e fontos állami funkciók teljesítését.

Milyennek ítélte az ország közbiztonságát 2010 májusában? A választáson győztes politikai erők kommunikációjában a közbiztonság teljes csődjeként jelent meg. A kriminológiai elemzések és a bűnügyi statisztika ada-

tai azonban ezt egyáltalán nem igazolták. Hogyan vélekedik erről tapasztalt rendőrségi szakemberként, számos igényes kriminológiai tárgyú tanulmány szerzőjeként?

Két részre bontanám a kérdést. Adott egyszer a bűnügyi statisztikával jellemzett országos közbiztonság, de tekintettel kell lenni a kistelepülések helyzetére, a leginkább elmaradott térségekben az életminőség elviselhetetlen romlására. Az állapotok ezekben a falvakban valóban tűrhetetlenné váltak, rajtuk nem segített a nagyobb városok viszonylagosan jobb közbiztonsága. Ami a leghátrányosabb helyzetű községeket illeti, ott az sem volt ritka, hogy maga a közigazgatás is megszűnt. Példaként említhetném az egykor virágzó bányásztelepülést, a Miskolc melletti Lyukóbányát. Az elmúlt években ezen a területen mintegy háromezer munkanélküli ember élt bejelentetlenül, akik önkényesen elfoglaltak víkendházakat, a szomszédos épületeket tüzelőnek használták, miközben a közigazgatás elemi szolgáltatásai sem érték el őket. Ezt a korábbi közigazgatás elnézte, tudomásul vette, semmit nem tett a romlás ilyen szélsőségeinek megállításáért. A közbiztonság statisztikai mérése ezeket a mulasztásokat elfedi, különösen akkor, ha a bűnügyi adatok olyan szélsőségesen durva manipulációjával élnek, mint amilyenekre legutóbb éppen a legfőbb ügyész hívta fel a figyelmet. Ezekkel a statisztikai csalásokkal a rendészet egyes tagjai nemcsak a kollégáikat és az állampolgárokat, hanem saját magukat is becsapták. Olyan súlyos esetek ezek, amelyekben a hamis statisztikai adatok szolgáltatása miatt büntetőeljárás is indult.

A terjedő szegénység, a nyomor milyen fenyegetést jelent a bűnözés növekedésére? Meddig terjed a rendészet kötelessége, és hol kezdődik a társadalmi bűnmegelőzés segítő-támogató küldetése, amiről napjainkban kevesebb szó esik?

Ami a bűnmegelőzést illeti, arról az elmúlt években valóban sokat beszéltek, de én nem tudok egyetlen fontos kezdeményezésről, amelynek kézzelfogható eredménye lett volna, miközben rengeteg pénz használta fel erre. A saját korábbi hivatali időm alatt született meg az áldozatvédelmi törvény, amelynek végrehajtására nem állami hivatalokat, hanem társadalmi kezdeményezéseket, így a Fehér Gyűrű Alapítványt kértük fel. A szegénység nyomasztó teher, de éppen az imént említettem a kistelepülések letelesebb lakóit, akik ténylegesen képtelenek megvédeni magukat. Mi itt is az értelmes cselekvés útját választottuk. A készenléti rendőrség igénybevételével és újszerű szolgáltatvezénnyel folyamatosan gondoskodunk arról, hogy a legfenyegetettebb helyszíneket képesek legyünk megvédeni. Ehhez a közigazgatás általános

rendjét kellett helyreállítani. Számomra a racionális bűnmegelőzés ott kezdődik, hogy a példaként említett Lyukóánya esetében a jogrend megkövetelte állapotokat haladéktalanul helyreállítsuk.

Elszámoltatás, a közvagyonnal gazdálkodók felelőssége, kockázatvállalás, hibás gazdaságpolitika, vagy hűtlen kezelés és a mögötte megbúvó korrupció. Hogyan lehet az ésszerű gazdálkodásért és a tiszta közéletért büntetőjogi eszközökkel harcolni úgy, hogy az ne vezessen a politikai küzdelmek kriminalizálásához és a bűnüldözés átpolitikálásához?

A probléma gyökere itt is a jogrend következetes érvényesítésében rejlik. Ha a közbeszerzési eljárásoknak jól szabályozott rendjük van, és ezt a rendet következetesen érvényesítik az erre szolgáló ellenőrző és felügyelő hatóságok, ha megvan a pénzügyi-gazdálkodási fejelem, akkor nem érdemes gazdasági bűncselekményeket elkövetni. Kriminológiai tanulmányainkból emlékezhetünk arra, hogy a hatékony megelőzéshez alapvetően két dologra van szükség: a lebukás veszélyének növelésére a bűnüldözés által, és arra, hogy a jogsértést a lehető leggyorsabban kövesse a szankció, ez pedig a büntetőeljárások gyorsításával lehetséges. Tény azonban, hogy az eredményességhez az is kell, hogy a testületen belüli korrupciót felszámoljuk. Létrehoztuk a Nemzeti Védelmi Szolgálatot és bevezettük a megbízhatósági ellenőrzést. A szakszervezetek értetlenül fogadták ezeket a döntéseket, a személyiségi jogok sérelmére hivatkoztak. Úgy gondolom, csak a bűn útján járók érezhetik ezt az ellenőrzést aggasztónak. Az eddigi tapasztalatok éppen azt bizonyítják, hogy szükség van erre a szolgálatra. Nagyon jelentős a visszatartó ereje, de a testület belső tisztulásához is jelentősen hozzájárult.

Lendületes büntetőjog-alkotás, szigorodó büntetőpolitika, létszámemelés a rendőrségnél. Mindezt üdvözölhetjük a kormányzó erők cselekvőképességként, dicséretes tenni akarásként, aminek már nagyon itt volt az ideje. De közben felvetődik: nem került-e veszélybe a jobbiztonság, nem szorultak-e háttérbe az egyén jogait védő garanciák? A több rendőr nem jelent-e engedményeket a szakmai felkészültség dolgában, amelynek a növelésért ön oly sokat tett még országos főkapitányként?

A szükséges jogszabályváltozások, beleértve a büntetőjogot is, a jobbiztonság növelését és nem annak megingatását szolgálják. Országos főkapitányként még 1992-ben intézkedtem, hogy a rendőri szolgálat alapfeltétele legyen az érettségi, továbbá akkor alapítottuk a kétéves rendőr szakközépiskolai képzést. Ezekből a követelményekből ma sem kívánok engedni. Ellenkező-

leg, a belügyi irányítás alá kerülő más rendvédelmi területekre is szeretném kiterjeszteni ezeket a szakmai alapkövetelményeket, de a gyakorlati képzésre sokkal nagyobb gondot kell fordítanunk. A tavalyi árvízi helyzetben tapasztaltam, hogy a fiatal beosztottak többségének nincs képessége sem a parancsok kiadására, sem a kapott parancs megértésére és pontos végrehajtására. Ezért elrendeltem, hogy iskolai végzettségtől függetlenül a belépő pályakezdeőknek a szakmai képzésük első hat hónapjában, egységes módszertan bevezetésével, ezeket az alapvető képességeket és ismereteket el kell sajátítaniuk. Olyan jól képzett állományra van szükség, amelyik képes az állampolgárok számára a biztonságot minden körülmények között magas színvonalon szolgáltatni.

Alkotmányos jogállamban a rendőri hivatás kiemelkedő szakmai, anyagi és erkölcsi elismerést érdemel. Milyen teendőket lát maga előtt e célok megvalósítására? Számottevő fizetésemelésre még egy darabig nyilvánvalóan nem lehet számítani. De hogy állunk a hivatásos pálya erkölcsi rangjával? Milyen tanulságokra hívna fel a rendőri testület figyelmét a 2006. őszi események kapcsán?

Ami a kérdés első részét illeti, a rendvédelmi állományt nem zsoldosoknak, hanem az esküjüket híven teljesítő, elhivatott szakemberek közösségének látom. Azt a nemes feladatot vállalták, hogy örködnék a közbiztonság felett, segítséget nyújtanak a megtámadott, a büntől sújtott, a kiszolgáltatott helyzetbe került embereknek. Átvállalják a veszélyt a bajba jutott emberektől, segítik, ha kell, gyámolítják őket. Ehhez a szakma magas szintű ismeretére és a rendszert erkölcsi értékeinek elsajátítására van szükség. Az ilyen teljesítményt a társadalom elismerése övezi. Az ország anyagi helyzetétől nem függetleníthetjük magunkat, de biztos vagyok abban, hogy a lehetőségek megteremtésével a rendvédelmiiek egzisztenciális helyzetén is tudunk majd javítani. Olyan gazdag ország azonban nem létezik Európában, ahol a nyugdíjba vonulásnak azokat a feltételeit el tudnák viselni, mint amilyeneket nálunk meghonosítottak. A szolgálat általi fokozott igénybevétel indokolhat kedvezményeket, de ezek nem léphetik át a józan ész és a gazdasági realitás határait. A huszonöt év szolgálat és a meghatározott életkor elérése együtt igazságos rendszert is alkothat, de ezeknek a követelményeknek az elmúlt években történő fellazítása már elfogadhatatlan. A kedvezmények kiterjesztése mögött sokszor meggondolatlan és kapkodva végrehajtott szervezeti átalakítások húzódtak meg, ami ahhoz vezetett, amiről már beszéltem: a legtapasztaltabb, életerős negyvenesek távozásához. A rendőrség tekintélyének

megőrzéséhez nem szabad megismétlődnie a 2006 őszi tapasztalt helyzetnek, amikor is nyilvánvaló volt, hogy egy elbizonytalanodó, ezen a területen koncepciótlan politikai vezetés alkalmatlan a rendőrség szakszerű irányítására. A parancsnoki posztokra felkészületlen emberek kerültek, továbbá a legvesélyeztetettebb helyeken nem a beavatkozásban gyakorlott és kellőképp felszerelt erők álltak. Az MTV-székházat érintő 2006. szeptember 17-i események rendőri fiaskói szinte törvényszerűek voltak. Ami pedig 2006. október 23-át illeti, a rendőrségi csapaterő alkalmazásának alapvető szabályát sértették meg, amikor ahelyett hogy a békés ünneplők és a rendbontók határozott elválasztását megoldották volna, rendőri beavatkozással ráengedték a randalírozókat a tisztességes állampolgárok tömegére, ebből pedig további rendőri jogsértések sorozata következett. Ha a tanulságokat napjainkra akarom vetíteni, akkor azt mondhatom: magabiztos politikai szándék a közbiztonság védelmére, a jogsértőknek szigorú garantáló jogi szabályozás, a rendvédelem ésszerű és racionális szervezete és a kiemelkedő szakmai és erkölcsi követelményeket teljesítő személyi állomány együtt lehet garancia arra, hogy 2006 történései soha ne ismétlődhessenek meg. A Belügyminisztériumban is ezen dolgozunk.

Készítette: Finszter Géza és Korinek László

FÖLDESI TAMÁS

Mi jár a bűnért a jogban?

Itt az ideje, hogy megvizsgáljuk: mi jár a bűnért a jogban? Már csak azért is, mert a lehetséges válaszok egy sereg további kérdést vetnek fel.

A téma jelentősége

Az emberek zömének az a véleménye, hogy a bűnért – főleg, ha súlyos – büntetés jár, és a jog vitathatatlan előnyei közé tartozik, hogy megteremti azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy ezt az alapvető elvet széles körűen alkalmazzák. Más szavakkal: a bűnelkövető megérdemli a büntetést, amelynek arányban kell állnia a bűn nagyságával, és a büntető törvénykönyv tartalmazza a bűnök katalógusát és az értük járó büntetést.

Egy demokratikus állam struktúrája és jogelvei számos vonatkozásban alátámasztani látszanak ezt a feltevést. Ennek bizonyítását a bűn meghatározásával kell kezdenünk. Ha ugyanis a bűn nem bűn, vagy kétségek támaszthatók bűn voltaival kapcsolatban, akkor a „mi jár a bűnért?” kérdés elveszti az értelmét. Ezért nem véletlen, hogy mind a vallási, mind a politikai koncepciókban nagy súlyt fektetnek a bűn bűn voltának igazolására. Ennek ellenére korántsem állítható, hogy az előbbi társadalmi alrendszereknél a bűnlisták – akár csak viszonylag – teljesebbek lettek volna. Nem így a jog esetében, ahol a büntető törvénykönyv felsorolja azt a több száz bűncselekményt és vétséget (kis bűncselekményt), amelyet az állam büntetni rendel. Mindennek elvi alapját a bűn meghatározása adja, amelynek segítségével lemérhető, hogy a Btk.-ban felsorolt több száz bűncselekmény eleget tesz-e a bűncselekmények vonatkozásában felállított kritériumoknak. A jogi bűnnek van formális és materiális kritériuma. A formális ismertetőjegy az, hogy a magatartás jogellenes legyen, azaz a jog tiltsa és szankcióval sújtsa. A materiális pedig az, hogy az adott magatartás társadalmilag veszélyes legyen. Ehhez járul még a szubjektív tényező, a bűnösség. Ennek alapján a hatályban lévő magyar büntetőjogi törvény kimondja, hogy *„Bűncselekmény az a szándékos – vagy, ha a törvény a gondatlan elkövetőt is bünteti – gondatlanságból elkövetett cselekedet, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását*

rendeli” (Btk. 10. §). Ilyen vagy ehhez hasonló definícióval sem a vallási-, sem a politikaibün-meghatározásoknál nem találkozhatunk. Mindez nem jelenti azt, hogy e meghatározással kapcsolatban ne merülnének fel problémák, de a közfelfogás számára kielégítő kritérium a jogellenesség és a társadalmi veszélyesség, amely az erkölcsi rosszallás formájában jelentkezik, valamint a bűnösség. Valamely magatartás bünné nyilvánítása tehát egyben azt is jelenti, hogy az adott magatartás ellentmond a társadalom többsége által elfogadott erkölcsi értékeknek. A közfelfogást alátámasztó tényezők közé tartozik a *nullum crimen sine lege* (nincs bűn törvény nélkül) emberi jogi alapelve, amely azt mondja ki, hogy csak az országgyűlés többsége által elfogadott törvény állapíthatja meg egy magatartásról, hogy az bűn-e, vagy sem. Tehát a mindenkor hatalomnak önkényesen nincs joga meghatározni, hogy mi bűn, és mi nem az. Ehhez logikailag szorosan kapcsolódik egy másik emberi jogi alapelv: a visszamenő hatály tilalma, amely azt mondja ki, hogy egy újonnan hozott törvény alapján nem lehet visszamenőleg bünné nyilvánítani azt a magatartást, amely az elkövetés idején még nem volt az. Ehhez fűződik egy másik elv, amely azt mondja ki, hogy büntetés sincs törvény nélkül. Ez a klauzula megint lényeges jelentőséggel bír a törvényesség szempontjából, mert azt tiltja meg, hogy a bűnért járó büntetés önkényes legyen, a bíróság csak olyan büntetést szabhat ki, amelyet a törvény előír. Ezért állapították meg egy alkalommal ironikusan, hogy az ezeken az emberi jogi elveken alapuló büntető törvénykönyv egyben a bűnözők Magna Chartája, amennyiben az a bűnözők azon jogait tartalmazza, hogy csak olyan bűnért ítéljék el, amely benne van a Btk.-ban, és ugyanez vonatkozik a kiszabott büntetésre is.

Tekintettel arra, hogy a közfelfogás a bűnöket társadalmi veszélyességük miatt negatív jelenségeknek tartja – és ez még akkor is igaz, ha nem minden „hivatalos” bünt tart valóságos bűnnek –, két elv jegyében várja el a jogtól, illetve az igazságszolgáltatástól a bűnök üldözését. Az egyik, hogy minden bűnös elnyerje büntetését, másrészt egyetlen ártatlan se bűnhődjön. E tekintetben a most vázolt emberi jogok nyújtanak fogódzót, még akkor is, ha illúzió feltételezni, hogy mind a két követelmény – különböző később vázolandó okok miatt – a maga egészében teljesülhet.

Ha mindezek alapján a tisztelt olvasó azt hiszi, hogy a jog, közelebbről a büntetőjog révén megtaláltuk az egyetlen helyes választ a *mi jár a bűnért?* problémájára, akkor – noha vélekedése nem alap nélküli, mégis – téved. Az itt jelentkező kételyek demonstrálására hadd hivatkozzunk a bűn-büntetés problematika egyik legjelesebb képviselőjére, *David Garlandra*, aki a követ-

kezőket írja: „A 60-as évekig készen kapott válaszok domináltak, mint »Mi a bűnözés, mi a megfelelő büntetés, ki van felhatalmazva büntetni, ki válassza ezt meg«. De a 60-as évek óta a penológiai (büntetőjogi) optimizmusát felváltja a szkepticizmus.”¹ S hogy ez az állítás a magyar büntetőjogi helyzetre is érvényes, hadd támasszam alá az egyik magyar kriminológus véleményével. Palánkai Tiborné erről a következőket írja: „Túlzás nélkül állítható, hogy az utóbbi néhány évben a büntetőjogi felelősség határaitól, a büntetés lényegéről szóló vita vált a büntetőjogi közgondolkodás egyik központi kérdésévé. S ebből azt a következtetést vonja le, hogy a büntetőjog szférájában paradigmaváltásra lenne szükség.”²

A bűn-büntetés problematika nyitott kérdései

Bevezetőül annyit, hogy a bűn és büntetés a büntetőjognak – kortól függetlenül – nem mellékproblémája, hanem központi kérdése. „A bűncselekmény fogalma az anyagi büntetőjog egyik meghatározó alapfogalma. Központi szerepet játszik a büntetőjog rendszerében, a büntető jogi rendszereknek és jogintézményeknek kialakulásában.”³

A következőkben megpróbálom röviden ábrázolni, milyen gondok jelentkeznek a büntetőjog szférájában a bűnnel és a büntetéssel kapcsolatban. Az első kérdés, ami itt felvetődik, az az, hogy ki határozza meg, hogy mi bűn (tabu), és mi nem az, vagy más kifejezéssel: mit tolerál a „bűnmeghatározó”, és mit nem? A vallási bűnök esetében Isten és az ő akaratát közvetítve az egyházak definiálják, a politikánál a hatalom különböző szervei. A jognál a társadalmi fejlődés következtében az államnak van úgynevezett *büntetőjogi monopóliuma*. Ez azért lényeges haladás az előző közállapotokhoz képest, mert megszünteti az önkényes, egyénektől függő, az erőszakon alapuló önbíráskodást. Ez témánkat illetően azt jelenti, hogy egyedül az állam hivatott arra, hogy megmondja, mi a bűn, és milyen büntetés jár érte. (Demokráciában ezt az országgyűlésben törvények útján szabályozzák.)

---

1 David Garland: Punishment and modern society: A study in a social theory. Clarendon Press, Oxford, 1990, p. 4.

2 Palánkai Tiborné: Hogyan büntessünk a jogállamban, avagy hogyan váltható „apróbb pénzre” a büntetőjogi paradigmaváltás? In: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára (szerk.): Deviancia, emberi jogok, garanciák. T-Twins Kiadó, Budapest, 1993, 105. o.

3 Görgényi Iлона – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika: Magyar büntető jog. Complex Kiadó, Budapest, 2007, 119. o.

Ez azonban egyrészt azt jelenti, hogy a bűn nem természeti jelenség, nem véletlen, hogy az állatvilág nem ismeri a bűn fogalmát (a ragadozók nem bűnözők, nem gyilkosok). Másrészt viszont azt is, hogy az államnak sajátos szerepe van a bűn létrejöttében, amennyiben bünné nyilvánítás nélkül nincs jogi bűn. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a tízparancsolattól eltérően a jogi bűnök nem változatlanok és egyetemes érvényűek, akkor kellő élességgel előttünk áll az a probléma, hogy vajon az állam által kriminalizált magatartások tényleg bűnök-e. Vámbéry Rusztem szerint „*abban a kérdésben, hogy mi legyen büntetendő és mi nem, ép oly kevésbé lehet minden időre, minden országra kiterjedő választ adni*”⁴. S itt a múltba tekintve gondoljunk olyan „bűnökre”, mint a boszorkányság, eretnokség, de lehetne mai példákat is felhozni, így például számos mohamedán államban az alkoholfogyasztás bűnnek számít. Összefoglalva: abból, hogy az állam kriminalizál egy magatartást, nem következik automatikusan, hogy az tényleg bűn. És ennek fordítottja is lehet igaz: egy nem kriminalizált magatartás is lehet – erkölcsileg – bűn.

A bünné nyilvánítással jelentős felelősség terheli az államot és természetesen a jogalkotókat is. Mi több, van olyan felfogás is, hogy tulajdonképpen az állam „termeli a bűnököt”, mert ha elmaradna a hivatalos bünné nyilvánítás, nem kerülne sor bűnelkövetésre. Ugyanehhez kapcsolódik a deviancia-probléma, amennyiben az előző felfogás hívei úgy vélik, hogy az igazságszolgáltatás tulajdonképpen devianssá nyilvánítja a bűnelkövetőt, aki számos hátrányt szenved, így például büntetett előéletűvé válik. Erről a következőket írja Bárd Károly: „*Az igazságszolgáltatás így a bűnözői identitást kialakulását segíti elő, a jogsértő személy pszichikus struktúrája megváltozik, életének középpontjába a deviancia kerül.*”⁵ A deviancia egyik lehetséges meghatározása a következő: „*Devianciának tekinthető az olyan, az uralkodó formáktól eltérő, vagy közveszélynek minősített viselkedések halmaza, amelyek az adott társadalmi viszonyok között intézményes reakciókat váltanak ki.*”⁶

Ezért számos szerző hangsúlyozza, hogy az állam bányon rendkívül óvatosan a bünné nyilvánítással. Már Vámbéry Rusztem is kiemelte, hogy az állam lehetőleg óvakodjék a büntetéssel sújtott cselekedetek felesleges szaporításától.⁷ Hasonló véleményen van a mai szerzők közül Palánkai Tiborné,

4 Palánkai Tiborné: i. m. 20. o.

5 Bárd Károly: A büntető hatalom megosztásának buktatói. KJK, Budapest, 1987, 35. o.

6 Irk Ferenc: Bűnmegelőzés és súlypontok. In: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára (szerk.): Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1998, 115. o.

7 Vámbéry Rusztem: Büntetőpolitika. In: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára (szerk.): Deviancia, emberi jogok, garanciák. ELTE Szociológiai Intézet – T-Twins Kiadó, Budapest, 1993, 20. o.

amikor arra utal, hogy a bűnök számát azért kell korlátozni, mert a büntetések csökkentik az elítéltek emberi jogait. Erről a következőket írja: „*A büntető hatalom alkotmányos korlátozottsága következtében valamely magatartás bűnné nyilvánításának szükségességét szigorú mércével kell megítélni.*”⁸ Ligeti Károly szerint a jogállamiság egyik fontos ismérve, hogy a bűnné nyilvánításnál a törvényalkotó feladata, hogy jogalkotói jogosítványát a legviszafogottabban alkalmazza.⁹ Így érvényesül az a klasszikus mondás, amely szerint a jog, de különösen a büntetőjog csak *ultima ratio*, azaz végső érv. Ezzel kapcsolatban Ligeti rámutat arra, hogy a büntetőjog általi kriminalizáció csak ott alkalmazandó, ahol más társadalmi kontrollmechanizmusok nem mutatkoznak elégségesnek.¹⁰ (A magyar büntető törvénykönyv különbséget tesz bűncselekmény és vétség között azon az alapon, hogy két évnél súlyosabb szabadságvesztés jár-e az adott magatartásért, ám a mi szempontunkból ez másodlagos kérdés, mindkét forma bűnnek tekinthető.)

Az alkotmányos korlátozottság egyik jellegzetes formája, hogy a törvényhozásnak ügyelnie kell arra, hogy a bűnné nyilvánítás ne ütközzön az alapjogokkal. Ennek egyik jellegzetes példája az a magatartás, amely egyes kisebbségek becsületét vagy más emberi jogait súlyosan sérti, ám ugyanakkor az egyik alapvető jog, az emberi vélemény szabadság megnyilvánulása. Mint ismeretes, a törvényhozás több ízben tett kísérletet az ilyen típusú magatartások kriminalizálására, ám a vélemény szabadság védelmére hivatkozva az Alkotmánybíróság mindannyiszor megvétózta az adott törvényt. Ugyancsak nincs könnyű helyzetben bármely ország parlamentje, ha arról kell döntenie, hogy az abortuszt bűnné nyilvánítsa-e, vagy sem. Mint ismeretes az egyházaknak az az egyöntetű véleményük, hogy az abortusz bűn, még hozzá a súlyosabbak közül való, mert az abortusz tulajdonképpen az emberölés sajátos formája. (Mivel azonban az teológiai kérdés, hogy emberi lény-e a megtermékenyített petesejt, ami empirikusan nem dönthető el, az Alkotmánybíróság – helyesen – inkompetensnek nyilvánította magát a vita eldöntésére. Az Országgyűlés azonban – amely amúgy semmivel sem volt kompetensebb teológiai kérdésekben – kénytelen volt döntenie: bizonyos feltételek mellett nem nyilvánította bűnnek az abortuszt. Hasonló problémák jelentkeznek az eutanázia bűnként való kezelése kapcsán.)

⁸ Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.): Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll. Corvina Kiadó, Budapest, 1996, 317. o.

⁹ Wiener A. Imre (szerk.): Büntetendőség – büntethetőség. KJK–MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1999, 99. o.

¹⁰ Uo.

Az állam büntetőjogi monopóliumával kapcsolatban ki kell térnünk még egy leegyszerűsített felfogásra, amely szerint mivel az állam az egyetlen, amely bűnné minősíthet egy magatartást, tulajdonképpen az állam szüli a bűnt. Ez a gondolat azonban egy fejtetőre állított logika következménye. Az állam ugyanis csak reagál a nem általa elkövetett bűnökre azáltal, hogy kriminalizálja őket.

Mitől bűn a bűn?

Ha most a tisztelt olvasó netán az ellenkező végletbe esne, és azt gondolná, hogy a bűnök bűn volta általában kétségbe vonható vagy vonandó, akkor meg kell cáfolnom az ilyen irányú kételyeit. Mégpedig két olyan követelmény alapján, amelyeket egy demokratikus állam jogalkotó szervének feltétlenül figyelembe kell vennie. Ez a két tényező a következő: az első a *társadalmi veszélyesség*, a második pedig az adott magatartás bűn voltáról kialakult *közvélemény*. A társadalmi veszélyesség egyik lehetséges definíciója így hangzik: „A köztársaság állami, gazdasági, társadalmi rendjének illetve az állampolgárok személyének, jogainak sérelme vagy veszélyeztetése.”¹¹ (Talán pontosabb lett volna, ha a szerző az állampolgár kifejezés helyett az emberek szót használja, mert akkor a külföldiek ellen elkövetett bűnök is beletartoznának a társadalmi veszélyesség terminusba.)

Békés Imre külön kiemeli, hogy a társadalmi veszélyesség a formális jogellenességgel szemben – amelyet pusztán az tesz jogellenessé, hogy a törvényhozó annak nyilvánítja – materiális jogellenesség, mert a bűnös tartalomra, azaz az általa okozott kárra vagy annak a lehetőségére utal. Nem hallgathatók azonban arról, hogy a társadalmi veszélyesség mint a bűn elengedhetetlen kritériuma sem általánosan elfogadott nézet, a jogászok, jogtudósok egy része úgy véli, hogy ezt a kifejezést ki kellene hagyni a jogi bűn meghatározásából. Mégpedig azon az alapon, hogy ezt a jellemzőt már a szocializmus idején is használták, méghozzá igencsak vitatható tartalommal, ezért ez a kifejezés kompromittálódott. A vitatható tartalom abban állt, hogy számos olyan magatartást is bűnnek nyilvánítottak, ami demokratikus mércével mérve nemhogy nem volt bűn, hanem számos esetben egyenesen erénynek minősült. Ennek egy klasszikus példája az *izgatásnak* nevezett bűncse-

---

¹¹ Mészáros Ádám: Adalékok a jogellenesség tanához. In: Virág György (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 46. OKRI, Budapest, 2009

lekmény, amelyet azok követtek el, akik nyilvánosan merték kritizálni a politikai-társadalmi rendszert. De ugyanez vonatkozott például az úgynevezett *szamizdat* kiadványokra, amelyeket nem a hivatalosan elismert kiadók adtak ki. (Hogy milyen fonákságokhoz vezetett ez a típusú jogalkotás, azt jól demonstrálja a következő példa. 1988-ban valaki nyílt levelezőlapon tett egy-pár rendszert bíráló kijelentést, és ezért egy túlbuzgó postamester izgatás vádjával feljelentette. Az ügy a rendszerváltozás idején került a bíróság elé, ahol is a tárgyalásvezető hevesen gratulált a terheltnek.)

Mindezek alapján többen úgy vélték, hogy a „társadalmi veszélyesség” egy kommunista „trükk”, amelyet önkényes tartalommal lehet kitölteni, és ezért nincs helye egy demokratikus jogrendszerben. Ezzel az értelmezéssel mások – helyesen – nem értettek egyet. Így például *Irk Ferenc* azt írja, hogy nem helyes a társadalmi veszélyességet „szocialista csökevénynek” tartani, mert attól, hogy a szocializmus idején részben visszaéltek ezzel a terminussal, a demokráciának feltétlenül szüksége van egy ilyen tartalmú bűnmeghatározó terminusra ahhoz, hogy a bűn alapja ne csak a jogalkotó döntése legyen, hanem az az objektív kár, amelyet a bűn előidéz. (A részben kifejezés arra utal, hogy a szocializmus korszakában is voltak olyan közbűncselekmények [mint emberölés, rablás, zsarolás], amelyek tényleg társadalmilag veszélyesek voltak.)¹²

Sőt a témáról, egyetértve azzal, hogy a társadalmi veszélyesség szükséges és fontos kategória a büntetőjog számára, magam is írtam egy tanulmányt.¹³

A társadalmi veszélyesség körüli vitában volt olyan szerző is, aki nemcsak szükségesnek tartja a terminus alkalmazását, hanem egyenesen azt emeli ki, hogy a társadalmi veszélyesség kategóriájának a büntetőjogban fontosabb szerepe van, mint más jogágakban.¹⁴

Mindennek nyomán vetődik fel az a probléma, hogy egyáltalán bűnnek tekintendők-e a különböző diktatúrák önkényes, szinte kizárólag rendszervédő bűn meghatározásai. S erre a kérdésre nemleges a válasz. Ligeti Károlynak igaza van, amikor a következőket írja erről: „*Büntetendő* (azaz bűn – a szerző megjegyzése) az a cselekmény, amely elkövetése idején a civilizált nemzetek által elismert általános jogelvek szerint bűncselekménynek minősül.”¹⁵ Ennek a követelménynek a diktatúrák büntetőjogának jelentős része nyilván-

---

¹² Irk Ferenc: i. m. 105. o.

¹³ Földesi Tamás: Gondolatok a társadalmi veszélyesség kategóriájának büntetőjogi szükségességéről. *Belügyi Szemle*, 2003/11–12.

¹⁴ Ligeti Katalin: A jogállami büntetőjogról. In: Wiener A. Imre (szerk.): i. m. 106. o.

¹⁵ Uo. 111. o.

valóan nem felel meg. Annál inkább érvényes rájuk *Radbruch* szállóigévé vált mondása, amely szerint az elviselhetetlenül igazságtalan jog már nem jog. (És akkor természetesen az általa meghatározott bűn sem az.) Hasonló gondolatmenet készítette *Kis Jánost* arra, hogy megkérdőjelezze: a szocializmus joga jog volt-e egyáltalán. De ez nem lett általánosan elfogadott nézet.

S ezzel elérkeztünk a bűn-problematika egyik sarkalatos pontjához, nevezetesen ahhoz, hogy milyen arányban változnak a bűnök, több-e a maradandó bűnállomány, amely ha nem változatlanul is, de korokon átívelő. Ezzel a kérdéssel *Király Tibor* foglalkozott több ízben, és egyértelműen azt állapította meg, hogy a bűn szférájában az állandóság az uralkodó elem, ami arra utal, hogy a bűnné nyilvánítás általában nem önkényesen jön létre. „*A büntetőjogban – úgy látszik – található olyan sajátosságok, amelyek korokon, társadalmi rendszereken is túlmutatnak. Ez kivált kép abban mutatkozik meg, hogy minden büntetőjog nagyrészt azonos jogtárgyakat alkalmaz.*”¹⁶ Mint ahogy abban is van törvényszerűség, hogy egy új politikai rendszerben miért épp azok az új bűnök tűnnek fel, amelyek az új viszonyok között megjelennek.

Ezek után vizsgáljuk meg a másik érvet, amely amellett szól, hogy bűnök túlnyomó többsége valóságos bűn. Ez pedig a társadalom többségének értékítélete arról, hogy a kriminalizált magatartást valóban bűncselekménynek tartják-e. Ennek azért van nagy jelentősége, mert a kriminológiai kutatások szerint lényegesen kevesebben követnek el egy bűncselekményt, ha azt tényleg annak tekintik, mint ha megkérdőjelezzik annak bűn voltát. Ezt a célt azonban csak akkor lehet elérni, ha a büntetőjogi törvényalkotás lényegében összhangban van a lakosság többségének értékítéletével. *Irk Ferenc* abban látja az esetleges sikertelenség okát, hogy „*ebben szerephez jut az a tény, hogy a társadalom és a hatalom értékítélete (jóról, rosszról, ezek mértékéről, társadalmi veszélyességéről) olykor messze áll egymástól*”¹⁷. Noha ez az igény vitán felülínek tűnik – figyelembe véve, hogy a törvényhozás a nép által választott képviselők által működik és nekik felelős –, mégsem problémamentes, mert nem arra épül, hogy a társadalom többségének a véleménye helyes-e, igaz-e, hanem arra a pusztán tényre, hogy az adott magatartás kriminalizálásáról mi a véleményük. Másként megfogalmazva: az adott többségi felfogás lehet kisebb-nagyobb mértékben előítéletes, például az úgynevezett romabűnözés tekintetében, és akkor felvetődik a kérdés, melyik elvnek adjon az állam

¹⁶ *Király Tibor*: A büntető hatalom korlátai. In: *Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára* (szerk.) (1993): i. m. 79. o.

¹⁷ *Irk Ferenc*: A morál és a büntetőjog időszerű kérdései. In: *Irk Ferenc* (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, 37. OKRI, Budapest, 2000, 261. o.

elsőséget. Ezért joggal állapítja meg Ligeti, hogy „*a társadalmi egyetértés szükséges, de nem elégséges*”. S ezen azt érti, hogy a társadalmi egyetértést kritikailag kell szemlélni, értékelve annak tartalmát.¹⁸ (Egy apró példa arra, ahol a lakosság jogtudata elválik a jogétól. A jog szerint a jogi bűn feltétele, hogy az elkövető büntethető legyen. E szerint egy 14 év aluli nem követ el bűnt, bármilyen súlyos legyen is a cselekménye. Viszont az emberek többsége ekkor is bűnnek tekinti az adott tettet.)

Egyébként a szakirodalomban olvashatunk arról, hogy melyek a jog által védendő értékek, és ebből megállapítható, hogy elvontan általában nem nehez egyetérteni ezekkel. Így például Irk szerint ezek a következők: „*élet, testi épség, vagyon, szexuális szabadság, kulturális, gazdasági, környezetvédelmi értékek*”¹⁹. Ugyanebben a tanulmányában jogosan utal arra, hogy időnként szükségesnek látszik felülvizsgálni a jogi normarendszert, beleértve a bűnlisztát is, főleg ha sokan nem követik a jogot.²⁰

Büntetési kérdőjelek

És ezzel elérkeztünk a *Mi jár a jogban a bűnért?* problematika második nagy kérdéséhez, a büntetés kérdésköréhez. Előre szeretném jelezni, hogy ez a második rész tartalmazza az igazi válaszlehetőségeket, noha kisebb-nagyobb részben itt is maradnak megoldatlanságok. (Ez indokolja a bűnről szóló rész viszonylagos rövidségét. A bűn-probléma itt kihagyhatatlan, de a hangsúly a büntetésen van.)

Szeretném azt is előrebocsátani, hogy mivel filozófiával foglalkozom, az itt jelentkező problémákat filozófiai szemszögből közelítem meg. Mielőtt elkezdeném a kérdések tárgyalását, felsorolom, milyen problémákkal és milyen sorrendben kívánok foglalkozni. Ezek a következők: melyek a büntetés filozófiai alapjai, a rosszért rossz mint igazságossági formula: és ennek részbeni megkérdőjelezése, a büntetés céljai, egyedül a bűnelkövető tehet-e a tetteiért, vagy van-e a különböző társadalmi tényezőknek is szerepük a jogsértésben? Szerepet játszhat-e a kérdés eldöntésében a determinizmus problémája? Mindezek fényében tartható-e a „rosszért rossz jár”, illetve ami nem teljesen azonos az előzővel, a „minél rosszabb, annál jobb” formulája? A tett vagy/és a személyiség legyen-e meghatározó elem a büntetés kiszabá-

---

¹⁸ Ligeti Katalin: i. m. 119. o.

¹⁹ Irk Ferenc (2000): i. m. 264. o.

²⁰ Uo. 267. o.

sánál? Mennyire alkalmazható az arányosság elve a büntetés kiszabásánál? Folytatódjon-e az a tendencia, amely az opportunitás térnyerésében fejeződik ki a legalitással szemben? És ezzel párhuzamosan továbbra is érvényesüljön a demokratikus államokban az a tendencia, amely a büntetési rendszer enyhülésében fejeződik ki?

Azzal kezdem, hogy ahogy a bűn emberi „találmány”, úgy a bűnre való reakció is hasonló jellegű. Miként az állatvilág nem ismeri a bűn fogalmát, úgy ismeretlen marad számára a bűnért való felelősség terminusa is. Ha egy állat megsebesít vagy megöl egy embert, csak akkor pusztítják el, ha továbbra is veszélyt jelent az emberekre. Az állat tehát nem bűnözők, nem is felelőtteiért. Az állat idomítható ugyan, de alapjában az ösztönei vezérlik.

Rosszat rosszért?

A felnőtt és ép elméjű ember azonban – legalábbis első megközelítésben – maga dönt cselekedetei felől és felelősséggel tartozik a tetteiért. És mivel az előbbieken tisztáztuk, hogy a bűn társadalmilag általában hátrány, erkölcsileg rossz, az egyik adekvát válasz a rossznak rosszal való viszonzása, a bűnnek büntetéssel való kompenzálása. Mi több, a büntetés, történelmileg korántsem véletlenül, a bűnre adott domináns reakció.

A rossznak rosszal való viszonzása – a kereszténység megbocsátás-alternatíváját megelőzően – maga is vallási gyökerekkel bír. Az etalon itt Ádám és Éva bűnbe esése – bűnik engedetlenség Isten akaratával szemben –, és a bűn Isten szigorú büntetése követi. (Egyebek között az ember nem halhatatlan többé.) Az Ószövetség története arról tanúskodik, hogy az Isten által elrendelt büntetés nem ritka kivétel. (Gondoljunk például Szodomára és Gomorrára.) De a korai természetvallások is ismerik a büntetés intézményét, amely zömmel kompenzációban testesül meg. A büntetés azonban nem önevidens jelenség, nem magától értődő, különösen, ha figyelembe vesszük az itt felmerülő olyan kérdéseket, hogy ki büntessen, mekkora büntetés járjon az adott bűnért stb. Ezekre a kérdésekre a kereszténység elsősorban Isten bizonyos tulajdonságaival válaszol, nevezetesen azzal, hogy Isten nem hazudik, és nem téved, tehát az állításai igazak. Következésképpen aki megsérti Isten utasításait, büntetést érdemel. A büntetés tehát egyben igazságos cselekedet is.

A büntetés szekuláris koncepcióinak egyike szintén az igazságosságra épül. Lényegét egy római jogi alapelv fejezi ki, amely szerint mindenki azt kapja, ami jár neki, amit az illető megérdemel: *Suum cuique tribuere*. Noha

ez a mondás evidensnek látszik, mégis van egy nagy gyengéje. Magától értődőnek látszik, azért mert egyenlőséget feltételez a magatartás és a következmény között. Hiányossága abban áll, hogy nem mondja meg, kinek mi jár, és így igen különböző, sokszor szélsőséges értelmezésekre ad lehetőséget. (A fajúldozók szerint az alsóbbrendűeknek az jár, amit tőlük kapnak.)

E koncepció egyik lényege, hogy kiindulópontja a büntetés célja. Ebből a szempontból erőteljesen jelentkezik az a különbség, amely a bűn és a büntetés között az aktivitás szempontjából fennáll. A bünt ember (emberek) követik el, míg a büntetés, amióta állami monopóliummá vált, az állam feladata. Ezért nem vizsgáltuk, hogy mi a célja a bünt elkövetőnek, mert ez a bűn vonatkozásában rendkívül sokféle lehet, de fontos tényező a büntetés vonatkozásában.

E tekintetben két alapkoncepció alakult ki, amelyet a szakirodalomban egyesek abszolút, illetve relatív elméletnek neveznek.²¹

Az abszolút elmélet szerint, amelyet *Platón* és Arisztotelész fejtett ki elsőként, azért kell a bűnelkövetőt büntetni, mert bűnözött, megsértette a jogot és az erkölcsöt. Ezért a büntetés az erkölcsi és a jogrend helyreállítását szolgálja. Ez a koncepció igazságosság elvű, amennyiben a büntetést igazságos megtorlásnak tekinti, arányos viszonzásnak az általa okozott rosszért. Arisztotelész a büntetést a kiegyenlítő igazságosság mintapéldájának tekinti.²² (A „megtorlás” terminusnak egyesek számára rossz kicsengése van, mert azt a bosszúállással azonosítják. Ezért *Szabó András*, aki ennek a koncepciónak híve, azt hangsúlyozza, hogy csak a megalázó, lealacsonyító megtorlás elvetendő. Amire a történelemben rengeteg példa volt.)²³)

Ezt a felfogást vallotta magáénak *Aquinói Szent Tamás* is, ő a büntetésben az egyensúly helyreállítását látta, és nyomában ez a büntetésindoklás általános természetjogi elvvé vált, amelynek máig számos követője van. Köztük a magyar kriminológusok egy része is, élükön Szabó András akadémikussal.

Az abszolút elmélet azonban kezdettől kritikusaíra akadt, és a bírálótok nyomán létrejött egy másik hipotézis, amely a relatív elmélet nevet kapta. Ennek megalapozója *Prótagorasz* volt, ő azt hirdette, hogy a megvalósult bűncselekményt nem lehet meg nem történné tenni, ezért a büntetés célja a jövőre kell hogy irányuljon: azért kell büntetni, hogy a jövőben se a bűnös, se mások ne kövessenek el hasonló bűncselekményt.²⁴ Ebben az elképzelés-

21 Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Várad Erika: i. m. 294. o.

22 Horváth Tibor: A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981, 28. o.

23 Szabó András: A büntett és büntése. Gondolat Kiadó, Budapest, 1979, 89. o.

24 Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Várad Erika: i. m. 297. o.

ben némileg háttérbe szorul az igazságosság, amennyiben a fő szempont nem az, hogy az elkövető a bűnével arányos büntetést kapjon, hanem az, hogy a büntetés kellő visszatartó hatást érjen el. Ennek a koncepciónak nagy kérdése, hogyan, milyen büntetésekkel lehet a kellő prevenciót elérni. Itt alapjában két lehetőség van. Az egyik, hogy minél kegyetlenebb, embertelenebb büntetéseket kell alkalmazni, mert ezek gyakorolják a legerőteljesebb hatást a potenciális bűnözőkre. Sajnos mind az ókorban, mind a középkorban a felvilágosodásig ez volt az uralkodó vélemény és a tényleges gyakorlat, amelyben a kegyetlen halálbüntetés és a testcsonkítás (és ugyancsak ezzel összefüggésben a kínzás legkülönbözőbb verziói is) megengedett volt.

A másik koncepció, amelynek fő képviselője *Montesquieu* és *Beccaria* volt, az ellenkezőjét hirdette: azt állították, hogy nem a büntetések szigorja az igazán elrettentő, hanem az elkerülhetetlensége. A bűnözők jelentős része ugyanis a bűn elkövetése előtt kalkulál, felméri, hogy mennyire kockázatos a bűncselekmény, mekkora az esélye annak, hogy felelősségre vonják. Ha tehát nagy az esélye az elfogásnak, gyakran elállnak a bűnelkövetéstől.

A prevenció elméletet annak idején *Kant* is élesen bírálta. Nézete szerint ugyanis igazságtalanság egy bűnelkövetővel szemben, ha azért kap lényegesen szigorúbb büntetést, mint amelyet megérdemelt volna, hogy hasznossági alapon másokat elriasszanak.

Felhozható azonban más érv is a relatív elmélettel szemben. Nevezetesen az, hogy a büntetés nagyságának igazolásánál teljesen elvonatkoztat attól, hogy mennyire felelős a bűnös az általa elkövetett tettért.

E kérdést illetően két álláspont alakult ki: az egyik szerint egy bűncselekmény elkövetéséért egyedül és kizárólag a tettes felelős, aki szabad akarattal határozva el is állhatott volna a tettétől. Ez a felfogás dominált az ókorban és a középkorban, de nyomokban ma is számos helyen – legalább hallgatólagosan – fellelhető. Ez a nézet jelentős mértékben hozzájárult a bűnözőkkel való embertelen bánásmóddhoz és ítélkezéshez, mert abban konkludált, hogy a bűnelkövető velejéig gonosz ember és ezért bűnözött. Ezzel szemben a modern szociológiai és kriminológiai kutatások *Durkheim* óta feltárták, hogy a bűnelkövetés az esetek jelentős részében nem egyedül az elkövető számlájára írható, mert abban közrejátszik számos társadalmi tényező. Ilyenek például az úgynevezett kriminogén tényezők, amelyek együttese jelentős befolyást gyakorol az elkövetőre. Másként kifejezve: ezek megléte esetén sokkal nagyobb az esély, hogy valaki bűnözővé válik. S itt ismét egy arisztotelészi mondást kell felidézni, amely szerint az egyenlő mérce alkalmazása egyenlőtlen emberekre igazságtalanság. Egyébiránt a két irányzatnak van

egyesült államokbeli modern elnevezése is, amely szerint, aki azt vallja, hogy a bűnért kizárólag a tettes felelős, az a konzervatív irányzathoz tartozik, míg aki az ellenkezőjét, az liberális.²⁵

Az utóbbi időben történtek kísérletek a két elképzelés egyesítésére, de ez, nézetem szerint, csak bizonyos fokig sikerülhet a két koncepció ellentétes elemei miatt.

A büntetés célját illető két válasz: az igazságos megtorlás és a prevenció azonban korántsem jelent problémamentes megoldást a *mi jár a bűnért?* kérdésére. Vizsgáljunk meg ezek közül néhányat! Az első nehézség azzal kapcsolatban jelentkezik, hogy ki és mennyire felelős az elkövetett bűnért. Első megközelítésben a válasz egyszerűnek látszik: ki más lenne, mint az elkövető. És valóban, az ókorban és a középkorban ez volt az uralkodó felfogás, amely egyben ideológiai alapot adott a legelrettentőbb büntetésekre. A modern kriminológia (amely némileg leegyszerűsítve a büntetőjog szociológiája) azonban feltárta, hogy a bűnesetek jelentős részénél nem egyedül a terhelt a felelős, hanem a társadalom is. Így például korántsem véletlen, hogy aki egy olyan családban nő fel, ahol több bűnöző akad, az sokkal gyakrabban válik bűnelkövetővé, mint ahol ennek az ellenkezője a jellemző. Ám a nagy kérdés az, hogy mennyire vegye figyelembe a bíróság a felelősség részbeni megosztottságát. Ennek hiányzik a tudományosan megalapozott mércéje. Mindazonáltal az új álláspont annyiban érvényesül, hogy a büntetések tendenciája a felvilágosodás óta enyhül, humanizálódik, ebben jelentős érdemei vannak Beccariának, aki – helyesen – azt hirdette, hogy nem a büntetések szigorja, hanem elmaradhatatlansága az, ami bizonyos fokig visszatartja az embereket a bűnözéstől. Mindamellet hangsúlyozni kell, hogy ez csak tendencia, mert a huszadik század diktatúráinak egy része a haláltáborokkal példát mutatott ennek ellenkezőjére is.

Az arányosság problematikája

A következő problémakör, amely az igazságos megtorlás elvével kapcsolatban felmerül, az arányosság elvével összefüggésben jelentkezik. Az arányosság princípiuma azt mondja ki, hogy a büntetés nagyságának arányban kell állnia az elkövetett bűn nagyságával. Ez logikus következménye az igazságos

---

²⁵ Kerecsi Klára: A kriminológia és a büntetőpolitika kapcsolata. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 41. OKRI, Budapest, 2003, 153. o.

megtorlás elvének: ha az igazságos megtorlás arra épül, hogy a rosszért rossz jár, akkor a büntetésnek arányban kell állnia az elkövetett bűn súlyosságával. Hogy egy elemi példával éljek, ha összehasonlítjuk a lopást, a rablást és a gyilkosságot, akkor nyilvánvaló, hogy az ezekért járó büntetéseknek növekvőknek kell lenniük, mivel az elkövetett bűnök is nagyságrendileg különböznek egymástól. (Az arányosság elvét már Arisztotelész is az igazságos egyenlőtlenség elengedhetetlen kritériumának tartotta.)

Szabó András, az igazságos megtorlás elvének egyik legfőbb magyar védelmezője egyik tanulmányában a következőképpen próbálja igazolni az arányosság elvét. Kiindulópontja, hogy a büntetés a bűn morális elítélése, ezért kell arányosnak lennie a bűnnel. Ehhez természetesen szükséges a bűn nagyságának ismerete, amelyre két tényező ad alapot: az egyik a bekövetkezett kár, a másik a szubjektív bűnösség foka. Megemlíti, mint lehetséges fokmérőt, a közvélemény konszenzusát is, amelyet az Egyesült Államokban alkalmaznak, ahol kísérletet tettek egy tűzfokú skála kidolgozására, amely a bűn nagyságának mérésére szolgálna. Az arányosság elvének alkalmazása azt is jelenti, hogy olyan büntetési gyakorlatot kell kialakítani, ahol a hasonló bűncselekményekre hasonló büntetéseket szabnak ki. Problémát jelent azonban az, hogy a gyanúsítottak jelentős része büntetett előéletűnek számít, vagyis bűnismétlő, és a kérdés az, megemeli-e, és ha igen, mennyire az elkövetett bűncselekmény súlyát ez a tény, és hogyan tükrözi ezt a büntetés.²⁶

Noha az arányosság elvének alkalmazása mellett súlyos érvek szólnak, egyes büntetőjogászok figyelemre méltó kétélyeket fejeztek ki az arányosság princípiumával kapcsolatban. *Kövér Ágnes* a következőképpen érvel: „Az arányosság mibenléte, azaz hogy mikor milyen tettért milyen büntetést érünk arányosnak, azonban korántsem ilyen evidens. A bűnözés súlyossága és elterjedtsége nincs kapcsolatban a büntetések súlyosságával és a végrehajtás szigorával.”²⁷

Hasonló véleményen van *Horváth Tibor*, ő a következőkkel támasztja alá a kétségeit: „Gyakorlatilag nem lehet lemérni a bűncselekmény illetve a büntetés súlyát.” Ehhez hozzáfűzi, hogy „a retribúciós elmélet (az igazságos megtorlás tana) a büntetés szükségességét tulajdonképpen nem indokolja meg, hanem csak adott voltát feltételezi”. Vagyis nem ad választ arra a kérdésre, miért kell „a rosszat rosszal viszonzni”²⁸. Ezeket a kritikákat kiegészít

²⁶ Ezt a skálát Wolfgang és Sellin adta közre. Thorsten Sellin – Marvin E. Wolfgang: *The Measurement of Delinquency*. John Wiley and Sons, New York, 1964

²⁷ Kövér Ágnes: A büntetés elméletének kritikai megközelítése. In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok*, 33. OKRI, Budapest, 1996, 86., 87. o.

²⁸ Horváth Tibor: i. m. 108–109. o.

szíthetjük azzal az észrevétellel, hogy rendkívül nehéz az egyes bűncselekményfajtákat összehasonlítani és összemérni. Így például a kémkedést a lopással és a nemi erőszakkal. Természetesen Horváth nem jut el ahhoz a következtetéshez, hogy ezentúl nem kellene a bűncselekményeket büntetni, azonban előtérbe kellene állítani a megelőzést és a prevenciót. Már csak azért sem, mert a prevencióval mint a büntetés lehetséges másik céljával kapcsolatban ugyancsak vannak súlyos fenntartásai, noha a Btk. ezt tartja a büntetés fő céljának. A büntetés célja a Btk. szerint „a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el”.

Horváth szerint „sem általában, sem az egyedi esetekre nézve nincs mérőeszköz arra, hogy mely büntetés illetve milyen fokú büntetés tekinthető visszatartó, elrettentő jellegűnek”²⁹. A prevenciós elméletnek ennél még súlyosabb kritikája az úgynevezett *treatment* koncepció egyesült államokbeli bukása. Ez az irányzat azt tűzte ki célul, hogy addig tartsák fogva az elítélteket, amíg az arra hivatott szakemberek (elsősorban pszichológusok) megállapítják róluk, hogy teljesen reszocializáltak. Ennek érdekében nem is szabtak ki határozott időtartamú büntetéseket. Ez a rendszer azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A visszaesők száma nem csökkent, sőt növekedett.

A *mi jár a bűnért?* problematikának van egy másik megoldandó kérdése, s ez az, hogy mit kell a büntetés alapjául venni. A vitatott kérdés itt az, hogy elegendő-e magát a büntettet számba venni, vagy a vizsgálatnak ki kell terjednie az elkövető társadalmi veszélyességére is. A kérdést illetően Szabó András határozottan azon a véleményen van, hogy a számítás kizárólag a tette irányuljon, és ne terjedjen ki az elkövető személyiségének vizsgálatára. Erről a következőket írja: „A jogszabályok nem a pszichés alkat, nem a személyiség szerkezet sajátosságaira tekintettel állítanak fel tilalmakat és szabályokat, hanem a tettek természete szerint. A tett és a büntetés a büntetőjog felszámolhatatlan alap kategóriái, tehát nem lehet személyiségjellemzőkkel, a pszichikus tulajdonságok leírásával, a büntetést pedig gyógyító vagy pszicho-pedagógiai kezeléssel helyettesíteni.”³⁰ Vannak ezzel szemben olyan vélemények is, amelyek szerint az ítélet meghozatalánál a tettes társadalmi veszélyességére is tekintettel kell lenni.

---

²⁹ Uo. 119. o.

³⁰ Szabó András: i. m. 90–91. o.

Legalitás és opportunitás

S ezzel elérkeztünk a *mi jár a bűnért?* tematika egyik legfontosabb problémájához: a legalitás és opportunitás viszonyához. Tekintettel arra, hogy ez a két kifejezés nem tartozik a nagyközönség által ismert és gyakran használt terminusokhoz, először tisztázom a két fogalom tartalmát. A *legalitás* elsődlegesen azt jelenti, hogy az arra felhatalmazott jogi szervek kötelesek a bűncselekmények feltárására és büntetésére vonatkozó kötelezettségeiket ellátni. Más szavakkal: a nyomozó hatóság bűncselekmény alapos gyanúja esetén köteles nyomozni, az ügyész köteles vádat emelni, a bíróság köteles a hozzá érkező ügyeket megtárgyalni és ítéletet hozni, a büntetés-végrehajtás pedig köteles a számára kijelölt feladatról, szabadságvesztés esetén a fogva tartásról gondoskodni. *Erdei Árpád* mutat rá arra, hogy a legalitás a polgári fejlődés vívmánya, mert szemben a középkori privilégiumokra épülő joggyakorlattal, legalábbis a formális jogegyenlőséget próbálta érvényesíteni. A következőket írja erről: „*Megszületésekor az elv éppen azt volt hivatott biztosítani, hogy minden bűncselekmény elkövetőjét annak személyére tekintet nélkül a törvény által előírt büntetéssel sújtsanak.*”³¹ „*A legalitással szemben az opportunitás elvére épülő jogrendszer nem írja elő a hatalom számára valamennyi bűncselekmény feltétel nélküli üldözését, hanem célszerűségi szempontok figyelembevételével a jogalkalmazó döntésétől függ az eljárás. A hatóság széles körű diszkrecionális hatalma lehetőséget teremt a prioritások meghatározására, az igazságszolgáltatásokra szánt erőforrások jobb elosztására és a bűnüldözés a társadalomra leginkább veszélyes cselekedetekre korlátozódhat.*”³² Bárd Károly részletesen elemzi, hogy milyen területeken érvényesülhet a legalitással szemben az opportunitás. Három szférát nevez meg. Az első a felderítés, ahol a nyomozás elrendelőjének diszkrecionális joga van arra, hogy döntsön a folyamat beindításáról. A második az ügyészség, ahol az ügyésznek joga van arra, hogy vádat emeljen, vagy sem. A harmadik a bíróság, ahol a bírónak törvényes lehetősége van arra, hogy elmarasztaló ítélet helyett megrovásban részesítse a terheltet, illetve bizonyos feltételek mellett elrendelje a tárgyalás mellőzését. (Ilyen feltétel, hogy a gyanúsított bevallja a bűncselekmény elkövetését, és kéri a tárgyalás mellőzését.) Ez utóbbi „vádalku” néven vált közismertté, amelyet az Egyesült Államoknál – nem tévedés –

31 Erdei Árpád: A célszerűség rejtélye avagy opportunitás a büntetőeljárásban. In: Gellér Balázs (szerk.): Györgyi Kálmán ünnepi kötet. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004, 170. o.

32 Kiss Anna: A sérteti eljárásjogi helyzetének erősítése különös tekintettel a pótmagánvád intézményére. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 39. OKRI, Budapest, 2002

az esetek kilencven százalékában megkötnek.³³ De idetartoznak olyan újabb intézkedések, mint amilyeneket az 1995. évi LXI. törvény tett lehetővé, így a felfüggesztett szabadságvesztés, a próbára bocsátás.

Úgy gondolom, a legalitás és az opportunitás rövid összehasonlításából egyértelműen kiderül, hogy mi köze van a legalitásnak és az opportunitásnak a *mi jár a bűnért?* problematikájához. A legalitás hézag nélküli, azaz teljes érvényesülése esetén a bűnelkövető azt a büntetést kapja, amelyet a Btk. előír, ami – legalábbis formálisan – „jár neki”, míg az opportunitás akárcsak kisebb érvényesülése esetén a büntetés nagysága valamilyen később ábrázolandó irányban eltér ettől. Következésképpen röviden meg kell vizsgálni, tényleg szükség van-e, és ha igen, ilyen mértékben a magyar jogrendszer opportunitására, hasznokkal vagy károkkal jár-e az opportunitás részleges érvényesülése.

Ha a legalitás és opportunitás elvét egymással összehasonlítjuk, akkor egyértelműen kiderül ellentétességük: míg a legalitás azt követeli parancs formájában a jogi apparátustól, hogy érvényesítse a vele szemben támasztott előírásokat, tehát ne kivételezzon, addig az opportunitás épp ellenkezőleg, azzal a követelménnyel lép fel, hogy a jogalkalmazók ne teljesítsék minden esetben a számukra előírt utasítást. A legalitás abba az irányba mutat, hogy a bűnelkövető azt kapja, ami jár neki, míg az opportunitás ellenkezőleg, azzal jár, hogy a tettes ne abban részesüljön, ami megilleti (hanem kevesebben, ha egyáltalán megbüntetik). Ennek következtében a témával foglalkozó büntetőjogászoknak és kriminológusoknak állást kell foglalniuk abban a kérdésben, hogy kitartanak-e a teljes legalitás mellett, vagy elismerik az opportunitás – legalább részleges – létjogosultságát. Erdei Árpád szerint a szakirodalom véleménye megoszlik ebben a kérdésben. „*Vannak akik (az opportunitást) szükségesnek, mások szükséges rossznak tartják, és vannak, akik szerint a jogállamban az opportunitásnak nem szabad teret kapnia.*”³⁴ Így például Király Tibor súlyos ellentéteket hoz fel a tárgyalás mellőzésével szemben: kifogásolja, hogy ebben az esetben kárba vesznek olyan demokratikus büntetőeljárás értékek, mint a bíróság társadalom által való ellenőrzése, a kontradiktórius elv (lehetőség a szemben álló vélemények nyilvános ütköztetésére, a közvetlenség).³⁵ Hasonlóképpen Kiss Anna mutat rá arra, hogy a vita még nem eldőlt, abban a kérdésben, hogy „*kitartanak-e a jelenlegi legalitás mellett vagy inkább a cél-*

³³ Bárd Károly: i. m. 75–95. o.

³⁴ Erdei Árpád: i. m. 166. o.

³⁵ Kiss Anna: A tárgyalás mellőzésének elméleti és gyakorlati kérdései. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 33. OKRI, Budapest, 1996, 168. o.

szertűségi szempontok elsődlegességére hivatkozva az opportunitás elsődlegességét érvényesítik”.³⁶ Az utóbbi lehetséges indokaira mutat rá Domokos Andrea, amikor a következőket írja: „Ma már olyan elképzelések is teret nyernek, amelyek alapján nem olyan természetes, hogy a bűnt büntetés követi. Az opportunitás elve: célszerűségi, pergazdaságossági okokból az állam lemond a büntetésről vagy azt halasztja.”³⁷

A most vázolt ellentétek ismeretében joggal vetődik fel a kérdés: miért van szükség a kisebb vagy nagyobb fokú opportunitásra, ha a neoklasszikus irányzat által ajánlott legalitás önmagában kielégíti azt az igényt, amelyet az állam, illetve a nagyközönség támaszt a bűncselekmények „üldözésével” kapcsolatban. Bánáti János, a Magyar Ügyvédi Kamara elnökének véleménye szerint „Nálunk a többség így vélekedik: Nem kell olyan sokat vacakolni a bűnözőkkel, féljék el őket mielőbb a kiszabható lehető leg súlyosabb büntetésre, és kész”.³⁸

Az opportunitás szükségessége mellett legalább két érvt szoktak felhozni. Az egyik, hogy ha az igazságszolgáltatás teljes mértékben eleget tenne a legalitás követelményének, akkor összeroppanna. Erdei Árpád kifejezésével a legalitás teljes követése „elviselhetetlen terhet” jelentene a büntető igazságszolgáltatás számára. Ezért már száz évvel ezelőtt elkezdődött a legalitás erőzítése azzal, hogy a bíróságnak 1908 óta lehetősége volt bizonyos esetekben felfüggeszteni a szabadságvesztést, a fiatalkorúakat pedig próbára bocsáthatta. Ez a folyamat folytatódott 1950-ben, amikor a cselekmény minimális társadalmi veszélyessége esetén nem szabtak ki büntetést. A rendszerváltozás után ez a tendencia megmaradt: az 1998. évi XIX. és az 1999. évi CX. törvény szabályozta a vádalkut és a tárgyalás mellőzésének feltételeit. A folyamatban közrejátszott az a tény is, hogy a magyar börtönök túlszűfoltak voltak és mindmáig azok maradtak. (Egyes felmérések szerint a magyar börtönökben arányosan ötven-hatvan százalékkal több elítélt van, mint a nyugati országokban.)

Volt azonban egy másik ok is: a büntetőjogászok és a kriminológusok számottevő része szerint általában túl szigorú a bűnök megítélése (természetesen korántsem minden esetben) és az opportunitás szélesebb mértékű érvényesítése,

36 Kiss Anna: A büntetőeljárás reformja. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 38. OKRI, Budapest, 2000, 173. o.

37 Domokos Andrea: A büntetőpolitika változásai Magyarországon. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2008, 25. o.

38 Fekete Gy. Attila: Bánáti János: A „rendszer” maga gyártja a kezelhetetlenül nagy ügyeket. Miért húzódnak el a büntetőeljárások? Népszabadság, 2010. február 12.

http://www.nol.hu/belfold/20100212-miert_huzodnak_el_a_buntetoeljarasok_

ami szükségszerűen a büntetések enyhítésével jár együtt, némileg segít a probléma megoldásában. Emellett különösen a tárgyalás mellőzése annyiban is megkönnyíti a bíróságok munkáját, hogy leveszi a vállukról a súlyos bizonyítási terheket. (Mint ismeretes, valószínűség alapján nem lehet a terhelteket elítélni.)

A következő kérdéscsoport, amelyet röviden meg kell vizsgálni, a börtönbüntetéssel függ össze, amely azokban az országokban, ahol eltörölték a halálbüntetést, a legsúlyosabb szankciónak számít. Foucault szerint, de a börtönpszichológusok és börtönszociológusok szerint is, a börtön mélyen ellentmondásos intézmény. Egyrésztől ugyanis a börtön szinte vitathatatlan előnye, hogy „kivonja a bűnözőt a forgalomból”, azaz garantálja a szabad embereknek, hogy a bebörtönzöttek – legalábbis ellenük – nem követnek el újabb bűncselekményeket. Márpedig a *mi jár a bűnért?* kérdésfeltevésnek szükségszerű velejárója az a kérdés, hogy *mi jár a nem bűnöző, azaz jogkövető embernek*. Az utóbbira az egyik válasz, hogy az állam (állami szervek) gondoskodjon arról, hogy hiányozzanak a bűnelkövetés feltételei. Ilyen feltétel pedig, hogy a potenciális elkövető börtönbe van zárva.

A foglyok azonban elvesztik emberi jogaik egy részét, nemcsak a mozgás-szabadságot, de a szexuális szabadságot is, a világgal való kapcsolatuk is korlátozottá és ellenőrzötté válik (a leveleiket a börtönhatóságok elolvassák stb.). Továbbá kialakulnak bizonyos prizonizációs ártalmak, szinte mindent parancsra tesznek, így csaknem elvesztik az önálló döntésekre és az önálló életvitelre való képességeiket, és könnyen a cellatársaik befolyása alá kerülnek. Nem véletlenül írták a börtönökkel foglalkozó kutatók a következőket: „*Aligha csodálható, hogy a bűnözők jó útra terelésének feladata ma is ellentmondásokkal telített, ha nincsenek kidolgozva egyértelműen hatásos módszerek többé-kevésbé egyértelműen meghatározott célok elérésére.*”³⁹ Ezért van számos híve a kriminológusok között annak a felfogásnak, hogy alkalmazzanak a bíróságok több alternatív büntetést, így pénzbüntetést, közérdekű munkára ítéletet, valamint próbára bocsátást és felfüggesztett büntetést, amikor is természetesen elvesznek a börtönbüntetés hátrányai, de az előnyei is.

Az áldozatok jogosítványai

A következő probléma a bűncselekmények áldozatainak szerepe. Ez a kérdéskör azért merül fel, mert a bűncselekmények többségénél az adott ese-

---

³⁹ Boros János – Csetneky László: Börtönpszichológia. Rejtel Kiadó, Budapest, 2002, 112. o.

ménynek „vesztése” is van, aki joggal érdekelt abban, hogy mi jár az elkövetőnek. (Azért csak többségében, mert vannak olyan jogsértő magatartások, amelyek nem járnak együtt az áldozatok megkárosításával. Ilyen például a balesetet nem okozó gyorshajtás.)

A sértett azonban nemcsak annyiban érdekelt, hogy erkölcsi elégtételt kap, ha az elkövető megkapja a megérdemelt büntetését, hanem annyiban is, hogy kap-e kompenzációt. (E tekintetben kivételnek tartjuk azt, aki oly mértékben követi a keresztény erkölcs megbocsátási követelményét, hogy abban az esetben is megbocsát a neki jogellenesen kárt okozó bűnelkövetőnek, ha az súlyosan megkárosítja őt. Lásd például a püspököt Victor Hugo regényében, ő nemcsak hogy nem jelenti fel a templom kincseinek elrablóját, hanem segít neki visszatalálni a társadalomba.)

Kedzjük azzal, hogy noha az többé-kevésbé közismert, megadjuk a sértett definícióját. E szerint a sértett az, „*akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette*”.⁴⁰ Ami pedig a sérelmet illeti, az a definíció szerint lehet testi, szellemi vagy érzelmi, de gazdasági is.⁴¹

Az, hogy bűnelkövetés esetében a sértettnek is „jár valami”, a jognak szinte a kezdetétől egyik alapelve. Korántsem véletlen ezért, hogy az ősi időkben a kompenzáció különböző formái is a jelentősebb büntetések közé számítottak. Ezzel párhuzamosan a sértettnek érdeklése folytán jogi szerepe is volt. Az ókorban és a középkorban, sőt az újkor elején is a sértett érdekei a bűnüldözés vonatkozásában háttérbe szorultak. Ez a folyamat Magyarországot is jellemezte. Ezért a sértettek jogi helyzetével foglalkozók szónvá tették az itt jelentkező fogyatékoságokat. A hatvanas években írt tanulmányában Király Tibor rámutat arra, hogy a sértett szerepe a bűnvádi eljárásban jelentéktelenné lett, a sértett ebben alárendeltté válik. Így nem tehet fel kérdéseket a vádlottnak, nem fellebbezhet, nem élhet a pótmagánvád jogával. Az utóbbira akkor kerülhetne sor, ha az ügyész nem emel vagy elejti a vádat.⁴² Néhány évtizeddel később a témával foglalkozók megállapították, hogy még nem változott igazán pozitív irányban a helyzet. Így Kiss Anna szerint csak az állam szolgáltat igazságot, a sértett mellékszereplő maradt. Ehhez hozzáfűzi: a szankció célja már régen nem a sértett kompenzációja, a büntetőjogi felelősség alapja a közösségen esett sérelem, így a szankció nem

40 Kiss Anna (2002): i. m. 165. o.

41 Kiss Anna: A közvetítői eljárásról. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 43. OKRI, Budapest, 2006, 242. o.

42 Király Tibor: A sértett a büntetőeljárásban. Magyar Jog, 1968/2., 77–79. o.

szolgálja az egyéni kárpótlást. Sőt az eredményes reszocializáció még a morális elégtétel érzésétől is megfosztja a sértettet.⁴³

E néhány évtized alatt azonban jelentős előrehaladás mutatkozott a vonatkozó szakirodalom terén. Létrejött a bűncselekmények áldozataival foglalkozó szaktudományág, a viktimológia. Továbbá az ENSZ 1985-ben nyilatkozatot adott ki a bűncselekmények és hatalmi visszaélések áldozataival kapcsolatban, ebben javaslatokat fogalmazott meg, hogyan lehetne változtatni az áldatlan helyzeten. Ezek közé tartozik a kompenzációs kötelezettség mint fő- vagy mellékbüntetés, az áldozat megvédése a tettes esetleges bosszújától stb. 1997-ben az ENSZ újabb ajánlásokat adott ki: ezúttal a sértettek informálását, a jogi felvilágosítást, valamint a sértetteknek nyújtandó gyors anyagi, illetve pszichikai segítséget ajánlotta a tagállamainak figyelmébe. (1999-ben a mediáció szükségességére hívta fel a tagállamok figyelmét. A mediáció az az eljárás, amikor egy közbenjáró segítségével a tettes és az áldozat megállapodik a nyújtandó kártérítésről.)

Ennek nyomán a magyar szakirodalomban is megjelentek az áldozatok helyzetével foglalkozó írások, továbbá javaslatok születtek a sértettek jogi helyzetének javítására, és ennek mellett a jogalkotási következménye. Emellett létrejött a Fehér Gyűrű Egyesület, amelynek feladata az áldozatok segítése jogos érdekeik érvényesítésében.

Ezek között az egyik legjellegzetesebb *Vigh József* írása, amely az eddig egymással versenyző koncepciók, a retributív és a prevenció helyett egy harmadikat helyez előtérbe: az úgynevezett resztoratívot. A resztoratív irányzat fő jellemzője, hogy az áldozatot helyezi a középpontba. Háttérként az előző két felfogás kritikája szolgál, közte az, hogy a jelenlegi igazságszolgáltatási rendszer igazságtalan, mert nem kapcsolódik össze az áldozatok kártalanításával. Ezzel összefüggésben az igazságszolgáltatás fő feladatát abban látja, hogy kártalanítsa az áldozatot. Ennek ideológiai alapja a bűncselekmények determináltsága, eszköze pedig a tettes és az áldozat megegyezése a jóvátételről; avagy a kártérítés mint büntetés. Ezzel egyben megszűnne az állam büntetőmonopóliuma.⁴⁴

Úgy gondolom, hogy Vighnek csak részben van igaza. Helyesnek látszik az a törekvése, hogy növekedjen az áldozat szerepe az igazságszolgáltatásban, különösen a kártalanítás vonatkozásában, de abban is, hogy az áldozatot megillessen a pótmagánvád joga stb. Ahol eltér a véleményünk, az az, hogy

⁴³ Kiss Anna (2002): i. m. 162–164. o.

⁴⁴ Vigh József: Új irányzat a büntető igazságszolgáltatásban. In: Gellér Balázs (szerk.): i. m. 598–601. o.

egy büntetőügy tárgyalásának továbbra is az kell hogy legyen az elsődleges feladata, hogy történt-e bűncselekmény, és ha igen, ki az elkövetője. És csak ennek alapján merülhet fel az a kérdés, hogy hajlandó-e a tettes a sértett kártalanítására, és mi történjen, ha ezt különböző okokból megtagadja. Emellett megoldatlan probléma az is, hogy a tettesek jelentős részét nem jellemzik azok az anyagi lehetőségek, amelyek révén kompenzálhatná a sértettet.

Ellenben jogosnak látszik az a bírálata, amely arra utal, hogy az eredményes igazságszolgáltatás szempontjából korántsem közömbös, hogyan viszonyulnak a sértettek az elkövetett bűncselekményekhez. Így Kiss Anna rámutat arra, hogy a bűncselekmények nagy százalékában azért nem jutnak a bűncselekmények a hatóság tudomására, mert a kárvallottak – különböző okokból – nem tesznek feljelentést.⁴⁵

Az áldozatok jogait keveslő írárok hatására történtek pozitív jogi változtatások. Így az 1998. évi XIX. törvény a sértett jogi pozícióját erősítendő megadta számára a pótmagánvád jogát, valamint azt, hogy különlegesen védett tanú lehessen. (Utóbbi védheti meg őket a tettes esetleges bosszújától.) Mindeközben továbbra sincs a sértettnek fellebbezési és vádemelési joga. Ezért többen javasolták, hogy külön jogszabályban garantálják a sértettek jogait. Ezeket *Fehér Lenke* a következőképpen foglalta össze: tisztelet, státus elismerése, információkhoz való jog, jogorvoslat, fizikai biztonság, kompenzációhoz való jog. Ha szükséges, állami alapokból.⁴⁶

Ezzel párhuzamosan létrejött egy nemzetközi mozgalom, amely célul tűzte ki, hogy az igazságszolgáltatás középpontjában a sértett álljon. Jelszava a *Justice for all*. Ennek jegyében összefoglalta, hogy miben álljanak a sértettek jogai. Ezek a következők: méltányos védelem a vádlottal szemben, pontos értesítés a bírósági eljárásokról, a részvétel lehetősége, jog a meghallgatáshoz, konzultációs lehetőség az ügyvéddel, teljes kárpótlás, tiszteletteljes és igazságos bánásmód.⁴⁷

A sértett jogi jellegű jogositványai mellett, érthetően, abban is érdekelt, hogy kárpótlást kapjon, már amennyire ez egyáltalán lehetséges. (Létezik ugyanis olyan – jogi szaknyelven – nem anyagi veszteség, például a hozzátartozó bűncselekmény következtében történő elvesztése, ami pótolhatatlan.) A felmérések szerint az elkövetők bizonyos hányada hajlandóságot mutat ar-

---

45 Kiss Anna: A sértett szerepe a büntetőeljárásban. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 34. OKRI, Budapest, 1997, 241. o.

46 Fehér Lenke: Az áldozatok jogai és az áldozatokat segítő szervek. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 33. OKRI, Budapest, 1996, 124. o.

47 Domokos Andrea: i. m. 76., 87. o.

ra, hogy kárpótlásban részesítse az áldozatot. Ez függ a hozzáállásától, de az anyagi lehetőségeitől is. Ennek megvalósítására szolgál a mediáció intézménye, amikor is egy közvetítő segítségével megegyezés jön létre az elkövető és a sértett között. Ebben az esetben – bizonyos feltételek között – az ügyész eláll a vádemeléstől, és a bíróság nem hoz elmarasztaló ítéletet. A legfontosabb feltétel, hogy az adott bűncselekményre a Btk. ne szabjon ki három évnél súlyosabb büntetést. A 2006. évi LI. törvény szerint: „*Nem büntethető, aki személy elleni, közlekedés vagy vagyon elleni bűncselekménnyel, három évnél nem súlyosabban büntetendő cselekménnyel okozott kárt a sértettek közvetítői eljárás keretében megtérítette vagy a bűncselekmény káros következményeit egyéb módon jóvátette.*” Igaz, a törvény tartalmaz még egy időbeli korlátot, amennyiben korlátlanul enyhíthető a büntetés, feltéve, hogy a Btk. nem ír elő öt évnél nagyobb kiszabható büntetést.

Ez azonban rögtön jelzi a mediációs úton létrejövő jóvátételi intézkedés ellenmondásos voltát és egyben utal a resztoratív célok korlátoltságára. A mediáció kétségtelen értéke, hogy elősegíti a bűncselekmény előtti állapotok megközelítő helyreállítását, és ennyiben jogos kárpótlást nyújt a sértettnek. Mindamelllett a három-, illetve ötéves határ következtében a mediáció éppen a súlyosabb, társadalmilag veszélyesebb bűncselekményeknél nem alkalmazható. (Egyebek között azért, mert a bűnözők egy része a rablásból, a pénzmosásból, sikkasztásból hatalmas eltírtolt vagyonhoz juthat, amelyek segítségével „kivásárolhatná” magát, elkerülve a jogos büntetést.) Ez azonban azt jelenti, hogy jelenleg csak a károsultak kisebb hányada számíthat arra, hogy az ellenük elkövetett bűncselekmény terheltjétől jóvátételben részesül, és a jóvátétel az esetek többségében csak részleges marad. Joggal vetődhet fel a kérdés, hogy nem köteles-e az állam kárpótolni az áldozatot. Vigh József szerint az állam „nagylelkűsége” nyilvánul meg abban, hogy 2000 óta kárpótlásban részesíti a sértetteket, de csak a minimálbér háromszorosáig, továbbá a szűkös források miatt csak a rászorulókat részesülnek némi jóvátételben. (Márpedig a bűncselekmények jelentős hányadánál az elszenvedett kár ennél nagyobb. Gondoljunk például azokra, akiknek ellopták a gépkocsiját.) Egyébként a *mi jár a sértettnek?* sem olyan kérdés, amelyre egyértelmű válasz lehet adni. Mégpedig azért, mert a viktimológia szerint a bűncselekmények egy részénél az áldozat is felelős a bűncselekmény bekövetkeztéért. Így például akkor, amikor a súlyos testi sértésnél előzőleg provokálja az elkövetőt, és számos más esetben is.

Összegzés

Összefoglalásként érdemes megvizsgálnunk: milyen eredményre jutottunk? Abból indultunk ki, hogy a közvélemény a jogot tekinti annak a társadalmi alrendszernek, amely helyes választ ad az alapproblémára. Mégpedig azért, mert az eddig vizsgáltak közül egyedül a jog, közelebbről a büntetőjog az, amely – viszonylag – teljes bünkatalógust ad, mivel taxatíván elsorolja azokat a bűnöket, amelyeket a jog az adott időben annak nyilvánít, továbbá tartalmazza a rájuk adandó büntetéseket is. Igaza van-e a közfelfogásnak? Nézetem szerint részben igen, részben nem. Annyiban igaza van, amennyiben összehasonlítva a vallási és politikai válaszokkal a jogot, az kétségtelenül teljesebb és kezelhetőbb választ ad a felvetődő kérdésekre. Annyiban azonban nem, hogy a fejtegetésekből egyértelműen kiderült, mind a jog bűnkoncepciója, mind a büntetésekre vonatkozó nézetei egy sereg nem teljesen megoldott kérdést tartalmaznak, ennek következtében mindkét területen számos tennivalójuk van a büntetőjogászoknak és kriminológusoknak, valamint az arra felhatalmazott állami szervezeteknek.

IRODALOM

- Bárd Károly:** A büntető hatalom megosztásának buktatói. KJK, Budapest, 1987
- Boros János – Csetneky László:** Börtönpszichológia. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2002
- Domokos Andrea:** A büntetőpolitika változásai Magyarországon. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2008
- Erdei Árpád:** A célszerűség rejtélye avagy opportunitás a büntetőeljárásban. In: **Gellér Balázs (szerk.):** Györgyi Kálmán ünnepi kötet. KJK-Kerszöv, Budapest, 2004, 170. o.
- Fehér Lenke:** Az áldozatok jogai és az áldozatokat segítő szervek. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok, 33. OKRI, Budapest, 1996, 124. o.
- Fekete Gy. Attila:** Bánáti János: A „rendszer” maga gyártja a kezelhetetlenül nagy ügyeket. Miért húzódnak el a büntetőeljárások? *Népszabadság*, 2010. február 12. http://www.nol.hu/belfold/20100212-miert_huzodnak_el_a_buntetoeljarasok_
- Földesi Tamás:** Gondolatok a társadalmi veszélyesség kategóriájának büntetőjogi szükségességéről. *Belügyi Szemle*, 2003/11–12.
- Garland, David:** Punishment and modern society: A study in a social theory. Clarendon Press, Oxford, 1990
- Gönczöl Katalin – Korinek László – Lévai Miklós (szerk.):** Kriminológiai ismeretek – Bűnözés – Bűnözéskontroll. Corvina Kiadó, Budapest, 1996
- Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévai Miklós – Sántha Ferenc – Váradi Erika:** Magyar büntető jog. Complex Kiadó, Budapest, 2007

- Horváth Tibor:** A büntetési elméletek fejlődésének vázlata. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981
- Irk Ferenc:** Bünnmegelőzés és súlypontok. In: **Gönczöl Katalin – Kerezi Klára (szerk.):** Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1998
- Irk Ferenc:** A morál és a büntetőjog időszerű kérdései. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 37. OKRI, Budapest, 2000, 261. o.
- Kerezi Klára:** A kriminológia és a büntetőpolitika kapcsolata. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 41. OKRI, Budapest, 2003, 153. o.
- Király Tibor:** A büntető hatalom korlátai. In: **Gönczöl Katalin – Kerezi Klára (szerk.) (1993):** i. m. 79. o.
- Király Tibor:** A sértett eljárási helyzetében. *Magyar Jog*, 1968/2.
- Kiss Anna:** A tárgyalás mellőzésének elméleti és gyakorlati kérdései. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 33. OKRI, Budapest, 1996, 168. o.
- Kiss Anna:** A sértett szerepe a büntetőeljárási helyzetében. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 34. OKRI, Budapest, 1997, 241. o.
- Kiss Anna:** A büntetőeljárás reformja. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 38. OKRI, Budapest, 2000, 173. o.
- Kiss Anna:** A sértett eljárásjogi helyzetének erősítése különös tekintettel a pótmagánvád intézményére. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 39. OKRI, Budapest, 2002
- Kiss Anna:** A közvetítői eljárásról. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 43. OKRI, Budapest, 2006, 242. o.
- Kövér Ágnes:** A büntetés elméletének kritikai megközelítése. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és Kriminológiai Tanulmányok, 33. OKRI, Budapest, 1996, 86., 87. o.
- Ligeti Katalin:** A jogállami büntetőjogról. In: **Wiener A. Imre (szerk.):** Büntetendőség – büntethetőség. KJK–MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1999, 106. o.
- Mészáros Ádám:** Adalékok a jogellenesség tanárához. In: **Virág György (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 46. OKRI, Budapest, 2009
- Palánkai Tiborné:** Hogyan büntessünk a jogállamban, avagy hogyan váltható „apróbb pénzre” a büntetőjogi paradigmaváltás? In: **Gönczöl Katalin – Kerezi Klára (szerk.):** Deviancia, emberi jogok, garanciák. T-Twins Kiadó, Budapest, 1993, 105. o.
- Sellin, Thorsten – Wolfgang, Marvin E.:** The Measurement of Delinquency. John Wiley and Sons, New York, 1964
- Szabó András:** A büntett és büntetés. Gondolat Kiadó, Budapest, 1979
- Vámbéry Rusztem:** Büntetőpolitika. In: **Gönczöl Katalin – Kerezi Klára (szerk.):** i. m. 20. o.
- Vigh József:** Új irányzat a büntető igazságszolgáltatásban. In: **Gellér Balázs (szerk.):** i. m. 598–601. o.
- Wiener A. Imre (szerk.):** Büntetendőség – büntethetőség. KJK–MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1999

HANDRIK ADÉL

A justizmordok okai – tévedési források a büntetőeljárásban

Az igazságszolgáltatás rendszere szükségszerűen magában hordozza a tévedés lehetőségét, ezt jól bizonyítják a közelmúlt hazai justizmordjai, például a Pusoma-ügy vagy a móri bankrablók esete.

Ha közelebbről megvizsgáljuk ezeket az ügyeket, szembevetünk, hogy már a nyomozati szakban felmerültek olyan hibák, tévedések, amelyek végül megakadályozhatták egy adekvát ítélet meghozatalát. E körülményből pedig adódik a kérdés, hogy egy justizmord csak a bíró tévedése – mint ahogy az az első pillantásra tűnik –, vagy más tévedési források, a büntetőeljárás más alanyainak hibái is hozzájárulnak.

Ha utóbbi feltevés igaznak bizonyul, akkor a téves ítéletet nem elegendő a hozzá vezető folyamattól elszigetelten, tehát önmagában és csak a tárgyalási szakban vizsgálni: megértéséhez mindenképpen szükséges a büntetőeljárás más szakaszaiban bekövetkezett hibák, tévedések mibenlétének feltárása is.

A justizmord fogalma, fokozatai

A justizmord kifejezés német eredetű, magyarra – a mibenlétét leginkább megragadó – „igazság megölése”-ként fordítható le. Fogalmát a Révai lexikon a *bírói tévedés* szócikk alatt határozza meg, e szerint a justizmord „*tágabb értelemben: az igazságnak meg nem felelő büntető ítélet hozatala s ennek végrehajtása; szűkebb értelemben: ártatlan egyénnek halálra ítéltése és kivégzése*”¹.

E meghatározás helyesen ragadja meg a justizmord lényegét, meglátásom szerint – figyelembe véve napjaink igazságszolgáltatási rendszereinek sajátosságait is – nem lehet megelégedni csupán e tágabb és szűkebb felosztással.

E gondolat alapján tehát a justizmord tágabb értelemben a „bűnös terhelt felmentését” is magában foglalja, míg szűkebb értelemben csak a „nem bű-

¹ Révai nagy lexikona. Az ismeretek enciklopédiája. III. kötet. Hasonmás kiadás, Szekszárd, 1990

nös terhelt elítélését” jelenti. Utóbbi kategória azonban tovább osztható a kiszabott büntetés súlyossága alapján. E szerint tehát a nem bűnös terhelt

- halálra ítélete és az ítélet végrehajtása,
- halálra ítélete, de az ítélet hosszabb ideig történő végre nem hajtása (halál-sor),
- tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélete,
- életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélete a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségével,
- határozott idejű szabadságvesztésre ítélete

fokokat határozhatók meg. Megjegyzendő azonban, hogy a sor még tovább folytatható az enyhébb megítélésű justizmordok irányába.

A nem bűnösként történő elítélés jogállami keretek között súlyosabb problémának tekinthető, mint a téves felmentés, mindazonáltal ez utóbbiak sem kívánatosak: minden bizonnyal a bűnözési ráták növekedésével járhat a felelősségre vonás hiánya, és az ezáltal lehetővé tett újabb bűncselekmények elkövetése, valamint a más elkövetőknek mutatott rossz példa.²

Megjegyzendő azonban, hogy a felmentő ítéletek megszületésére éppen a jogállamiság léte miatt kerülhet sor: még „*a feudális jog szerint azokban az esetekben, amikor az ügy nem volt világos (non liquet), az ítélethezatalt elhalszthatták és a vádlott a gyanú állapotában maradt*”³. Hajdu megfogalmazásában úgynevezett gyanút fenntartó ítéletek születtek.⁴

Ez természetesen ma egyáltalán nemkívánatos megoldás, ezért ha a bűncselekményt nem lehet minden kétséget kizáróan a terheltre bizonyítani, akkor fel kell őt menteni. E „kötelezettségből” következik, hogy ez a szó szoros értelmében nem minősíthető a bíró tévedésének, legfeljebb téves ítéletnek.

A továbbiakban, jelentőségére tekintettel, elsősorban a „nem bűnös személy” elítélésének problematikáját vizsgálom. Ennek megfelelően a justizmord kifejezést is ebben az értelmében használom.

---

2 Már Beccaria megfogalmazta a büntetések elmaradhatatlanságának követelményét. Cesare Beccaria: A bűnökről és büntetésekről. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998, 42. o.

3 Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről. KJK, Budapest, 1972, 209. o.

4 Hajdu Lajos: A felvilágosodás büntető eljárásjogi követelése. In: Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 22. o.

A justizmordok okai

Az eljárás résztvevőinek személyiségében rejlő tévedési források

A krimináltaktika „személyi jellegű bizonyítékszerzési mozzanatok főbb sajátosságaival és összefüggéseivel foglalkozik”⁵, így az e tárgykörben előforduló hibák veszélyforrását az eljárásban részt vevők személyében, még pontosabban a személyiségüknek megfelelő magatartásukban kell keresni.

Megjegyzendő azonban, hogy a tévedések, végső soron a téves ítéletek előfordulásának valószínűségét az eljárás résztvevőinek hibái mellett tovább fokozza a büntetőeljárás kettős szorításában⁶, vagyis az alaposág és a gyorsaság követelménye között őrlődő nyomozó hatóság feszített munkatempója, és a nyomozás során alkalmazható eszközök, módszerek jogállami (adott esetben kevésbé hatékonynak tekintett) volta is.

A (hamis) beismerő vallomás kérdésköre

Témánk szempontjából a beismerő vallomás vizsgálata elsődleges fontosságú, hiszen ez az a bizonyíték, amely már önmagában megalapozhatja a bűnösséget.⁷

A törvényhozó azonban, látva e kétélű fegyverben rejlő problémát, a (hamis) beismerő vallomások súlyának csökkentésére a Be. 118. § (2) bekezdésében megköveteli, hogy – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – a terhelt beismerése esetén is meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat.

Ennek ellenére felvetődik a kérdés, hogy a bizonyítékok királynőjének birtokában ténylegesen feltárják-e a terhelt és a mentő bizonyítékokat. Meglátásom szerint a „helyes megoldás” ismerete (tudniillik hogy tényleg a terhelt lehet az elkövető) jelentősen befolyásolhatja az „egyéb bizonyítékok” beszerzését, aminek legnagyobb hibája, ha azokkal csak alátámasztani akarják a beismerő vallomást.

⁵ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminálisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009, 37. o.

⁶ Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004, 40. o.

⁷ Elek Balázs: A hamis beismerő vallomást eredményező befolyásolás a büntetőeljárásban. Debreceni Jogi Műhely, 2007/2., <http://www.jogimuhely.hu>

Tehát a nyomozó állhatatos, kitartó ragaszkodása adott személy mint elkövető bűnösségéhez, jelentősen megnehezítheti vagy meg is akadályozhatja a tényleges elkövető megtalálását és felelősségre vonását, hiszen minden cselekedetét a gyanúsított „lebuktatásának” célja uralja, így a tárgyi bizonyítékok megszerzése mellett a kihallgatási taktikáját is.⁸

Az Egyesült Államokban némely esetben olyan szintű az ügyészség ragaszkodása az általa jónak tartott verzióhoz, hogy mindent megtesznek annak igazolására, és csak a végső esetben (legtöbbször a DNS-vizsgálat kevésbé kétségbe vonható eredménye láttán) ismerik be, hogy tévedés történt. Az egyik alkalommal a terhellet „látomászerű” vallomása alapján ítélték halálbüntetésre állítólagos tettéért.⁹ Ez azonban nem volt beismerésnek nevezhető a szó büntetőeljárás-jogi értelmében, hiszen a kihallgatás során leginkább a nyomozók vezették rá a megfelelő válaszokra, a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatos körülményekre.

A tévedések, hibák elkerülése érdekében tehát jelentős szerepe van a kihallgatást végző nyomozó tevékenységének, különösen az egyes beugrató jellegű taktikai fogások alkalmazása tekintetében, hiszen ő az, aki megteremti azokat a körülményeket, amelyek felszínre hozzák a kihallgatott pszichikai, akarati gyengeségeit.

A *Tóth Mihály* által vizsgált taktikai blöff esetében például ott rejtőzik a tévedés lehetősége, hogy „*a vizsgáló olyan körülményekkel operál, amelyek nagyjából részben vagy teljesen ismeretlenek számára és csupán feltételezi azokat*”¹⁰.

Az *Elek Balázs* által leírt következő példa is jól mutatja továbbá, hogy akár egy átlagos képességekkel, személyiségjegyekkel bíró terhellet esetén is bekövetkezhetnek az e taktikai fogásokból eredeztethető tévedések. A gyakorlatban előfordult olyan eset, amelyben a nyomozói taktikázások következményeként az elkövető azokat a ház- vagy gépkocsifeltöréseket is magára vállalta, amelyeket nem ő követett el, mivel azt a tájékoztatást kapta, hogy olyan ügyekben hallgatják csak ki, amelyekben a helyszínen megtalálták az ujjnyomait. De az olyan kihallgatási módszer sem ritka, amelynek keretében nem létező vagy még be nem szerzett (de létezőnek feltételezett) bizonyítékokra hivatkoznak a ki-

---

⁸ Savage és Milne is kiemeli írásában a rendőrség „beismerővallomás-orientáltságát”. Stephen P. Savage – Becky Milne: Miscarriages of justice. In: Tim Newburn – Tom Williamson – Alan Wright (eds.): Handbook of Criminal Investigation. Willan Publishing, Cullompton, 2007–2008, p. 611.

⁹ Badó Attila – Bóka János: Ártatlanul halálra ítélték. Az amerikai igazságszolgáltatás tévedései. Nyitott Könyv Kiadó, Budapest, 2003, 51–60. o.

¹⁰ Tóth Mihály: A taktikai blöff alkalmazása. Belügyi Szemle, 1980/5., 15. o.

hallgatáson, ennek veszélyei magától értődők, befolyásoló hatásuk pedig a későbbi beismerő vallomásra mint eredményre kétségtelen.¹¹

A nyomozó már-már manipulatív magatartásán túl tehát a terhelt személyiségvonásainak vagy akár a társadalmi helyzetének is jelentősége van a hamis beismerő vallomások megtételében. A szakirodalomban számos hamis beismerést előidéző motivációról olvashatunk, taxatív felsorolásuk azonban aligha lehetséges.

A terhelt személyiségvonásai közül különösen jelentős lehet a hiszékenység, a gyenge pszichikai alkat, az alacsony intelligenciahányados, az esetleges pszichiátriai betegség vagy éppen a személyiségének kóros vagy hiányos fejlődése, amelynek következtében akár csupán pillanatnyi előnyért is beismerheti az adott bűncselekmény elkövetését. Az ilyen tulajdonságokkal jellemezhető személyek esetén már maga a büntetőeljárás ténye, a kihallgatásra jellemző stresszhelyzet is erős nyomásgyakorlást jelenthet.¹²

Mind ezek mellett azonban a hamis beismerés okai között említhetjük azt a lehetőséget is, amikor a beismerő személy tudatosan vállalja magára az elkövetett bűncselekményt, ez leginkább érzelmi okokból vagy a valódi elkövetőtől való félelemből, esetleg fenyegetés miatt, kényszer hatására történhet meg.¹³

A hamis beismerés azonban az említettekén túl megjelenhet akár taktikai fogásként is, a szigorúbb büntetéstől való megmenekülés eszközeként, vagy mint egy kézenfekvő lehetőség a gyanúsított számára a nyomasztó helyzetből történő minél gyorsabb szabadulás irányába.

Mindeme szempontokat, valamint azt a körülményt is figyelembe véve, hogy nemcsak a beismerés, de annak visszavonása is hamis lehet¹⁴, megállapítható, hogy a terhelt beismerő vallomását meglehetősen bizonytalanság jellemezheti, ezért mindenképpen helyes, ha a beismerő vallomás bizonyíték szerepének túlértékelését a bírói gyakorlat is tiltja.¹⁵

11 Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kft., Debrecen, 2008, 87. o.

12 Elek Balázs: A személyi bizonyítékok megbízhatósága a büntetőperekben. Rendészeti Szemle, 2009/3., 95. o.

13 Az Innocence Project keretében végzett kutatások alapján a következő hamis beismerő vallomást előidéző tényezőket határozták meg: kényszer, részegség, csökkent befogadóképesség, mentális károsodás, a jog nem tudása, erőszaktól való félelem, valós kár-, sérelemokozás, durva fenyegetés, a helyzet félreértése.

<http://www.innocenceproject.org/understand/False-Confessions.php>

14 Karl Peters: Fehlerquellen im Strafprozess. Eine Untersuchung der Wiederaufnahmeverfahren in der Bundesrepublik Deutschland. Bd. 2. C. F. Müller Verlag, Karlsruhe, 1972, S. 7.

15 Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: i. m. 244. o.

Ennek megfelelően „az elsőfokú bíróság ítéletének megalapozatlanság folytán történő hatályon kívül helyezését eredményezi, ha a bíróság a bűnösséget megállapító ítéletét a vádlottnak a nyomozás során tett egyetlen – és később visszavont – olyan beismerő vallomására alapítja, amelyben foglaltakat az ügyben feltárt objektív jellegű bizonyítékok kellően nem támasztják alá, és elmaradtak azok a szakszerű vizsgálatok is, amelyek a vádlott beismerő vallomásának az alátámasztására, illetőleg azok megcáfolására alkalmasak”¹⁶.

Feltétlenül megjegyzendő azonban, hogy a beismerő vallomások létrejötténél ideális esetben nem csupán a terhelt és a hatóság képviselője van jelen, hanem a védőügyvéd is, akinek jelentős szerepe lehet mind a terhelt kifejtett motivációinak visszafogásában, mind a hatóság munkájának ellenőrzésében. Ahogy azt Fenyvesi Csaba megfogalmazta „a védő tevékenysége megfigyelő és ellenőrző akkor, ha a hatóságok eljárása előmozdítja a terhelt érdekeit; de a védő feladata támadó és cáfoló lesz, ha a hatóságok tévedésből vagy elfogultságból figyelmen kívül hagyják a terhelt jogos érdekeit”¹⁷.

A tanúvallomások és a felismerésre bemutatás hibái

A bűncselekmény felderítésében, az események rekonstruálásában, a verzió-felállításnál és a bizonyítási eljárás során – a terhelt személyén túl – a sértett és a tanúk szerepe lehet alapvető fontosságú, mindazonáltal a személyükben rejlő bizonytalansági tényezők jelenthetik éppen azt a momentumot, amely a terhelt hamis beismerése és nem elégséges tárgyi bizonyíték esetén a téves bírói meggyőződés kialakulásához vezethet.¹⁸

A sértett mint „első számú tanú”¹⁹ vallomásának pontatlanságát egyebek között személyes érintettsége, a történetek érzelmi okokból való „túlértékelése” okozhatja, a szem- és hallomástanúk esetében azonban ezek a szempontok már kevésbé játszanak szerepet.

A justizmord vizsgálatánál a tanúk fajtái közül a tévedő és a hamis tanúk bírnak relevanciával, mivel a vallomásuk objektíve hamis tényeket tartalmaz.

---

¹⁶ BH, 2001/316.

¹⁷ Fenyvesi Csaba: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárási szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002, 143. o.

¹⁸ Az Egyesült Államokban e témával kapcsolatosan végzett kutatás eredménye szerint a téves ítélettel végződő esetek 77 százalékában játszottak közre a tanúk tévedései. John Collins – Jay Jarvis: The Wrongful Conviction of Forensic Science. Crime Lab Report, 2008.

http://www.crimelabreport.com/library/pdf/wrongful_conviction.pdf

¹⁹ Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m. 380. o.

A különbség e két típus között csupán annyi, hogy a tévedő tanú szubjektíve igazat akar mondani, vallomása objektíve mégsem felel meg a valóságnak. Ezzel szemben a hamis tanúk nem tévednek, tudatosan állítanak hamis tényeket. A terheltre nézve mindkét lehetőség hasonló következményekkel járhat, mindazonáltal saját szempontjukból a jogkövetkezményeket tekintve már nem mindegy, hogy tévedtek vagy hamisan tanúskodtak, amit a törvény büntetni rendel.²⁰

A tévedő tanú esetén feltételezhető, hogy a bűncselekmény megtörténte-kor az észlelésben, a kihallgatáskor pedig az emlékezés folyamatában megjelenő defektusok, a saját személyiségének tulajdonságai, a temperamentuma, adott esetben túlzott segíteni akarása, tehát végső soron a történeteknek a szubjektumukon átszűrt visszaadása okozhat bizonytalanságokat, ezek pedig tévedéseket.

Az észlelés és az emlékezés fontos folyamatok a tanúvallomás hitelt érdemlősége, megbízhatósága szempontjából. A bűncselekmény rekonstruálásához szükséges, hogy a majdani tanúk a cselekményt optimálisan észleljék, és a történeteket minél pontosabban vissza is tudják adni. Ezt azonban több tényező is befolyásolja. Egyrészt az események általában nagyon gyorsan történnek, így a pontos és részletes megfigyelésük nem lehetséges, valamint az észlelés körülményei sem mindig a legkedvezőbbek; másrészt az emberi emlékezés is sok tényezőtől függ: a nem megfelelően észlelt eseményeket nehezebb vagy teljesen lehetetlen pontosan visszaadni, továbbá adott személy érdeklődési köre, ismeretei is befolyásolhatják, hogy a konkrét cselekménnyel kapcsolatban mire figyelt fel, vagy éppen mit jegyzett meg.²¹

Az észlelés és emlékezés hibáin túl azonban számolni kell a tanúknak felszínre törő lombrosói látásmóddal, a „született bűnöző” mítoszában megelevenedő előítéletekkel, amelyek befolyásolják a visszaemlékezést, ezáltal színesítve a nem csupán a tényekre szorítkozó vallomást.

A hamis tanú esetében a probléma azonban némileg eltérően jelentkezik. Meglátásom szerint e típusnál az előítéletes vallomás kevésbé lehet jellemző, hiszen az előadását nem ilyen kisebb jelentőségű emocionális, hanem nagyon is tudatos alapokon teszi meg, ami természetesen nem zárja ki azt, hogy a háttérben erős érzelmi okok álljanak. Így például az elkövetőtől való félelem, fenyegetés, a neki fontos személy védelme, bosszú vagy éppen az anyagi javakért cserébe történő „tévedés”.

---

20 Btk. 238–241. §

21 Nagy Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. KJK, Budapest, 1966, 128–214. o.; Kertész Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. KJK, Budapest, 1965, 199–244. o.

Az előbbieken tárgyalt pszichikai folyamatok, a különféle motivációk azonban nemcsak a tanúvallomások téves (hamis) voltát idézhetik elő, hanem hatással vannak a felismerésre bemutatás eredményességére is, hiszen téves azonosításhoz, hamis felismeréshez vezethetnek.

Hans Jörg Odenthal szerint „a gyanúsítottak a téves azonosítása a szemtanú által felismerésre bemutatással vagy fényképről felismeréssel az egyik fő oka a büntetőeljárásban hozott téves ítéleteknek. [...] Ráadásul a megismélt eljárás által korrigált hibás ítéletek száma sem becsülhető túl nagyra, mert egy tévedésen alapuló rossz azonosítást utólag alig lehet új tények és bizonyítékok segítségével megdönteni.”²² Ehhez járul még az a körülmény, hogy a tanúnak nehezebb feladat lehet egy (talán) soha nem látott személy azonosítása, mint az események tanúvallomás körében történő felidézése.

Karl Peters szerint ahhoz, hogy egy azonosítás sikeres lehessen, szükség van megfigyelőképességre, megfigyelési lehetőségre, az emlékezetbe vésés és megőrzés képességére, önkritikára, valamint önállóságra.²³ Csak ezek együttes megléte adhat lehetőséget a helyes felismerésre, ez azonban a legkritikább esetben adatik meg, így mindenképpen számolni kell bizonyos hibaszázalékkal.

A felismerésre bemutatás végkimenetelét övező kétségek és bizonytalanságok is devalválhatják azonban az eljárás hasznosságát, ezáltal eredményének súlyát, ami hosszú távon e bizonyítási eljárás nem megfelelő alkalmazásához, ez pedig ugyancsak tévedésekhez vezethet.

A felismerésre bemutatás kevésbé következetes alkalmazására lehet példa Kirják János esete, akit „fel nem ismerése” ellenére elítéltek egy szegedi nő megöléséért, és csak tizenegy évvel később derült ki, hogy a bűncselekmény elkövetése Kovács Péterhez kötődik, aki ez idő alatt további öt nőt ölt meg.²⁴

E bizonyítási eljárásra vonatkozó szabályok közül a gyakorlatban talán annak a rendelkezésnek van a legnagyobb jelentősége, hogy „nem szabad felismerésre bemutatni azt a személyt, illetve tárgyat, akit, illetve amelyet a nyomozás során fényképének nyilvános, előzetes bemutatásával kutattak fel, vagy akit, illetve amit a felismerő személy a nyomozási cselekmények végrehajtása során láthatott”²⁵. Meglátásom szerint e szabály be nem tartása (adott

²² Hans Jörg Odenthal: Die Gegenüberstellung im Strafverfahren. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar, 1992, S. 19.

²³ Karl Peters: i. m. 92. o.

²⁴ Kovács Lajos: A Mór megtette... Az elmúlt évek legmeggrázóbb magyar gyilkosságai. Korona Kiadó, Budapest, 2009, 247–255. o.

²⁵ A belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet (Nyer.) 45. § (3) bek.

esetben be nem tarthatósága) okozhatja a legtöbb problémát a bizonyítási eljárásban.

Ezt a megállapítást támasztja alá a móri bankrablás esete, amikor is a bűncselekménnyel elsőként összefüggésbe hozott és a média segítségével már körözött *Horváth Szilárd*ról és *Farkas Róbert*ről készült fényképekkel kérdezték ki a tanúkat arról, hogy nem ők voltak-e az elkövetők. A móri esetben azonban találhatunk példát a felismerésre bemutatás eredményének helytelen értékelésére is, hiszen a nyomozás előrehaladtával képbe kerülő *Kaiser Ede* személyében a tanúk elég bizonytalanul „ismerték fel” az egyik elkövetőt. Erre a tévedésre csak az elítélés után derült fény.²⁶

Az eddigiek alapján tehát megállapítható, hogy a kihallgatás többszereplős eljárási cselekmény: nemcsak a tanú kell hozzá, hanem a kihallgatást végző is, így a tanúvallomás mint végeredmény valóságnak megfelelő voltát vagy éppen hiteltelenségét e személy magatartása, kihallgatási taktikája is befolyásolhatja szuggesztív kérdések feltételével, azzal, hogy lehetőséget ad-e a vallomás egyben történő elmondására, vagy esetleg saját elképzeléseit, előítéleteit próbálja a tanúra erőltetni.²⁷

Mindazonáltal a hamis tanúvallomások esetén a nyomozó hatóság felelőssége abban rejlik, hogy ezeket kiszűrje, megfelelően ellenőrizze az abban foglaltakat, valamint feltárja az esetleges ellentmondásokat, ezzel is megelőzve a tévedés bírósági szakig való gyűrűzését.

A tanúvallomások ellenőrzésére, az esetleges kétségek eloszlatására alkalmas eszköz lehet a logikai ellenőrzés, a helyszíni kihallgatás, a bizonyítási kísérlet, a poligráfus vizsgálat, vagy a jegyzőkönyvek összevetése alapján az ellentmondások feltárása²⁸, de a szembesítésről sem feledkezhetünk meg, amely megfelelő alkalmazás esetén szintén lehetőséget nyújt a tévedések felismerésére, tisztázására.²⁹

Megjegyzendő továbbá, hogy a nyomozó hatóság részéről az egyes nyomozási cselekmények nem megfelelő időben történő elvégzése is hatással lehet az egész büntetőeljárás eredményességére, itt azonban nem csupán a haszthatatlan nyomozási cselekmények teljesítésére gondolok. Azokra a bizonyítási eljárásokra (például felismerésre bemutatás) is fokozott figyelmet kell fordítani, amelyek végkimenetelét nemcsak az észlelés és emlékezés be-

²⁶ Kovács Lajos: i. m. 215–222. o.

²⁷ Gődöny József: Bizonyítás a nyomozásban. KJK, Budapest, 1968, 240. o.

²⁸ Bócz Endre (szerk.): Kriminológia I–II. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004, 885–921. o.

²⁹ Fenyvesi Csaba: Szembesítés. Szemtől szemben a bűnügyekben. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008, 229., 249. o.

folyásolja: a tanukat az idő múlásával arányosan egyre több, a környezetük-ből érkező hatás is éri, és ez is káros lehet a helyes emlékkép megőrzése, illetve felidézése során.

Itt azonban újabb nehézséget vethet fel, ha az adott nyomozási cselekményt, bizonyítási eljárást nem lehet korábban elvégezni, a bűncselekmény elkövetésétől számított hosszabb ideig ugyanis a nyomozás csupán *in rem* lehetséges, azaz ha még nem került gyanúsítható személy a nyomozó hatóság látókörébe. Hasonló eredményre vezethet azonban az is, ha egy tanút későn találunk meg, aki tudtán kívül fontos információval bírhatott az adott cselekményről, és ez szintén torzult az idő múlásával.

Mindezek alapján csupán az lehet a megoldás, ha különösen az ilyen személyi tényezőkön alapuló bizonyítási eszközök beszerzését és a bizonyítási eljárások elvégzését minél gyorsabban és hatékonyabban hajtják végre – figyelembe véve az alaposág követelményét is.

Az előbbiek tekintetében más megvilágításba kerülhet a „tisztességes tárgyaláshoz való jog” keretében megfogalmazott, az Emberi Jogok Európai Egyezményében és az Emberi Jogok Európai Bírósága számos döntésében³⁰ kifejtett ésszerű időn belül történő eljárás követelménye is.³¹ Álláspontom szerint ez az elv csupán egy gyors és alapos felderítés megléte esetén érvényesülhet, ennek hiányában ugyanis nincs meg az a szükséges mennyiségű és hibáktól mentes információ tömeg, amelynek alapján a bíróság ezen a bizonyos „ésszerű időn” belül döntést tudna hozni.

*Az eljárásban részt vevő személyek
tévleges magatartása mint a justizmord egyik forrása*

A krimináltechnika célja természettudományos és műszaki-technikai eszközök, módszerek felhasználásával a nyomok és anyagmaradványok felderítése, rögzítése, és ezekből büntetőjogilag releváns tények megállapítása a bűncselekmény felderítése érdekében.

E tevékenység azonban csak akkor lehet eredményes, tévedésektől mentes, ha a vizsgálendő nyomok és anyagmaradványok az eredeti állapotukban állnak rendelkezésre. Ez azonban annál kisebb valószínűséggel lehetséges,

³⁰ Az eljárás elhúzódsának megsértése tárgyában döntött az Emberi Jogok Európai Bírósága például a Miklós kontra Magyarország-ügyben. Témánk szempontjából azonban fontosabb az ítélet azon megállapítása, amely kifejti, hogy „nem feladata a bíróságnak, hogy a nemzeti hatóságok által állítólagosan elkövetett tény- és jogbeli tévedésekkel foglalkozzon, kivéve, ha e tévedések az egyezményben védett jogokat és szabadságokat sérthetik”.

³¹ Emberi jogok európai egyezménye 6. cikk 1. pont.

minél többen kerülnek kapcsolatba velük, illetve a bűncselekmény helyszínével, így a bűncselekmény elkövetésétől annak felderítéséig legalább az elkövetővel, a felfedező tanúval és a nyomozó hatóság tagjaival, aminek következtében módosulhatnak vagy akár meg is semmisülhetnek. Bizonyos esetekben pedig az sem kizárt, hogy a természeti tényezők, a környezeti hatások, az időjárás idéz elő nemkívánatos változásokat.

Ha kronológiai sorrendben vizsgáljuk e folyamatokat, a bűncselekmény elkövetésekor elsőként és elsősorban az elkövetőtől származhatnak nyomok és anyagmaradványok. A tettes természetesen ezek megsemmisítésére vagy legalább módosítására törekszik, hogy a nyomozó hatóság munkáját nehezítse, illetve lehetőség szerint meg is akadályozza a bűncselekmény teljes felderítését. Az előzőekben vizsgáltakhoz képest tehát ez esetben a motiváció egyértelmű, amely természetszerűleg adódik az elkövetői minőségéből.

A lehetséges bizonyítékok módosításával az elkövető más személyre terelheti a gyanút, ezáltal is elősegítve az esetleges téves ítélet meghozatalát. De az sem elképzelhetetlen, hogy a nyomok és anyagmaradványok, tulajdonképpen a tárgyi bizonyítékok hiányában az elkövető gyanúsítottként szoba se jön, míg az adott bűncselekmény szempontjából indifferens személy lesz az, akit végül elítélnék.

Természetesen ebben az esetben sem bizonyítékok nélkül történő ítélelhozatalról beszélünk, gondoljunk csak a már tárgyalt beismerő vallomásokra, tanúvallomásokra, azonosításokra, amelyek a nyomoktól és anyagmaradványoktól függetlenül léteznek, miközben jelentős bizonytalanságokat rejthetnek magukban, és kézzelfogható bizonyítékok nélkül nehéz megcáfolni és igazítani az ezekből adódó tévedéseket.

A tanúk közül elsősorban a sértettnek és a felfedező tanúnak lehet szerepe a helyszín megváltoztatásában, ami inkább a bűncselekmény miatti izgatottságból, figyelmetlenségből adódhat. Elvi lehetősége fennáll azonban annak is, hogy esetleg e személyek, akik a bűncselekmény elkövetése után elsőként kapcsolatba kerülnek a hellyel, tudatosan változtassanak a nyomokon, anyagmaradványokon, amivel a hozzátartozójukat vagy más, számukra fontos személyt akarnak védeni. Elképzelhető másfajta motiváció is (például az elkövető a sértettet kényszeríti a nyomok eltüntetésére), de néztem szerint a „véetlen” helyszínváltoztatáson és az ilyen emocionális okokon túli lehetőségek már kevésbé életszerűek.

Fontos megemlíteni továbbá, hogy ebben az esetben kevésbé fordulhat elő egy „beismerő vallomás” jellegű magatartás, tudniillik hogy valaki (de nem az elkövető) azért módosítja a nyomokat, hogy saját magát tettesként állítsa be.

E személyeken túl a nyomozó hatóság tagjainak tevékenysége, a helyszínt biztosító rendőr magatartása idézhet elő nem kívánt módosulásokat, amelyek végül tévútra vihetik a nyomozást.³² Ez akkor is súlyos hátrányt jelenthet a nyomozás menetében, ha a későbbiekben ki tudják zárni a téves verziót, mivel jelentős idővesztéssel együtt járhat, ami viszont már veszélyezteti az eredményességet. Természetesen utóbbi igaz a mások által végzett helyszínváltoztatásokra is, de előbbi az, amit közvetlenül a nyomozó hatóság ki tud és ki kell hogy küszöböljön, annál is inkább, mivel ezek a problémák a saját érdekkörében merülnek fel.

A problémával kapcsolatosan azonban *Pusztai László* utal arra is, hogy a megváltoztathatatlanág követelményének bizonyos esetekben törést kell szenvednie a kriminalisztikainál (eljárásjoginál) méltányolandóbb érdekek hatására: „*mindenelőtt prioritást élvez az ember életének megmentéséhez fűződő érdek a büntetőeljárás sikeres lefolytatásához fűződő érdekkal szemben. [...] A segítségnyújtás során azonban a lehetőségekhez képest arra kell törekedni, hogy a legkevesebb elváltozás jöjjön létre.*”³³

Ennek jellegzetes példájaként éppen a móri bankrablás esete említhető, hiszen először a mentőknek kellett végigjárniuk a helyszínt túlélőket keresve, miközben módosulhattak a nyomok és anyagmaradványok is.³⁴

A nyomozás folyamán a tárgyi bizonyítékok megszerzésekor szintén a nyomozó hatóság szerepe kerül előtérbe. Fontos a körülmekintő és alapos nyomozói munka (mind a helyszíni szemle, mind a házkutatás idején) egyrészt, hogy megtaláljanak minden releváns nyomot és anyagmaradványt, másrészt, hogy a rögzítésnél ne keletkezzenek bennük további módosulások. Ezek jelentősége abban mutatkozik meg leginkább, hogy általuk feltárhatók a terhelt, illetve a tanúk vallomásainak hibái, tévedései.

A körülmekintő és alapos nyomozói munka szükségességét bizonyítja a következő eset is: egy férfit azzal vádoltak, hogy ő ölte meg a feleségét, az elkövetés feltételezett időpontjára ugyanis nem volt alibije. Az elkövetés időpontját kedd este hat órától nyolc óráig terjedő időszakra állapították meg. Ezt arra alapozták, hogy a nő feltehetően hat órákor ért haza, és a munkaruhájában volt, amikor a bűncselekmény történt. Csak később derült ki, hogy a helyszíni szemlén készített fotókon nem olyan színű ruhát viselt, mint ami-

---

32 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m. 301. o.

33 Pusztai László: Szemle a büntetőeljárásban. KJK, Budapest, 1977, 217. o.

34 Kovács Lajos: i. m.

ben a tanúk e keddi napon látták. Vagyis másnap reggel munkába menet előtt ölték meg. Erre az időpontra pedig már a férjnek is volt alibije.³⁵

A szakértő esetén az előbbiekhöz hasonló közrehatásról nem nagyon beszélhetünk, a munkájukat azonban befolyásolhatja, ha nincsenek megfelelően tájékoztatva az ügy körülményeiről, vagy a vizsgálandó anyagmaradványokat nem megfelelő minőségben bocsátják a rendelkezésükre.

A szakértői tevékenység során a nyomokból és anyagmaradványokból levont következtetések ideális esetben tudományos megalapozottságúak, de mégis előfordulhatnak hibalehetőségek, ezek gyökere elsősorban a szakértő előítéletes vagy nem megfelelő minőségű munkájában keresendő.

E momentum pedig súlyos veszélyeket hordoz magában, hiszen „*a hatóságok és a felek bizonyos értelemben »kiszolgáltatott« helyzetben vannak a szakértővel szemben: ellentétes bizonyítékok és nem szakmai természetű hibák hiányában »el kell hinnünk« a véleményben foglaltakat*”.³⁶

A téves következtetésekben rejlő veszélyek elkerülésére egyrészt a Be. bevezette a szakértők párhuzamos meghallgatását mint bizonyítási eljárást³⁷, ez a szakértők eltérő véleménye esetén segíthet feloldani a felmerülő ellentmondásokat, másrészt a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy „*a szakvélemény ellentmondásainak a feloldása nélkül az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan*”³⁸.

A szakértői bizonyításban rejlő hibalehetőségekre példaként említhető egy 1991-es, egyesült államokbeli tüzeset. Cameron Todd Willinghamet szakértői vélemények alapján vádolták meg a saját lakásának felgyújtásával; a tűzben három gyermeke is meghalt. A tűszakértők a helyszínen olyan foltokat, alakzatokat találtak, amelyeket gyújtogatásra utaló nyomoknak véltek. Szakvéleményük alapján a „háromszoros gyerekgyilkost” halálra ítélték, majd 2004-ben ki is végezték. Habár a kivégzése előtt már voltak olyan szakértői vélemények, miszerint Willingham nem követte el a terhére rótt bűncselekményt, nem kapott kegyelmet. A tüzeset rekonstruálásán alapuló vélemények megállapították, hogy a helyszínen talált foltok nem égést gyorsító anyagok voltak, csupán a tűz levegő általi berobbanása hozta létre őket, maga a tűz pedig elektromos hiba következménye volt.³⁹

³⁵ Zakaria Erzincanlı: Helyszínelők. A törvényszéki vizsgálatok képes útmutatója. Alexandra Kiadó, Pécs, 2006, 31. o.

³⁶ Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987, 242. o.

³⁷ Be. 125. §

³⁸ BH, 2005/385.

³⁹ David Grann: Trial by Fire. Did Texas execute an innocent man? The New Yorker, September 7, 2009.

Az elkövető megtalálása érdekében alkalmazott azonosítási módszerek (az ujjnyom, illetve a DNS alapján történő azonosítások, a szagazonosítás, vagy éppen a profilalkotás eredménye) többnyire megbízhatók, de lehetnek olyan körülmények, amelyek mégis tévedéshez vezetnek.

Az ujjnyom és a DNS alapján történő azonosítás esetén fontos kérdés a *mikor*, tehát annak a tisztázása, hogy a feltételezett elkövetőtől származó nyomok, anyagmaradványok a bűncselekmény elkövetésekor kerültek-e a helyszínre, vagy más időpontban. Ha ezt nem sikerül bizonyítani, akár kategorikus szakvélemény esetén is fennállhat annak a lehetősége, hogy nem bűnös vádlottat ítélnék el. Megjegyzendő azonban, hogy a DNS alapján történő azonosítás az esetleges hibalehetőségek ellenére is az egyik legbiztosabb módszer az azonosításra. Az Egyesült Államokban – miután elfogadottá vált az alkalmazása – éppen ennek segítségével tisztázták több halálraítélt ártatlanságát.

Az említettekhez képest a szagazonosítás problémás, hiszen – figyelembe véve a szag illékony természetét – nem gyakran kerülhet sor a rögzítésére. Ha mégis sikerül, e módszer alkalmazása sem hoz mindig a valóságnak megfelelő eredményt. Egyrészt itt is felmerül a kérdés, hogy *mikor* került adott személy szagnyoma a bűncselekmény helyszínére, másrészt az azonosítást végző kutya tévedhetetlensége sem bizonyított tény.⁴⁰

Pusoma Dénes lényegében három bizonyíték: szagazonosítás eredménye, szellemi fogyatékos tanú vallomása és a vádlott saját kezűleg írt beismert vallomása alapján ítélték el halált okozó testi sértés, valamint rablás kísérlete miatt.⁴¹ Csupán a szagazonosítás eredményét vizsgálva megállapítható, hogy az bizonyos tekintetben tényleg „sikeres” volt, hiszen Pusoma tényleg ott járt a bűncselekmény helyszínén, de nem mindegy, hogy *mikor*.

Egy másik példa az Ambrus Attila-ügy kapcsán fordult elő, amikor egy esetben a szagminta alapján a Szűcs testvéreket azonosította a kutya. Megjegyzendő, hogy a tanúk is őket ismerték fel Ambrus Attila helyett.⁴²

„A profilalkotás az elkövető személyiségprofiljának, személyiségképének megalkotására irányul, ezáltal mintegy a személyazonosítás egyik modern, az elmúlt évtizedekben teret nyert formájává vált. Az elkövetői személyiségprofil ismeretében újabb verziókat tud felállítani a nyomozóhatóság, amelyek ellenőrzése az elkövető felderítéséhez is vezethet.”⁴³

40 Bócz Endre (szerk.): i. m. 689. o.

41 Tájékoztató a Heves Megyei Bíróságon Pusoma Dénes büntető ügyében lefolytatott eljárásról és az azt követő kártalanítási perről. <http://www.hevesbir.hu/medianyilv.htm>

42 P. Gál Judit – Ambrus Attila: Én, a Whiskys. IPM Könyv, Budapest, 1999, 168. o.

43 Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m. 220. o.

A nyomozás folyamán betöltött funkciói közül témánk szempontjából elsősorban annak van jelentősége, hogy segít leszűkíteni a lehetséges elkövetői kört. Kérdés azonban, hogy ez a leszűkítés elegendő-e ahhoz, hogy a már meglévő közvetett bizonyítékok alapján a potenciális elkövetők közül ténylegesen a tettes kiválasztására kerüljön sor.

A bíró személyében rejlő okok

A bíró büntetőeljárásban betöltött szerepének, feladatának jellegéből adódóan a tévedések okai alapvetően kétféle kategória szerint vizsgálhatók. Az egyik megközelítés alapját adja, hogy a bíróság hozott anyagból dolgozik, tehát az előzőekben vizsgált tényezők mind közrehatnak az ítélethozatalban, így – ha a bírósági szakban sem sikerül feltárni és kiküszöbölni őket – az eljárás korábbi szakaszainak hibái is a végső döntés részét képezik.

Az e tényezőben rejlő kockázatot tehát az adja, hogy ez a hozott anyag a bírói meggyőződés kialakulásának alapja. Ez a büntetőeljárás természetéből adódik, hiszen a bűncselekmények teljes felderítését nem végezheti maga a bíróság, így kénytelen támaszkodni az ügyészség (nyomozó hatóság) által elért bizonyítékokra. Ez pedig – a hibák, tévedések tovaürrzése mellett – elősegítheti a nyomozás folyamán kialakult téves preconcepció tárgyalási szakra való áttérését is, és ennek feltárása, az attól való eltérés egyre nehezebb.⁴⁴

Az információk, a bizonyítékok a bírósághoz tehát csak többszöri áttételen keresztül jutnak el, ez viszont már felveti az információtorzulás, rosszabb esetben az információtorzítás lehetőségét is, ezek pedig még inkább megnéhezítik egy adekvát ítélet meghozatalát.

A tévedések kiküszöbölése a bírósági szakban már csak elsősorban a jegyzőkönyvek összevetése, a tárgyaláson felvett bizonyítás alapján, az ellentmondások felderítése által lehetséges. E szakaszban sem kizárt azonban az eljárásban részt vevők, különösen a tanúk tévedése, hiányos vallomástétele, hiszen *„a bírósági eljárások nem teszik lehetővé, hogy egy kényelmes tempóban haladjon az ügy, így a kihallgatottak kérdés nélküli beszélgetését célzott*

---

⁴⁴ Álláspontom szerint éppen a hibás preconcepció vezethetett el a móri bankrablás esetében is igazságtalansághoz. Egyet kell értenem tehát Tóth Mihály ama gondolatával, miszerint „a hibásnak bizonyult preconcepciót a nyomozás során alakították ki, ott igazították (vagy próbálták igazítani) a bizonyítékokat a feltételezett tényekhez”. Tóth Mihály: Mór belénk égett árnyéka. Magyar Rendészet, 2009/3–4., 6–7. o.

kérdésekkel kell kombinálni”⁴⁵. Ez pedig, ahogy már láttuk, információvesztéshez, tévedésekhez vezethet.

A tévedések okainak másik csoportját lényegében a bíró személyisége és bizonyítékértékelő szerepe adja, ami, függetlenül a hozott anyag valóságának megfelelő voltától, helytelen megállapításokat, következtetéseket idézhet elő.

A büntetőeljárásról szóló törvény kimondja a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét, valamint az ennek következtében kialakuló meggyőződés alapján történő bizonyíték értékelésének követelményét.⁴⁶ Fontos vizsgálni azonban, hogy ez a meggyőződés hogyan alakul ki, milyen tényezők befolyásolják, hiszen a bíró személyén kívül álló okok mellett ez az a folyamat, amely mint bizonytalansági tényező jelenik meg az ítélet tartalmának kialakításában, melynek hibái, hiányosságai végül téves döntéshez vezethetnek.

Az eljárás egyéb résztvevőinél már vizsgáltuk a személyiségük, tapasztalataik, előítéleteik szerepét az észlelés, emlékezés és ezek visszaadása folyamatának körében, ezek azonban a bíró tevékenységében is szerepet játszanak.

Jerome Frank a következőképpen fogalmazta meg: „*A bíró annak a tanúja, ami a tárgyalóteremben történik. Abból kell megállapítania az eset tényállását, amit lát, illetve hall, vagyis a tanú szavaiból, gesztusaiból és viselkedésének egyéb jellemzőiből. [...] Ha a tanúk emlékezhetnek rosszul, vagy visszaadhatják a történetet kiszínezve, ugyanígy a bíró is elkövethet hibát a vallomás összefüggéseinek feltárásában.*”⁴⁷

Mindezek mellett fontos megjegyezni, hogy ami a tanúvallomás esetén ki-küszöbölendő tényező, tehát a tapasztalataikon, előítéleteiken keresztül meggyőződés kialakulása az elkövetett bűncselekményre, valamint a tettes személyére vonatkozóan, az a bírónál szükségszerű velejárója az ítélezés folyamatának. Ennek természetesen az előbbiek tekintetében vannak előnyei és hátrányai is. Előnynek tekinthető a bíró személyében meglévő szakmai felkészültség, tapasztalat, emberismeret megléte, mindamellett hátrány lehet a magánéleti tapasztalatok, benyomások, esetleges előítéletek vagy éppen szimpátia. Ezek mind a bíró személyiségének összetevői, és csak megfelelő egyensúlyuk esetén lehetséges optimális döntéshozatalról beszélni.

Mindazonáltal az ítélet csupán személyi bizonyítékokra történő alapozása sem kívánatos, hiszen azok jelentős bizonytalansági tényezőket hordozhatnak magukban, így mindenképpen irányadó a lehető legtöbb tárgyi bizonyít-

45 Elek Balázs (2008): i. m. 143. o.

46 Be. 78. § (2)–(3) bek.

47 Jerome Frank: *Bíraskodás az elme ítélőszéke előtt. Válogatott írásk.* Szent István Társulat, Budapest, 2006, 59. o.

ték beszerzése. Természetesen ezekből megfelelő következtetések levonása szintén okozhat problémákat, de talán kevésbé vitás a kiindulás alapja, mint az előbbi esetben.

A justizmordok meghozatalában az említettekén kívül szerepet játszhat még egyes bizonyítékok megfelelő indok nélküli figyelmen kívül hagyása vagy nem a súlyuknak megfelelő értékelése is. A Legfelsőbb Bíróság ezért kimondta, hogy *„megalapozatlan az ítélet, ha a bíróságnak a bizonyítékokat értékelő tevékenysége nem felel meg az eljárási törvény rendelkezéseinek. Ilyennek kell tekinteni a bírói gyakorlat szerint, ha a bírói meggyőződés kialakításához szükséges értékelés sérti az ésszerűség és a logika szabályait, továbbá, ha a bíróság nem vont valamennyi bizonyítékot a mérlegelési körébe”*⁴⁸.

Ha sikerül is minden tévedést elkerülni, akkor sem mondhatunk mást, mint hogy *„a tényeket illetően a bírói folyamatban is csupán valószínűség-következtetésekkel számolhatunk. [...] A bírói ténymegállapítás igazsága így a legjobb esetben is az, aminek emberi megismerésünk adott feltételei között versenyképes alternatívája nincs”*⁴⁹.

Az eddigi megállapításaink jellemzően a kontinentális rendszerek büntető igazságszolgáltatásának sajátosságain alapultak, hiszen ezek esetén igaz, hogy az adott bűncselekményt tárgyaló bíró személyében rejlő hibák az eljárás záró szakaszában még hatással lehetnek az ügy kimenetelére.

Az angolszász (elsősorban amerikai) büntetőeljárásban ez némileg más-képp alakult, hiszen, eltérően a kontinentális jogrendszerekben érvényesülő hivatásos bírók általi igazságszolgáltatástól, ott esküdtszéki bírások működik.⁵⁰ Az Egyesült Államokban egy hivatásos bíró általi döntésre csupán abban az esetben kerül sor, ha a vádlott beismerte tettét és vádalkut kötött, lemondva ezzel az ügye esküdtszék általi elbírálásáról.⁵¹ Egyéb esetekben, amikor érdemi tárgyalást kell lefolytatni, az esküdtszék ítélkezik a bíró által történő – a bizonyítékértékelést, illetve a kizárt bizonyítékokat érintő kérdésekre vonatkozó – jogi kioktatás, iránymutatás után.

Problémaként vetődhet fel azonban, hogy ebből a jogi felvilágosításból, illetve az ügyész és az ügyvéd előadásából mennyit értenek meg az esküdtszék tagjai, és mindezek alapján milyen módszerekkel jutnak el az ítélethez.⁵²

---

48 BH, 2000/47.

49 Varga Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992, 139. o.

50 Badó Attila – Bóka János: i. m. 137–152. o.

51 Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: i. m. 633. o.

52 Lásd erről részletesebben Jerome Frank: i. m. 107–108. o.

Ez pedig magával hozhatja azt a következményt, hogy az ügyész és az ügyvéd az érzelmeire hatva és kevésbé szakmai érvekkel próbálják az igazukról meggyőzni az esküdteket, a tárgyaláson hallottak laikus szempontú értékelése azonban csupán intuíción, érzelmeiken, benyomásokon alapuló ítéletet indukálhat, amely adott esetben megfelel a társadalmi büntetőigény beteljesülésének, mindazonáltal nem feltétlenül tesz eleget a bűncselekmény és a bizonyítékok valós értékelésének, mérlegelésének.

Meglátásom szerint éppen ezek miatt több téves ítélet születhet elsősorban a nagy súlyú, a társadalmi érdeklődésre is számot tartó ügyekben, ennek következtében nagyobb felelősségük lehet a fellebbviteli fórumoknak a tévedések feltárásában.

E rendszer hibáit jól szemlélteti az a momentum is, hogy a súlyos bűncselekményekkel megvádoltak ártatlansága sok esetben nem derül ki az elsőfokú ítélethozatal idején. Általában hosszú éveknek kell eltelnük ahhoz, hogy kemény munka és bizonyítások árán megmeneküljön az elítélt adott esetben a halálbüntetéstől.⁵³

Az Egyesült Államokban több, a téves elítélésekkel foglalkozó szervezet működik, ilyen például az *Innocence Project*, amely kutatásai, vizsgálatai alapján a szemtanúk tévedéseit, a megbízhatatlan tudományos eredményeket, a hamis beismeréseket, az eljáró hatóságok hibáit, az informátorok, besúgók szerepét és a rossz védelmet nevezi meg a tévedések fő okaként.⁵⁴

Utóbbiakkal kapcsolatban megemlíthető, hogy a *Crime Lab Report* által vizsgált esetek (csupán) két százalékában okozott a rossz védelem téves ítéletet, a zárkatársak vallomásai pedig 13 százalékban hatottak közre a tévedésekben. Utóbbi szám elég magas, de nem meglepő, hiszen az Egyesült Államokban a bűncselekmények felderítésében segítő elkövető előnyben, kedvezményben részesülhet saját ügyében.

Míndeközben figyelemre méltó e kutatások ama eredménye, miszerint a justizmordokban a tanúk általi téves azonosítások játsszák a legnagyobb szerepet, így a vizsgált esetek 77 százalékában; ehhez képest a krimináltechnikai tévedések 13, a hatóság pedig 14 százalékban hatott közre a hibás döntés megszületésében.⁵⁵

---

⁵³ Ezt mutatják egyebek között a Badó – Bóka szerzőpáros által feldolgozott esetek, illetve az Innocence Project kutatásainak eredménye is. Badó Attila – Bóka János: i. m.; <http://www.innocenceproject.org>

⁵⁴ <http://www.innocenceproject.org>

⁵⁵ John Collins – Jay Jarvis: i. m.

Összegzés

Az igazságszolgáltatásban az ember a legnagyobb bizonytalansági tényező, ezt a jogalkotó által törvényi garanciákkal körülbástyázott eljárás sem képes teljes egészében kizárni, ellensúlyozni. Az ennek nyomán bekövetkező leg-súlyosabb hiba, ha a bíróság olyan vádlottat mond ki bűnösnek, aki nem kö-vette el a terhére rótt bűncselekményt. A végső szót, a téves ítéletet végül te-hát az igazságszolgáltatást megtestesítő bíró mondja ki, e tévedés azonban egy komplex folyamat következményeként ölt testet, amiben szerepe van az eljárás minden résztvevője szubjektumában és ezáltal magatartásában fellel-hető hibának, bizonytalansági tényezőnek.

A sértett és a tanúk szerepe a bűncselekmény rekonstruálásánál, az elkövető azonosításánál fokozott jelentőséggel bír, így a rosszul megfigyelt események, a hibás emlékképek, az előítéletes vagy éppen hamis vallomások már a nyomozás kezdetétől gátjai lehetnek a valós történések feltárásának. Utóbbiak közül talán a legnagyobb kockázata a hamis beismerő vallomásnak van. Éppen ezért a nyo-mozó hatóság még kevésbé engedheti meg magának az olyan hibákat, amelyek megelőzhetők volnának a nyomozás alapvető szabályainak betartásával, itt is hangsúlyozva az előítélet eljárásból való kizárásának fontosságát, az egyoldalú nyomozás elkerülését, hiszen ezek olyan prekoncepciók kialakulásához vezet-hetnek, amelyek megdöntése a későbbiekben jelentős nehézségekbe ütközhet.

A szakértő érdekkörében felmerülő nehézségek szintén akadályai lehet-nek egy helyes ítélet meghozatalának. E tekintetben nagy jelentőségű, hogy megfelelő minőségben bocsátották-e a rendelkezésére a vizsgálandó nyomo-kat és anyagmaradványokat; hogy a szakértő előítéletektől mentesen alakítot-ta-e ki, illetve a valóságnak megfelelően és tudományos megalapozottsággal alkotta-e meg a szakvéleményét. Az alapvetően tévedésektől, hibáktól men-tes szakvélemény esetén is fennállnak azonban a valószínűségi jellegből adó-dó problémák, ennek megfelelő kezelése szintén a nyomozó hatóságok, vég-ső soron pedig a bíró feladata.

A bíró mint végső döntéshozó esetén a problémát az a sajátosság jelenthe-ti, hogy az ő személyét éri a legnagyobb befolyás elsősorban a nyomozó ha-tóságok és az ügyészség részéről, hiszen az e hatóságok által rendelkezésre bocsátott iratok alapján ismeri meg az adott ügyet. Ez a momentum pedig ob-jektíve a „vád oldalára állíthatja” a bírót, lévén hogy a védelem oldalán nincs ilyen súlyú információforrás.⁵⁶ Véleményem szerint ilyen körülmények kö-

⁵⁶ Ezért is különösen jelentős a Be. azon rendelkezése, amely az ügyész számára egyaránt előírja a ter-helő és mentő bizonyítékok feltárását. Be. 28. § (1) bek.

zött nehéz a függetlenedés a hatóságok által előirányzott prekonceptióktól, ez pedig még inkább megnehezíti a bírónak azt a feladatát, hogy az elért bizonyítékokból felismerje azokat, amelyek nem felelnek meg a valóságnak.⁵⁷

A tévedés lehetősége tehát Damoklesz kardjaként lebeg az egész büntető-eljárás felett, márpedig ez helyrehozhatatlanul megingathatja a társadalom igazságszolgáltatásba, sőt jogállamiságba vetett hitét, bizalmát.

Különös jelentősége van tehát annak, hogy ki és miben „tévedett”, és azt melyik eljárási szakban tette, hiszen e hibák, legyenek bármily jelentéktelenek tűnnek is az eljárás kezdetén, felderítésük és tisztázásuk hiányában, az eljárás végéhez érve áttörhetetlen falként emelkedhetnek a terhelt elé a bűnösség megállapításától való megmenekülése útján. Így a nyomozás közben elkövetett krimináltaktikai és krimináltechnikai hibák következményei is a bírósági szakban meghozott téves ítéletben csapódnak le, ugyanúgy, mint a bíró személyében rejlő bizonytalansági tényezők, tévedések.

Mindezek tekintetében a nyomozás során elkövethető hibák és ezek tévedéshez vezető hatásainak vizsgálata jelenleg fontosabb, mint a bíró tévedése, hiszen a büntetőeljárás reformjának meghiúsulása folytán még mindig túlzottan hangsúlyos ez a büntetőeljárási szak.

A problémát tovább mélyíti az ítélethozattal való távolsága, ami egyre inkább megnehezíti az esetleges hibák kijavítását, az ellentmondások felderítését, és talán ez is az oka annak, hogy – kissé sarkítva – szinte csak az e szakban feltárt körülmények, bizonyítékok „szentesítésére” kerül sor a bíróság előtt.

Ennek megfelelően a nyomozás során nemcsak olyan szintű felderítés zajlik, amely elegendő a vádemeléshez, hanem szinte minden lehetséges bizonyíték feltárása, amely az ügyben terhelő és mentő tényként elősegítheti a bíró meggyőződésének kialakulását. E momentum azonban még nagyobb felelősséggel terheli az amúgy is nehéz felderítési tevékenységet: azzal, hogy az egész büntetőeljárás sorsa itt dől el.

De hiába a nyomozás e nagy súlya, hiszen az ítéletet végül mégis csak a bíró mondja ki, és elvileg senki sem gátolja meg abban, hogy ő maga is bizonyítást folytasson le. Az már más kérdés, hogy a megismételhetetlen nyomozási cselekményekkel itt már nem lehet mit kezdeni.

Mindezeket figyelembe véve követelményként fogalmazható meg az eljárás elhúzódságának elkerülése, tehát a gyors nyomozás és ezáltal a lehető leg-

---

⁵⁷ Hasonló gondolatokat fejt ki Király Tibor a büntetőeljárás-jogi tankönyvében. Király Tibor: Büntető-eljárási jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 130–131. o.

rövidebb időn belül történő ítélethozatal, ami jelentősen elősegítené mind a sértett, a tanúk, az eljáró hatóság tagjainak visszaemlékezését, mind a nyomok, anyagmaradványok felhasználhatóságának, újabb vizsgálatok alá vetésének lehetőségét. További követelmény az egy „helyesnek hitt” verzióhoz való ragaszkodás mellőzése a nyomozó hatóság részéről; ugyanígy az ügyész részéről ennek az egy lehetséges megoldásnak a mindenáron történő alátámasztása; végül a szubjektumában is pártatlan bíró legmagasabb szintű szakmai felkészültsége, emberismerete, egészséges kételkedésének fenntartása, szinte saját személyiségétől is független meggyőződésének kialakítása, ami által képes felismerni az addig felhalmozódott csúsztatásokat, bizonytalanságokat, torzulásokat, és az ítéletével tényleg igazságot szolgáltatni.

Mindeme tevékenysége során pedig kívánatos lenne az *in dubio pro reo* elv maradéktalan érvényesülésének szem előtt tartása, hiszen éppen ez az a jogalkotó által törvénybe iktatott garancia⁵⁸, amely féket jelenthet a justizmordok bekövetkezéséhez vezető úton azáltal, hogy „*ha a bizonyítás tárgyául szolgáló tény tekintetében a bizonyítás összes lehetőségeinek kimerítése ellenére is kétség marad fenn, azt az ügydöntő határozatban a terhelt javára kell értékelni*”⁵⁹.

IRODALOM

- Badó Attila – Bóka János:** Ártatlanul halálra ítélték. Az amerikai igazságszolgáltatás tévedései. Nyitott Könyv Kiadó, Budapest, 2003
- Beccaria, Cesare:** A bűnökről és büntetésekről. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998
- Bócz Endre (szerk.):** Kriminológia I–II. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004
- Collins, John – Jarvis, Jay:** The Wrongful Conviction of Forensic Science. Crime Lab Report, 2008. http://www.crimelabreport.com/library/pdf/wrongful_conviction.pdf
- Cséka Ervin – Fantoly Zsanett – Károlyi Judit – Lőrinczy György – Vida Mihály:** A büntetőeljárás jog alapvonalai I. Bába Kiadó, Szeged, 2006
- Elek Balázs:** A hamis beismerő vallomást eredményező befolyásolás a büntetőeljárásban. *Debreceni Jogi Műhely*, 2007/2. <http://www.jogimuhely.hu>
- Elek Balázs:** A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., Debrecen, 2008
- Elek Balázs:** A személyi bizonyítékok megbízhatósága a büntetőperekben. *Rendészeti Szemle*, 2009/3.
- Erdei Árpád:** Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987

⁵⁸ Be. 4. § (2) bek.: „A kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére.”
⁵⁹ Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián: i. m. 82. o.

- Erzinçloglu, Zakaria:** Helyszínelők. A törvényszéki vizsgálatok képes útmutatója. Alexandra Kiadó, Pécs, 2006
- Farkas Ákos:** A falra akasztott nádpalca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai. Osiris Kiadó, Budapest, 2002
- Farkas Ákos – Róth Erika:** A büntetőeljárás. Complex Kiadó, Budapest, 2007
- Fenyvesi Csaba:** A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2002
- Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián:** Új magyar büntetőeljárás. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2004
- Fenyvesi Csaba:** Szembesítés. Szemtől szemben a bűntügyekben. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008
- Finszter Géza:** Bizonyításméletek a jog világában. *Rendészeti Szemle*, 2006/7–8.
- Frank, Jerome:** Bíraskodás az elme ítélszéke előtt. Válogatott írások. Szent István Társulat, Budapest, 2006
- Gödöny József:** Bizonyítás a nyomozásban. KJK, Budapest, 1968
- Grann, David:** Trial by Fire. Did Texas execute an innocent man? *The New Yorker*, September 7, 2009
- Graßberger, Roland:** Psychologie des Strafverfahrens. Springer Verlag, Wien, 1950
- Hajdu Lajos:** A felvilágosodás büntető eljárásjogi követelései. In: **Tóth Mihály (szerk.):** Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- Kertész Imre:** A kihallgatási taktika lélektani alapjai. KJK, Budapest, 1965
- Király Tibor:** Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről. KJK, Budapest, 1972
- Király Tibor:** Büntetőeljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008
- Korinek László:** Bűnözési elméletek. Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2006
- Kovács Lajos:** A Mór megtette... Az elmúlt évek legmeggrázóbb magyar gyilkosságai. Korona Kiadó, Budapest, 2009
- Nagy Lajos:** Tanúbizonyítás a büntetőperben. KJK, Budapest, 1966
- Odenhal, Hans Jörg:** Die Gegenüberstellung im Strafverfahren. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar, 1992
- Peters, Karl:** Fehlerquellen im Strafprozess. Eine Untersuchung der Wiederaufnahmeverfahren in der Bundesrepublik Deutschland. Bd. 2. C. F. Müller Verlag, Karlsruhe, 1972
- P. Gál Judit – Ambrus Attila:** Én, a Whiskys. IPM Könyv, Budapest, 1999
- Pusztai László:** Szemle a büntetőeljárásban. KJK, Budapest, 1977
- Savage, Stephen P. – Milne, Becky:** Miscarriages of justice. In: **Newburn, Tim – Williamson, Tom – Wright, Alan (eds.):** Handbook of Criminal Investigation. Willan Publishing, Cullompton, 2007–2008
- Szűjártó István:** A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehetősége az élet elleni bűncselekmények felderítésében. Tansegédlet. Rendőrtisztví Főiskola, Budapest, 1990

Tóth Mihály: A taktikai blöff alkalmazása. *Belügyi Szemle*, 1980/5.

Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjogi olvasókönyv. Osiris Kiadó, Budapest, 2003

Tóth Mihály: Mór belénk égett árnyéka. *Magyar Rendészet*. 2009/3–4.

Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2006

Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2009

Varga Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992

INTERNETES FORRÁSOK

Tájékoztató a Heves Megyei Bíróságon Pusoma Dénes büntető ügyében lefolytatott eljárásról és az azt követő kártalanítási perről. <http://www.hevesbir.hu/medianyilv.htm>

<http://www.innocenceproject.org>

BÓDI LÓRÁNT

Szíven szúrt nyilvánosság

„A beszédtabunak most már vége.”¹

Dolgozatomban *Kálomista Gábor Szíven szúrt ország*² című filmjével foglalkozom. Erre sarkallt a film különös karrierje³, hatástörténete, illetve a filmben szereplő diskurzusok jelentősége. A *Szíven szúrt ország* vállaltan leképezte a gyilkosság sajtórepresentációját, az ügyet övező vélekedéseket. Az esemény szereplőinek, fontosabb állításainak megjelenítésével a film csatlakozott a média viszonyrendszeréhez – természetesen nem szándék nélkül –, megerősítette, megismételte a történeteket követő, a közbeszédet tematizáló rasszista, cigányellenes beszédmódot (például a vajdaság intézménye és a „cigánybűnözés” kapcsán). Előzetesen végzett (nem reprezentatív) tartalom-elemzésem során a magyarországi politikai napilapok közül a négy legolvasottabb véleményformáló médium, a *Magyar Nemzet*, a *Magyar Hírlap*, a *Népszabadság*, a *Népszava* Cozma-gyilkosság utáni első hónapbeli, elsősorban is az első heti írásaira, reakcióira fókuszáltam, azokat gyűjtöttem össze.⁴ A tanulmány gerincét tehát a sajtó és a film viszonyának feltárása alkotja, kiegészítve a film műfaji elemzésével, értelmezésével. A film elemzésének célja annak bemutatása, hogy a rendező mire használja a dokumentumfilm sajátos eszközeit, milyen diskurzust erősít meg, mi az alapvető szándéka.⁵

1 Póczik Szilveszter: Sorsos ember volt... In: Baróti Judit – Dancsi István – Donát Tamás (szerk.): Semmit Isten nélkül. Marian Cozma emlékére. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, Veszprém, 2009

2 A film bemutatójára három hónappal a gyilkosság után, 2009. május 7-én, négyezer néző előtt került sor a veszprémi sportsarnokban.

3 Az Európai Néppárt kezdeményezésére 2010 márciusában az Európai Parlamentben is levetítették a filmet.

4 A négy napilap politikai polarizáltsága szerint az első kettőt a jobboldali, míg az utóbbiakat kényszerűen a baloldali diskurzussal azonosítottam.

5 Jelen tanulmány *A Marian Cozma-mítosz* címen Kertész Mátéval közösen megírt és az *AnBlok* folyóirat *Cigányozás* című számában közölt cikk bővített változata, a film mélyebb elemzése. Cikkünkben a *Szíven szúrt ország* című film nézőpontjából próbáltuk megvilágítani a Marian Cozma-esetet övező fontosabb diskurzusok szereplőit, főbb állításait. Elemzésünk szélesebb esetismertetésnek készült, de az ügy bonyolult társadalmi, politikai összefüggései megelőlegezték egy átfogóbb munka elkészítésének lehetőségét is.

Előzmények

2009. február 9-én Veszprém belvárosában meggyilkolták *Marian Cozmát*, az MKB Veszprém román válogatott kézilabdázóját. A közvélemény szimbolikus figyelme⁶, átpolitizálása, rendszerkritikai interpretációja miatt az eset egy katasztrófa mintázatát mutatta.

Az úgynevezett a film és a sajtó által katasztrófa-ként történő reprezentációja kijelölte azt a diszkurzív teret, amelyben elhangozhattak az állammal, közvetve a kormánnyal szembeni ellenérzések. Ki-ki tetszése szerint hol a kormánnyt, hol a hazai cigányságot vagy mindkettőt együtt kiálthatta ki a történetek felelőseinek.

Az elsősorban a jobboldali nyilvánosságban megjelenő hírek, cikkek, tanulmányok a gyilkosságot túlnyomórészt az Olaszliszka történetek⁷ és a miskolci rendőrkapitány, *Pásztor Albert* leváltásával⁸ közös kontextusba helyezték. A két (esetenként több⁹) eset egymás mellé helyezése, egymásból következtetések megalkotta a bűnösség, a bűnözés fokozatát. A gyilkosságok helyszíneinek felsorolásával, állandó ismétlésével az érintett települések a bűn metaforái lettek. A bűn e virtuális térképének első állomása Olaszliszka volt, ahol egy véletlen pedagógus lelte halálát, a cigányságot homogenizáló beszéd logikája szerint a „vadak”¹⁰ keze által, időben ez után következett *Marian Cozma* halála. A mindkét esetre jellemző moralizáló, sematizáló beszédmód¹¹ értelmét a felmagasztalt (heroizált, mitizált) áldozat és a végtelenül lealacsonyított elkövetők oppozíciója adta. A következő jelzők és metaforák („állatok”¹² „vadság”,

6 A kézilabdaklub 2009 májusában az Országgyűlés sport- és turisztikai bizottsága egyhangú támogatásával százmillió forintos támogatási kérelemmel fordult az Országgyűléshez, hogy megoldást találjon a keletkezett kárra és az ennek nyomán felmerülő likviditási gondokra. Az illetékes miniszter a rossz gazdasági helyzetre hivatkozva elutasította a kérést. E különös kérelmi szándék azt a képzetet erősíthette, hogy az államnak mintegy sportpolitikai felelőssége van az ügyben a klub fenntartása érdekében, valamint hogy kvázi kárpótlási, kártérítési feladata van a bírósági ítélet előtt az állampolgári által okozott károk után.

7 2006. október 15-én egy tiszavasvári pedagógus Olaszliszka áthajtva véletlenül elsodort egy autóját elé lépő cigány kislányt. A kislány helyszínen tartózkodó hozzátartozói a vezetőt kirángatták az autójából, majd a gyermekei szeme láttára agyonverték.

8 A rendőrkapitány leváltása körül kialakult társadalmi, politikai vitáról bővebben *A cigánybűnözés* alcím alatt foglalkozom.

9 Egyes írások a kiskunlacházi gyilkosságot is a kreált gyilkosság sorozatba illesztették annak ellenére, hogy egyáltalán nem volt biztos, hogy roma elkövetője lett volna. Ez később tisztázódott is. Szerető Szabolcs: *Olaszliszka, Veszprém... Magyar Nemzet*, 2009. február 10.

10 A kifejezés használatát lásd például Bayer Zsolt: *Betelt a pohár! Magyar Hírlap*, 2009. február 10.

11 Pócsik Andrea: *Közszolgálatosság és diszkurzus, Beszélő*, 2007/5., 54–62. o.

12 Bayer Zsolt: *Cigányliszka. Magyar Nemzet*, 2006. október 17.

„barbárság”, „véglény”¹³ stb., illetve „görög mondabeli hős”, „rendíthetetlen”¹⁴) használata mögött feltűnik egy erősen kétes emberkép, gyanús antropológia. Azt állítom tehát, hogy az Olaszliszkról folytatott diskurzust, annak fontosabb állításait, érvkészletét, az esemény dramatiszálását joggal tekinthetjük a Cozma-gyilkosságról folyó kifejezésmód előzményének.

A cigánybűnözés

Többen ismertették már a *cigánybűnözés* kifejezés használatának rövid karrierjét¹⁵, ezért most csak a legfontosabb állításokat vázolom. A kriminológiai gyakorlatban és értekezésekben születő fogalom már a rendszerváltozás előtt is zavaros utat járt be¹⁶. A rendőrség etnikai adatok gyűjtésére vonatkozó munkájának megszűntével, a rendszerváltozással csaknem egybeesően a fogalom kikerült a hivatalos kriminológiai diskurzusból. A kádári Belügyminisztérium szemléletét tükröző inkriminált fogalom a rendszerváltozás után a nyilvánosságban csak elvétve hangzott el, majd 2006 őszén az olaszliszakai tragédia kapcsán kapott nagyobb teret¹⁷.

2009. január 31-én a miskolci rendőrkapitány botrányos közleménye szerint „a december óta elkövetett utcai rablások tetesei kivétel nélkül cigányok voltak”¹⁸. A bűn mellé rendelt etnikai jelző logikáját elutasító kormány szorgalmazta ezen kijelentése miatt a rendőrkapitány leváltását. A bejelentés után szimpátiatüntetést szerveztek a kapitány megmentésére. A küzdelem nemcsak személyi, hanem fogalmi-„szabadságjogi” jellegűvé is vált: a kapitány részéről ki nem mondott, de a tömeg által azonosított „cigánybűnözés”-fogalom jogosságáért, a kimondás, a megnevezés szabadságáért¹⁹ folyt²⁰. A küzdelem a szimbolikus politizáláson túl magába a fogalomba is átköltözött. A

13 Lukács Csaba: Szakadék. Magyar Nemzet, 2009. február 11.

14 Ballai Attila: Marian Cozma nem ütött és nem sírt. Magyar Nemzet, 2009. február 9.

15 Dupcsik Csaba: A magyarországi cigányság története. Osiris Kiadó, Budapest, 2009; Zádori Zsolt: A Magyar Nemzet és a cigányok. HVG Online, 2008. március 18.

http://hvg.hu/fitthon/20080318_cigany_roma_magyar_nemzet_sesztak

16 Dupcsik Csaba: i. m. 221–228. o.

17 Gimes Gergely – Juhász Attila – Kiss Kálmán – Krekó Péter: Látélet 2009. Kutatási összefoglaló a hazai szélsőjobboldal megerősödésének okairól. Political Capital, Budapest, 2009. 50. o.

18 Bódisz Attila – Fekete Gy. Attila: Nem lehet cigányozni a közéletben. Népszabadság, 2009. február 2. http://www.nol.hu/belfold/lap-20090202-20090202_3-3

19 Brockhauser Edit: Nyelvi béklyók feltörése. Magyar Nemzet, 2009. február 3.; Németh György: Pásztor Albert rendőrkapitány és a rasszizmus. Magyar Nemzet, 2009. február 10.

20 Juhász Attila: A „cigánybűnözés” mint „az igazság” szimbóluma. AnBlok, 2010/4., 12–18. o.

„szakterminus” érvényessége mellett tüntetők egy alapvető emberi jog, a szólásszabadság korlátozását látták a fogalom használatának elutasításában. Miért kell egy olyan fogalmat tiltani, amely csak a valóság értelmezéséhez, leírásához, megoldásához segít hozzá? – kérdezték. A tüntetés sikeres volt, az események és a közvélemény nyomására Pásztor Albertet visszahelyezték a pozíciójába. A miskolci eset után egy héttel Marian Cozma halála erősítette meg a fogalom helyét a közbeszédben. A nyilvánosságot leginkább elérő Magyar Nemzet²¹ és a kisebb példányszámú Magyar Hírlap²² nyíltan közölte az elkövetők vélhetően roma származását, ezzel tovább erősítette a meglévő romaellenes hangulatot, és példát szolgáltatott a „cigánybűnözés” jelenlétének igazolására.²³

Az esemény mint társadalmi katasztrófa

A katasztrófák egy társadalom normatív rendjének (időleges) sérülését, felbomlását jelölik, mindamelllett „*a katasztrófák [...] társadalmi konstrukciók az aktuális szocioökonómiai, történelmi, kulturális kontextustól függően*”²⁴.

A katasztrófafilmekhez hasonlóan a katasztrófákról szóló híradásoknak megvan a sajátos rögzített formájuk: különféle előítéleteknek, „mítoszoknak” megfelelően beszélnek el a valós történéseket²⁵. Megértésükhöz, eredetük felderítéséhez, ahogy Császi Lajos javasolja, a katasztrófafilmek dramaturgiai kliséit, paneljeit érdemes elővenni.

A hírszerkezet dramaturgiai felépítése a következő volt: az események első fázisában, teljesen váratlanul, brutálisan meggyilkolták Marian Cozmát, aki a kézilabdacsapat tagjaival egy ismert szórakozóhelyen a csapattársa gyermekének születését ünnepelte. A második fázisban megtudtuk, hogy a csapattagok próbáltak védelmet nyújtani, elmenekülni, de többen (Žrako Šešum, Ivan Pešić) szintén súlyos sérülést szenvedtek a támadásban. A helyszínrre érkező rendőrség már tehetetlennek bizonyult. Most, hogy már „egy

21 Velkei Tamás: Rendőrkezen a gyilkoló cigány. Magyar Nemzet, 2009. február 10.

22 Burkovics Ferenc – Niczky Emőke: Cigányok ölték Veszprémben. Magyar Hírlap, 2009. február 9.

23 Magyar Nemzet 63 941, Magyar Hírlap 27 480 példány. 2010. második negyedév. Forrás: Matesz.

24 Tom Horlick-Jones: Modern Disasters as Outrage and Betrayal. International Journal of Mass Emergencies and Disasters, no. 13, 1995, p. 306.: *Az idegen nyelvű idézeteket a szerző fordításában közöljük. – A szerk.*

25 Császi Lajos: A média ritusai. A kommunikáció neodurkheimi elmélete. Osiris Kiadó – MTA – ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Budapest, 2002, 142. o.

óriást” is elpusztítottak a „rabló gyilkosok”²⁶, felmerült, ki lehet egyáltalán biztonságban Magyarországon. A bujkáló „idegenek” átléptek egy határt, betelt, eltört a pohár²⁷, a generalizálódott veszély már mindenkit fenyeget. A harmadik fázisban kezdett reagálni a döbönt társadalom, a konkrét történe-sekről származó hol igaz, hol hamis információk brutalizálták a történeteket²⁸. A nyilvánosságban megjelentek a társadalmi méretű cselekvést követelő hang-gok, politikusok, tudósok szólaltak fel, elemezték a történeteket²⁹, a társada-lom az ügy azonnali tisztázására, felgöngyölítésére sürgette a kormányt.

Az ügy dramatikus bemutatása tovább erősítette annak érzetét, hogy az esetnek önmagán jóval túlmutató, transzkontextuális³⁰ jelentősége volt: *„a média a szerencsétlenségeket kapcsolatba hozza a közösség helyzetével, értékrendjével, a katasztrófadiskurzusok nemcsak a szűken vett katasztrófá-kat értelmezik, hanem ezeken keresztül a társadalom helyzetének és értékrendjének meghatározásában is aktívan részt vesznek”*³¹.

Nézzük, hogyan jeleníti meg a katasztrófát egy olyan dokumentumfilm, amelynek a társadalmi nyilvánosságban betöltött szerepéről az alkotóknak sajátos, igen jól körvonalazott elképzeléseik vannak!

A Szíven szúrt ország műfaji problémái

A film elemzéséhez alapvető fontosságú tisztázni az alkotás létrejöttének okait, hogy világos legyen, milyen szerepet töltött be a történet értelmezé-sében, mediálásában. A rendező és producer Kálomista Gábor emlékfilmnek, emlékeztetőnek szánta a filmet.³² A televíziós beszélgetésen elmondta, hogy a film készítésekor nem nyomoztak, csak *„megpróbálták a közvéleményt szé-les spektrumban leszondázni”*; szerinte a nyomozás az ügyészség feladata, a készítők csupán a csapattagok, szemtanúk elmondásait *összegyűjtve* adták a történetek egy lehetséges olvasatát. *„Meg kell próbálnunk objektívan rögzíte-*

---

²⁶ Bayer Zsolt (2009): i. m.

²⁷ Uo.

²⁸ Pócsik Andrea: i. m.

²⁹ Navracsics Tibor február 9-én dr. Hunyadfalvy Ákossal, a kézilabdaklub társadalmi elnökével közös sajtótájékoztatót tartott. Hunyadfalvy a cigánybűnözés jelenlétéről beszélt, míg Navracsics Tibor, a kormány felelősségét taglalta. TV2 Tények, február 9. Hunyadfalvy Ákos a jelenleg is folyó büntető-eljárásban a sértettek védelmét látja el.

³⁰ Császi Lajos: i. m.

³¹ Uo. 142. o.

³² Napkelte. MTV, 2009. május 8.

ni ezeket a tényeket, ameddig teljesen elferdítésre [nem] kerülnek” – állította az előző megjegyzését cáfolva ugyanebben a beszélgetésben, vagyis szükség van felderítésre (nyomozásra), mivel a későbbi hivatalos állásponttal, nyomozással szemben a film „élő” tanúja lehet a történeteknek, utólagos bizonyítékot szolgáltatathat az igazság megismerésére.

Jelen munka írása közben az ügy nyomozati szakaszának lezárultával, a büntény lefolyásának, körülményeinek tisztázása során a nyomozó hatóság tizenhétezer oldalnyi bűnirata helyenként a filmmel azonos tényeket rögzített. Mégsem tekinthető ez a tény a film eljárásának, hipotéziseinek hivatalos, utólagos igazolásának, sokkal inkább az intézményellenességgel hitelesített rendezői stratégia, magatartás érvénytelenségének.

A *Szíven szűrt országot* formái, valamint az alkalmazott dokumentumfilm-eszközök alapján hibrid műfajú, fikciós elemeket is használó beszélőfejes dokumentumfilmnek tekinthetjük. Látszólag az interjúfilmek, riportfilmek alkategóriájába tartozik, elbeszélését az ügyszöveg kapcsolható személyekkel készített interjúfolyam uralja, amelyet időnként megszakít egy-egy fikciós betét³³ vagy montázsjelenet. Csakhogy nem világos, a történet „honnan” van elbeszélve, ki az, aki a filmet összefűzte, mivel a rendezői jelenlétre semmi sem utal; hiányzik, illetve ritkán fordul elő címadás, egyébként a rendezői eszköz. A redukált alkotói jelenlét következtében a rendezői szándékokra közvetve a szerkesztésmódból, az egyes gyakran jelenlévő személyek favorizáló szerepeltetéséből, illetve a film egyes nem fikciós–fikciós jeleneteiből következtethetünk. Ebből a két rétegből tevődik össze a film narrációja³⁴, ami a követett rendezői elvnek tulajdoníthatóan eleve adottnak, magától értődőnek tünteti fel a film szereplőit, jeleneteit.

A következőkben megpróbálom *Bill Nichols* filmteoretikus általános dokumentumfilm-eszközrendszerével³⁵ összevetni a filmet.

A *Szíven szűrt ország* alkotói fikciós dokumentumfilmnek jelölték a filmet, egy olyan kényszerű megnevezést használva, amely csak részben appli-

33 A fikciós betétek a film leginkább vitatható alkotóelemei. A jelenetek a történetek vélhető előzményét jelentő „benzinkút” és a tragédiát jelentő „diszkó” eseményeit (konkrétan a gyilkosságot is) ábrázolják. A fontosabb szerepeket ismert színészek alakítják (Hujbert Ferenc, Oroszlán Szonja, Pindroch Csaba, Szabó Simon). A kinosan túlzó színészi gesztusok és rendezői eszközök (zenehasználat, lassítások) következtében a fikciós betétek banalizálják a már elbeszélte történeteket. Az események fikciós bemutatására úgy került sor, hogy a film készítésének idején egyáltalán nem lehetett tudni a nyomozó hatóság által verifikált hivatalos álláspontot a gyilkosság körülményeiről, lefolyásáról. Vö. A korábban említett rendezői koncepcióval.

34 Ian McDonald: Situating the Sport Documentary. *Journal of Sport and Social Issue*, no. 31, 2007, pp. 208–209.

35 Bill Nichols: A dokumentumfilm típusai. *Metropolis*, 2009/4.

kálható a filmre. A kategorizálás nehézsége pontosan érzékelteti a filmmel szemben felmerülő műfaji kétségeket.

Nichols a dokumentumfilm-es ábrázolásmód hat típusát különbözteti meg: költői, magyarázó, megfigyelő, résztvevő, reflexív, performatív. Egyfajta fejlődéstörténeti ívet rajzol, annak értékelő-normatív jellege nélkül.

A *Szíven szűrt országot* súlyos retorikussága, tendenciózussága kapcsolja részben a második, a magyarázó ábrázolásmód típusához. Ez a korai dokumentumfilm-forma általában politikailag érzékeny témákkal foglalkozik, amelyeket retorikus-érvelő-vitázó módon beszél el. Tévés környezetben ezt a típust használják leginkább, és ez élt legtovább a televízióban. A magyarázó ábrázolásmódra jellemzően a film központi eleme egy nézőpont vagy érv kifejtése, illetve maga a beszédmód válik formaalakítóvá.

A típus legfontosabb szereplője a narrátor; arctalan személyében gyűlnek össze a vezérgondolatok, értelmez, kommentál. A *Szíven szűrt ország* esetében természetesen csak néma narrátor jelenlétéről beszélhetünk, a narrátor explicit véleményalkotást, értelmezést feltételezne, alkalmazása egyebek között a film nyíltabb támadhatóságának veszélyével járhatott volna.

Az ábrázolásmód további ismérve a montázstechnika megerősítő, az argumentációt támogató funkciója. A film egy esetben épített explicit módon a montázs „demonstratív” használatára³⁶.

A montázsszekvencia nyíltan adta a történetek trivializáló, rasszista értelmezését már azzal a lépéssel, hogy bináris oppozícióban vonultatta fel az „esemény” résztvevőit. A jelenet nyitóképében a sportközvetítések képi dramaturgiáját használva két címer ütközött egymásnak, az első címeren egy paragrafus szimbólumot széttörő csuklyás alak volt látható „sötét oldal” megnevezéssel, a másodikon a Veszprém Kézilabdaklub hivatalos emblémája. A következőkben az oppozíció logikáját követve párhuzamosan váltakozott egy a *YouTube*-ról származó videó³⁷ a kézilabdacsapat bemelegítésével. A felvétel eredeti címe (*Enyingi cigányterror Siófokon*) csak részben volt megfigyelhető, ami az „Erődemonstráció” felirátával bővült. A videofelvétel emberek vonuló tömegét jelenítette meg, alatta az országos cigányvajda, *Kállai Csaba* beszélt. Ez után *Csoknyai István*, a kézilabdaklub másodedzője a klub hazai, nemzetközi sikereiről számolt be. A jelenet a csapat játékosainak bemelegítő dobásaival ért véget. A szerkesztésmód a sportközvetítések dramaturgiájának megfelelően mutatta be a szemben álló feleket, majd a csapatok „bemelegítését”, amelyet az edzők kommentárjai kísérték. A szekvencia szereplőinek

---

³⁶ Uo. 125–130. o.

³⁷ <http://www.youtube.com/watch?v=jprLvrIV-40>

sötét és fehér oldalra tett felosztásával, a kettőjük között folyó virtuális küzdelmet a film többletjelentéssel ruházta fel, a jó és a rossz morális küzdelmeként ábrázolja. A filmben Kállai Csaba a cigányság képviselőjeként volt jelen, személyén keresztül a „sötét oldal” egyértelműen a teljes cigánysággal azonosult. A felvonulásról származó videofelvételt korábban több csatorna felhasználta hírműsoraiban, bizonyítandó a lehetséges összefonódásokat, összefüggéseket. Kállai Csaba szintén részt vett a menetben, később tisztázta magát, elutasította annak lehetőségét, hogy jelenlétével elfogadta, legitímálta volna a erődemonstrációt.³⁸

Kállai Csabának a felvonuláson való részvételén kívül a Cozma-ügybeli további szerepvállalása is kétséges. Az országos cigányvajda nem tekinthető a magyarországi romák demokratikusan megválasztott, legitím képviselőjének. Sokkal inkább szimbolikus szereplője az eseményeknek, szerepeltetésével az alkotók azt az elképzelést erősítették, hogy a vajdaság intézménye képes lehetne a többségi társadalom és a romák között húzóódó konfliktusok feloldására, tágabb értelemben a romaügy megoldására. Annak ellenére, hogy – a fesztes, polarizáló szerkesztésmód következtében – a cigányvajda szavai mentegetőzésnek, a bűnös oldal kényszerű magyarázkodásának hatnak³⁹.

Ki hatalmazza fel, teszi meg Kállait roma vezetővé? Ehhez a kérdéshez érdemes felidézni a vajdaság intézményéről kialakult diskurzus állításait, szereplőit. Már régóta jelen van a közbeszédben, hogy a romaügyek hivatalos képviselőjére, megoldására a vajdaság intézményének felállítására van szükség. Roma értelmiségiek részéről etnikai, kulturális hagyományként merül fel, a többségi társadalom az etnikai feszültségek levezetését, a „rendbetételt” várja a vajdaságtól. Az utóbbi, a közbeszédben egyre sűrűbben előforduló elképzelés a lemondás nagyvonalúságával adja át a romák állami „felügyeletét” a vajdának, mintegy beismerve ezzel az állam tehetetlenségét és a probléma társadalmon kívülre helyezését, valamint a vajdaság antidemokratikus intézményének elismerését. A Cozma-eset okozta etnikai, társadalmi, közbiztonsági feszültség ismét felszínre hozta a vajdaság problémamegoldó lehetőségét.

A film másik szereplője *Mohácsi Viktória* jogvédő, európai parlamenti képviselő. Kállai kompromittált beszédhelyzetéhez hasonlóan Mohácsinak kétszeri megjelenésekor sem volt valódi tere a megszólalásra. Mikközben Mohácsi Viktória a cigánybűnözés fogalom tilalmáról beszélt, a film

³⁸ A TV2 és az RTL Klub 2009. február 9-i adásai.

³⁹ Bódi Lóránt – Kertész Máté: A Marian Cozma-mítosz. AnBlok, 2010/4., 20. o.

vezérszónokának tekinthető *dr. Hunyadfalvy Ákos* az elmondottakat hiteltelennítette a cigánybűnözés érvényessége melletti érvelésével („*Csak játék a szavakkal...*”; „*Természetesen mindenki tudja, hogy ez nem így van*”). Majd ismételtlen a képviselőnk következett, aki láthatóan minden előzmény nélkül⁴⁰ a Magyar Gárda ellen szólt. Állításai magyarázkodásnak, a társadalmi elnök által említett problémák megkerülésének tűntek.

A *Szíven szűrt ország* műfaji kategorizálása és az arra hozott példák alapján amellett érvelünk, hogy a rendező által követett eljárás, valamint a műfaj-rokonsági kapcsolatok feltárásával a film láthatóan a tévés dokumentumfilmekhez, riportokhoz kapcsolódik. A feltételezhető különbség a televíziós és az intézményhez nem köthető dokumentumfilm között: a televízió esetében az információk hitelességének záloga a filmet vetítő csatorna, és a készítőinek megbízható autoritása. Azzal, hogy hiányzik a történet keretézése, a film az elbeszélő kivonásával önkéntelenül összekapcsol, kiutal mindazokra a köztudott információkra, értelmezésekre, amelyek a közvéleményben kialakultak. Ezzel kapcsolatban Nichols a következőket írja: „*A magyarázó forma ideális az olyan dokumentumfilmek számára, amelyek a filmtől függetlenül is létező eszmerendszer keretein belül akarnak információt átadni vagy támogatásra buzdítani. Ebben az esetben a film nem kérdőjelezi meg vagy forgatja ki azokat a kategóriákat amelyek mentén ez a tudás szerveződik.*”⁴¹

A film és a nyilvánosság szövevényes kapcsolatát példázzák egyebek között a film és a sajtó beazonosíthatóan közös diskurzuselemei. A főbb kijelentések a következő csomópontokba gyűjthetők össze: román–magyar barátság⁴², felmagasztalt áldozat–lealacsonyított elkövetők (fehér oldal–sötét oldal), cigánybűnözés, az állami szervek inkompetenciája stb.

Tanulmányom tulajdonképpeni központi kijelentése, miszerint a film megerősítette a közvéleményben meglévő domináns értelmezéseket, kiegészül azzal, hogy nemcsak diskurzusok szintjén hanem mintegy formailag is ezt tette.

---

40 A *Szíven szűrt ország* DVD-kiadásán, a vágatlan anyagok között megtalálható a Mohácsi Viktóriával készült teljes interjú. Ebből világosan kitűnik, hogy Mohácsi érthető átvezetéssel egy feltett kérdésre válaszolt.

41 Bill Nichols: i.m. 26. o.

42 Az elkövetők vélhető roma származásának hangsúlyozása megteremtette az elkövető cigányok (nem magyarok) és a magyarok distinkciójának lehetőségét. Ez feltétele volt a magyar–román közös ellenségkép és virtuális szenvedésközösség létrejöttének. Ezzel a logikával kap értelmet a *Szíven szűrt ország* cím is.

A film utóélete

A film látványos eredményei, különös karrierje (széles körű promóció, magas kópiaszám, multiplex-vetítések, „gyors reagálás”⁴³) nem azt szemlélteti, hogy a *Szíven szűrt ország* milyen kiváló dokumentumfilm, hanem a katasztrófaaként megélt, közvetített történet nagyságáról és annak használatáról referál. Ezért válhatott a készítők szemében a filmszemle versenyprogramjából való kizárás politikai alapú elutasítássá, hiszen a zsűri az alkotók által rafináltan „legnézettebb dokumentumfilmnek”⁴⁴ minősített alkotást zárta ki a versenyből, tehát – a film készítőinek értelmezésében – szembement a „nézői akarattal”, irracionálisan döntött, amit csak politikai motiváció magyarázhat.⁴⁵

Az előbbieken taglalt érvek alapján a *Szíven szűrt ország* a téma feldolgozásában, formájában televíziós dokumentumfilmnek tekinthető. Az MTV 1-es csatornája, beváltva a vélhető eredeti szándékot, kétszer is műsorára tűzte. *Sándor Erzsébet* a televíziós vetítés kapcsán a filmről írt kritikájában megjegyezte, hogy a *Szíven szűrt ország* egy még az állami szervek által nyomozás alatt álló, nem lezárt ügyet értelmez, bírál, közszolgálati televízióban való vetítése ekként alapvető közszolgálati, jogi problémákat vet fel (ártatlanság vételeme, kiegyensúlyozott, pontos tájékoztatás, kisebbségek méltóságának tiszteletben tartása stb.).⁴⁶

Összegzés

A dolgozatomban elemzett film a korábban taglalt okok (gyors reagálás, rendezői stratégia, a kézilabdacsapat iránti nyílt szimpátia, „cigányellenes diskurzusok” gyilkosság utáni megjelenése a nyilvánosságban) következtében hozzájárult az esetről folytatott totalizáló beszédmód megerősítéséhez. A gyilkosság megkerülhetlenné válását nemcsak a film sikeressége, hanem a gyilkosság utáni kezdeményezések (szoborállítások, emléktornák szervezése, kulturális alapítványok) és a velük gyakran összefüggő, az ügy politikai kiszajátítására tett törekvések példázzák.

43 A bemutató után országos szinten 29 mozi kezdte el játszani a filmet.

44 A Filmszemle kiadványában a film alkotói fizetett hirdetésben reagáltak a zsűri döntésére. Boronyák Rita: Dokumentumfilmek a 41. Magyar Filmszemlén. Muszter, 2010/4.

45 A 2010-es filmszemlén a *Szíven szűrt országgal* együtt szereplő későbbi fődíjas filmet, Almási Tamás *Puskás Hungaryját* csaknem kétszer annyian nézték meg.

46 Sándor Erzsébet: *Szíven szűrt közszolgálat* – fikciós elemzés. *Mozgó Világ*, 2009/10., 125. o.

A film úgy próbálta meg látszólag objektív, hiteles közvetítést adni a történéseknek, hogy az elkészültét a hol nyíltan, hol burkoltan tágabb értelemben vett rendszerellenességének köszönhette. További korlátozó tényként hatott a rendező nyílt szimpátiája a kézilabdacsapat mellett, illetve hogy egy olyan eseménysorról akart képet adni, amelyik többszörösen rétegzett volt politikailag, társadalmilag és lélektanilag egyaránt.

A film a tényfeltáró dokumentumfilmekkel szemben támasztott alapkövetelményeknek sem tudott megfelelni, helyette sokkal inkább a gyilkosságról eddig kialakult domináns, gyakran cigányellenes felhanggal jellemezhető értelmezésekhez idomult.

IRODALOM

- Ballai Attila: Marian Cozma nem ütött és nem sírt. *Magyar Nemzet*, 2009. február 9.
- Barkóczy Balázs – Gáll Attila – György Alexandra – Balogh Róbert:** Túl a demokrácián. A Jobbikról. *Mozgó Világ*, 2010/5.
- Bayer Zsolt: Cigányliszka. *Magyar Nemzet*, 2006. október 17.
- Bayer Zsolt: Betelt a pohár! *Magyar Hírlap*, 2009. február 10.
- Bódi Lóránt – Kertész Máté:** A Marian Cozma-mítosz. *AnBlok*k, 2010/4.
- Bódisz Attila – Fekete Gy. Attila:** Nem lehet cigányozni a közéletben. *Népszabadság*, 2009. február 2.
- Boronyák Rita:** Dokumentumfilmek a 41. Magyar Filmszemlén. *Muszter*, 2010/4.
- Brockhauser Edit: Nyelvi béklyók feltörése. *Magyar Nemzet*, 2009. február 3.
- Burkovicz Ferenc – Niczky Emőke: Cigányok öltek Veszprémben. *Magyar Hírlap*, 2009. február 9.
- Császi Lajos:** A média rítusai. A kommunikáció neodurkheimi elmélete. Osiris Kiadó – MTA – ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, Budapest, 2002
- Dupcsik Csaba:** A magyarországi cigányság története. Osiris Kiadó, Budapest, 2009
- Gimes Gergely – Juhász Attila – Kiss Kálmán – Krekó Péter:** Látélet 2009. Kutatási összefoglaló a hazai szélsőjobboldal megerősödésének okairól. Political Capital, Budapest, 2009
- Horlick-Jones, Tom:** Modern Disasters as Outrage and Betrayal. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, no. 13, 1995
- Juhász Attila:** A „cigánybűnözés” mint „az igazság” szimbóluma. *AnBlok*k, 2010/4.
- Lukács Csaba: Szakadék. *Magyar Nemzet*, 2009. február 11.
- McDonald, Ian:** Situating the Sport Documentary. *Journal of Sport and Social Issue*, no. 31, 2007
- Németh György: Pásztor Albert rendőrkapitány és a rasszizmus. *Magyar Nemzet*, 2009. február 10.
- Nichols, Bill:** Representing reality. Indiana University Press, Bloomington, 1991
- Nichols, Bill:** A dokumentumfilm típusai. *Metropolis*, 2009/4.

Póczik Szilveszter: Sorsos ember volt... In: **Baróti Judit – Dancsi István – Donát Tamás (szerk.):** Semmit Isten nélkül. Marian Cozma emlékére. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, Veszprém, 2009

Pócsik Andrea: Közszolgálatosság és diskurzus. *Beszélő*, 2007/5.

Sándor Erzsébet: Szíven szúrt közszolgálat – fikciós elemzés. *Mozgó Világ*, 2009/10.

Sontag, Susan: The Imagination of Disaster. In: **Sontag, Susan:** Against Interpretation. Dell Publishing Co., New York, 1965

Szerető Szabolcs: Olaszliszka, Veszprém... *Magyar Nemzet*, 2009. február 10.

Velkei Tamás: Rendőrkezen a gyilkoló cigány. *Magyar Nemzet*, 2009. február 10.

Zádori Zsolt: A Magyar Nemzet és a cigányok. *HVG Online*, 2008. március 18.

KÁDÁR ÉVA

A természetjogi értelemben vett igazságosság elvének érvényesülése a Zuschlag-ügyben

2010. március 31-én a figyelem középpontjába került a *Zuschlag János* ügyében hozott ítélet. Az eljárás folyamán bizonyítást nyert az, hogy Zuschlag János és társai 2000 és 2006 között bünszervezetben követték el a különösen nagy kárt okozó csalást, amelynek keretében létrehoztak egy kilenc egyesületből álló hálózatot. Ennek keretében a különböző ifjúsági pályázatokon nyert 75 millió forintot nem a rendeltetési célnak megfelelően használták fel, hanem elsősorban a Fibisz (Fiatal Baloldali Ifjú Szocialisták), másodsorban más baloldali egyesületek működését finanszírozták belőle.

Fodor Endre tanácsvezető bíró szerint: „A három vagy több személy által, öt évet meghaladó büntetési tétellel büntethető szándékos bűncselekmény elkövetése megvalósult, ezért a Btk. szerint bünszervezetben elkövetettnek minősül a Zuschlag János és hét társa által elkövetett cselekmény.” E szerint Zuschlag Jánoson kívül hét vádlott-társa, *Katus Ferenc*, *Vámosi Zsolt*, *Krausz Csaba*, *Marsovszky Balázs*, *Óri András*, *Kullai Tamás* és *Lados István* is tudta azt, hogy az általuk képviselt szervezetek tényleges tevékenységet nem végeznek (azaz fantomszervezetek), és tisztában voltak vele, hogy a pályázatokra benyújtott projekterveket nem valósítják meg. „Működött egy stáb, amely összehangolt munkát fejtett ki, ennek pedig Zuschlag János volt az irányítója, akinek beszámolási kötelezettséggel tartoztak a többiek” – mondta Fodor Endre. Az ítélet részletesen kitért a (fantom)pályázatok igénytelen minőségére, alacsony színvonalára, és külön felhívta a figyelmet arra, hogy ezeket a munkákat a döntések előtt a szakértők rendszerint „lepontozták”, ennek ellenére kaptak támogatást közpénzből.¹

Zuschlag János az ítélet szerint bűnös folytatólagosan elkövetett csalás büntettségében részben társtettesként, részben felbujtóként, csalás büntettségében bűnsegédként, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése büntettségében, valamint bűnpártolás és magánokirat-hamisítás vétségében felbujtóként, továbbá magánokirat-hamisítás vétségében bűnsegédként. A Bács-Kis-

¹ G. M.: Zuschlag-ügy: kemény ítélet született, némi bírói hibával. Népszava Online, 2010. április 1. <http://www.nepszava.hu/articles/article.php?id=278554>

kun Megyei Bíróság ezért halmazati büntetésül nyolc év hat hónap börtönbüntetésre ítélte, és tíz évre eltiltotta a közügyek gyakorlásától. A kiszabott börtönbüntetés időtartamába a bíróság beszámította a 2007. szeptember 19. és 2010. március 31. között előzetes fogva tartásban töltött időt; az elsőrendű vádlott nem bocsátható feltételes szabadságra – mondta ki a bíró. Lados István másodrendű vádlottat két év, Katus Ferenc harmadrendű vádlottat öt év hat hónap, Öri András negyedrendű vádlottat – aki nem jelent meg az ítélethirdetésen – négy év, az ötödrendű Krausz Csabát három év, a hatodrendű Marsovszky Balázst két év négy hónap, Kullai Tamás hetedrendű vádlottat három év négy hónap, a kilencedrendű Prácser Lászlót pedig egy év négy hónap börtönre ítélték. Velük szemben vagyonekobbzást is elrendelt a bíróság. A többi vádlott közül hárman felfüggesztett börtönt, négyen pénzbüntetést kaptak, míg a tizenhatodrendű vádlottat felmentette a bíróság.² A bíróság ítéletének indoklásában kimondta: a vádban szereplő kilenc szervezet pályázatokon elnyert pénzeit nagyjából a baloldali ifjúsági szervezet működtetésére fordították. A bíróság bizonyítottnak látta, hogy a vádban szereplő egyesületek nem működtek, kizárólag azért hozták létre őket, hogy pályázatok révén pénzhez jussanak. A tanácsvezető bíró szerint az egyik tisztázandó kérdés az volt, hogy Zuschlag János milyen érdekérvényesítést alkalmazott a minisztériumban. Hangsúlyozta: a tanúk kihallgatásakor – *Gyurcsány Ferenc* és *Mesterházy Attila* esetében – azt kellett feltételezni, hogy ezek a személyek relevánsak. Az másodlagos kérdés, hogy ezek a kihallgatások szolgáltak-e releváns információkkal a váddal kapcsolatban – tette hozzá.³

A bíróság kiemelte: a bizonyítás alapját az írásos dokumentumok adták, azokból megállapítható, hogy ezek fantomegyesületek voltak. A szervezeteket – amelyek közül némelyek megalapításukkor még működtek – 1999-től átalakították, fantomizálták. Ezután minden, azokkal kapcsolatos irat hamisított volt. Mint elhangzott, a másodrendű vádlott, Lados István vallomásával kapcsolatban a bíróság meggyőződött arról, hogy a vádlottnak kitűnő a memóriája, de több esetben tévedett, ez nem jelent ellentmondást, mert kilenc évre visszamenőleg nagy mennyiségű információt közölt. A bíróság szerint Lados vallomása feltáró volt, a tényállás alapjául szolgált. Általa feltárhatók voltak az ügy összefüggései, az a nyomozásnak új lendületet adott, a felbomlófélben lévő Zuschlag-csoport védekezését megnehezítette – mondta a bíró.⁴

² Zuschlag Jánost nyolc és fél évre ítélték. Hvg.hu, 2010. március 31.

http://hvg.hu/itthon/20100331_zuschlag_janost_nyolc_evre_iteltek

³ Uo.

⁴ Uo.

Az ügyész minden vádlott esetében súlyosbításért fellebbezett.

Ennek megfelelően a Szegedi Ítéltábla 2011. január 11-én megkezdte a Zuschlag-ügy másodfokú tárgyalását. *Horányi Miklós* ügyész az első fokon hozott ítéleteket is túl enyhének találta, és azt indítványozta, hogy a bíróság még hosszabb tartamú büntetéseket szabjon ki, mint amilyenek az elsőfokú ítéletben szerepeltek, valamint azt, hogy a szabadságvesztést a vádlottaknak a legszigorúbb fokozatban, fegyházban kelljen letölteniük. Indítványában a cselekmények tárgyi súlyára, a vádlottak személye társadalomra veszélyességére és a bünszervezetben történő elkövetésre hivatkozott.⁵

A főügyész szerint a büntetések enyhítésére irányuló védői fellebbezések többsége a bíróság mérlegelését támadta, erre viszont a másodfokú eljárásban nincs lehetőség. A vádlottak a főügyész szerint „*komoly, értelmes emberek, és már gyerekkorukban megtanították nekik, hogy lopni, csalni, hazudni nem lehet, vagyis lehet, de akkor viselni kell a következményeket*”. A védők arra vonatkozó érvelésére, miszerint a vádlottak nem bünszervezetben követték el tetteiket, kifejtette, hogy ennek megvannak a törvényi feltételei, és az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg ezek meglétét.⁶

2011. január 31-én a Szegedi Ítéltábla meghozta a másodfokú ítéletet. E szerint az első fokon kiszabott nyolc és fél évről hat év börtönre enyhítette Zuschlag János büntetését, és mellőzte a korábban kiszabott vagyonekobzást is. Zuschlag és társai az ítéltábla szerint is bünszervezetben követték el a vádiratban szereplő csalásokat, mivel a bíróság szerint a pályázati pénzek megszerzésére irányuló tevékenységüket összehangolták, valamint tudtak arról is, hogy az törvénybe ütközik. Ez az ítélet azonban rávilágít arra, hogy az elsőfokú bíróság tévesen ítélte meg, hogy a bűncselekményeket üzletszerűen követték el, hiszen az elkövetőknek nem származott személyes, jogtalan anyagi hasznuk, nem erre törekedtek. Ezt a fogalmat az elsőfokú bíróság az ítéltábla szerint összekeverte a jogtalan előnnyel. Emiatt a vagyonekobzásnak sincs alapja. A másodfokú bíróság megállapította, hogy a vagyonekobzással érintett ingatlanokat bankhitelből vásárolták, a bankszámlákon található pénz pedig legális forrásból származott, tehát a vagyonekobzásnak nem volt alapja. A bünszervezet tagjaként a vádlottak nem részesültek semmilyen juttatásban – állapította meg az ítéltábla.⁷

⁵ Zuschlag-per: az ügyész súlyosbítást kért. Hvg.hu, 2011. január 11.
http://hvg.hu/itthon/20110111_zuschlag_per

⁶ Uo.

⁷ Enyhítették Zuschlag büntetését – tudósítás percről percre. origo.hu, 2011. január 31.
<http://www.origo.hu/itthon/percrolpercre/20110131-zuschlagper-masodfoku-itelet-kihirdetese-percrol-percre.html>

A táblabíróság a döntésében azt is kimondta, hogy vagy nincs is alapja annak, hogy Zuschlag megpróbálta befolyásolni a büntetőeljárást, vagy pedig beletartozik a védekezés szabadságába. Ezért ezt nem tekintette súlyosbító körülménynek. Az ítéletábra szerint az eljárás nem a vádlottak miatt húzódott el, hanem azért, mert a nyomozás során és a bírósági szakaszban feleslegesen részletes bizonyítást folytattak le. Az ítélet indoklása szerint a megyei bíróság az elsőfokú ítélet hozatalakor hibázott abban is, hogy túlhangsúlyozta a bünszervezet külső kapcsolatrendszerének felderítését, mert erre nem volt szükség. Az ítéletábra az ítélet indoklásából mellőzte azokat a megállapításokat, amelyek a vádlottakon kívül más személyek – többek között *Arató Gergeley* volt szocialista államtitkár – büntetőjogi felelősségére utaltak.⁸

Az elsőfokú bírósággal ellentétben az ítéletábra enyhítő körülménynek tekintette, hogy az okozott 72 milliós kár nagy részét, csaknem ötvenmillió forintot Zuschlag János megtérítette. A másodfokú döntés indoklása szerint nincs jelentősége annak, hogy a vádlott felfedte-e, hogy ez a pénz milyen forrásból származik, Zuschlag ugyanis nem árulta el ezt, mivel nem akarta bajba keverni a segítőjét.⁹

Mivel Zuschlag rendkívül hosszú ideje, 2007 szeptembere óta van előzetes letartóztatásban, már „csak” két és fél év szabadságvesztést kell letöltenie, az eddigi fogva tartás idejét, három év négy hónapot ugyanis be kell számítani a büntetésébe. Ez a büntetés börtönben végrehajtható, az ítéletábra ugyanis nem adott helyt az ügyészség fellebbezésének, amely a legszigorúbb, fegyház fokozatú büntetés kiszabását kérte. Zuschlag János ügyvédje, *dr. Kovács M. Gábor* arányosnak nevezte védenca büntetését.¹⁰

**A bíróság által első fokon kiszabott,
valamint az ügyész által indítványozott büntetés
összehasonlítása más vagyon elleni,
valamint egyes élet elleni bűncselekmények esetén
a joggyakorlatban tapasztalt büntetésekkel**

A hazai joggyakorlatban a hasonló kárértékű, vagyon elleni bűncselekmények körében még nem fordult elő ilyen példátlanul súlyos ítélet, mint ami-

---

8 Uo.

9 Uo.

10 Uo.

lyet első fokon kiszabott a bíróság Zuschlag Jánosra. Ennek egyik oka, hogy az ő esetében bünszervezetben való elkövetést állapítottak meg. A másik oka pedig az, hogy a viszonylag nem túl nagy kárérték ellenére Zuschlagra, aki az ügy elsőrendű vádlottja volt, kettőtől húsz évig terjedő szabadságvesztés volt kiszabható. Ez a tételkeret sokkal súlyosabb büntetés kiszabását tette lehetővé a Zuschlag János által elkövetett bűncselekmények esetében, mint az emberölés alapesetében kiszabható öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés.¹¹

Annak ellenére, hogy Zuschlag ügyében a megállapított szankció a közép-mérték alatt maradt, ilyen mértékű büntetést Magyarországon eddig csak élet vagy testi épség elleni bűncselekmények esetében szabtak ki: nyolc és fél év szabadságvesztésre ítélte a szarvasi bíróság azt a férfit, aki többször is erőszakosan közöszlét két rábízott kiskorú lánnyal. Ugyanennyit kapott egy 56 éves marcali férfi, aki megütötte az élettársát, a fejét a küszöbbe és az ajtóba verte, majd igen súlyos sebesülést okozva fejszével is megütötte. Ennél kevesebbet, nyolc év börtönt kapott az a kisvárdai férfi, aki egy családi veszekedés után megölte az édesanyját.¹² Nyolc év szabadságvesztésre ítélték Hágában Pavle Strugar volt szerb tábornokot Dubrovnik 1991-es szétlövéséért. Az ügyészség a genfi konvenció megsértése és gyilkosságok miatt kért rá büntetést.¹³ Kulcsár Attilát első fokon nyolc évre ítélték. A nevével fémjelzett brókerbotrányban az összes veszteség megközelíti a 46 milliárd forintot.¹⁴ A Zuschlag-ügy bírójának visszaemlékezése szerint a kecskeméti maffiaperben, ahol szintén ő ítélkezett, csupán három és fél évvel többet szabott ki akkor a fővádlottra, mint itt, ám közben a teljes családját rendőri védelem alá kellett helyezni, mert valódi bűnözőkkel volt dolga, gengszterháborúval, bérgyilkosokkal, rengeteg fegyverrel.¹⁵

Ha összevetjük a közelmúlt joggyakorlatában kiszabott büntetéseket, megfigyelhetjük, hogy az emberölés bizonyos – enyhének nem minősíthető – eseteiben legnagyobb arányban hat-, hét-, ritkábban nyolcéves szabadságvesztés-büntetést szabtak ki a bíróságok, és ezen esetek között előfordult olyan is, amikor különös kegyetlenséggel való elkövetés is szerepelt a tényállásban.

---

¹¹ 1978. évi IV. törvény a büntető törvénykönyvről, 166. § (1) bek.

¹² Nagy N. Péter: Ágyúval Zuschlagra. Népszabadság Online, 2010. április 2.

http://nol.hu/belfold/20100402-agyuval_zuschlagra

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

BH 2002/170.: A tényállás szerint amikor az elkövető ittasan tért haza, ágyban fekvő, súlyos beteg édesanyja kérdőre vonta. Erre a terhelt megragadta a sértett nyakát, lerántotta a padlóra, majd kijelentette: „Nem szívod tovább a vérem!” Ezután hígítót öntött a sértettre és meggyújtotta őt. A kijelentésből a sértett élete ellen irányuló támadó szándék következik, amelyet nyilvánvalóan befolyásolt az önhibából eredő, alkoholtól igen súlyos fokban befolyásolt állapota. Az eljáró bíróságok arra is rámutattak, hogy a terhelt ismerete a sértett súlyos betegségeit, minthogy ő gondozta. Amikor pedig a súlyos betegségekben szenvedő sértettet leöntötte hígítóval, és meggyújtotta, a tudatában az is felmerült, hogy a sértett belehalhat a sérüléseibe. Ennek ellenére ebbe belenyugodva végrehajtotta a cselekményét; következőképpen az ölési cselekményt eshetőleg szándékkal valószínűsítette meg. Az állandóan követett bírói gyakorlat azonban a tüzzel égetést minden esetben különös kegyetlenséggel elkövetettként minősíti. A terheltet a megyei bíróság 1998. október 8-án különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntette miatt nyolcévi fegyházbüntetésre és nyolc évre a közügyektől eltiltásra ítélte, egyben elrendelte a kényszergyógyítását. A Legfelsőbb Bíróság a másodfokú tárgyaláson lefolytatott bizonyítási eljárás eredményeként azzal egészítette ki a tényállást, hogy az elszenvedett égési sérülések és a sértett halála között közvetett okozati összefüggés állt fenn. A halál bekövetkezésében pontosan meg nem határozható mértékben, de jelentősnek értékelhető szerepet játszottak a sértett súlyos fokú és természetes kórokú betegségei. A Legfelsőbb Bíróság mindezekre figyelemmel a megyei bíróság ítéletét, valamint a Legfelsőbb Bíróság végzését hatályában fenntartotta.¹⁶

Megfigyelhető az is, hogy a legtöbb esetben szintén hat-hét éves szabadságvesztést szabtak ki a bíróságok a halált okozó testi sértés elkövetése esetén a közelmúltban és a jelenkori bírósági gyakorlatban.

Hétévi fegyházbüntetést szabott ki a bíróság abban az esetben is, amikor a sértettet az elkövető agyonverte, és az áldozat rendkívül súlyos szenvedés után vesztette életét.

A tényállás szerint a magas, erőteljes vádlotthoz képest a sértett alacsony, vékony testalkatú, lényegesen idősebb, védekezésre kevésbé képes személy, ráadásul koponyaműtéteken is átesett, agyi károsodása volt. Pusztán a sértett fejét és nyakát nyolc-tíz ütés, rúgás érte, és pedig olyan erővel is, hogy orrcsontja, nyelvcsonthoz és pajzsporca is eltört. Emellett még a sértett mellkasára – ugyancsak életfontosságú szerveket tartalmazó testtájékára – a vádlott

---

¹⁶ BH, 2002/170.

nagy erővel rátaposott, további ugyancsak halálhoz vezető sérüléseket idézve elő. Az elkövetés ilyen körülményei mellett a vádlott feltétlenül felismer- te annak reális lehetőségét, hogy a sértett halálát okozhatja, és ha ezt kifeje- zetten nem kívánta is, annak lehetőségébe belenyugodott. A halálos eredmény vonatkozásában tehát nem a gondatlanság, hanem az eshetőleges ölési szándék állapítható meg. A megyei bíróság a 2000. március 20-án meg- hozott ítéletével a vádlottat halált okozó testi sértés büntette miatt – mint többszörös visszaesőt – hétévi fegyházbüntetésre, öt évre a közügyektől eltil- tásra ítélte, és elrendelte a kényszergyógyítását. A Legfelsőbb Bíróság hely- benhagyta a megyei bíróság ítéletét.¹⁷

Tehát látható, hogy az emberölés, valamint a halált okozó testi sértés bün- cselekménye elkövetésének eseteiben a legtöbb esetben időtartamát tekintve enyhébb büntetéseket szabtak ki a bíróságok az elmúlt húsz év joggyakorla- tában, mint a Zuschlag János ügyében első fokon kiszabott nyolc és fél év szabadságvesztés. Az ügyészi fellebbezés által megjelölt tizenkét év fegyház- ban letöltendő szabadságvesztés pedig kirívóan nagy mértékben meghaladta volna az élet elleni bűncselekmények esetében a joggyakorlatban általában alkalmazott szankciókat.

A vagyon elleni, valamint az élet elleni bűncselekmények összehasonlítása a védett jogi tárgy tekintetében, a keresztény és az általános etika elvei alapján

Jelenlegi igazságszolgáltatásunk, jogpolitikánk kívánatos célkitűzése kellene hogy legyen a keresztény értékek előtérbe helyezése. A keresztény, valamint az általános etika fontos alapelve, hogy az emberi élet olyan védendő érték, amely magasabb rendű az anyagi dolgoknál, tárgyaknál, vagyonnál. „*A Szentírásnak az élet tiszteletére és védelmére vonatkozó tanítását a következő erkölcszociológiai megállapításokban lehet összefoglalni: az emberi élet értékeinek gyökere az Isten teremtő szeretete. Annak hordozóját Isten saját ké- pére és hasonlóságára teremtette.*”¹⁸

A neotomista gondolkodók által hangsúlyozott természetes emberi jogok az Isten képmására és hasonlatosságára teremtett emberi személy méltóságá-

---

¹⁷ BH, 2001/257.

¹⁸ Bioetika vázlatok. Az emberi élet szentsége. <http://mek.oszk.hu/00100/00162/html/bioeth1.htm>

ból fakadnak. Szent Tamás szerint olyan nagy ez a méltóság, hogy az ember felett csak Isten áll.¹⁹

Az a gondolat, hogy az embernek joga van az élethez, egyidős a természetes jogokról szóló eszmékkel (*Thomas Hobbes, John Locke*), ezért a természetjogi alapon álló korai alkotmányok, emberi jogi nyilatkozatok egy része már megfogalmazta ezt a jogot, így az első generációs jogként került a XX. századi nemzetközi emberi jogi deklarációkba.²⁰

A jogalkotók ennek szellemében jártak el hazánk alkotmányának megszerkesztésekor, ezért az élethez való jog kitüntetett jelentőségű a magyar alkotmány- és alkotmánybírói gyakorlat szerint: abszolút jellegű, korlátozhatatlan és minden más alapjogot megelőző alapjog.²¹ A magyar Alkotmánybíróság is megfogalmazta, hogy az emberi élet minden más megelőző, legnagyobb érték, mert az élethez való jog olyan korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjog forrása és feltétele.²²

Ezért aránytalannak találok, hogy egy vagyon elleni büntetett egyenlő mértékben vagy súlyosabban szankcionáljanak, mint az emberélet kioltására irányuló vagy a sértettnek testi, lelki szenvedést okozó *szándékos* bűncselekményeket. (Természetesen az utóbbi bűncselekmények gondatlan alakzatai esetében enyhébb szankció tekinthető igazságosnak, mint egy különösen nagy értékre elkövetett, vagyon elleni büntetettre kiszabható büntetés.)

Valóban fontos és kívánatos a közélet tisztaságának helyreállítása, de véleményem szerint a megfelelő megoldás nem a kínai modell átvétele lenne, amelyre a vagyon (különösen a közvagyon) ellen elkövetett bűncselekmények könyörtelenül súlyos szankcionálása, több esetben halállal büntetése a jellemző. Sajnos az elszámoltatások forradalmi hevületében, „a cél szentesíti az eszközt” elvet vallva, illetve a romló közbiztonság problémájának orvoslására többen ezt tartanák követendő példának, az egyedül hatékony gyógymódnak.

Ezzel szemben a keresztény értékek tisztelőjeként én inkább *Bárándy Péter* ügyvéd, volt igazságügy-miniszter véleményét osztom, aki szerint baj van a Btk.-val, mert az élet és a testi épség, illetve a vagyon elleni bűncselekmé-

---

19 Frivaldszky János: Természetjog – Eszméletörténet. A természetjog Aquinói Szent Tamás gondolati rendszerében. Szent István Társulat, Budapest, 2001, 147. o.

20 Vida-Sós Tünde – Jakó Nóra: Az állam büntetőhatalmának korlátai. A halálbüntetés és a tisztességes eljárás. <http://www.juris.u-szeged.hu/karunkrol/szeminariumok-2010-2011-110203/1-elethez-emberi>
21 Alkotmány 54. § (1) bek.: „A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit sem lehet önkényesen megfosztani.”

22 23/1990. (X. 31.) AB határozat.

nyek szankciói nem válnak el egymástól eléggé. Vagyis: a büntetési tételek nem fejezik ki azt az általános erkölcsi elvet, amely szerint az emberi élet fontosabb bármely vagyontárgynál. Emiatt fordulhat elő, hogy egy tolvaj vagy csaló akár többet is ülhet, mint egy gyilkosság elkövetője.²³

Kétségtelen, hogy a Zuschlag-ügyben hozott ítélet ettől az ellentmondástól függetlenül is figyelemre méltó módon eltér a megszokottól – fogalmaz Bárándy. Tehát a hetvenmilliós család és pár bagatell-bűncselekmény miatt kiszabott verdikt – tekintettel arra is, hogy ezúttal emberek élete vagy testi épsége egyetlen pillanatig sem került veszélybe – rendkívül súlyosnak minősíthető.²⁴

Az sem szolgálja az életnek, testi épségnek, egészségnek mint jogi tárgynak a vagyonnál fokozottabb védelmét, hogy a Be. módosítása alapján meghatározott, szigorúbb büntetőeljárás szabályok szerint kezelendő „kiemelt ügyek” kategóriájába nem tartozik például bele az emberölés alapesete, viszont a jogalkotó idesorolta a hűtlen kezelés és a közélet tisztasága elleni bűntetteket.²⁵

Véleményem szerint az élet, a testi épség és az egészség elleni, valamint a vagyon elleni bűncselekmények esetében a jogalkotás során a büntetési tételkeretet – bár ez nem könnyű feladat – úgy kellene megállapítani, hogy a jelenleginél jobban kifejezze az emberi életnek mint védett jogi tárgynak a vagyonhoz viszonyított sokkal nagyobb jelentőségét.

A szent tamási értelemben vett igazságosság a mai magyar joggyakorlatban

Jelenlegi igazságszolgáltatásunknak, amely igyekszik ismét az őt megillető helyre emelni a keresztény jogi gondolkodás alapértékeit, a gyakorlatban sokkal jobban teret kellene engednie az Aquinói Szent Tamás filozófiájából táplálkozó természetjog olyan értékeinek, mint a keresztényi értelemben vett igazságosság. Erről Szent Tamás így vélekedett: „Az igazságosság és az irgalmasság annyira összetartoznak, hogy az egyiket a másikkal össze kell hangolni. [...] Az igazságosság könyörületesség nélkül: embertelenség.”²⁶

²³ Lencsés Károly: A Btk. csinált a magyar politikusból maffiózót? Népszabadság Online, 2010. április 2. http://nol.hu/belfold/20100402-a_btk_csinalt_a_politikusbol_maffiozot_

²⁴ Uo.

²⁵ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, 554/B. §

²⁶ Aquinói Szent Tamás: Catena Aurea I. Kommentár Máté evangéliumához. JATE Press, Szeged, 2000, 137. o.

Ahogy *Stanley Hauerwas* rámutat, Aquinói Szent Tamás számára létezik egy olyan abszolút jó, amely befolyásolja és elrendezi létezésünk minden pozitív értékét. E szerint minden erénynek ahhoz, hogy igaz erény legyen, a könyörületes parancsának kell engedelmelkednie, vagyis Istenre kell irányulnia.²⁷

A tomista természetjog tanítása szerint az igazságosság mint az isteni törvény parancsa örök, változatlan és magasabb rendű, mint az aktuálpolitikai célok, irányváltások szerint állandóan változó emberi törvények.

A természetjog szerint: „Az emberi pozitív törvény az örök törvénytől függ, mivel egyrészt nem lehet helyes és igazságos az örök törvényhez a természeti törvényen és a pozitív isteni törvényen keresztül való idomulás nélkül, másrészt pedig mivel minden földi hatalom az isteni rendeléstől kapja a hatalmat és a kötelezettséget, hogy helyes törvényeket hozzon. A pozitív emberi törvény tehát mind helyességét, mind forrását tekintve – ha áttelelesen is – az örök törvénytől függ.”²⁸

A konzervatívizmus mint politikai irányzat – amelyet elvileg jelenlegi kormányunk is képvisel – általában követendőnek tekinti a legtöbb országban a természetjogi gondolkodást, ezért hazánk konzervatív, a keresztény értékeket tisztelő új jogpolitikájának következetesebben kellene érvényre juttatnia a természetjog alapelveit. A természetjogi felfogás megvédi az egyént az állam túlzott hatalmától, a diktatúrák kialakulásától, mert az örök, isteni törvények – vagy ha úgy tetszik, a lelkiismeret parancsa – annyira stabilak, olyan megbízható alapot jelentenek, amelyek a történelem folyamán megakadályozták volna a diktatórikus rendszerek létrejöttét, amennyiben következetesen követték volna őket.

„A keresztény filozófia ebből a megalázó helyzetből emeli ki az embert, mikor kimutatja, hogy vannak az államtól független, az állami létet nemcsak időbelileg, hanem méltóság szerint is megelőző viszonylatai, amelyeket az államérdek nem törölhet, de még föl sem ölelhet, amelyeknek a rendezése tehát más, államon kívüli, sőt állam fölötti szempontok szerint történik. Mindaz, ami ezeket a viszonylatokat az emberben megalapozza, az ember természeti jogához tartozik, mint tapasztalati jog határait megvonó tényező [...] nemcsak különmemű jogrendekekről kell beszélnünk, hanem az alsóbb rangúnak tisztelnie is kell a felsőbbet és sajátos jogrendezésénél tekintettel kell lenni ennek igényeire, a benne uralkodó szabványokra.”²⁹

²⁷ Daniel Mark Nelson: A prudencia elsődlegessége. In: Frivaldszky János (szerk.): Természetjog – Szöveggyűjtemény. Szent István Társulat, Budapest, 2004, 209. o.

²⁸ Frivaldszky János (2001): i. m. 117. o.

²⁹ Horváth Sándor: A természetjog rendező szerepe. Jelenkor Kiadó, Budapest, 1941, 25–26. o.

A természetjog abban különbözik a pozitív jogtól, hogy nem alkot „részletes jogi kódexet”, de „*normatív erejével a pozitív jog tartalmát is szabályozza*” A klasszikus jogpozitivizmussal szemben nem zárja ki a pozitív jog szükségességét, sőt a tamási intencióknak megfelelően az élet sokszínűségének okán azt egyenesen megköveteli. A (köz)hatalom, az állam azonban nem lehet korlátlan jogalkotó tényező, hiszen kötve van a természet rendjében megnyilvánuló követelményekhez, azaz a természetjoghoz. Ily módon nem csupán a pozitív jog, hanem a jogot alkotó állami hatalom is a természetjog alapján létezik és működik.³⁰

A keresztényi-termesztjogi eredetű igazságosság-fogalom mutatkozik meg a büntetőjogban megjelenő szükségesség–arányosság követelményében, amely a büntetőjog egyik alapelve. Ez az elv azt fejezi ki, hogy a büntetőjog csak végső eszközként vezet igénybe, csak akkor, ha az igénybevétel szükséges, és akkor is csak az arányosság keretein belül. Ebben az összefüggésben beszélünk „szükségességi tesztől”, illetve „arányossági tesztől”. Ezt a tesztelést a kriminálpolitikának kell elvégeznie és a törvényhozásnak figyelembe vennie. A bűncselekményi törvényi tényállások gyarapítása és a büntetési tételek, illetőleg a büntetési szabályok szigorítása e teszteléssel nem mindig lenne igazolható. Ez a „tesztelés” az Emberi jogok európai konvenciójából került át a büntetőjog tudományába. A konvenció rendelkezik az emberi jogok korlátozásával összefüggésben arról, hogy erre csak törvény alapján kerülhet sor, és csak abban a mértékben, amennyiben az szükséges egy demokratikus társadalomban.³¹

A Zuschlag János és társai által elkövetett bűncselekmények tételkeretének Btk.-beli felső határa, véleményem szerint, annyira magas (kettőtől húsz évig terjedő szabadságvesztés), hogy a keresztényi igazságosság-fogalomból eredeztethető arányosság elve nem minden esetben tud maradéktalanul érvényesülni az ilyen büntettek szankcionálásakor, ahogyan Zuschlag János esetében sem teljes mértékben az elsőfokú bíróság ítélete ennek az alapelvnek.

Emellett a bünszervezet hazai jogunk szerinti meghatározása túlságosan tágan értelmezhető, ezért fennáll a veszélye annak, hogy az arányosság alapelve a joggyakorlatban súlyosan sérülhet.

---

30 Kecskés Pál: A keresztényi társadalomelmélet irányelvei. Actio Catholica Országos Elnöksége, Budapest, 1944, 118. o.

31 Uo. 51. o.

Ennek a problémának a súlyosságát szerintem fokozni fogja az új Btk.-ban bevezetendő úgynevezett középérték-elmélet. Ennek lényege, hogy a büntető törvénykönyvben meghatározott büntetési tételek átlagának kiszabását várják el a bíróktól. Vannak, akik azt szeretnék, hogy például: ha egy bűncselekmény kettőtől hat évig terjedhető elzárással sújtható, akkor minimum négy év kerüljön az ítéletbe; ez korlátozná a bírák döntési szabadságát.

A közszereplők jogai és a sajtószabadság

Véleményem szerint a keresztény erkölcs alapelveit és az emberi méltósághoz való jogot sérti az a gyakorlat is – amely a büntetőjogot csak érinti, inkább a közszereplők személyiségvédelmének témakörébe tartozik –, hogy a napjainkban folyó elszámoltatások során a sajtó már akkor bűnösnek kiált ki valakit, amikor még el sem indult ellene a büntetőeljárás, nem ritkán teljes „bűnlajstromot” közzétéve (például Demszky Gábor esetében). A meggyanúsítottakat (leggyakrabban politikusokat) a sajtó minden bajok okozójaként tünteti fel, démonizálja őket, ezáltal igyekszik levezetni a társadalmi feszültségeket.

Jól példázza ezt az a cikk, amely egy nagy példányszámú napilapban jelent meg fél évvel ezelőtt, és Hagyó Miklósnak az El Camino nevű zarándokúton való részvételét kommentálta gúnyos hangnemben, kétségbe vonva és álságosnak nevezve minden vallásos megnyilvánulásának hitelességét. A cikk szerzője, annak ellenére, hogy mélyen hívő keresztény, kifejezte, hogy nem tud megbocsátani Hagyónak.³²

Említhető emellett a mostanában zajló, Hunvald György volt erzsébetvárosi polgármester elleni sajtóhadjárat is, amelynek során 2010 őszi hónapjaiban a kihallgatási jegyzőkönyvek tartalmát szöveggörnyezetéből kiragadva, a jogerős bírói ítélet – tehát a vallomások valóságtartalmának ellenőrzése – előtt, a sajtó egyes képviselői sorozatosan, jogellenesen nyilvánosságra hozták, tudatos lejárató kampányt folytattak ellene, a karaktergyilkosság minden eszközét bevetve.

A közszereplőknek a jogszabályok szerint valóban többet kell elviselniük, mint a magánszemélyeknek, de tekintetbe kellene venni, hogy ezekben az esetekben is érző, emberi lényekről van szó, akiknek mérhetetlen fájdalmat okoznak ezzel, emberi méltóságukban sértik, megalázzák az érintett közsze-

³² Szabados Tamás: Hamis tekintet. Magyar Hírlap Online, 2010. július 3.
http://www.magyarhirlap.hu/velemeny/hamis_tekintet.html

replőket, akik általában az előző kormány prominens képviselői. Emellett nem lehet figyelmen kívül hagyni azt, hogy az ártatlanság védelme őket is ugyanúgy megilleti, mint a nem közszereplő természetes személyeket, amit tiszteletben kellene tartani. Tehát a sajtószabadság jogával ezekben az esetekben élni és nem visszaélni kellene. Véleményem szerint a közélet megtisztítása – mint bármilyen szent cél – nem szentesíti az olyan eszközöket, amelyekkel igyekeznek ezt elérni mostanában.

A maffiabűnözés, bünszervezet fogalmának értelmezése a Btk.-ban, és ennek problémái ebben az ügyben

Fleck Zoltán jogszociológus véleménye szerint az ügyészi indítvány alapján lehetett számítani arra, hogy több év börtönbüntetést szab ki a bíróság, de a nyolc év hat hónap nagyon súlyos ítéletnek számít. A bünszervezetben elkövetés egyébként ennél a típusú bűncselekménynél is szóba jöhet, de inkább az a jellemző, hogy a maffia típusú cselekményeknél alkalmazzák. Az ítélet indoklásában nagy teret kap annak megállapítása, hogy Zuschlag Jánosék összehangoltan működtek együtt, tehát bünszervezetben követtek el a cselekményt.³³

Kovács M. Gábor, Zuschlag János védőügyvédje szerint az elsőrendű vádlott nem hozott létre bünszervezetet, mert a politikai pártokhoz kötődő ifjúsági szervezetek finanszírozására mindenki az általa is alkalmazott módszert használta. Védőbeszédében emlékeztetett arra: Zuschlag János elismerte, hogy bűncselekményt követett el, de azt nem ismerte el, hogy bünszervezetet hozott létre. Kovács M. Gábor szerint azok, akik részt vettek az egyesületeken keresztül történő pénzszerzésben, nem gondoltak arra, hogy bűncselekményt követnek el. Mint hangsúlyozta: a pártok és a hozzájuk kapcsolódó ifjúsági szervezetek finanszírozásának jogi szabályozatlansága hozzájárult ahhoz, hogy az elsőrendű vádlott bűncselekményt követett el annak érdekében, hogy a Fiatal Baloldal finanszírozását megteremtse. *„Ebben a politikai közegben szocializálódott, vesztlére”* – tette hozzá az ügyvéd, majd kitért Ladós István másodrendű vádlott vallomására, amelynek alapján a vádhatóság a bünszervezet működését bizonyítja. A védő szerint Ladós István másodrendű vádlott megpróbálta teljes körűen informálni a vádhatóságot és a bíróságot.³⁴

---

³³ G. M.: i. m.

³⁴ Védője szerint Zuschlag bűncselekményt követett el, de nem maffiózó. Hvg.hu, 2010. február 17.

Kovács M. Gábor kiemelte: a másodrendű vádlott nyomozati szakban tett vallomását a törvényi feltételek betartásával vették fel. Kétségbe vonta azonban, hogy a vádalku lehetőségének tükrében mennyire akart vallomásával megfelelni a vádhatóságnak Lados István, akinek vallomása a vád egyik legfontosabb bizonyítéka. Annyira meg akart felelni, hogy akarva-akaratlanul túlteljesített – fűzte hozzá.³⁵

A védőügyvéd szerint az nem kétséges, hogy a vádlottak ismerték Zuschlag Jánost, de egymást csak felületesen, ezért sem működhetett a bünszervezet.³⁶ Hack Péter büntetőjogász szerint annyira általánosan van megfogalmazva a Btk.-ban a bünszervezetben való elkövetés tényállására vonatkozó hivatkozott joghely, hogy abba akár ezt is bele lehetett foglalni. Pozitívumként említette azonban, hogy a bíró nem fogadta el automatikusan az ügyész javaslatát a büntetés mértékére (12 év) vonatkozóan. Hack Péter szerint az ítélet példa nélküli módon szigorú, ő úgy vélekedett, hogy a bíróság példát akart statuálni az ítélettel. Csakhogy a jövőre nézve ebből számos dolog következik. A Kulcsár-ügyben 45 milliárd volt a tét, az ítélet pedig nyolc év.³⁷

Az európai uniós értékelés szerint bünszervezet megállapításához figyelembe vesszük az Európai Tanács Szervezett bűnözés büntetőjogi és kriminológiai kérdéseivel foglalkozó szakértői csoportja (továbbiakban: szakértői csoport) által meghatározott kriminológiai ismérveket. Kötelező kritériumok:

1. három vagy több személy együttműködése,
2. hosszú távú vagy meghatározatlan időre szóló együttműködés,
3. súlyos bűncselekmények gyanúja, vagy azok elkövetése,
4. anyagi haszonszerzési és/vagy hatalmi pozícióba kerülési cél.

Esetleges kritériumok:

1. minden egyes résztvevőnek meghatározott feladata, vagy szerepe van,
2. valamely belső fegyelmi vagy ellenőrzési forma használata,
3. megfélemlítés céljából erőszak vagy egyéb eszközök alkalmazása,
4. befolyás kiterjesztése a politikusokra, a médiára, közigazgatásra, a rendészeti szervekre, az igazságszolgáltatásra, illetve a gazdasági élet szereplőire korrupció vagy bármely más módszer alkalmazásával,
5. kereskedelmi vagy üzleti jellegű struktúrák felhasználása,

---

³⁵ Uo.

³⁶ Uo.

³⁷ Elég szigorúak, vagy túl szigorúak a büntetések? Lehet-e példát statuálni egy ítélettel? Lehet-e ennek visszatartó ereje? Beszélgetés Hack Péterrel. Klubrádió, 2010. március 31. [Ötös Kuncze Gáborral]

6. részvétel a pénzmosásban,
7. nemzetközi szinten történő működés.³⁸

Az uniós értelmezés szerint a négy kötelező kritérium mellett további két esetleges ismérv megléte szükséges az adott szervezett bűnözői csoport bűnszervezetként történő meghatározásához. Figyelembe véve az előbbieket, a hagyományos értelemben vett „szervezett bűnöző csoport” kifejezés egyre problémásabb lehet. Az Európai Tanács definíciója egyebek közt tartalmazza a stabilitásra és potenciális tartósságra vonatkozó kritériumot. Ez a meghatározási mód, bár szükséges, kizárhatja a bűnözői együttműködés több formáját is, amelyek egyébként megfelelnek a hagyományos szervezett bűnözősi kritériumoknak.³⁹

Idehaza a hatályos 1978. évi IV. törvény (Btk.) 137. § 8. pontja szerint „*bűnszervezet: három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése*”. A jogalkotó büntetni rendeli azt a személyt, aki bűnszervezetben részt vesz (Btk. 263/C §), valamint az (1) bekezdés utolsó fordulata szerinti támogatót is (aki csak a bűnszervezeten kívül álló személy lehet). A jogszabályi hierarchia legmagasabb fokán álló törvényen kívül több norma, nemzetközi, uniós ajánlás és tudományág is meghatározza a szervezett bűnözés ismérveit. Összetett társadalmi jelenségként többféleképpen leírható és mérhető az emberi létezés, magatartás, életmód e formája. Jellemezhető így például a szociológia, a kriminológia, de egyéb interdiszciplináris tudomány eszközeivel is.⁴⁰

Gyakorlati tapasztalataink szerint a magyar jogszabályi kötelmek alkalmazásán túlmenően, a bűnöző csoportok szervezett bűnöző csoportként történő beazonosításának pontosabb meghatározása érdekében szükséges a szakértői csoport által ajánlásként megfogalmazott kriminalisztikai ismérvek – az 1–3. pont megegyezik a magyar gyakorlattal – és kiegészítő kritériumok figyelembevétele is.⁴¹

---

38 6204/2/97.Enfopol 35 rev2.

39 6204/2/97. Enfopol 35 rev2. Idézi Kenedli Tamás: A szervezett bűnözés új típusú fenyegetés-értékelése. In: Kobilka István – Szeitz Tamás – Szűcs Attila (szerk.): A biztonságpolitika specifikus területei. A megváltozott biztonsági környezet. Katonai Biztonsági Hivatal, Budapest, 2007 [Szakmai tudományos közlemények]

http://www.kbh.gov.hu/publ/szakmai_tudkozl/cd_megvalt_bizt_korny/dolgozatok/kenedli_tamas.doc

40 Uo.

41 Uo.

A magyar jogalkotók fokozatosan egyre több és több kritériummal csökkentették az EU-s maffiabűnözés-meghatározást, aminek következtében az erre vonatkozó törvény egyre több tényállásra vált alkalmazhatóvá.

A bünszervezet Btk.-beli, tág értelmezést lehetővé tevő meghatározása az a veszélyt rejt magában, hogy bizonyos esetekben a kiszabott büntetés nem felel meg az arányosság követelményének, mivel a Btk. definíciója a törvényi tényállások gyarapítását és a büntetési tételek aránytalan szigorítását teszi lehetővé.

Az igazságosság szent tamási értelemben vett elve – amely csak a könyörületességgel együtt érvényesülhet a maga teljességében – sérül az olyan kegyetlenül szigorú szankciók kiszabásakor, mint amelyet a Zuschlag-ügyben az elsőfokú bíróság döntése tartalmazott.

A fogva tartás körülményei

A keresztényi értelemben vett igazságosság problémakörét szintén érinti, bár sajnos a mai Magyarországon egyáltalán nem egyedi jelenség a túlzottan hosszú ideig húzódó előzetes letartóztatás. Zuschlag János ugyanis 2007. szeptember 21-től 2010. március 31-ig volt előzetes letartóztatásban, az ügyvédje nyilatkozata szerint ez alatt az idő alatt az időközben született gyermekét kétszer láthatta. Ahogy az utolsó szó jogán mondott beszédében panaszkodott is erre, az előzetes letartóztatásba helyezése folyamán harmadmagával élt egy hat négyzetméteres cellában.

Érvek és ellenérvek összeütközése: keresztényi értelemben vett igazságosság – a közélet tisztasága

A keresztényi értelemben vett igazságosság elvének érvényesülése a mai médiában általában háttérbe szorul akkor, amikor az elszámoltatások kerülnek szóba. A közélet tisztaságát említik egyedül mint kizárólagos értéket, amely a közérdek, a közjó érdekében mindenkifelett álló, elérendő cél. A könyörületességet mint a keresztényi igazságosság-fogalom elengedhetetlen összetevőjét igyekeznek egyre inkább mellőzni a büntetőjogban, különösen a közélet tisztasága elleni bűncselekmények esetén. A büntetőeljárás-jogi törvény módosítása ezt még fokozni kívánja azzal, hogy az ilyen jellegű bünteteket

a „kiemelt ügyek” kategóriájába sorolva, meg akarja szigorítani a rájuk vonatkozó eljárásjogi szabályokat is a 120 órás őrizet lehetőségének bevezetésével és a védőtől való eltiltással az első 48 órában.⁴²

A magyar társadalom egy része (inkább a nemzeti radikális nézeteket vallók) Kína igazságszolgáltatási modelljét tartja követendőnek, amely a közvagon elleni bűncselekményeket legtöbbször halállal bünteti.

Mai jogpolitikánkban az a tendencia is megfigyelhető, hogy EU-tagsága ellenére Magyarország inkább az Egyesült Államok korábbi évtizedeinek könnyörtelenül szigorú igazságszolgáltatási gyakorlatának követésére törekszik a korrupció elleni harc jegyében. Ha viszont következetes szeretnénk lenni a konzervatív értékekhez és a katolikus egyház társadalmi tanításához – amely az individualizmus és a kollektívizmus helyett a perszonalizmust javasolja mint alternatívát –, szerintem nem lenne helyes egy szélsőségesen kollektivistá, sztálini típusú államot mintának tekinteni. A közvélemény, közhangulat ma is – ahogy a történelem folyamán már sokszor – ezekkel az eszközökkel könnyen irányítható, ez pedig valóban egy negyedik hatalmi ágá teszi a médiát. Ez nagy felelősséggel jár.

A büntetés célja

Büntető törvénykönyvünk a büntetés céljaként a generális és a speciális prevenciót jelöli meg: „A büntetés célja a társadalom védelme érdekében annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más bűncselekményt kövessen el.”⁴³ A büntetés célja tehát kettős: egyrészt a speciális prevenció keretében magának az elkövetőnek az újabb bűncselekményektől való visszatartása, másrészt annak a megelőzése a generális prevenció keretén belül, hogy a társadalom többi tagja büntettet kövessen el. A speciális prevenció eszköze a nevelés, végső soron pedig az ártalmatlanná tétel a büntetett elszigetelésével. Az általános prevenció egyik eszköze a büntetéssel fenyegetéssel és a büntetés alkalmazásával való elrettentés.

A büntetőjog tudományának képviselői között régóta vita folyik arról, hogy a speciális és a generális prevenció közül melyik helyezhető előtérbe, különös tekintettel arra, hogy a törvény nem rangsorolja a kettőt. A speciális prevenció hívei szerint a büntetést mindig adott személyre szabják ki, ebből

⁴² Vállalhatatlan büntetőeljárású javaslatok. A TASZ álláspontja a Be. módosításával kapcsolatban. <http://www.jogiforum.hu/hirek/25590>

⁴³ Btk. 37. §

következően igazságtalan valakit azért súlyosabban büntetni, hogy másokra hatást lehessen gyakorolni az elrettentéssel.⁴⁴

Véleményem szerint a Zuschlag-ügyben elkövetett és más hasonló bűncselekmények büntetési tételkerete által lehetővé tett súlyos büntetés célja is a példa statuálása, a közélet szereplőit ezzel kívánják elrettenteni attól, hogy hasonló bűncselekményeket kövessenek el. Ezt a célt szeretnék elérni a jogalkotók a „kiemelt ügyek” kategóriájába tartozó bűncselekmények szigorúbb eljárásjogi szabályainak megalkotásával is. Ez a gondolkodásmód azonban magában rejtja a túlzottan, aránytalanul szigorú büntetések kiszabásának veszélyét, és ez ellentétes a keresztény értékeken nyugvó, könyörületességen alapuló igazságosság-fogalommal, amely mai büntetőjogunkban az arányosság büntetőjogi alapelvében jelenik meg.

Egyébként azt is figyelembe kellene venni, hogy míg az általános prevenció korábbi felfogása az elrettentést minél súlyosabb és kegyetlenebb büntetésekkel, valamint azok nyilvános végrehajtásával kívánta elérni, a modern elméletek szerint generálpreventív hatás leginkább azáltal érhető el, ha a bűncselekményt rövid időn belül biztosan, legalábbis nagy valószínűséggel követi a szankció.⁴⁵

A keresztény, valamint az általános etika fontos értékei közé tartozik az igazságszolgáltatásban a könyörületesség, emberségesség, amelynek az ítélet kiszabásakor és annak végrehajtásakor is érvényesülnie kell(ene). Ezek az értékek veszélybe kerülnek egy aránytalanul súlyos büntetés kiszabása által, ami a könyörtelensége miatt súlyos lelki sérülést okoz az elítéltnél, és ha ráadásul közszereplő, akkor egész életére megbélyegzett marad. A közhatalom nagyobb bünt követ el így az elítélt ellen, mint fordítva, ezzel szemben a tett arányos, méltányos büntetés alkalmas lenne arra, hogy a kívánt célt – tehát ebben az esetben a közélet megtisztítását – elérjük. Az optimális mértékű szankció hatására az elítélt belátja, hogy az elkövetett bűncselekmény jogos büntetését szabta ki rá a társadalom, és könnyebben motiválja ennek a magatartásnak a kerülésére a későbbiekben, míg az aránytalanul súlyos büntetéssel csak azt lehet elérni, hogy az elítélt áldozatnak érezze magát, depresszióba süllyedjen, vagy szembeforduljon a társadalommal.

Bibó István ma is aktuális gondolatait a következőképpen fogalmazta meg a büntetés céljáról és ennek megfelelő, optimális mértékéről: „*a büntetőjogban szükségeszerű a megtorlásnak bizonyos mennyisége, érvényesnek kell el-*

⁴⁴ Dudás Péter – Simkó Imre: A bűnmegelőzés hazai alapjai.

<http://www.bunmegelozes.eu/bunhazai.html>

⁴⁵ Busch Béla: Büntetőjog. Általános rész. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2006. 234. o.

ismernünk azt a követelményt is, hogy ez a megtorlás szublimált, levezetett, racionalizált fölháborodás legyen, ne pedig teljes és nyers fölháborodás. Jogosult tehát a bizalmatlanság a jogrendszer olyan alakulásával szemben, melynél az államhatalom – esetleg nagy erejű tömegmozgalmakra támaszkodva – a büntetőjog megtorlásos jellegével kapcsolatos érzelmeket maga igyekszik felkelteni és a közösség felháborodásra való készségét a kezében levő eszközökkel növelni. A felháborodásra való nevelés lényeges része az erkölcsi nevelésnek és a nemzetnevelésnek, de erre nem alkalmas eszköz a büntetőjog. A megtorlásra vezető indulatnak az államhatalom részéről történő erősítése nem a büntetőjog sajátos funkcióját emeli ki, és jogos a gyanú, hogy időleges államcélok kíméletlen keresztülvitelére szolgál. A túlhangsúlyozott megtorlási büntetés mögött rendszerint nagymértékben pozitívista és materialista célbüntetés rejtőzik.”⁴⁶

A bírói döntéshozatal függetlenségének problémái a Zuschlag-ügyben

Hack Péter szerint alapvető probléma, hogy az ügyészség nemcsak független, hanem felelőtlen is, minden kontroll nélkül működik. Ez akkor baj, ha a politika befolyása alá kerül. Hiányzik az egységes bírói ítélkezési gyakorlat is, ezen a téren is ellentmondások, következetlenség jellemző. Mindezek együtt okozzák az igazságszolgáltatásba vetett bizalom megingását.⁴⁷

---

46 Bibó István: A büntetés funkciója. In: Huszár Tibor (szerk.): Válogatott tanulmányok I. kötet 1935–1944. Etika és büntetőjog. A büntetés funkciója (3). Magvető Kiadó, Budapest, 1986. 176. o. <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/42.html>

47 Elég szigorúak, vagy túl szigorúak... i. m.

BENCZE MÁTYÁS

Az ártatlanság védelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok bizonyítási gyakorlatában

A hazai jogtudományban, elsősorban a büntetőeljárás jogban jártas szerzők már régen felfigyeltek az ártatlanság védelmének érvényesülése és a bíróságon folyó bizonyítás gyakorlata közötti szoros kapcsolatra.¹ A gyakorlatot vizsgálók általában saját vagy mások tapasztalataira, megfigyeléseire, esetleg néhány közzétett bírósági döntésre hivatkoztak. Feltűnő azonban, hogy szisztematikus empirikus vizsgálat, amelybe kellő számú, alacsonyabb bírósági szinten született döntést is bevontak, nagyon kevés készült², olyan munkáról pedig nem is tudok, amelyik kimondottan a bírói bizonyítási gyakorlat megfigyelésére koncentrált volna. Egy 2007 és 2010 között lefolytatott kutatásban ezt a hiányosságot szeretttük volna munkatársaimmal³ pótolni akként, hogy megpróbáltuk minél pontosabban feltárni a valós helyzetet és az annak kialakulását előidéző okokat. A következőkben először vázolom a vizsgálódásaim fogalmi és módszertani kereteit, majd ismertetem a gyakorlati elemzések eredményeit. A dolgozat második részében azt mutatom be, hogy melyek azok a bírói attitűdök, amelyek a gyakorlat mögött húzódnak meg, és milyen bírói szerepfelfogásba illeszkednek.

A kutatás módszertana

A kutatás tárgya

Az ártatlanság védelme olyan összetett alapelv, amely a jogtudományban fennálló konszenzus alapján a következő három, a büntetőeljárással kapcsolatban

1 Bárd Károly: A büntető hatalom megosztásának buktatói. KJK, Budapest, 1987, 49., 116., 162–163. o.; Kántás Péter: „Bemérlegelt” igazság? Ügyészségi Értesítő, 1990/4., 23–25. o.; Bócz Endre: Büntetőeljárás jogunk kalandjai. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006, 114–116., 135., 156. o.; Kadlót Erzsébet: A „vád igazsága”. In: Erdei Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 27–30. o.; Tóth Mihály: Közvetett bizonyítás, prekonceptiók, előítéletek. In: Erdei Árpád (szerk.): i. m. 74–88. o.

2 Szabóné Nagy Teréz: A büntető igazságszolgáltatás hatékonysága. KJK, Budapest, 1985, 307. o.

3 Kovács Ágnes és Ficsor Krisztina a Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Karának oktatói, továbbá Aladits Beáta a kar hallgatója. A kutatás a Bolyai János kutatási ösztöndíj támogatásával készült (BO/00491/07.). A jelen tanulmány alapjául szolgáló részletes zárójelentés a következő címen érhető el: http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogbolcsletii/publikcik/artatlansag_veleme_a_gyakorlatban.pdf

konkrétan megfogalmazható követelményre bontható: a) a bizonyítási teher a vádlón nyugszik (senki sem kötelezhető ártatlanságának a bizonyítására); b) kétség esetén a vádlott javára kell döntenet (in dubio pro reo); c) hallgatáshoz való jog (és az önvádra kötelezés tilalma).⁴ Ebből a komplexumból a magyar gyakorlat elemzésekor arra a b) pont alatti összetevőre koncentráltunk, amely a legtöbb gyakorlati bizonytalanságot rejti magában, miközben központi jelentőségű a büntetőeljárásban. Az a) és a c) pont alatti komponensek érvényesülését ugyanis magas hatásfokkal képes garantálni maga az írott jog. Viszonylag könnyű annak utánajárni, hogy az eljárási szabályok az eljárás melyik résztvevőjét kötelezik a bizonyításra, vagy joga van-e a vádlottnak a hallgatáshoz, illetve a hallgatása milyen következményekkel jár, és ezekből nagy valószínűséggel megállapítható az ártatlanság vélelme e két dimenziójának a jogrendszerben elfoglalt helyzete. Mindez nem azt jelenti, hogy ne lennének tisztában azzal: a gyakorlat sokszor áttörheti a legjobban cizellált szabályokat is⁵, de csak az in dubio szabály az, amelynek érvényesülését eleve csak a bírói mérlegelés és a bíró ezen alapuló „bölcshelátása” garantálhatja. A Be. mindössze néhány szakaszában rendelkezik a tényfeltárás és mérlegelés alapvető szabályairól (75–78. §), a többit az ésszerű bírói gondolkodásra bízza. E megfontolás alapján az ártatlanság vélelmének az érvényesülés garanciáit tekintve „leggyengébb láncszemének”, a bizonyítási folyamatnak, és az in dubio szabály érvényesülésének vizsgálatát tűztük ki célként.

Az empirikus kutatást irányító szempontok meghatározása

A hatályos büntetőeljárás törvény értelmében nem lehet a vádlott terhére értékelni a kétséget kizáróan nem bizonyított tény. Kérdés, hogy milyen típusú, pontosabban: milyen fokú kétséget kell kizárni a vádlott terhére folytatott bizonyításban ahhoz, hogy egy tény a bíróság az ítéleti tényállás részévé tessen. A kétség, a kételkedés ugyanis nem a „mindent vagy semmit” elven működik, hanem éles átmenetek nélküli fokozatokban nyilvánul meg. Magunk is érezzük, hogy egyszer erősebb, másszor gyengébb kétségeket ébreszt bennünk egy-egy állítás.

⁴ Vö. Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjog. HVG-ORAC, Budapest, 2006, 45. o.

⁵ A magyar gyakorlat esetében például triviálisnak tekinthető, hogy a törvényben szabályozott feladatmegosztás ellenére a bíróságokat ugyanúgy „terheli” a vádban foglaltak bizonyítása, mint az ügyész. Ha ugyanis a bíróság által megállapított tényállás nem megalapozott, azt a másodfokú bíróság az első fok (és nem az ügyész) hibájaként értékeli. Kardos Sándor: Gondolatok a tisztességes eljárásról. In: Holc Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara (szerk.): Dolgozatok Erdei tanár úrnak. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2009, 210–212. o.; Kadlót Erzsébet: i. m. 25–26. o.

Vannak szerzők, akik a magyar büntetőeljárás-beli bizonyítás elítélési standardjának az „ésszerű kétség” hiányát tekintik.⁶ A törvény szövege azonban „teljes” (matematikai szintű) bizonyítottságot vár el, és ezt így értelmezi a szakirodalom is.⁷ Jó érvek szólnak amellett, hogy a törvény megfogalmazásából ez utóbbi következik. Egyfelől, ha az eljárási törvény maga nem szükíti le a „kétség” kifejezés értelmét, akkor a fogalom körébe bármilyen, akár a legelenyészőbb mértékű kétséget is be kell vonnunk. Másfelől pedig első ránézésre ez a szigorú értelmezés szolgálja leginkább az ártatlanok védelmét: a teljes bizonyosság követelménye garantálja, hogy egyetlen ártatlant se ítéljenek el.

Ez az értelmezés azonban, ha a bíróságok valóban komolyan vennék, szinte soha nem vezethetne a bűnösök elítéléséhez. Egy szemernyi kétség mindig marad, már csak azért is, mert tudásunk a világról távolról sem teljes, léteznek olyan fizikai, kémiai, biológiai, pszichológiai összefüggések és törvényszerűségek, amelyeket még nem fejtettünk meg. A matematikai bizonyosság elérése a matematikán (és a tiszta logikán) kívül lehetetlen. Tudjuk, hogy Newton törvényei is bizonyosnak látszottak – ameddig Einstein új paradigmája fel nem váltotta őket. Miért lehetne tehát egy bíró száz százalékgig biztos a dolgában a ténymegállapítás során? A tanúkat megtréfálhatják érzékszerveik, emlékezetük gyengeségei, a tárgyi bizonyítékok önmagukban általában nem mondanak sokat⁸, a szakvélemény megítélésének kérdésében a bíró a legtöbb esetben nem kompetens. De még ha egy adott ügyben több egymást erősítő, önmagában is elsöprő erejű közvetlen bizonyíték létezik a vádlott elkövetési magatartására nézve, biztosak lehetünk-e abban, hogy a tudati oldal felől bizonyosságunk van? Honnan tudjuk, hogy nem lépett-e fel a vádlott elmeműködésében heveny, gyorsan elmúló zavar, amely egyébként beszámíthatatlanságot idéz elő (vagy nem állt-e esetleg hipnózis hatása alatt). A példa természetesen extrém, de arra jól rávilágít, hogy a szigorú értelemben vett teljes bizonyosság nem érhető el a bizonyítási eljárásban.

Ezekre az ismeretelméleti akadályokra tekintettel a kutatásunkban sem a maximalista kívánalmat, a teljes bizonyítottság elérését akartuk számon kérni a bíróságokon. Éppen arra voltunk kíváncsiak, hogy a gyakorlat milyen fo-

6 Ed Cape – Zaza Namoradze – Roger Smith – Taru Spronken: *Effective Criminal Defence in Europe*. Intersentia, Antwerpen–Oxford–Portland, 2010, p. 347. A Magyarországra vonatkozó fejezetet *Kádár András* írta.

7 Lásd Tóth Mihály: i. m. 45. o.; Király Tibor: *Büntetőeljárás jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 256. o.; Bodor Tibor – Csák Zsolt – Somogyi Gábor – Szepesi Erzsébet – Szokolai Gábor – Varga Zoltán: *A büntetőeljárás törvény magyarázata*, 1. kötet, Complex Kiadó, Budapest, 2009, 42., 53. o.

8 Hallottunk már olyan emberről, aki biztonsági kamera „csalhatatlan” felvétele alapján töltött hosszú időt ártatlanul előzetes letartóztatásban.

kü bizonyosságot követel meg az elítéléshez; vagy a másik nézőpontból fogalmazva: milyen mértékű kétséget tud elviselni egy megalapozottnak tekintett tényállás. Úgy véltük, a külföldi szakirodalom már azonosította a bírától méltányosan elvárható bizonyítottsági szintet. Az angolszász szakirodalomban kidolgozott *ésszerű kétség* (*reasonable doubt*) doktrínája az *erkölcsi bizonyosság* (*moral certainty*) elérését követeli meg. Az erkölcsi bizonyosság az elméleti-tudományos és a teológiai bizonyosságokkal szemben az olyan gyakorlati (emberi) cselekvések – mint amilyen az állam igazgatása vagy az igazságszolgáltatás – ésszerűségével áll kapcsolatban. Az „erkölcsi” jelző arra utal, hogy valakinek olyan érvei vannak, amelyekre alapozva erkölcsileg el nem ítélnélhető módon cselekedhet, például a bíró ilyen fokú bizonyosság esetén küldhet valakit börtönbe.⁹ Az ésszerűen gondolkodó ember elégedett lesz az olyan bizonyítékkal, amely megfelel a megfontolás tárgyának.¹⁰ Fontos tehát, hogy a kétség hiányát nem az ügyben ítélező bíró pszichikai sajátosságaira tekintettel kell megállapítani: ez univerzális mérce, amelynek bázisa az ésszerűen gondolkodó átlagember. Az általunk kiválasztott ítéletek elemzésekor így arra voltunk kíváncsiak, hogy hagy-e helyet az indokolás az ésszerű kétségnek.

Az ítéletek kutatásának módszertana

Úgy gondoltuk, hogy a hazai bírói gyakorlatot a bizonyítási eljárások zömét lefolytató első fokon eljáró bíróságok döntésein keresztül lehet elemezni. Eme ítéletek vizsgálatából szűrhető le következtetés arra nézve, hogy miként érvényesül az *in dubio* szabály, milyen fokú ténybeli bizonyosság elérése tükröződik a döntések indokolásából.

Az ügyek kiválasztása

A kutatást nagyban megkönnyítette, hogy rendelkezésünkre állt a bíróságok honlapján működő adatbázis.¹¹ Ez az összes olyan ügyben született érdemi határozatot tartalmazza, amelyek 2006-tól kezdve legalább az ítéletablák szintjéig eljutottak. Mindez természetesen azt is jelenti, hogy túlnyomórészt

---

⁹ A kategória történeti fejlődéséhez lásd Theodore Waldman: *Origins of the Legal Doctrine of Reasonable Doubt*. *Journal of the History of Ideas*, no. 3, 1959, pp. 299–316.

¹⁰ Uo. 306. o.

¹¹ <http://birosag.hu/engine.aspx?page=anonim>

olyan ügyek kerültek be az elemzett mintába, amelyek első fokon valamelyik megyei bíróságon indultak (főként: emberölés, életveszélyt vagy halált okozó testi sértés, hivatali vesztegetés), és amelyeknek az ítélet tábla a másodfokú. A jelenlegi eljárásjogi rendszerben a helyi bíróságoktól csupán nagyon kevés ügy juthat el az ítélet tábláig (azok az ügyek, amelyekben a másodfokú bíróság a bűnösséget illetően változtatott az elsőfokú ítéleten). Ez a helyzet elméletileg ugyan nem, gyakorlatilag azonban befolyásolhatja a bizonyítás minőségét, esetleg a bűnösség megállapításához szükséges bizonyítottság mértékét. Bár az eljárásjogi szabályok ugyanúgy vonatkoznak a kisebb súlyú, mint a nagyobb horderejű ügyekre, mégis okkal feltételezhető, hogy az eljáró hatóságok nagyobb körültekintéssel és módszeresebben folytatják le a bizonyítást például egy különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés ügyében, mint egy garázdaság miatt indult eljárásban. Emiatt kritizálható a kutatás: a bíróság elé kerülő ügyek egy része ugyanis „felülreprezentált” lesz a mintában, és elképzelhető, hogy más a bizonyítás és a mérlegelés színvonala a kisebb jelentőségű ügyekben, így a tényleges kép nem úgy fest, ahogyan azt kutatásunk tükrözi.

Két indok alapján mégis úgy gondoltuk, hogy elég lesz a bírósági adatbázisban fellelhető ügyekre támaszkodnunk. Először is, az ügy súlyosabb mi-volta nem csupán az eljáró hatóságok tüzetesebb vizsgálódását idézheti elő, hanem egyúttal nagyobb nyomást is gyakorol rájuk az eredményességet illetően. Ilyen nyomás alatt nem elképzelhetetlen, hogy a bizonyítékok értékelése nem az *in dubio* szabálynak megfelelően történik. A másik érv az, hogy amennyiben a vizsgált mintában (amelynek zömét a fajsúlyos ügyek adják) is kimutathatók bizonyos tendenciák az *in dubio* szabállyal kapcsolatban, akkor ez már önmagában is jelzésértékű lehet a gyakorlat problémái tekintetében, egyben alapként szolgálhatnak egy további szélesebb körű kutatáshoz.

Egy másik irányú módszertani kifogás az lehet, hogy csupán az elsőfokú ítélet indokolását vizsgáltuk, a további fórumok döntései csupán annyiban voltak számunkra érdekesek, hogy megváltoztatták vagy helybenhagyták az ítéletet. Annak oka, hogy nem tartottuk fontosnak vizsgálni a fellebbviteli bíróságok érvelését, abban az egyszerű tényben kereshető, hogy az első fokon a bűnösség kérdésében hozott döntést a fellebbviteli fórumok 95 százalékban nem változtatták meg. Ebből azt a következtetést vontuk le, hogy az első fokon eljáró, a tényállást megállapító bíróságok alapvetően megfelelnek a fellebbviteli fórumok bizonyítást illető elvárásának, így az ítéleteik analízise hiteltel képet nyújt a teljes bírósági szisztéma bizonyítási gyakorlatáról.

A kutatás további módszertani sajátossága, hogy a teljes adatbázisból azokat az ügyeket választottuk ki, amelyek esetében a vádlott tagadta a cselekmény elkövetését. Erre azért volt szükség, mert a Be. szerint [118. § (2) bek.] a beismerő vallomás nem helyettesíti ugyan a teljes bizonyítást, a gyakorlatban azonban tudjuk, hogy a beismerő vallomás esetén a dolgok természetéből fakadóan az ártatlanság vélelmének és az *in dubio* szabálynak a garanciális jelentősége csökken (a teljes magyar gyakorlatban elvétve találkozhatunk olyan ítélettel, amelyben a beismerés ellenére valakit felmentett a bíróság). A kérdés, hogy a bíróságok mennyire veszik komolyan ezeket a garanciákat, igazából csak azokon az ügyeken keresztül válaszolható meg, amelyekben valódi téttel bír a betartásuk vagy a megkerülésük. Erre a szempontra is tekintettel csak arra a cselekményre nézve vizsgáltuk az ítéleteket, amelyek az adott ügyben a legsúlyosabbként minősültek („főcselekmény”) – a felmentés/elítélés arányt is csak ezek vonatkozásában vizsgáltuk. Úgy ítéltük meg, hogy az elv érvényesülését illetően nincs túl nagy jelentősége annak, hogy valakit emberölésért elítélnek, de a garázdaság miatt emelt vád alól felmentik.¹²

Az ítéletek elemzésének módszertana

Az előbbieket szerint kiválogatott ügyeket (279 ítélet) kétféle módszerrel vetjük vizsgálat alá. A *kvantitatív* módszer lényege abban állt, hogy egy olyan – táblázatba foglalt – kérdéssort állítottunk össze, amelyre egyszerű, statisztikailag könnyen értékelhető válaszok voltak adhatók (ezek egy részét számokkal előre kódolni lehetett). A kérdéseket három nagy csoportra osztottuk: az elsőbe tartoznak az ügyek azonosító adataira és általános jellemzőire vonatkozó kérdések (ügyszám, melyik megyében indult, felmentés vagy elítélés lett az eredmény, mi történt a fellebbviteli eljárásban, milyen a vádlott társadalmi státusa). A második kérdéscsoport az indokolásban szereplő különböző bizonyítékok előfordulási gyakoriságára vonatkozik – terhelő és mentő bizonyítékok szerinti bontásban [így olyan jellemzők derülnek ki, hogy például hány tanú tett terhelő vallomást az ügyben, ezek közvetlen vagy közvetett tanúk voltak, vagy például készült(ek)-e az eljárás során szakértői vélemé-

---

¹² Reméltük, hogy az így kapott adatok tisztábban mutatják például az ügyészi váderedményesség helyzetét is. A bíróságok képviselői, mikor szembesítik őket a 96-97 százalékos váderedményességi mutatókkal, egyebek közt azt szokták megemlíteni, hogy abba a statisztikába azok az ügyek is beletartoznak, amelyekben a vádlott mindent beismer, illetve az ügyészégi statisztika bármely csekély részben történő elítélést is eredményes vádnak minősít.

ny(ek), volt-e okirati, esetleg poligráfós bizonyítás stb.]. Csak azokat a bizonyítékokat regisztráltuk, amelyek a vádlott bűnösségével álltak összefüggésben (tehát azokat a szakvéleményeket például, amelyek pusztán az okozott kár nagyságára vagy az okozott sérülés gyógytartamára vonatkoztak, nem vettük figyelembe). Az ügy feldolgozója ezen túl rögzíthette még a bizonyítékokkal kapcsolatos külön észrevételeit.

Harmadjára pedig a bizonyítékok értékelésekor felhasznált érveket gyűjtöttük ki. Ezeket két alcsoportra osztottuk: a kialakult bírói meggyőződést alátámasztó (asszociatív) és az álláspontjával szembenálló érveket gyengítő (disszociatív) érvekre (asszociatív érv például, hogy a tanú vallomását valamilyen tárgyi bizonyíték alátámasztotta, disszociatív pedig az, hogy a bírói meggyőződéssel ellentétes vallomást tevő tanú vagy vádlott valamilyen okból szavahihetetlen).¹³ Az előzetes vizsgálódásaink során arra a következtetésre jutottunk, hogy az általában felhasznált érvelési eszköztár véges, így a különböző érveket számokkal tudtuk kódolni a táblázatban. Természetesen itt is hagyunk lehetőséget arra, hogy az adott ítélet feldolgozója megtegye a bírói érveléssel kapcsolatos megjegyzéseit.

Az így elkészült Excel táblázat alkalmas lett arra, hogy különböző statisztikákat, illetve keresztábrákat készítsünk, amelyekkel feltárhattuk a bizonyítékok értékelésének számszerűsíthető összefüggéseit. Például kimutatható, hogy a bűnösséget kimondó vagy a felmentő ítéletek igényeltek-e alaposabb, több érvet felvonultató indokolást, mennyire tartják fontosnak a bíróságok, hogy reagáljanak az álláspontjukkal ellentétes érvekre, vagy éppen az, hogy a vádlott társadalmi státusa korrelációban áll-e az elítéléséhez szükséges bizonyítékok számával, stb.

Természetes azonban, hogy egy olyan bonyolult szellemi tevékenységet, mint a bizonyítékok értékelése, nem lehet pusztán számszerű összefüggések segítségével vizsgálni. Ezért a feladatunk másik részét a kvalitatív elemzés adta. Arra fektettük a súlyt, hogy kvantitatív analízis eredményeit is felhasználva kiderítsük, a „szabad értékelés” általános elve mögött kialakultak-e olyan érvelési fordulatok, rejtett vélelmek, sémák, amelyeknek a mérlegelést könnyítő funkciójuk van, egyúttal pedig befolyásolják az *in dubio* szabály érvényesülését. Az analízis során zsinórmértéknek azt vettük, hogy mennyire tekintheti meggyőzőnek az érvelés egészét, vagy annak világosan elhatárolható elemeit egy olyan racionálisan és elfogulatlanul gondolkodó személy,

---

¹³ Az érvek e két típusának elhatárolására lásd Szabó Miklós: Jogbölcséleti előadások. Bíró Kiadó, Miskolc, 1998, 65. o.

aki csupán az ítélet indokolását ismeri. Mivel az indokolások meggyőző erejét nem csupán összességükben, hanem az egyes érveket tekintve is vizsgáltuk, az egyes érvelési panelek vonatkozásában a megfogalmazott kritikák nem jelentik okvetlenül azt, hogy az adott ítéletet nem találtuk összességében meggyőzőnek, csupán annyit, hogy a bíróság bizonyos érvei vitathatók voltak. Természetesen, ha egy adott ügyben több ilyen aggályos elem található, az kihatással lehet az ítélet meggyőző erejére.

A kérdőíves vizsgálat módszertana

A kutatási hipotézisünk az volt, hogy az ítéletek feldolgozásából kapott eredmények magyarázatának egyik lehetséges forrása a bírák attitűdjében kereshető. Az *in dubio* szabály és a szabad bizonyítási rendszer tág keretein belül kialakuló gyakorlat ezért nagyban függ attól, hogy a bírák hogyan gondolkodnak. Erre a megfontolásra tekintettel arra voltunk kíváncsiak, hogy a bírák milyen szerepben látják önmagukat, milyen célokat tulajdonítanak magának a büntetőeljárásnak, és milyen támpontokat használnak a mérlegelés folyamán.

A kérdések egy része direkt módon irányult erre, más részük viszont indirekt, „álcázott” formában. Reálisnak tartottuk ugyanis azt a veszélyt, hogy ha a válaszadó tudja, „mire megy ki a játék”, akkor hajlamos lehet más színben feltüntetni az attitűdjeit, illetve a gyakorlatát, mint amilyenek azok a valóságban, és „tankönyvívíz” válaszok születnek. A válaszok elemzésekor ezért külön is vizsgáltuk a kérdések e két csoportját. A kérdőívet minden büntetőbíró megkapta elektronikus levélben. Sajnos, a körülbelül 1200 büntetőbíró közül kevesebb mint hetvenen válaszoltak, és ők sem mindegyik kérdésre. Az alapsokaság viszonylagos homogenitása miatt azonban úgy gondoljuk, hogy a kapott válaszokból megalapozottan vonhatók le bizonyos következtetések.

Az empirikus kutatás eredményei

Szövegelemzésen alapuló észrevételek

Az elemzések eredményét illetően fontos rögzíteni, hogy az általunk feltárt és problematikusnak talált érvelési módszerek kritikája nem jelenti egyúttal azt is, hogy a kiemelt ügyek esetében az a véleményünk: a bíróságok ezekben az ítéletekben ártatlanokat mondtak ki bűnösnek. Hangsúlyozva azt a

tényt, hogy mi csupán az ítéletekkel dolgoztunk, és nem láttuk magát a teljes iratanyagot, az volt a benyomásunk, hogy az eldöntött ügyekben kevés kétség maradt afelől, hogy valóban a vádlott követte el a terhére rótt cselekményt.

Az ügyek feldolgozása közben továbbá arról győződünk meg, hogy a bíróságok túlnyomó részben lelkiismeretesen, a kialakult bírói gyakorlatnak megfelelően végezték a mérlegelést, és – nagyon csekély kivételtől eltekintve – nem érződött személyes elfogultság vagy a vádlott elleni érzelmi töltet. Az elemzések révén azokra a strukturális sajátosságokra és gondolkodásbeli sémákra szeretnénk felhívni a figyelmet, amelyek azt a veszélyt hordozzák magukban, hogy kiszorítják a valódi értékelést, és az elítélést megkönnyítő rutint indukálnak még azokban az esetekben is, ahol ésszerű kétségnek helye marad. A kiválasztott ítéletek áttanulmányozásakor a következőkben részletezett érvelési módszerek tűntek számunkra aggályosnak.¹⁴

A bizonyítékok egyoldalú vizsgálata

A leggyakoribb és leginkább szembetűnő problémát abban láttuk, hogy a bíróságok sok esetben hajlamosak a rendelkezésükre álló érvkészlet egyoldalú, következtelen használatára. A mérlegelési szabadság ebben az esetben azt jelenti, hogy a bíró szabadon választja meg: melyik érvelési panelt melyik bizonyíték értékelésekor alkalmazza. Lehet például, hogy az egymással ellentétes nyilatkozatot tevő sértett és vádlott egyaránt következetes, ellentmondásoktól mentes vallomást tett, ám a bíróság ezt a tényt csupán az egyik vallomás értékelésével kapcsolatban rögzíti (ha például bűnösséget kimondó ítélet születik, akkor csak a sértett, illetve a sértetti vallomást megerősítő bizonyítékok elemzésekor említi ezt). Vagy hiába vallanak a mentő tanúk is egybehangozóan és következetesen, csak a terhelő tanúk esetében jelzi ezt a bíróság, elfeledkezve arról, hogy a mentő tanúk is így vallottak. A másik tipikus érvelési szituáció az, amikor a bíróság az álláspontjával szembenálló bizonyíték gyengeségeit felsorakoztatja és részletesen elemzi, miközben az alátámasztó – elsősorban: személyi – bizonyítékok vonatkozásában „lényegtelen, apróbb ellentmondásokról” beszél, amelyek a „cselekmény óta eltelt idő hosszával” magyarázhatók. Így csupán a bírói álláspontnak megfelelő, azt alátámasztó bizonyíték

¹⁴ A 3. lábjegyzetben hivatkozott teljes zárójelentésben minden, a továbbiakban bemutatott problémátipushoz megtalálható azon eseteknek az ügyszáma, amelyben az adott probléma előfordult. A terjedelmi korlátok miatt szintén csak ott idézem az indokolások releváns szövegrészeit.

esetén kerül sor az erősségek kiemelésére, míg az ellentétes álláspontot támogató bizonyítékok vonatkozásában ezek az érvek nem jelennek meg (csak az ellentétes álláspontot gyengítő érvekkel találkozhatunk).

Az érvelési panelek ilyen „kötöttségektől mentes” alkalmazására további példaként szolgálhat a tanú elfogultságának megítélése. Ha bírói meggyőződéssel szembeni tanúvallomást tesz valaki, akkor biztosak lehetünk abban, hogy a bíróság az elfogultság tényét ki fogja hangsúlyozni az ítélet indokolásában. Ha azonban a vallomást tevő a bírói gondolkodással egy irányba mutató nyilatkozatot tesz, akkor a bíróság könnyen átsiklik az elfogultság elemzésén.

Ebbe a körbe tartozik az az érvelési technika, amikor a bíró a benne kialakult meggyőződést alá nem támasztó, sőt inkább egy másik tényállási verzió megvalósulása irányába mutató – de nem kényszerítő erejű bizonyítékokat – azzal intézi el, hogy azok „nem zárják ki”, vagy „nem cáfolják” a bíróság által igaznak gondolt tényállási mozzanat megvalósulását – azt már azonban nem szokták hozzátenni, hogy „de gyengíti a valószínűségét”. Több indokolásban azzal találkoztunk, hogy a felmentéshez nem lett volna elég csupán az a lehetőség, hogy más is elkövethette a bűncselekményt – ezt az állítást alapos érvekkel kellett volna alátámasztania a védelemnek (a bizonyítási teher rejtett átfordítása). Volt olyan bíróság például, amelyik a vádlott bűnösségét bizonyító tényként hivatkozott arra, hogy a védelem – a tagadáson túl – nem adott elő semmi érdemlegeset arra nézve, hogy ki követhette el a bűncselekményt, ha nem a terhelt volt az. Mindezek tükrében talán nem véletlen, hogy a bíróságok akkor idézik a szabad bizonyítás elvét, ha egyébként nem sikerül hézagmentesen bizonyítani a megállapított tényállást.

Az „osztható” szavahihetőség

Logikailag az előbbi probléma egyik esete valósul meg akkor, amikor a bíróság úgy dönt: valamelyik vallomást tevő állításainak csak arra a részére alapoz tényállást, amire nézve egyéb megerősítő bizonyítékok is rendelkezésre állnak. Erre akkor kerül sor, amikor a vallomás más részeit az ellentétes bizonyítékok alapján elveti. Joggal gondolhatnánk, hogy a tanú vagy a vádlott szavahihetlensége „kiüti” a teljes vallomást, és a bíróság nem vizsgálja a továbbiakban azt, hogy mely részei maradnak esetleg hitelesek, a gyakorlatban azonban, ha az adott vallomás valamelyik része illeszkedik a bírói meggyőződéshez, akkor a bíróságok ritkán haboznak azt elfogadni.

Ez a bírói megközelítés azt implikálja, hogy lehet valaki „részben szava-hihető”, ami valóban előfordulhat, de nehéz belátni, hogy miből tudja a bíró biztosan, hogy az általa elfogadott vallomásrész tökéletes bizonyossággal igaz (azért, mert két másik tanú egybehangzóan szintén azt mondta, vagy a szakértői vélemény valószínűsíti?). Úgy is okoskodhatnánk, hogy épp a többi bizonyíték bizonyító erejét ássa alá az, ha egy olyan ember vallomása is hasonlóan szól, akit egyébként maga a bíróság tekint szavahihetetlennek. De az is elgondolkodtató, hogy ha egy adott körülményre, tényállási elemre kel-lő számú és meggyőző erejű egyéb bizonyíték áll rendelkezésre egy ügyben, akkor miért kell még külön annak a vallomását is – feleslegesen – figyelem-be venni, aki szavahihetetlen. Ha pedig azért alapoz rá a bíróság, mert olyan részleteket is közöl az illető, amelyek más forrásból nem ismerhetők meg, ak-kor azonnal felmerül az a probléma, hogy miért adunk valamit is egy hitetlen ember vallomására. Úgy véljük, az ilyen esetekben különös figyelemmel kell a bíróságnak eljárnia, viszont tény, hogy az LB által közzétett határozatok már „szentesítették” ezt a gyakorlatot (BH, 1998/418., BH, 2003/311.). Az már azonban a gyakorlat további „fejlődésének” következménye, hogy több esetben még csak nem is azt az erős követelményt támasztotta a meg-osztott vallomás elfogadott részével szemben a bíróság, hogy más bizonyítékok erősítsék meg, csupán azt a gyengébb feltételt, hogy ne kerüljön ellentét-be más bizonyítékokkal.

Formális mérlegelés és a mérlegelés hiánya

Előfordult olyan eset, amelyikben a bíróság csupán mechanikusan hivatkoz-zott valamely bizonyítékra, de nem tette egyértelművé azt az összefüggést, hogy a hivatkozott bizonyíték konkrétan milyen vonatkozásban támasztja alá a megállapított tényállást. Voltak olyan indokolások, amelyekben a bíróság hivatkozott a helyszíni szemle jegyzőkönyvére, vagy fényképmellékletre, de azt nem tudta meg az olvasó, hogy az elfogadott tényállással vagy más bizo-nyítékokkal milyen kapcsolatban vannak ezek a további bizonyítékok. Felté-telezzük, hogy az ilyen hivatkozások azokra a bizonyítandó tényekre vonat-koznak, amelyeket már más, erősebb bizonyítékok megerősítettek. Ennek ellenére jó volna ismerni a konkrét összefüggést, ha már az indokolásban sze-repelnek. Súlyosabb kritikát azzal a gyakorlattal szemben lehet megfogal-mazni, amelyik döntő jelentőségű, releváns bizonyítékok esetében marad adós a bizonyíték és a megállapított tényállás közötti összefüggés feltárásá-

val. Találkoztunk olyan ítéletekkel is, amelyekben a bíróság *ex cathedra* kijelenti, hogy egy tanú szavahihető (vagy éppen az ellenkezője), de azt nem tudatja az ítélet olvasójával, hogy milyen megfontolások alapján jutott erre a következtetésre.

A legkevésbé érthető jelenség, amelyet az elemzők megfigyeltünk, az, amikor nincsen valódi mérlegelés az ügyben. Ennek a gyakorlatnak három fokozatát tudtuk megkülönböztetni. Az első, „legenyhébb” változat, amikor a bíróság érdemi indokolás nélkül hagy figyelmen kívül bizonyítékokat. Az egyik ilyen „elhárító” módszer egyes, egymással ellentétes bizonyítékok (első sorban: vallomások) ütköztetésekor figyelhető meg: a bíróság – további magyarázat nélkül – csupán azt rögzíti, hogy azért nem fogadja el az egyiket, mert ellentmondásban áll a másik bizonyítékkal. A második megjelenési módja ennek az érvelési hibának az, amikor a tényállás bizonyos részei tekintetében nem találkoznak sem bizonyítékokkal, sem mérlegeléssel. Maradnak tehát homályos pontok, sötét zónák az indokolásban.

A hiányos érvelés harmadik, „legsúlyosabb” előfordulási mintája az a változat, amikor az ítélet indokolásában a teljes tényállásra nézve csupán a bizonyítékok enumerációjával találkozunk, de a bíróság nem lép ezen túl. Részletesen, sokszor túlzottan részletesen ismerteti a vádlott(ak), a sértett(ek) és a tanú(k) vallomásait, illetve tájékoztat az okiratok, egyéb bizonyítékok tartalmáról. Azzal kapcsolatban azonban semmilyen tájékoztatást nem találunk, hogy melyik bizonyítékot milyen alapon, milyen indokok miatt fogadta el a bíróság. Úgy tűnik, az olvasóra bízta, hogy bontsa ki a szöveg mögött feltárható érvrendszert, az egyes bizonyítékismertetések „magukért beszélnek”. Természetesen elképzelhető, hogy tényleg ez a helyzet, például ha a vádlott vallomása nyilvánvaló ellentmondásokat, illogikus mozzanatokot tartalmaz, a terhelő tanú vallomása pedig teljesen egybehangzó, következetes és tárgyi bizonyítékokkal mindenben alátámasztott. A mérlegelés mellőzésére azonban ekkor sem lenne jogi lehetőség, és az általunk vizsgált olyan esetekben, ahol ezt a hiányosságot tapasztaltuk, nem is volt igaz, hogy a bizonyítékok nem igényeltek volna további elemzést. Véleményem szerint, az ilyen jellegű érvelési technika megjelenése azért lehetséges, mert látszólag megtörtént a mérlegelés indokolása, szerepelnek bizonyítékok és a bíróság használja a bizonyítási szakzsargont. Azt a nyelvet beszéli tehát, amelyet a másodfok valószínűleg elvár ahhoz, hogy az ítéletnek a bűnösség megállapításával kapcsolatos része elfogadható legyen.

A nyomozati vallomások túlsúlya az indoklásban

A bevezetőben említett szerzők közül többen kritizálták, hogy a bíróságok kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a nyomozás során felvett bizonyításnak, azokat minimum egyenlő erejűek tekintik a tárgyaláson tett vallomásokkal. Az ítéletek elemzésekor sem találtunk egyetlen olyan esetet, amikor a bíróság ne kezelte volna egyenrangú bizonyítékként a nyomozás folyamán beszerzett bizonyítékokat a tárgyaláson közvetlenül megvizsgáltakkal (elsősorban a vallomásokról van szó). Egyetlen olyan ügy sem volt, amelyben a bíróság csupán arra használta volna a nyomozás során rögzített vallomásokat, hogy a tárgyaláson tett nyilatkozatok hitelességét vagy éppen hiteltelenségét támassza velük alá. Több esetben előfordult olyan hivatkozás, hogy a vádlott vagy a tanú a tárgyaláson tett vallomásában „megerősítette” a nyomozás során tett vallomását. De azzal a „klasszikus” hivatkozással is találkozunk, hogy a bíróság azért fogadta el a nyomozati vallomást a tényállás alapjául, mert a vallomást tevő nem tudta megindokolni, hogy miért tért el a tárgyaláson a korábban tett vallomásától, és azzal az érveléssel is többször szembesültünk, hogy a tanú a nyomozás során „még jobban emlékezett a történetekre”.

Ezért nem meglepő, hogy a jelenlegi helyzet – a markáns jogszabályi változások ellenére – nagyjából megfelel annak, ami az 1980-as években állt fent. *Szabóné Nagy Teréz* ekkor lefolytatott kutatásának egyik tanulsága az volt, hogy a tárgyaláson a bírák erőteljesen támaszkodtak – akár a közvetlenség elvének megsértésének árán is – a nyomozás során felvett bizonyításra.¹⁵ Ez a felfogás különösen azért veszélyes, mert az ítélkező bírónak alig van eszköze arra, hogy tisztázza, milyen körülmények között történt a vallomás felvétele a nyomozás során, és mennyire megbízható az ott rögzített nyilatkozat. A Magyar Helsinki Bizottság empirikus vizsgálatában a megkérdezett terheltek 23 százaléka mondta azt, hogy a vizsgáló azzal fenyegette meg, hogy kezdeményezi az előzetes letartóztatásának elrendelését vagy meghosszabbítását, ha nem vallja be a bűncselekmény elkövetését.¹⁶ Ez a számadat pontosan nem ellenőrizhető, de jelzi azt a tendenciát, hogy a nyilvánosság elől elzárt nyomozati eljárásban felvett vallomásokkal súlyos gondok vannak. A bírói kar megtehetné, hogy változtat a gyakorlaton, és a Be. értelmezésével (mivel a jogszabály szövege ezt a kérdést nyitva hagyja) azt a jogtudományban is megfogalmazódó álláspontot fogadná el¹⁷, amely szerint a

¹⁵ Szabóné Nagy Teréz: i. m. 281. o.

¹⁶ Kádár András Kristóf: A vétkesség vélelme. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2004, 39. o.

¹⁷ Bócz Endre: i. m. 157. o.

nyomozás során tett nyilatkozat csupán egy olyan bizonyíték, amely alkalmas a tárgyaláson tett vallomás bizonyító erejének megerősítésére vagy gyengítésére.

Bizonyítás a bizonyítandóval

Az eddigieknél is problematikusabb, és logikailag nem is elfogadható az az érvelési módszer, amikor a bíróság arra való hivatkozással nem vesz figyelembe valamilyen bizonyítékot, hogy az ellentétes az általa megállapított tényállással. Nem azt mondja tehát, hogy ellentétben áll más, sokkal meggyőzőbb bizonyítékokkal, hanem már a más bizonyítékok alapján megállapított végeredmény – az ítéleti tényállás – felől közelít a vizsgált bizonyítékhoz. Ez a megoldás azonban azt a gyanút táplálhatja az olvasóban, hogy azért nem ütközteti közvetlenül egymással a bizonyítékokat, mert azok sem külön-külön, sem együttesen nem lennének elég erősek a cáfolathoz. Kényelmesebb tehát a „kész tényekre” hivatkozni.

A statisztikai adatok elemzése

A kutatómódszertanról szóló részben már említettem, hogy az elkészült adatbázis egy többféle tematikájú kérdéssorra adott válaszokból állt össze. Így a különböző keresztáblázatok lehívásával lehetővé vált, hogy választ kapjunk arra a kérdésre, hogy van-e különbség a felmentések és az elítélések indokolása között, illetve milyen tényezők befolyásolják a bírói indokolást és milyen faktorok között mutatható ki szisztematikus összefüggés.

Elítélések, felmentések és a vádlottak helyzete

Az adatok azt mutatják, hogy a felsőbb bíróságok viszonylag ritkán változtatják meg az alsóbb fokú bíróságok döntéseit. Az általunk vizsgált 279 elsőfokú ítélet esetében a végső döntés (a bűnösség kérdésében) csupán öt százalékban különbözött attól, amit az elsőfokú bíróság megállapított. Érdekes, hogy a megváltoztatás inkább a vádlott javára történt. Amíg az elsőfokú bíróság mindössze a vádlottak öt százalékát mentette fel, addig a végleges arány hét százalék lett. Ezek a számok azonban azt is mutatják, hogy az ügyesség váderedményessége azokban az esetekben is rendkívül magas

(93%), amelyekben a vádlott tagadása folytán érdemi tétje van a bizonyítási eljárásnak. Feladatunk az, hogy feltárjuk, hogy milyen összefüggések, esetleg problémák húzódnak meg az imponáló számok mögött és ezek milyen viszonyban állnak az ártatlanság véelmének tiszteletben tartásával.

Az első összefüggés a terheltek társadalmi helyzete és a felmentések aránya között állapítható meg. Az ügyben részt vevő terhelteket társadalmi presztízsük alapján öt csoportba soroltuk be, ebből az első három képviseli a társadalom legszegényebb rétegeit és az alsó középosztályt, míg a 4-es, 5-ös csoportba kerültek a jelentős, illetőleg kimagasló társadalmi presztízzsel bíró vádlottak. Az adatok azt mutatják, hogy az alsó kategóriába sorolt vádlottak közül 4,4 százalékot mentettek fel a bíróságok, míg a felmentések aránya a felső két csoportban összesítve 7,1 százalék volt. Magyarul: igazolható az az összefüggés, hogy az ártatlanság véelme inkább érvényesül a magasabb társadalmi presztízsű foglalkozást űző vádlottak esetében, mint a munkanélküliek, illetve az alacsony jövedelmű rétegek esetében. Ennek természetesen nem csupán a bíróságok hozzáállása lehet az oka, hanem az is, hogy a magasabb jövedelmű vádlottaknak van pénzük arra, hogy hatékonyabban megszervezhessék a védelmüket. A bíróságok előítéletességét cáfolja az a tény is, hogy a büntetett előéletű vádlottak közül, bár nem jelentősen, de magasabb arányban kerül sor felmentésre, mint a büntetlen előéletűek közül (5,6, illetve 4,3 százalék). Emögött persze meghúzódhat a nyomozó hatóság azon hajlama is, hogy a büntetett előéletűeket könnyebben meggyanúsítják, akár nagyon kevés érdemi bizonyítékok alapján. Így felmentésükre is gyakrabban kerül sor.

A bizonyítékok kvantitatív jellemzői

A bizonyítékok arányát vizsgálva azt találtuk, hogy átlagban az összes felhasznált bizonyíték 53,6 százaléka tanúvallomás volt, 8,7 százaléka okirat, 15,6 százaléka szakvélemény, 22 százaléka pedig egyéb tárgyi bizonyíték. A személyi bizonyítás dominanciája tehát állandónak látszik, ugyanis Szabóné Nagy Teréz a nyolcvanas években végzett kutatásában is azt állapította meg, hogy messze a tanúvallomások szolgáltatják a bíróságok számára a legfontosabb bizonyítékokat.¹⁸

---

¹⁸ Szabóné Nagy Teréz: i. m. 258. o.

Szoros összefüggésben áll mind az ártatlanság vélelmével, mind az *in dubio* szabállyal, hogy az elsőfokú elítélések esetében húsz százalékban csupán a sértett volt az egyedüli, közvetlen terhelő tanú, míg az ügyek 22 százalékában egyáltalán nem volt a cselekménynek közvetlen terhelő tanúja, mégis elítélés született. Nagyon kis arányban ugyan, de olyan ügy is volt, ahol egyáltalán nem volt sem közvetett, sem közvetlen releváns vallomást tevő terhelő tanú (4,3 százalék). Bár rendkívül alacsony számban (2,8 százalék), de használtak fel az elítéléshez olyan vallomást, amelyet a vádlott még tanúként tett. Ez azért aggályos, mert hiába igaz, hogy a bíróság csak akkor használhatja fel a tanúként tett vallomást, ha az illetőt a tanúvallomása során figyelmeztették arra, hogy magát nem köteles bűncselekménnyel vádolni, arról a bíróságnak nincsen közvetlen információja, hogy ez a figyelmeztetés valójában milyen súllyal hangzott el a tanúvallomás felvételekor.

A személyi bizonyítékok túlsúlya miatt érdemel figyelmet az a tény, hogy amíg az elítélt vádlottak tárgyalásain ügyenként átlagosan öt tanút hallgattak ki (4,2 terhelő és 0,8 mentő tanút), addig a felmentéssel végződő ügyekben a tanúk átlagos száma 5,7 volt (2,4 terhelő és 3,3 mentő tanú). Ezek a számok azért is érdekesek, mert a tényállás mérlegelése után hozott felmentő ítéletet éppen az jellemzi, hogy nincsen elég bizonyíték a vádlott elítéléséhez, és nem az ártatlanságot kell bizonyítani minden lehetséges módon, hanem a bűnösséget. A felmentések esetén alkalmazandó informális túlbizonyítási követelmény megnyilvánulásának tekinthető az az eredmény, amely szerint a felmentéssel végződő ügyekben lényegesen több, úgynevezett „felesleges” tanút hallgattak ki. Felesleges tanúkon a kutatásban azokat a tanúkat értettük, akiknek a vallomása még közvetett módon sem volt releváns az ügy érdeme tekintetében. Elítélések esetén a felesleges tanúk száma ügyenként átlagban másfél volt, míg felmentések esetén majdnem négy (3,9).

A tárgyi bizonyítékok esetében már mást mutatnak a számok. A bűnösséget kimondó ítéletekben átlagosan 4,4 tárgyi bizonyítékot vettek figyelembe, míg a felmentő ítéletekben 3,2 volt az ügyenkénti tárgyi bizonyítékok száma. Mivel azonban a tárgyi bizonyítékok aránya eleve kevesebb volt, továbbra is fenntartható az a megállapítás, amely szerint a felmentő ítélet terjedelmesebb bizonyítást követel meg. A tárgyi bizonyítékokkal kapcsolatos további probléma viszont, hogy az ügyekben nagyon ritkán fordult elő úgynevezett közvetlen tárgyi bizonyíték. Közvetlen tárgyi bizonyítéknak az olyan tárgyi bizonyítékot tekintettük, amely önmagában és meggyőzően alkalmas a cselekmény elkövetőjének azonosítására (például videofelvétel, ujjlenyomat, DNS-minta stb.). Ilyen bizonyítékkal mindössze az ügyek 12 százalékában

találkoztunk, a többiben tehát az *elítélés személyi bizonyítékokra és ügynevezett „közvetett” tárgyi bizonyítékokra épült, ami a vádlott tagadása mellett nem minden esetben jelent ésszerű kétséget kizáró bizonyítottságot.*

A bizonyítékok mérlegelése

A bizonyítékok mérlegelésére vonatkozó számokból következtetéseket tudunk levonni a bíróság érvelési stílusára. A legfontosabb megfigyelés, hogy a bíróságok szignifikánsan többet foglalkoznak a saját álláspontjukat megerősítő érvek felsorakoztatásával, mint az ellenérvek visszaverésével. Az ügyenként előforduló érvtípusokat vizsgálva azt találtuk, hogy amíg a különböző erősítő érvek ügyenkénti átlagos száma 2,34, addig az ellentétes álláspontot visszavető vagy semlegesítő érvek átlagos száma ügyenként mindössze 1,41. Különböztetve az ítéleteket elítélő és felmentő határozatokra, szintén ezek az arányok jönnek ki. A bűnösséget kimondó ítéletekben az erősítő érvek száma átlagosan 2,37, volt, míg a gyengítő érveké 1,45. A felmentések esetében ez az arány 1,78 és 0,7 volt. A bűnösséget kimondó és a felmentő ítéletekben alkalmazott érvtípusok átlaga úgy alakul, hogy a bíróságok az elítélések esetén ítéletenként átlagosan 3,8 érvet mozgósítanak, míg felmentések esetén ügyenként átlagosan két és felet. Ha ezt az adatot összevetjük azzal, hogy a bíróságok a felmentő ítéletek esetében is legalább annyi bizonyítékot vizsgálnak meg, mint az elítélést hozó ügyekben, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy a bíróságok rendelkezésére álló és általunk összegyűjtött érvkészlet inkább az elítélések megerősítését van hivatva szolgálni.

További érdekes adalék a bizonyítékok értékelése körében, hogy az ügyek kilenc százalékában a bíróság nem indokolta meg, miért fogadta el az érdekelt tanú vallomását, az ügyek öt százalékában pedig egyéb, az indokolásban fel nem oldott ellentmondást találtunk. A legmegdöbbentőbb adat azonban az, hogy volt tíz olyan ügy (az összes ügy 3,6 százaléka), amelyekben egyáltalán nem találkoztunk a bizonyítékok értékelésével, ezekben az ügyekben csupán annyi történt, hogy a bíróság felsorolta a rendelkezésre álló bizonyítékokat, de ezeket nem vetette össze egymással, azaz nem mérlegelt.

Ha közelebbről szemügyre vesszük a bíróságok által alkalmazott érvtípusokat, akkor azt találjuk, hogy az ügyek több mint kilencven százalékában ugyanazt a tizenegy bírósági álláspontot megerősítő és kilenc, az ellentétes álláspontot gyengítő érvet találunk. Az 1. és a 2. számú táblázat azt ábrázolja, hogy az erősítő és gyengítő érvek milyen gyakorisággal fordulnak elő az ítéletekben.

1. számú táblázat
Az erősítő (asszociatív) érvek előfordulási gyakoriságának sorrendje

Az érv elnevezése	előfordulása	
	abszolút számokban	százalékosan kifejezve
különböző személyek vallomásai egybehangzók, egymást erősítik	164	58,8
a vallomás következetes, ellentmondásmentes (önmagában)	97	34,7
tárgyi bizonyítékok alátámasztják a vallomást	97	34,7
vallomást tevő szavaihihető (ha ez meg van indokolva)	50	17,9
„életszerű” hivatkozás a tanú/sértett/vádlott részéről	34	12,2
nem lényeges ellentmondás a vallomásban	34	12,2
tárgyi bizonyítékkal kapcsolatban nem merült fel kétség	29	10,4
egyéb	20	7,1
tárgyi bizonyítékok kizárnak más lehetőséget	17	6,1
az egyébként szavaihihetően vallomást tevő vallomásának azt a részét elfogadja, amelyik összhangban van egyéb bizonyítékokkal	16	5,7
az ellentmondás feloldható azzal, hogy a korábbi vallomás megtételekor még jobban emlékezett	14	5,0
„élményszerű” vallomástétel	9	3,2

2. számú táblázat
A gyengítő (disszociatív) érvek előfordulási gyakoriságának sorrendje

Az érv elnevezése	előfordulása	
	abszolút számokban	százalékosan kifejezve
a vallomás más személyi bizonyítékokkal (vallomásokkal) ellentétes („külső” ellentmondás)	124	44,4
vallomás tárgyi bizonyítékokkal ellentétes („külső” ellentmondás)	73	26,1
vallomás belső, logikai ellentmondása (ugyanazon személy különböző vallomásai között, illetve egy vallomáson belüli ellentmondások)	57	20,4
vallomás egésze vagy valamely része „életszerűtlen”	53	19,0
vallomás egyéb belső gyengesége	24	8,6
a vallomást tevő elfogult valami miatt (például közeli hozzátartozó)	23	8,2
egyéb	12	4,3
vallomástétel körülményei arra utalnak, hogy a vallomást tevő nem mond igazat	6	2,15
tárgyi bizonyítékokkal kapcsolatos megalapozott kétség	3	1,07
a vádlott élt a védekezési szabadság jogával	1	0,35

Látható, hogy az erősítő érvek vonatkozásában az egymást megerősítő tanú-vallomásokra történő hivatkozás viszi a prímet. A második helyen áll a következetes és ellentmondásmentes vallomástétel. Ugyanennyiszor fordul elő az a hivatkozás, hogy tárgyi bizonyítékok támasztanak alá egy vallomást.

Úgy tűnik, hogy ezek a vallomásokot erősítő érvek a legtöbb bíróság számára elegendők a tanú szavahihetővé nyilvánításához, mivel egyéb, a szavahihetőségre vonatkozó indokolás csak az esetek 18 százalékában található. Jelenlétben számban hivatkoznak még a bíróságok arra, hogy ha egy vallomás „életszerű” (12,2 százalék) és ugyanennyiszor arra, hogy bár volt a vallomásban valamilyen ellentmondás, de ez nem tekinthető lényegesnek.

A kutatás tanulsága, hogy a tárgyi bizonyítékokkal kapcsolatban a bíróságok kevésbé indokolják meg azt, miért fogadták el őket, mindössze az ügyek alig több mint tíz százalékában találtunk utalást arra, hogy miért is lesz hiteles egy-egy tárgyi bizonyíték. A személyi bizonyítékok dominanciáját jelzi, hogy mindössze az esetek hat százalékában sikerült olyan tárgyi bizonyítékokat találni, amelyek személyi bizonyítékok nélkül is meggyőzően alátámasztják a bírói álláspontot.¹⁹ Szignifikáns számban fordultak elő olyan hivatkozások, amelyek az „osztható szavahihetőség” gyakorlatát tesztelik meg, és ugyanez vonatkozik arra a bizonyítási sémára, amely szerint a korábban és a később tett vallomás közül (általában a nyomozati és a tárgyalási vallomásról van szó) a bíróság azért fogadja el a korábban tett vallomást, mert akkor a vallomást tevő „még jobban emlékezett”.

A gyengítő érvek esetében az erősítő érvek „tükörképe” vezeti a ranglistát, magyarul a bíróságok akkor nem fogadnak el egy vallomást, ha az ellentétben áll más személyi bizonyítékokkal. Jóval ritkább az az eset, amikor a vallomást valamilyen tárgyi bizonyíték cáfolja. Az esetek ötödében fedeztek fel a bíróságok a vallomásban olyan belső logikai ellentmondást, amely szavahihetetlené teszi a nyilatkozattevőt. Majdnem ilyen arányban hivatkoznak arra, hogy valamely vallomás vagy annak egy része „életszerűtlen” volt. Az életszerűséggel, illetve az életszerűtlenséggel kapcsolatban az az aggályunk, hogy e kategória túl sokat bíz arra, mit tekint az adott bíró adott szituációban életszerűnek vagy életszerűtlennek.

Összességében azt lehet mondani, hogy a bíróság által alkalmazott érvek túlnyomó többsége arra alapozódik, hogy a vallomást tevő önmagával vagy más vallomásokkal egybehangzóan nyilatkozott-e, és felfedezhető-e fontosabb ellentmondás a vallomásában. Erre tekintettel természetesen merül fel az a kérdés, hogy egy olyan bíró, aki kriminalisztikai ismereteket és kihallgatási módszertant fő szabály szerint egyáltalán nem tanul, hogyan tudja fel-

---

¹⁹ Ezt a helyzetet ugyanígy látja és aggályosnak értékeli Kovács Lajos nyugállományú rendőrezredes. „...az állami büntetőigény teljesülésének fokmérője nem a büntetés súlyossága, hanem az igazság megállapítása és a büntetés időszerűsége...” Interjú Kovács Lajos nyugállományú rendőr ezredessel. Rendészeti Szemle, 2009/11., 57–58. o.

térképezni az egyes vallomástevők szavahihetőségét, illetve mennyire van tisztában azzal, hogy milyen kérdezési technika vezethet eredményre a tényállás felderítését illetően. Ezek a problémák, úgy vélem, megalapozott aggályokat ébreszthetnek azzal kapcsolatban, hogy a magyar bíróságok az elítélések során mindig megbizonyosodnak a bűnösségre vonatkozó ésszerű kétség kizártsága felől.

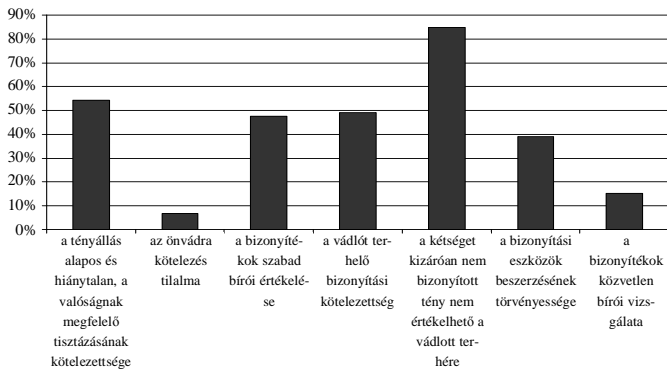
A bírák attitűdvizsgálata

A feltárt érvelési minták kialakulásának okait keresve okvetlenül fontosnak tartottam a bírák attitűdjeinek vizsgálatát. Az Eötvös Károly Intézet munkatársaival együtt szerkesztettünk egy kérdőívet a bírák számára, amelynek egy része speciálisan az ártatlanság vélelmére és az ehhez kapcsolódó bizonyítási jogszabályokhoz való viszonyukra vonatkozott, illetve azokra az ezekkel szorosan összefüggő kérdésekre, hogy milyen a problémaérzékenységük és a felfogásuk az egyéni szabadság értékéről.

Az első kérdésünk arra irányult, hogy a büntetőeljárás alapelvei között milyen fontossági sorrendet állítanak fel. A bírácoknak azt kellett megmondaniuk, hogy szerintük melyik a három legfontosabb alapelv (1. számú ábra).

1. számú ábra

Jelölje meg, az alábbiak közül mit tart a bizonyítási eljárás három legfontosabb alapelvének!

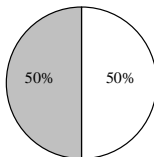
A válaszokból egy érdekes ellentmondás rajzolódik ki. Amíg a legfontosabb alapelvnek a bírák többsége az *in dubio* szabályt tartotta (84,7 százalék), addig a szabály érvényesülésének legjobb biztosítékát jelentő közvetlenség elve az utolsó előtti helyen végzett (15,3 százalék). Nagyon sokra értékelik eközben a bírók a tényállás hiánytalan felderítésének kötelezettségét (54,2 százalék) és a bizonyítékok szabad értékelésének rendszerét (47,5 százalék), bár utóbbit megelőzi a vádlót terhelő bizonyítási kötelezettség elve (49,2 százalék). E három utóbbi elv „szavazati aránya” között nincs szignifikáns eltérés. Kérdés, miként lehet ugyanolyan fontos a vádlót terhelő bizonyítási kötelezettség és a tényállás hiánytalan felderítésének kötelezettsége. Utóbbi ugyanis a bíró feladatává teszi a bizonyítást, míg az előbbinek az lehet a következménye, hogy a bíróság nem deríti fel a „materiális igazságot”, ha az ügyész nem terjeszt elő megfelelő bizonyítási indítványt.

Ez az ellentmondásosság, illetve bizonytalanság nagyon jól tetten érhető abban, hogy miként válaszoltak a bírák a társadalmi rend és az egyéni szabadság viszonyát illetően. A válaszok arányából világosan kiderül, hogy nem beszélhetünk egységes bírói attitűdről ebben az alapvető kérdésben (2. számú ábra).

Két olyan kérdésünk volt, amelyek egy-egy konkrét jogeseten tesztelték a bírák viszonyát az *in dubio* szabályhoz. Az egyikben a „hivatalos” magyar bírói gyakorlat egyik kulcsfontosságú határozatát (BH, 1987/391.)²⁰ írtuk át, de meghagytuk annak lényegét (az „egy tanú nem tanú” elv áttörését). A bírák döntő hányada a BH-val ellentétes következtetésre jutott, ami pozitív jel az

2. számú számú ábra

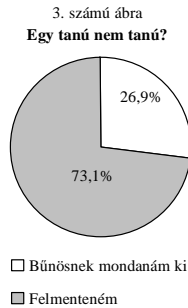
Az ön álláspontja szerint napjaink büntetőeljárás-jogi jogalkotási törekvéseinek az egyéni szabadság legteljesebb védelmét vagy a társadalmi rend biztosítását kellene-e inkább szolgálniuk?

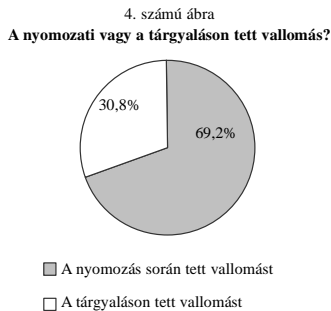
- Mindkettő fontos érték, de az egyéni szabadság garanciáit kellene fokozottabban érvényre juttatni
- Mindkettő fontos érték, de a társadalmi rend biztosítását kellene jelenleg előtérbe helyezni

²⁰ Ez *expressis verbis* megfogalmazta, hogy téves az arra alapozott felmentő ítélet, hogy a vádlott bűnösségét csupán egyetlen tanú vallomása támasztja alá. Az eseti döntés a szabad bizonyítási rendszerre tekintettel bizonyos esetekben indokolt lehet, de a BH szövege azt sugallja az ítélezők számára, hogy általában is elég, más megerősítő bizonyíték hiányában, egyetlen terhelő tanúvallomás az elítéléshez.

ártatlanság vélelmének érvényesülését illetően, mindeközben riasztónak tűnik az a tény, hogy több mint huszonöt százalékuk egyetlen vallomás alapján elítélne valakit (3. számú ábra).

A másik kérdést illetően összetettebb a kép. A fiktív esetben ágyazott kérdés az volt, hogy a nyomozás során tett, de a tárgyaláson visszavont beismerő vallomást akkor is figyelembe vennék-e a tényállás megállapításakor, ha más, a beismerést megerősítő bizonyíték nem állna rendelkezésre. A megkérdezett bírák majdnem hetven százaléka válaszolta azt, hogy a nyomozás során tett vallomást venné figyelembe (4. számú ábra). Úgy tűnik tehát, hogy továbbra is az a szemlélet az erősebb, amely szerint a nyomozás során felvett bizonyítás az alapvető, a tárgyaláson már csupán az így beszerzett bizonyítékok hitelességének vizsgálata történik meg. A bírák többsége nem tart igényt a közvetlenség elvéből fakadó elsődleges tényállás-megállapítói szerepre. Ahogyan az

egyik megkérdezett bíró jellemezte: a jelenlegi munkateher miatt örül, ha minél hamarabb „megszabadul” az aktától, és a nyomozati bizonyítékok felülbírálata sokkal időigényesebb volna, mint azok alapján ítélezni.

A kérdéssor – egy amerikai kísérlet megismétléseként²¹ – tartalmaz még egy olyan, három elemből álló logikai feladatsort, amellyel azt teszteltük, hogy a bírák mennyire foglyai a saját intuíciónak, mennyire hajlamosak az első megérzésükre hallgatni, vagy ellenkezőleg: mennyire gondolják át egy probléma valamennyi releváns aspektusát. A feladatsor a következő kérdéseket tartalmazta:

1. Egy napszemüveg és egy hozzá tartozó tok összesen 1100 forint. A napszemüveg 1000 forinttal kerül többbe, mint a tok. Hány forintba kerül a tok?
2. Egy tengeri öbölben egy olajfolt növekszik. A folt mindennap a kétszeresére nő. Ha 48 nap alatt lepi el a teljes öblöt, akkor hány napig tartott, amíg a felét borította be?
3. Ha 5 gép 5 perc alatt 5 karkötőt gyárt le, akkor hány percig tart, amíg 100 gép legyárt 100 karkötőt?

A kérdésekben az a közös, hogy mindegyikre van egy azonnal beugró, de hibás válasz (100, 24, 100). A gondolkodási mód alaposságát, az eltérő megközelítésekre való nyitottságot természetesen az jelzi, ha valaki nem „ugrik be” az első válasznak, ami eszébe jut. A megkérdezett bírák közül helyesen válaszolt az első kérdésre negyven, a másodikra 56, míg a harmadikra 44 százalék. A válaszadók 24 százaléka válaszolt mindhárom kérdésre helyesen, és 32 százalék mindháromra hibásan. Az eredeti kísérletben megkérdezett amerikai bírók esetében ez utóbbi arány 15 és 31 százalék volt. A legbeszédesebb adat az, hogy a magyar bírák átlagosan 1,44 kérdésre válaszoltak helyesen, míg az amerikaiak csupán 1,23-ra. A hazai bírák így egy szinten vannak az amerikai Harvard egyetem hallgatóival (1,43), de elmaradnak a neves MIT diákjaitól (2,18). Mindebből számunkra az következik, hogy a feltárt problémák nem a bírák intellektuális képességeivel kapcsolatosak. Inkább arról lehet szó, hogy a büntetőeljárás egész rendszerével és céljával, elvi háttérével összefüggő bizonytalanságok miatt folytatnak olyan gyakorlatot, amely sok esetben nem felel meg az ártatlanság vélelmének.

---

²¹ Chris Guthrie – Jeffrey J. Rachlinski – Andrew J. Wistrich: Blinking on the bench: how judges decide cases. *Cornell Law Review*, no. 93, 2007, pp. 10–18.

Következtetések

A kutatás eredményeinek összefoglalása

A kutatásunkban az ártatlanság vélelmének érvényesülését a bűnösség kimondásához szükséges bizonyossági szinttel hoztuk összefüggésbe. A lefolytatott felmérés és az adatok kvalitatív és kvantitatív elemzése alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a szakirodalomban a magyar büntetőeljárás gyakorlatra vonatkozóan megfogalmazott bírálatok túlnyomó részben helytállóak, legalábbis az ítéletek indokolásaiból kiolvasható érvelési mintázatok és adatok alátámasztják őket.

Feltártam, hogy melyek azok az érvelési panelek, fordulatok, amelyek gyakorta előfordulnak az indoklásokban, és arra következtettem, hogy azok alkalmasak lehetnek egy olyan gyakorlat formális igazolására, amely nem feltétlenül tekinti vezérfonalknak az ártatlanság vélelmének elvét. Ilyennek tekinthető a minőségi vizsgálat köréből például a bírói állásponttal szemben kifejtett érvek „elhanyagolása”, a bizonyítékokra vonatkozó érvek egyoldalú csoportosítása, a „bizonyítandóval történő bizonyítás”, vagy éppen a nyomozati vallomások aggálytalan felhasználása.

A statisztikai adatok elemzése igazolta, hogy a bírósági döntéshozatali folyamat „normális” ügymenete a vádlott elítélése, és csak kivételes a felmentés. Ezt egyrészt a bűnösséget megállapító ítéletek kimagasló aránya igazolja, másrészt az a tény, hogy a döntő jelentőségű személyi bizonyítékok esetében több tanút hallgattak ki a felmentő, mint az elítélést hozó ügyekben (tehát ezekben az ügyekben alaposabb „felderítő” munkát kell végezni), miközben kevesebb volt a bizonyítékok mérlegeléséhez használt érv az előbbieket esetében, ami azt sugallja, hogy a standard bírósági érvkészlet az elítélésekre van „kalibrálva”.

Mindezek összegzéseként elmondhatjuk, hogy a mai magyar bírói gyakorlat lehetővé teszi azt, hogy a formális indokolás mögött ne a jogosan várható „ésszerű kétség hiánya” legyen a mérce, hanem csupán a bíró szubjektív meggyőződése. Ráadásul figyelembe kell venni azt a tényt, hogy ezeket a meggyőződés alapjául szolgáló bizonyítékokat javarészt a nyomozó hatóság szolgáltatja, amely funkciójából eredően nem az „objektív valóság” feltárásában, hanem valamilyen eredmény felmutatásában érdekelt. A bírák attitűdvizsgálata azt mutatta, hogy túlzottan is támaszkodnak a nyomozati eljárásban megszerzett bizonyítékokra (4. számú ábra), nem egyértelmű a bizonyítást vezérlő elvek egymáshoz való viszonya (1. és 3. számú ábra) és jelen van köreikben egy markáns rendpárti attitűd (2. számú ábra).

A feltárt problémák mögötti lehetséges okok

Az elítéléshez szükséges bizonyítottság szintjének szubjektívizálódása, álláspontunk szerint, több okra vezethető vissza. Lehetséges egy olyan magyarázat, amely a problémát büntetőeljárás jogunk strukturális jellemzőivel hozza összefüggésbe. Általános tapasztalat, hogy a magyar büntetőeljárás jog olyan fokú racionális ember- és világmépre épít, amely távol van a hétköznapi valóságától. A magyar büntetőeljárás kutatói közül már többen felhívták arra a figyelmet, hogy eljárásjogunk bizonyos szabályai maximalisták: olyan elérhetetlen ideákat állítanak a jogalkalmazók elé, amelyek teljesítése lehetetlen.²² Ezzel a jogalkalmazók is tisztában vannak, de nyíltan nem kérdőjelezhetik meg az uralkodó doktrínát. A háttérben viszont csendesen megkerülnek az ilyen szabályokat. A veszély egyrészt abban áll, hogy e módszer következtében éppen a hatóságok erodálják az alapvető szabályok tekintélyét, másrészt abban, hogy a jogalkalmazás által használt mércék rejtetté, kontrollálhatatlanná válnak, így pedig teret nyitnak az önkénynek. Az általunk vizsgált tárgykörben éppen a „kétséget kizáró” bizonyítottság követelménye tekinthető ilyen maximalista követelménynek. Egy ilyenfajta bizonyosság elérése nyilvánvalóan teljesíthetetlen az emberi cselekvések megítélésének mezéjén, ezért a bíróságok nem is veszik (mert nem is vehetik) komolyan. A magyar gyakorlat is igyekszik oldani ezt a szigorú, ehhez azonban nem tudott kidolgozni egzakt mércéket (csak olyan homályos kategóriát, mint például az „életszerűtlenségre” való hivatkozás). Ezen a talajon pedig kifejlődött egy olyan „bizonyítási nyelvezet”, amely alkalmas arra, hogy elleplezze a valódi bizonyítottság hiányát. Mint láttuk, léteznek olyan indokolási panelek, amelyek azonban sokszor igen kétes esetekben is az elítélés hivatkozási alapjául szolgálhatnak.²³

²² Bócz Endre: i. m. 144. o.; Bárd Károly: i. m. 210. o.

²³ Érdemes elgondolkodni, hogy valójában mennyire nyugszik stabil alapokon a következő indokolással ellátott elítélés: „A bíróság tehát a bűncselekmény elkövetéséhez használt kö bizonyítható származásából és annak vádlott által sem tagadott áthajtásából mint az egyik premisszából, illetőleg a vérről szennyezett adott ködarab sértett fejével, koponyacsontjával való, az összes körülmény mérlegelésével bizonyítható tényéből, mint második premisszából jutott el azon konklúzióig, hogy a sértett sérelmére megvalósított bűncselekményt csak a vádlott követhette el, az e körben fennálló objektív és szubjektív jellegű bizonyítékok egymásra épülve, egymás bizonyító erejét kiegészítve és egymás bizonyító hatását is fokozva összességükben olyan zárt bizonyítékláncolatot alkottak, melyek kizárták a vélteltenszerű körülmények egymásra halmozódásának reális lehetőségét, és ezen keresztül azt is, hogy az adott bűncselekményt a vádlotton kívül más személy követhette volna.” 563/2006. Veszprém Megyei Bíróság.

A gyakorlat létrejöttében az is közrejátszhat, hogy az általánosan meghatározott mércék túlságosan sokat bízunk a „bírói bölcsességre”. A szabad bizonyítási rendszer bármifajta ésszerű korlátozás nélküli deklarálása lehetővé teszi például azt, hogy a vádlottat akár minimális számú és meggyőző erejű bizonyíték alapján is el lehessen ítélni. Más, a demokratikus és jogállami hagyományokat tekintve előttünk járó jogrendszerekben például előfordul, hogy előírják a korroboratív bizonyítékok kényszerét ahhoz, hogy bűnösnek lehessen valakit nyilvánítani, vagy meghatározzák, hogy milyen fajta megmértetés után lehet egy bizonyítékra tényállást alapozni.²⁴ A „bizonyítási teher rejtett átfordításaként” leírt probléma is valószínűleg jobban kezelhető lenne, ha a jelenlegi doktriner szabályozás helyett a jogalkotó taxatíve definiálná azokat az esetköröket, amelyben a teher a törvény erejénél fogva megfordul (például ha a vádlott beszámíthatatlanságra hivatkozik, akkor neki kell bizonyítania, hogy valóban ilyen állapotban volt az elkövetéskor).²⁵ Az ésszerűen részletes, életközeli, könnyen betartható és számonkérhető mércék kodifikálása nem a bírói mérlegelési szabadság csonkítását jelenti, hanem az emberi megismerő képesség határait figyelembe vevő érett jogrendszerek sajátja.²⁶

Ez a magyarázat azonban csupán részleges választ ad a gyakorlat vizsgálata nyomán felmerülő kérdésekre. Az eljárás szabályai és az alapelvek a nyolcvanas években is ugyanezekkel a jellemzőkkel bírtak, mégis háromszor annyi volt a felmentő ítéletek száma, mint jelenleg.²⁷ Azt mondhatjuk tehát, hogy az abszolút jelleggel megfogalmazott jogalkotói elvárások még csak megnyitják az utat egy olyan gyakorlathoz, amely lehetővé teszi az eltúlzottan vádközpontú bírói ítélezést, de nem elsődleges okozói annak. Némelyik eljárási elv, illetve szabály által támasztott maximalista követelmény tarthatatlanságán és erodáló hatásán túl ezért tehát más tényezők is szerepet kell hogy játszzanak az elítéléshez szükséges bizonyítottsági szint csökkenésében.

Az egyik magyarázat az lehet, hogy a nyolcvanas évek végén megkezdődő társadalmi átalakulással a bíróságra érkező ügyek mennyisége és jellege egyaránt megváltozott. A jellegváltozást illetően fontos tény, hogy a magyar büntetőeljárás túlnyomó részben még ma is XIX. századi mintára épül fel.

²⁴ Jean Pradel: A büntetőjogi bizonyítás. In: Badó Attila – Loss Sándor (szerk.): Betekintés a jogrendszerek világába. Nyitott Könyv Kiadó, Budapest, 2003, 450. o.

²⁵ Például a francia büntetőeljárásjog is ismeri az átfordítás lehetőségét. Ed Cape – Zaza Namoradze – Roger Smith – Taru Spronken: i. m. 231. o.

²⁶ Vö. Kevin M. Clermont: Producers’ Magical Number Three: Psychological Bases for Standards of Decision. Cornell Law Review, no. 72, 1986, p. 1155.

²⁷ Akkor az eljárások 78 százaléka végződött a bűnösség megállapításával (Szabóné Nagy Teréz: i. m. 148–149. o.), most pedig 93 százalékuk.

Ebben az időszakban a bíróságok elé kerülő bűncselekmények tipikusan „közönséges” cselekmények közül kerültek ki (lopás, testi sértés, garázdaság, rablás). Nem volt még jelentős a szervezett bűnözés, és hiányoztak az elektronikus úton elkövetett bűncselekmények, továbbá az sem volt gyakori, hogy pénzügyi és gazdasági ügyek képezzék a vád tárgyát. A közönséges bűncselekmények elbírálásához elegendő volt a megfelelő jogászai szakismeret, ezen túlmenően az általános élettapasztalat segítette a bírákat az ügy megoldásában. Manapság viszont rendkívül sok olyan ügy van, amelyek tényállásának megértéséhez vagy a bűnösség megállapításához speciális (például közgazdasági, pénzügyi, számviteli, számítástechnikai) ismeret volna szükséges, ilyesmivel azonban a bírák nincsenek felvértezve, és az eljárásjogunk sem ismeri azokat az intézményeket, szerveket, amelyek segíthetnék a bíró munkáját. (A bíró ugyan most is kirendelhet szakértőt, azonban gyakran már a szakértőhöz intézendő kérdések feltételéhez is kellene a megfelelő – nem jogi – szakudás.) Nem véletlen, hogy a kutatás is kimutatta: a bíróságok igen ritkán kérdőjelezik meg a szakvélemények bizonyító erejét.

A rendszerváltozás utáni évek másik nagy, szintén a bíróságokat érintő próbatétele az ügyek számának nem várt mértékű megnövekedése volt. Mivel a bírói kar nem bővült olyan ütemben, mint ahogy azt az ügyek számának növekedése igényelte volna, ezért az elsődleges probléma a bírák leterheltsége lett.²⁸ Mind a polgári, mind a büntetőügyek sokáig húzódtak, ezért a közvélemény nyomása miatt az ügyhátralék ledolgozása vált az elsődleges céllá. Az ügyek mielőbbi befejezésének igénye viszont azzal járt, hogy a bírák érdekelték lettek abban, hogy a lehető legkönnyebb, legegyszerűbb módon fejezzék be az ügyeket. Mindez viszont – az eljárásjogi sajátosságok miatt – éppen nem az ügyek alapos vizsgálatát segítette elő, hanem a sematikus ítéletek és indokolások gyártása előtt nyitotta meg az utat („munkatakarékosság”). Bár az ügyterhelés az utóbbi években a bírók számának emelkedése miatt csökkent²⁹, egy kialakult – viszonylag kényelmes és gyors – ügyintézési metódus csak nehezen alakul át.

Azon túl, hogy a nyolcvanas években ezek a nyomasztó problémák még nem voltak jelen, létezik egy további magyarázat az ügyészi vádakra való korábbi kritikusabb hozzáállásra. *Marcin Mateczak* lengyel és *Denis Galligan* angol kutató a lengyel gyakorlatot vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy a szocializmus alatt a bírák erős elkötelezettsége a jogszabályok pontos

²⁸ Egy erre vonatkozó empirikus felmérés adatait lásd: <http://www.nol.hu/cikk/397011>

²⁹ http://birosag.hu/engine.aspx?page=statisztika_grafikon_erkezett

alkalmazása iránt abból fakadt, hogy ekként tudtak függetlenek maradni az uralkodó politikai ideológiától.³⁰ A szabályok komolyan vétele tehát ebben az esetben okozhatta azt, hogy igyekeztek megfelelni a Be. alapján a „kétséget kizáró” bizonyítottsági szintnek. A rendszerváltozás után ez a bírói stratégia okafogyottá vált, és az előbb említett körülmények (az ügyteher növekedése és a bíróságok szakmai elbizonytalanodása) a szabály érvényesülésének erodálódását hozták magukkal.

Ennek a folyamatnak lehetett a következménye, hogy a kilencvenes évekre a bírák számára az ítélezés egyre inkább formalista, bürokratikus tevékenység lett, és a büntetőjogilag felkészültné vélemezett ügyész szakmai meggyőződése vált etalonná a bírák körében (az ügyész viszont döntő mértékben a nyomozati anyagra támaszkodik). Ez a szemlélet pedig a bürokratikus attitűddel összekapcsolva azt jelentette, hogy megnőtt a hajlandóság az egyszerűbben indokolható elítélő ítéletek meghozatalára és így a bírák könnyen érzéketlenné válhattak az egyes ügyek sajátosságai iránt. *A bírói gyakorlat jelenlegi állásának legjobb magyarázatát tehát az iratok alapján dolgozó formalisztikus-bürokratikus jogalkalmazás modellje adja.* Álláspontunk szerint tehát a gond nem abban rejlik, hogy a bírák átveszik a nyomozó hatóság szerepfelfogását, hanem abban, hogy gyakorlatilag a nyomozás „jóindulatú másodfokaként” működnek: ha a rendőrség már nyomozott az ügyben, a jogász végzettségű ügyész pedig elegendő okot látott a vádemelésre, akkor a vádlott biztosan elkövetett valamit. Egy ilyen bürokrata mentalitás pedig inkább az állami érdekek szolgálatára alkalmas, semmint az egyéni szabadságjogok védelmére.

Ebben az eljárási gyakorlatban a közösség (társadalom) védelmének elve jóval nagyobb súllyal esik latba, mint az az eljárási törvény szövegéből és szelleméből következne. A büntetőeljárásban kulcsszerepet játszó nyomozó hatóság ugyanis szervezeti céljánál fogva és a belső szervezeti kultúra révén is elsősorban abban érdekelt és motivált, hogy eredményt mutasson fel a közösség védelmének terén, és jóval kevésbé abban, hogy érvényesítse az eljárás alá vont személy védekezéshez való jogát. Ha a bíróság csupán a nyomozó hatóság ellenőrző szervének szerepét játssza, és érdemben nem folytat tényállás-megállapítást, bizonyítást, akkor kevésbé számít az, hogy a hazánk által is ratifikált fontos nemzetközi egyezmények, a közösségi jogforrások, az alkotmány és a büntetőeljárási jog alapelvei egyaránt deklarálják és kiemelt

---

³⁰ Marcin Matczak – Denis Galligan: *Strategies of Judicial Review*. Ernst and Young, Warsaw, 2005, pp. 36–37.

pozícióba helyezik az ártatlanság vélelmét. A nyomozó hatóság hatalmának ilyen kiterjedése a tekintélyelvű és nem a szabadságközpontú politikai berendezkedések sajátossága.

Közhely továbbá, hogy a bírák ugyanúgy részei a társadalomnak, mint bárki más, tehát azok a politikai viszonyok, amelyek a közgondolkodást formálják, szintén szerepet játszhatnak az ismertett gyakorlat kialakulásában. Ha a közvélemény a büntetések terén a szigorítást pártolja, akkor ez a hangulat nyilvánvalóan az ártatlanság vélelmének sem kedvez. Számos döntésben világosan érződött, hogy a bírák, egyértelmű, meggyőző bizonyítékok híján is azért hoztak bűnösséget kimondó ítéletet, mert úgy látták, ezzel tesznek eleget a közösség kimondott és ki nem mondott igényeinek. Reménykedésre mégis van okunk: a közelmúlt nagy nyilvánosságot kapó, sokszor politikai színezetű ügyei – főként az előzetes letartóztatás elrendelésével kapcsolatosak – azt mutatják, hogy a bíróságok képesek a valódi mérlegelési tevékenységre, és a jelentős súlyú határozatok meghozatalakor nem sematikusan, hanem minden körülményt megfontolva hoznak döntést.³¹

---

³¹ http://index.hu/belfold/2010/10/14/szokatlan_biroi_dontes_volt_a_mal-vezer_hazaengedese/
http://index.hu/belfold/2011/07/04/szabadlabra_helyeztek_szilvasy_gyorgyot/

PÁLYÁZAT

MOLNÁR KATALIN

A rendőrségi ügyeletesek képzésének megújítása¹

Mielőtt ennek a tanulmánynak akár csak a bevezetésébe is belekezdenék, előre kell bocsátanom azt a szubjektív megállapítást, hogy meglehetősen elfoglult vagyok a rendőrségi ügyeleti munkával. Ezt egyaránt lehet a dolgozat előnyeként és hátrányaként is értelmezni, attól függően, hogy a mai magyar rendészeti gondolkodásban miként értékelik a szakmai elkötelezettséget. Hivatástudatot is mondhatnék, különösen, ha a pályázati kiírás szövegére gondolok. Abban ugyanis ezt olvashatjuk (kiemelések tőlem): „Az újjáalakult Belügyminisztérium kötelessége a közrend és a közbiztonság megszilárdítását szolgáló kormányzati célok megvalósítása. A bűnözés leküzdése, a közbiztonság oltalmazása csak a hivatástudat növelésével, a szakmai készségek és képességek fejlesztésével, a műszaki-technikai feltételek javításával lehetséges. Ehhez közös munkára, a szolgálati közösségek és az egyes szakemberek alkotó tevékenységére, a szakmai tapasztalatok hozzáférhetővé tételére, új jogi megoldásokra, kriminálisztikai felismerésekre, a tudományos-műszaki fejlődés nyújtotta lehetőségek kiaknázására, nagyobb szervezettségre és felelősségvállalásra van szükség. A Belügyi Szemlében most közreadott pályázat közös gondolkodásra hívja a rendészet művelőit, a rendvédelmi szervek valamennyi jelenlegi és egykori munkatársát, a rendészettudomány kutatóit, mindazokat a szakembereket, akik tudásukat egy biztonságosabb társadalom szolgálatába kívánják állítani.” Ha a kiírásban jelzett igényt komolyan vesszük (és miért ne tehetnénk?), akkor gondolataim papírra vetésének motivációjaként ennél jobbat nem tudok megfogalmazni. Hiszen amiről írni szeretnék, éppen ez.

Tizennyolc éve dolgozom a magyar rendőrség munkájának fejlesztéséért. Szakmai tapasztalataim hozzáférhetővé tételére két hivatalos fórumot ismerek. E tanulmányban mindkettőnek (tudniillik a tudományos igényű alkotásnak és az oktatásnak) különösen fontos szerep jut. Rendészettudományi kutatóként az ember elgondolkodik egy-egy témán: feltárja egy-egy jelenség hátterét, jellegzetességeit, esetleges problémáit (mert ez is a tudomány és a kutató dolga!), a helyzet előzményeit, kialakulásának okait, jobbitó szándék-

¹ A tanulmány a Belügyminisztérium és a Belügyi Szemle által kiírt pályázatra beküldött anyag szerkesztett, rövidített változata.

PÁLYÁZAT

---

kal elképzeli a lehetséges megoldásokat, és felhasználható módszereket kínál – legalább – *közös meg gondolásra*. Vagyis pontosan azt teszi, amire a pályázati kiírás ösztönöz. S eközben tanárként egyetlen pillanatra sem tud nem az-zal foglalkozni, hogy mindazt, amire jut, hogyan lehetne hatékonyan felhasználni az oktatásban, hogy a kutatási tapasztalatok gyakorlati fogásokká változva a szakemberek mindennapi munkáját segítsék. Ez a kettősség jellemzi szándékaimat, amelyekkel ebbe a munkába fogtam.

Témaválasztásom pedig már önmagában is igazolja, hogy mennyire megszólított engem a kiírás. Ha valóban az a cél, hogy *tudásomat egy „biztonságosabb társadalom” szolgálatába állítsam* (és engedjék meg nekem, hogy az idézőjelbe tett fogalmat úgy értsem, ahogyan én szeretném²), akkor bizony kétséget kizáróan ott a helyem a pályázók között. A rendőrségi ügyelesek ugyanis kiemelten fontos láncszem a *biztonság oltalmazásában*, még ha sokan nem gondolnak is erre tudatosan. Kiemelten fontos, mert az első kapcsolódási pont a civilek és a rendőrség között. Ha a *(köz)biztonsággal, (köz)renddel* valami baj van, mindenki egyből a rendőrséget tárcsázza. Egy rendőr (mert hogy rendőr van a vonalban, azt a hívó tudja, eleve feltételezi) segítséget kér, rá bízzák, tőle várják a megoldást; joggal. A rendőrség nem véletlenül hozta létre és működteti a segítségadásnak ezt a közvetett rendszerét. Éppen az vele a célja, hogy segíthessen, beavatkozhasson akkor is, ha közvetlenül nincs – mert nem kell és nem is lehet – jelen mindenhol.

Ám az igazi kérdés – és remélem, nemcsak számomra – az, hogy ez a cél megvalósul-e, és hogyan. Hogy a működés megfelel-e a célnak és a vele szemben támasztott követelményeknek? Hogy mi kell ahhoz, hogy elmondhassuk: Magyarországon a rendőrségi ügyelesek jól dolgoznak? Egyáltalán mit jelent az, hogy jól dolgoznak? A legpontosabb mérce talán az lenne, ha megkérdezhetnénk, hogy a civilek, illetve a szolgáltatást igénybe vevők elégedettek-e a rendőrségi ügyelet/ügyelesek munkájával. Másfelől pedig azt

---

² A „biztonságosabb társadalom” fogalma, leegyszerűsítve, ma kétféle értelemben használatos. Az egyik, mégpedig a régebbi, hagyományos jelentés szerint biztonságos a társadalom akkor, ha a működésében „rend” van (közrend, közbiztonság), és ezt a „rendet” elsősorban a rendészeti szervek, főleg a rendőrség minél nagyobb hatáskörrel való ellátottsága (hatalma) hivatott biztosítani és fenntartani. Ezzel szemben a másik jelentés azt hangsúlyozza, hogy a „biztonságos társadalom” inkább valamiféle élhető közösség, ahol az emberek bizalommal vannak egymás és a társadalmi intézményrendszer (egyebek között a rendőrség) iránt. E felfogásban a rend fogalma is egész más: „Rendnek azt tekintjük, ha az egyének sokféleségük ellenére, függőségek és kiszolgáltatottságok létrejötte nélkül képesek együttműködni egymással. Társadalmi problémának tekintjük mindazt, ami függőséget és kiszolgáltatottságot eredményez, és/vagy akadályozza az egyének konfrontációmentes együttműködését.” Krémer Ferenc – Molnár Katalin – Szakács Gábor – Valcsicsák Imre: A rendészeti foglalkozási kultúra átalakítása – stratégiai koncepció. Rendészeti Szemle különszám, 2010. március, 288. o.

PÁLYÁZAT

---

a kérdést sem hagynám érintetlenül, hogy vajon az ügyeleteken dolgozók hogyan érzik magukat, illetve a többi kolléga hogyan tekint rájuk, mennyire elégedettek ők az ügyeletesekkel. Ha igen, mivel és miért elégedettek a megkérdezettek? Ha nem, mivel és miért nem azok? S tovább: miből is áll az ügyeletes napi munkája? Megvannak-e azok a (jogszabályi, tárgyi és személyi) feltételek, amelyek szükségesek a minőségi munkavégzéshez? Kiből, hogyan lesz ma a rendőrségnél ügyeletes? Milyen készségekkel kell bírnia az ügyeletesnek, és firtatja-e (például előzetesen vagy folyamatosan felméri-e) ezt valaki? Milyen a szakmai felkészítés?

Megannyi kérdés, amelyek sorjázta bennem, amikor hozzákezdtem ehhez az összefoglaló igényű munkához. Persze nem ígérhetem, hogy mind egyikre megnyugtatóan tudok válaszolni, és itt nem a pályamű megírásának rövid határidejére hivatkoznék, ami kézenfekvő lenne. Hogy mindezekre a kérdésekre kielégítő választ találjunk, ahhoz hosszabb és alaposabb kutatómunkára volna szükség, és több szakember részvételét is igényelné. Ezért itt szerényebb céllal csupán figyelmébe ajánlom gondolataimat mindazoknak, akik hozzám hasonlóan érdeklődnek e terület iránt, netán szívügyük az ügyeletesi munka. Ám főként azokhoz szólok, akik nálam sokkal többet tehetnek azért, hogy méltóbb helyre kerüljön, és jobb legyen a színvonala.

A rendőrségi ügyelet mint szolgáltatás

Az európai uniós elvárásoknak megfelelni igyekvő magyar rendőrség egy ideje – legalábbis a szavak szintjén – nagy hangsúlyt helyez arra, hogy szolgáltató tevékenységet végezzen. Ennek azonban egyelőre kézzelfogható – azaz a tettekben is érezhető – eredményei csak ritkán látszanak. Sajnos a civilekben a magyar rendőről kialakított kép többnyire még mindig az államot szolgáló, bírságoló és nem a kulturált, udvarias, segítőkész – vagyis szolgáltató – rendőré.

A szolgáltató jellegű rendőrség hallatán általában az egyenruhás, közterületen szolgálatot teljesítő rendőr képe jelenik meg mindenki előtt. Pedig „lát-hatatlanul” bár, de van olyan kolléga is, akivel az ügyfelek olyankor is érintkeznek, amikor épp közvetlenül nem találkoznak. Ő az ügyeletes, akit a bajban lévő telefonon felhív, és akivel elsőként osztja meg sérelmét, aggodalmát, félelmét. Éppen ezért nem mindegy, hogy ez az első kapcsolatfelvétel milyen benyomást gyakorol a bejelentőre, hiszen közvetve ennek alapján formál véleményt a rendőrségről.

PÁLYÁZAT

Nem mindegy tehát, hogy a rendőri ügyeleten mi történik, és főként, hogyan.

A pályaművem első része a „mi”-vel foglalkozik, vagyis azt mutatja be röviden, mi is az ügyelet dolga. A vonatkozó legfrissebb jogi szabályozást figyelembe véve az ügyeleteseknek kiadott *Útmutató*³ alapján dolgoztam. Ez az útmutató meghatározza az ügyelet fogalmát, elhelyezi az ügyeleti munkát a rendőrség szervezeti felépítésében, ismerteti a rendőrségi ügyeleti szolgálat rendszerét és az ügyeleti szolgálati formákat. Hivatkozásszerűen utal az ügyeletek általános feladatait, hatáskörét és működési rendjét megalapozó jogszabályi háttérre. A pályamű mostani, szerkesztett változatában ezeket a részeket egyfelől területi okokból, másfelől pedig azért sem részletezem, mert a témám szempontjából nem relevánsak. Ezeket az információkat az érdeklődő a megadott forrásban megtalálhatja.

Az ügyeleti szolgálat szakmai helyzete, megbecsültsége

Az ORFK központi szerveinek sorában jelenleg a Rendészeti Főigazgatóság alá tartozik az ügyeleti és védelmi igazgatási osztály, amelynek feladatait a 41/2010. (OT 23.) ORFK utasítás határozza meg. Az utasítás 29. pontja felsorolja, hogy az ORFK Főügyeletének ügyeletvezetője hivatali munkaidőn kívül az országos rendőrfőkapitány mely jogköreit gyakorolhatja, illetve nevében mely intézkedéseket teheti. Ha röviden áttekintjük az ORFK ügyeleti szolgálatát érintő szervezeti átalakításokat az utóbbi években, akkor megállapítható, hogy a 2004. évi átszervezés egyértelmű szakmai visszalépést okozott.⁴ Az ügyeleti szolgálatot egyfajta mostohagyerekként kezelik. A jelentés több példával illusztrálja azokat az állapotokat, amelyek a szervezeti átalakítások, a személyi állomány létszámihiánya, a szakigazgatás szinte teljes megszűnése miatt álltak elő. Ugyanitt konkrét javaslatokat is találunk a közeljövőben feltétlenül szükséges átalakításra, csupa olyasmire egyébként, amelyek a munka megfelelő színvonalú elvégzését eredményeznék. (Csak példaképpen: ismét főosztály szintű legyen a szakmai irányítás; a Nemzeti Nyomozó Iroda ügyeleti szolgálatának felállítása, a létszámviszonyok és a függelmi viszonyok rendezése, vagyis hogy az ügyeletek kinek az alárendeltségébe tartozzanak.)

---

³ Útmutató az ügyeleti szolgálatot teljesítő állomány tevékenységének elősegítésére. Készítette: dr. Farkasné Csorba Ildikó rendőr alezredes, kiemelt főreferens, ORFK Ügyeleti és Védelmi Igazgatási Osztály.

⁴ Az Ügyeleti és Védelmi Igazgatási Osztály szervezeti felépítése, helyzetértékelése. Az ÜVIO vezetőjének jelentései az országos főkapitány részére. 2008. május 13.; 2010. július 14.

PÁLYÁZAT

Itt tartom szükségesnek megemlíteni azokat a szakmai egyenetlenségeket is, amelyek az ügyeleti beosztással kapcsolatban országszerte jellemzők. Ezekről részben (közvetlenül vagy közvetve) maguktól az ügyeletes kollégáktól, részben pedig az ügyeleti és védelmi igazgatási osztály (ÜVIO) imént említett jelentéséből értesültem. Mire kell itt gondolni? Csak néhányat említek felsorolásszerűen:

- Alacsony az ügyeleti szolgálatot ellátó kollégák átlagéletkora, ami – tekintettel az igen felelősségteljes beosztásra és az irányító szerepre – mind a szakmai, mind pedig az emberi tapasztalatok hiánya miatt óriási gondokat jelent.
- Rendkívül eltérő az ügyeletet ellátó kollégák munkára való alkalmassága, munkatapasztalata, képzettsége, készségei, a motivációjukról nem is beszélve.
- Hatalmas eltérések vannak az ügyeleti helyiségek között a munkakörülményeket, az infrastrukturális ellátottságot illetően⁵.
- Miközben ugyanazok a központi normák vonatkoznak minden ügyeleti szolgálatot ellátó kollégára, elképesztő anomáliákat találhatunk a feladataikat illetően, és ehhez szorosan kapcsolódóan a bérezésük, juttatásaik terén is.
- Sok helyen a létszámviszonyok függvénye, hogy milyen szolgálati időbeosztásban, melyik váltásos szolgálati rendszerben látják el a munkát a kollégák.
- A kívánatosnál sokkal nagyobb a hatása annak, hogy az ügyeleti szolgálatnak mi a helye az adott vezető szubjektív értékrendjében.

Amíg ezek a körülmények nem változnak, és főleg, amennyire lehet, nem egységesednek, addig az ügyeletesektől igazán magas színvonalú, minőségi munkavégzést elvárni igencsak nehéz, szinte lehetetlen.

Az ügyeletes

Az ügyeletesek munkájának talán a legjellemzőbb vonása az az óriási mértékű felelősség, amellyel felruházta őket a munkakörük. Ugyanis „(3) az ügyeletet ellátó (ügyeletes) a hivatali munkaidőn kívül a szerv vezetőjének jogkö-

---

⁵ Ezzel kapcsolatban lásd a Molnár Katalin és Pfeiffer Norbert személyes tapasztalatairól szóló beszámolókat: Molnár Katalin: Hogyan kommunikálnak a rendőrök? Ügyeletesek és járőrök. I. rész. Rendvédelmi Füzetek, 2008/2., 130–154. o.; Pfeiffer Norbert: A rendőri kommunikáció sajátosságai. Szakdolgozat, Rendőrtisztví Főiskola, 2010

rét a részére meghatározott mértékben gyakorolja”. Éppen ezért „(5) az ügyeletest feladatának teljesítésétől elvonni, más feladatra igénybe venni nem lehet”. Emellé a szabályzat természetesen azt is előírja, hogy „(4) az ügyeletes részére biztosítani kell azokat az eszközöket, amelyek a feladat zavartalan elvégzéséhez és a hatáskörébe utalt intézkedések megtételéhez szükségesek”⁶.

A jelen ügyeletesei

Ebben az alfejezetben röviden bemutatom, mi jellemzi a jelen állapotot. Ismereteim egy része a szakirodalomból származik. Az e területen megjelent írások száma nem túl nagy ugyan, mégis van honnan elindulni. A megállapítások másik része közvetve az ügyeletes kollégáktól érkezett és érkezik, akikkel az utóbbi 13 évben volt és jelenleg is van szerencsém meglehetősen nagy számban és rendszeresen találkozni, beszélgetni. Harmadrészt pedig beszélhetek saját tapasztalatokról is.⁷

A jelenleg dolgozó ügyeletes kollégákkal kapcsolatban a legfontosabb kérdés, hogy milyen követelmények fogalmazhatók meg az ügyeletésre vonatkozóan, azaz: *milyen a jó ügyeletes?* A téma szempontjából az is érdekes, *hogyan lesz valakiből ügyeletes*, illetve hogy hol tanulják meg a szakmát a kollégák. Szintén érdekesnek tartom, milyen a szakmán belül az ügyeletlen dolgozó kollégák megbecsültsége. Azért is fogalmazom ezek köré ezt a fejezetet, mert *A jövő ügyeletesei* alcím alatt az itt írtakból kiindulva próbálom majd megtenni azokat a képzésre vonatkozó javaslataimat, amelyek feltételezésem szerint egy jobb minőségű ügyeleti szolgáltatást eredményezhetnének. Ha ugyanis a szervezeti keretek nemigen változtathatók (márpedig jelenleg úgy tűnik, hogy jó ideig nem), akkor a személyi feltételekben lehet keresni a megoldást.

Milyen a jó ügyeletes?

Ezt az alfejezetet – hozzáteszem: sajnós – viszonylag röviden és egyszerűen elintézhetem. Jelenleg ugyanis nincs olyan hivatalos leírás, amely egyértelműen és részletesen megfogalmazná, mik a konkrét szakmai követelmények az ügyeleti munkát ellátó személlyel szemben. Márpedig véleményem szerint

---

⁶ 62/2007. (XII. 23.) IRM rendelet 85. §.

⁷ Molnár Katalin: i. m. 130–154. o.

PÁLYÁZAT

---

kellene lennie ilyennek. Amiből valami, igaz, nagyon szerényen, kihámozható volt, az a 17/1998. számú ORFK Ügyeleti Főosztály vezetőjének a bejelentéssel, feljelentéssel és a panaszfelvétellel kapcsolatos feladatok egységes végrehajtására kiadott intézkedésének 2. pontja: „A rendőri szervekhez és azok ügyeleteire beérkező valamennyi bejelentést, feljelentést *szakszerűen* kell kezelni, a telefonon vagy személyesen a rendőrséghez forduló *állampolgárt udvariasan fogadni, részére az igényelt segítséget a lehetőségek figyelembevételével a jogszabályi kereteken belül biztosítani kell.*” (Kiemelések tőlem. – M. K.) Ez is csupán elvárás volt, de hogy ezt hogyan, milyen kommunikációs készségek által lehetne megvalósítani, arról ez a jogszabály, lényegéből adódóan, nem rendelkezett. Ám az a helyzet állt elő, hogy az említett normát egy másik, a 36/2008. ORFK utasítás hatályon kívül helyezte, és az idézett részt máshol sem pótolta. Vagyis már erre a néhány kitételre sem támaszkodhatunk.

Hogyan lesz valakiből ügyeletes?

Sajnos a tanulmány megírására rendelkezésre álló idő kevés lett volna ahhoz, hogy például kérdőíves vizsgálattal vagy interjúzással feltérképezhessem, hogyan lesz valakiből ügyeletes a magyar rendőrségnél. Hogy valamit mégis válaszolhassak erre a kérdésre, hiszen fontosnak tartom, kénytelen vagyok azokra a beszélgetésekre alapozni, amelyeket az elmúlt 13 évben a kollégákkal e tárgyban folytattam. Sokukat kérdeztem ugyanis, hogyan kerültek ebbe a beosztásba. A válaszok eleinte megdöbbenettek, de minél többször találkoztam hasonló válaszokkal, annál inkább felismerem és megértetem: semmi másról nincs szó ez esetben sem, mint arról a jelenségről, amit a 2008-ban elkészült (és valószínűleg soha meg nem valósítandó) Rendészeti Stratégia tervezetének a szervezeti kultúra átalakításáról szóló fejezetében olvasni lehet. A szerzők olyan szelekciós rendszerről beszélnek, amelyben „*tisztázatlanok vagy elavultak azok a szempontok, amelyek alapján válogatni kellene a jelentkezők közül. [...] szinte teljesen hiányzik [...] a mentális képességek vizsgálata, másrészt pedig bizonyos, a rendészeti szakma gyakorlásához szükséges kompetenciák mérése. Mindebből az tűnik ki, hogy a szelekció egy korlátolt és érvénytelen alkalmasság-fogalom alapján zajlik. Nem veszi figyelembe azokat a követelményeket, amelyek a mai rendészetben elengedhetetlenek.*”⁸ Ez persze általános megállapítás, de nyugodtan érthetjük konk-

---

⁸ Krémer Ferenc – Molnár Katalin – Szakács Gábor – Valcsicsák Imre: i. m. 283. o.

PÁLYÁZAT

---

rétan az ügyeletes kollégák kiválasztására, pontosabban annak teljes hiányára is. Ahogyan elmesélik a kollégák, vagy véletlenül kerülnek ebbe a beosztásba, vagy azért, mert már elfáradtak az „utcán”. Vagy azért, mert valaki közbenjárására be tudnak kerülni ebbe a jónak számító (mert az utcai fizikai megterheléshez képest kímélő) beosztásba, vagy mert senki sem akarja elvállalni ezt az igen nehéz és összetett munkát. Vagy mert nincs máshol hely. Vagy mert valakit egy időre parkolópályára kell helyezni, vagy épp megbüntetni. Vagy mert vonzó a II. számú váltásos (azaz 24/72 órás) munkarend, hiszen így a szabadidejükben másodállást tudnak vállalni, kiegészítve ezzel csekély jövedelmüket. Olyan még véletlenül se hallani, hogy azért lesz valaki ügyeletes, mert kommunikációs – és köztük kiemelten irányítói – készségei alapján kifejezetten alkalmas erre a munkára. Ezen feltétlenül változtatni kellene. A hogyanról a *Ki alkalmas erre a munkára? Avagy: valódi kiválasztást!* alcím alatt szólok.

Ugyanitt érdemes megemlíteni azt a tényt is, hogy az ügyeletesek jelenlegi pótlékrendszere is mennyire igazságtalan. Míg ugyanis a járőr közterületi pótlékot, a kmb-s bűnügyi pótlékot kap, addig az ügyeletes a délutáni és éjszakai pótlékon kívül semmit. Ám a beosztással járó leterheltség óriási. Csak példaképp sorolok néhány feladatot, amelyeket mind az ügyeletesnek kell elvégeznie: gyakran ő az egész kapitányság „telefonközpontosa”; kezeli a segélyhívásokat; irányítja és ellenőrzi a közterületi állomány munkáját; ha ő a szolgálatirányító parancsnok, akkor eligazítja és beszámoltatja az állományt; koordinálja a szolgálatban lévő bűnügyi és közlekedési állomány munkáját; vizsgálja a kényszerítő eszközök alkalmazását; teljesíti az adatlekéréseket; kiadja és bevételezi a fegyvereket; gondoskodik a biológiai minták bevételeiről, adminisztrálásáról, tárolásáról; vezeti az ügyeleti nyilvántartásokat; teljesíti jelentéstételi kötelezettségét; napi statisztikákat készít. Képzelnék el az ezekhez társuló felelősséget! Ez nem ellentételezhető egy délutáni-éjszakai pótlékkal!

Hol tanulják meg a szakmát a kollégák?

Ha a címben feltett kérdésre egyszerű és tényszerű választ akarunk adni, akkor azt mondhatnánk, hogy a kollégák 95 százalékban az ügyeleti pult mögött, telefonnal a kézben, élesben, vagyis már munka közben tanulják meg a szakmát. Ez egy profán hasonlattal élve számomra olyan, mint ha mondjuk egy fogorvos az első tíz-húsz foghúzás közben tanulná meg, mit kell csinál-

PÁLYÁZAT

---

nia... Amikor már kinevezett ügyeletes lesz valakiből, és elkezd az első szolgálatait, akkor tudja meg, mi az az ügyeletesi munka, és jó esetben azt is, hogyan kell azt csinálni. Mégpedig két eset lehetséges: jobb esetben van, aki (tétélezzük föl: jó) mintát ad, vagyis egy gyakorlott, tapasztalt kolléga segít. Esetleg a kezdő ügyeletes maga is dolgozott már (jó) ügyeletes irányítása alatt, például járőrként vagy helyszínelőként. Rosszabb esetben pedig saját kútfőből, mondjuk a fantáziájából meríthet, vagy egy rosszul dolgozó kolléga adja a mintát. Mindez tehát teljességgel esetleges, ahelyett hogy komplex felkészítést kaphatnának a kollégák. Csupán öt százalékra becsülöm a képzés szerepét az ügyeletesi munka megtanulásában, és ennek oka igen összetett.

Egyrészt más szolgálati beosztások esetében sincs ez nagyon másképp. A rendőri alapképzésnek ma az egyik legnagyobb hiányossága, hogy nem készít fel speciálisan semmiféle munkára. Általános igény szerint az alapképzés úgymond „generális” rendőrt „gyárt”, aki azonban semmihez sem ért. Sőt továbbmegyek: nemcsak a frissen kibocsátott tiszthelyetteseket vagy tiszteket kezelik úgy, hogy nekik mindenhez kell érteniük, de ez akár az egész életpálya során is jellemző marad. Már-már klasszikusnak számító példaként emlegetik, amikor a vidéki kistéleplülésen körzeti megbízottként dolgozó kollégát egyszer csak a fővárosba vezénylik tömegoszlató századba. Vagy a fordítottja: amikor a speciális bevetési egység tagjaként dolgozó terrorelhárítókkal töltik föl átmenetileg a vidéki utcai járőrszolgálat létszámbiányát. (Mindkettőre volt konkrét példa az elmúlt néhány évben Magyarországon.) Rendőr rendőr, darab darab, lényeg, hogy „kilegyen a létszám”. Hogy aztán melyikük mennyit ért ahhoz a tevékenységhez, amit éppen elvárnak tőle, az teljesen mindegy. A mennyiségi szemlélet szellemében persze meg lehet hozni ezeket a közbiztonságot javító-helyreállító (látszat)intézkedéseket, de hogy minőségileg ez milyen következményekkel jár, az már másik kérdés. Sajnos nemigen érdekel senkit. A tiszti fokozatot igénylő vezetői beosztásoknál is lehetne példálózni, de ezt inkább nem teszem. Ezt a kellemetlen munkát meghagyom a dolgozatbírálók fantáziájának, netán emlékezetének.

Egy másik oka annak, hogy a képzés teljesen háttérbe szorul, az, hogy az ügyeletesi és ügyeletvezetői szaktanfolyam elvégzése nem előzetes feltétele az ügyeletesé váló kinevezésnek. Ismerek olyan ügyeletes kollégákat, akik sohasem végzik el ezt a tanfolyamot, olyat is, aki már csak akkor, amikor pontosan tudja mindenki, hogy két hónap múlva nyugdíjba vonul. Nagyon gyakori, hogy már évek, sőt évtizedek óta dolgozik valaki ügyeletesként, mire „beiskolázzák”. Ebből időnként, egy-egy szerencsés esetben az is adódhat, hogy akár ő lehetne az, aki a katedrán állhatna, és taníthatná a kezdőket.

PÁLYÁZAT

Ezzel máris egy következő okra térhetünk át, ami a jelenleg folyó ügyeletesi képzés színvonalából adódik. Az a két, illetve három hét, amit a tisztek (ügyeletvezetői szaktanfolyam) és a tiszthelyettesek (ügyeletesi szaktanfolyam) az oktatásban töltenek, nélkülöz minden olyat, amitől gyakorlatiasnak lehetne nevezni. Egy kipipálandó esemény, amelynek a végén „vizsgáznak” a hallgatók.⁹ A képzés és vele együtt a vizsga is igencsak formális. A tanfolyamok 13 éve alatt még nemigen hallottam olyanról, aki megbukott volna a vizsgán, vagy hogy valakit ennek alapján alkalmatlanná nyilvánítottak volna erre a munkára. Gyorsan hozzáteszem, hogy egyébként el sem lehetne képzelni, mi lenne akkor, ha a feladatra alkalmatlan kollégákat máról holnapra elküldenénk... Pedig akár szelekciós szerepe is lehetne ennek a képzésnek. Persze csak akkor, ha valódi funkciót kapva méltó helyére kerülne, vagyis ennek sikeres elvégzése nélkül nem is ülhetne senki az ügyeletesi székbe. Hozzá kell tenni, hogy nyilvánvalóan mindez nemcsak erről az egy képzésről mondható el. Vagyis ha a szomorú valóságot veszem figyelembe, akkor azt kell mondani, hogy ennek a képzésnek az átalakítása csak az egész rendszertől képzési rendszer átalakításával együtt lenne elképzelhető.

A jelenleg is zajló ügyeletesi és ügyeletvezetői szaktanfolyami képzést az ügyeletesi továbbképzések rendjéről szóló 11/1997. (II. 18.) BM rendelet, illetve az ORFK Közbiztonsági Főigazgatójának az ügyeletés tisztt, ügyeletés tiszthelyettes tanfolyamokra történő berendeléséről szóló 16/2005. (XII. 29.) intézkedése írja elő és szabályozza.

Két évvel ezelőtt látott napvilágot egy összefoglaló tanulmány¹⁰, amely bemutatja az ORFK Rendészeti Szervek Kiképző Központja által 1998 novemberében óta folyamatosan szervezett képzésnek a témánk szempontjából legfontosabb részét, nevezetesen a kommunikációs ismeretek oktatását. Hogy miért ez (lenne) a legfontosabb része a tananyagnak? Véleményem szerint azért, mert az ügyeletés munkájának száz százaléka kommunikációból áll. A kommunikáció fontosságát a szolgáltató jellegű ügyeleti tevékenységben nem lehet eleget hangsúlyozni! Ebből következően az erre való felkészítésen

---

⁹ Idézet a jelenleg érvényben lévő tematika idevonatkozó részéből: „A szaktanfolyami képzés végén a hallgatók háromtagú vizsgabizottság előtt, a kiadott tételek alapján szóbeli vizsgát tesznek. Teljesítményük értékelése ötfokozatú érdemjeggyel történik. Az eredményes vizsgát tett hallgatók Bizonyítványt kapnak. A szaktanfolyam elvégzése a 11/1997. (II. 18.) BM rendelet 3. számú mellékletében (II. Besorolási Osztály) feltüntetett ügyeletési beosztások betöltésére jogosít.” Képzési tematika. Ügyeletés tisztt tanfolyam hallgatói számára. Készítette: Dr. Frits Ramóna rendőr őrnagy, ORFK Ügyeleti és Védelmi Igazgatási Osztály.

¹⁰ Molnár Katalin: i. m. 150–152. o.

PÁLYÁZAT

áll vagy bukik minden. Ehhez képest a jelenlegi képzésben ennek a „tantárgynak” az óraszám, szerepe sajnos elenyésző.

A kezdetek óta szinte változatlan minden, kivéve a tematikának azt a részét, amelyet a jogszabályi és egyéb változások miatt feltétlenül frissíteni kellett. Legutóbb éppen 2010 júniusától.¹¹ A szerény változások egyike azonban éppen a kommunikációs képzést érintette, mégpedig negatívan. Az összesen 114 órás szaktanfolyam részeként az ügyeletesek (tiszthelyettesek) 8, az ügyeletvezetők (tisztok) pedig a tanfolyam 76 órájából szintén 8 órában tanulják *A kommunikáció elmélete és gyakorlata* című tantárgyat. A már hivatkozott tanulmány írásának idején, 2005-ben, egészen 2010 júniusáig a tanfolyami óraszámok magasabbak voltak: a 120 és a 80 órás keretből is 10-10 óra jutott a kommunikációra.

A már hivatkozott tanulmányból¹² sok mindent megtudhatunk e kurzusokról. A szerző felsorolja a képzés során feldolgozandó témaköröket. Meglehetősen sok és sokféle kommunikációs vagy azzal szorosan összefüggő jelleggel foglalkoznak a tanórákon. *„Természetesen az egyes témakörök aránya, sorrendje, a hangsúlyok eltolódása mindig az adott csoporttól függ, mint ahogyan a feldolgozáshoz legalkalmasabbnak ítélt módszerek is változóak és változatosak. A csoportok kifejezetten magas létszáma miatt (20-25 fő!) a szemináriumszerűen folytatott megbeszélés, véleménycsere, vita dominál, kiegészítve tanári előadással, magyarázattal. Bizonyos témakörökhöz szemléltető eszközként filmeket, filmrészleteket, szemelvényeket, szétosztandó és elemzendő szövegeket, helyzetgyakorlatokat, feladatokat is van mód felhasználni. Az évek során a legkedveltebb és legnagyobb érdeklődésre számot tartó témák is körvonalazódtak. [...] Az egyik terület a speciálisan rendőri közegben, a hierarchikus felépítésű szervezetben zajló kommunikáció buktatóit, illetve az ilyen helyzetekben adódó konfliktusok okait, kezelési lehetőségeit kereső beszélgetések. Idetartozik mindenekelőtt az információáramlás és instrukcióadás gyakorlását is lehetővé tevő helyzetgyakorlatok köre, a vezető-beosztott közötti kommunikáció, valamint a beszédpартnerek eltérő valóságértelmezéséből és érdekeiből szükségszerűen adódó nézeteltérések feltárása. A konfliktusok kezelését lehetővé tevő kommunikációs módszerekkel való gyakorlati ismerkedés ugyancsak tetszést szokott aratni. A másik nagy kérdéskör a saját kommunikációs készségek feltérképezése, illetve azok fejlesztési lehetőségeinek, módszereinek számbavétele. A hallgatók nyitottak a számukra új kommu-*

---

¹¹ 2010. június 1-jétől van érvényben a legújabb, módosított tematika az ügyeletesi és ügyeletvezetői szaktanfolyamokon. Képzési tematika... i. m.

¹² Molnár Katalin: i. m. 150–152. o.

PÁLYÁZAT

---

nikációs ismeretek iránt is, de leginkább arra van szükség, hogy a változtatás-
ra, önfejlesztésre irányuló motivációjukat felkeltjük.”¹³

Érdekes adatokat idéz a szerző a hallgatók által a(z egész) tanfolyam után kitöltött kérdőívek kapcsán. A tanfolyam értékelésére 2006-tól alkalmazzák ezt a módszert.

A kérdőív sok kérdése közül sajnos egy sem vonatkozik közvetlenül az egyes tantárgyakra vagy konkrétan az oktatók személyére. Általános értékelést kérnek a tanfolyam színvonaláról, illetve a tanárok munkájáról összességében. A kérdőívnek tulajdonképpen egyetlen olyan kérdéssora van (hiányolt témakör; legérdekesebb téma, tantárgy; leghasznosabb téma, tantárgy), amelyből kiderülhet, hogy a hallgatók hogyan vélekednek a kommunikációs ismeretekről. Számomra sajnos egyáltalán nem meglepő, hogy a kommunikáció tantárgyat alig-alig említik.¹⁴ Ennek vélhetően elsősorban az az oka, hogy a kommunikáció még mindig nem élvezzi azt a figyelmet, amelyet egyébként kétségkívül megérdemelne.

A *Képzés, továbbképzés másképp* című részben kitérek arra, hogy az itt leírt, oktatásban jellemző helyzettel szemben mire volna égető szükség.

Az ügyeletések megbecsültsége

A szervezeten belül gyakran méltatlan helyre sorolják az ügyeleteseket. Ők számítanak a „mindenesnek”, akiknél minden információ összetalálkozik. Természetesen mindenre legyen gondjuk, mindig elő lehessen venni őket, mindent számon lehessen kérni rajtuk. Megbecsülést viszont alig-alig kapnak. Nem csoda, ha ezek tükrében legtöbbjük, főleg a több éve ebben a beosztásban dolgozók igencsak kiégettek, megkeseredettek, belefásultak a munkába.

Ez azonban nagyon sok kedvezőtlen következménnyel jár. Egyrészt ismert az a tény, hogy az a dolgozó, aki ilyen negatív hozzáállással, motiválatlanul végzi a munkáját, kevésbé jó színvonalon dolgozik, és így kiszámíthatóan többet hibázik. A hibázás az egész rendőri munkára rányomja a bélyegét.

---

¹³ Uo. 151–152. o.

¹⁴ A konkrét említések a tanulmány írásának idején számszerűsítve a következők voltak: A 48 tiszthelyettes válaszoló közül mindössze ketten jelölték legérdekesebb és leghasznosabb tárgyként is a kommunikációt. Ehhez talán még az is érdekes adalék, hogy ugyanők hiányolt témakörként a pszichológiát említették. A 26 tiszti hallgató közül 11-en tartották a legérdekesebbnek vagy a leghasznosabbnak a kommunikációs ismereteket. Hozzá kell tenni, hogy sokszor az intézkedés-módszertan, illetve a szakmai ismeretek tantárgyak mellett.

PÁLYÁZAT

Ráadásul az ügyeletes, akárhonnan nézzük is, irányító, vezető szerepben van, és mint ilyen, jelentős hatással bír a munkatársai által végzett munka minőségére is. Ha ő motiválatlan, akkor nem várhatjuk tőle, hogy megfelelően motiválni tudja a kollégáit. Ha ráadásul még a készségei is hiányosak, akkor a motiválatlanságot még csak kompenzálnia sincs mivel, úgyhogy kiszámítható a kudarc és a silány színvonalú munkavégzés.

Az, hogy milyen a munkahelyi légkör (mert tulajdonképpen leegyszerűsítve erről van szó), rendkívül nagy mértékben meghatározza a végzett munka színvonalát. A mai magyar rendészetben (sok-sok éve változatlanul) az emberierőforrás-gazdálkodást „a kialakult szokásjog és a teljesítményhez nem kötődő automatizmusok uralják. [...] Ennek a minőségi szempontokat figyelmen kívül hagyó felfogásnak a következménye, hogy az emberierőforrás-gazdálkodásból és a tevékenység kereteit megadó jogi szabályozásból leggyakrabban épp az ember, [...] a hivatásos állományú marad ki, illetve szorul – a különböző érdekek és szempontok érvényesítése miatt – a sor végére.”¹⁵

A megbecsültség nem az anyagiakkal egyenlő, bár sokan elsősorban még ma is azt értik rajta. E téren is volna mit tenni (ez persze úgy általában is igaz a magyar rendőrségre), de ami emellett igazán áttörést hozhatna, az valami más. Erről a Megbecsültség = valódi humánerőforrás-gazdálkodás című alcím alatt lesz szó röviden.

A jövő ügyeletesei

Ahogy a *Milyen a jó ügyeletes?* alcím alatt említettem, hivatalos leírás ma nem létezik ezzel kapcsolatban. Ám mégis van valami, ami használható kiindulópontként szolgálhat. Egy már idézett tanulmány így összegzi az ügyeletesek vonatkozásában megfogalmazható készségbeli elvárásokat: „A jó ügyeletes tehát *fizikailag edzett*, jó állóképességű. *Lelkileg strapabíró*, magas stressztűrő és kiváló konfliktuskezelő képességgel rendelkezik. Empatikus, mindenképpen a segítő attitűd jellemzi. Kitűnően kommunikál, érzékeny (szenzibilis) a sokszor nagyon eltérő emberi hozzáállásokra, viselkedésbeli különbségekre. Lényeglátó, határozott, meggyőző, jó érdekérvényesítő.

Vagyis érzelmi intelligenciája átlagon felüli. Mindezek mellett *intellektuálisan is magas színvonalon kell teljesítenie*, hiszen az eszével is dolgozik. Az emberi interakcióban felismeri és alkalmazni is tudja az adekvát viszo-

---

¹⁵ Szakács Gábor: Az emberierőforrás-gazdálkodás új alapokra helyezésének szükségessége a közigazgatásban és a rendészetben. Rendészeti Szemle különszám, 2010. március, 311. o.

PÁLYÁZAT

---

nyulást, s ennek – gazdag kommunikációs stílusrepertoárja révén – megfelelő kifejezési formát talál.”¹⁶ (*Kiemelések tőlem.* – M. K.)

Az előbbiekhöz feltétlenül hozzá kell tenni az idegennyelv-tudást mint ma már elengedhetetlen készséget.

Látható tehát, hogy az ügyeletesnek nagyon sok mindenhez kell értenie. Már csak az a kérdés, hogyan lehetne mindezt egyrészt előre felmérni, másrészt pedig a képzés során fejleszteni. Erre keresek választ a következő két alfejezetben.

Ki alkalmas erre a munkára? Avagy: valódi kiválasztást!

A *Hogyan lesz valakiből ügyeletes?* részben röviden bemutattam azt a – véleményem szerint – áldatlan állapotot, amely azt a folyamatot jellemzi, ahogyan a kollégák jelenleg az ügyeleti beosztásokba kerülnek. Ezen mindenképpen sürgősen változtatni kellene. A legegyszerűbb kiválasztási szempont a készségek felmérése volna. Bizonyos készségi szint alatt egyszerűen nem engednék az ügyeleti telefonhoz ülni valakit! Nem gondolom, hogy nagyon bonyolult és sok időt igénybe vevő feladat volna kidolgozni azt az elsősorban gyakorlati készségeket felmérő „tesztet”, amely egyszerre kettős célt szolgálna: egyfelől biztonsággal kiszűrné az alkalmatlanokat, másfelől viszont jó eséllyel segítene megtalálni azokat a kollégákat, akikben megvannak az ügyeletesi munka végzéséhez nélkülözhetetlen alap-, illetve részben speciális készségek.

A 2008-ban elkészült és a mai napig is fiókban heverő Rendszeti Stratégia szervezeti kultúrára vonatkozó fejezetét már idéztem. Most is oda fordulhatunk, ha tudni szeretnénk, milyen lehetne a megfelelő kiválasztási szisztéma.

„Létre kell hozni

- azt a szelekciós rendszert, amely a feladatra alkalmas munkaerő kiválasztásának eszköze;*
- a munkakör-elemzéseken alapuló kompetenciák térképét, mert ennek révén határozható meg, hogy a pályázó megfelel-e a betöltendő munkakör által támasztott követelményeknek;*

---

¹⁶ Molnár Katalin: i. m. 148. o.

PÁLYÁZAT

- a szelekció egységes gyakorlatát, amelyet egy központi intézet működtet (ez az úgynevezett Értékelőközpont [Assessment Center], amely a bemeneti kompetenciákat méri);
- azt a helyzetet, amelyben a szelekció egyaránt vonatkozik a „kintről” bejövőkre és a rendszerben előre haladókra is (ez nemcsak a karrierrendszer jelenti, hanem az egyes szakterületek közötti váltást is). Mindez egy kompetenciaalapú versenyzsugarendszer kiépítésével válna lehetővé.¹⁷

Természetesen csak akkor lehetne támasztani ilyen követelményeket (az ügyeleteseknek is), ha megfelelő munkakörülményeket, előmeneteli rendszert és megbecsültséget is nyújtana a szervezet a dolgozóknak. Csakis ettől a pillanattól kezdve volna igazi szerepe a magasabb színvonalra emelt és mindenképpen gyakorlatias képzésnek is, amelynek megújítási lehetőségeit a következőkben részletezem.

Képzés, továbbképzés másképp

A *Hol tanulják meg a szakmát a kollégák?* alcím alatt bemutattam az ügyeletesek jelenlegi képzésének azokat a sajátosságait, hiányosságait, amelyek kifejezetten az ügyeletes kollégák (kommunikációs) kompetenciáinak fejlesztése terén mutatkoznak. Az erről szóló, már hivatkozott tanulmány¹⁸ is arra kérdésre keresi a választ, hogy az ügyeletesi és ügyeletesvezetői szaktanfolyamok kommunikációs kurzusain folyó munka miben és mennyiben tud(na) hozzájárulni ahhoz, hogy a hallgatók kommunikációs készségei fejlődjenek. A szerző szerint ez nagyban függ a tanfolyamok infrastrukturális hátterétől is, ezért megfogalmazott néhány olyan javaslatot¹⁹, amelyet érdemes lenne megfogadni, és a képzést abba az irányba mozdítani. A következőkben összefoglalom az ő javaslatait, és kiegészítem néhány újabbal.

Résztevői létszámok, tréningmódszer, időráfordítás

Az egyik javaslata a kurzusok résztvevőinek létszámára vonatkozik. A jelenleg átlagosan 25 fős csoportlétszám helyett az ideális a 14-16 fő lenne. Ekko-

---

17 Krémer Ferenc – Molnár Katalin – Szakács Gábor – Valesicsák Imre: i. m. 294. o.

18 Molnár Katalin: i. m. 130–154. o.

19 Uo. 152–153. o.

PÁLYÁZAT

---

ra csoportlétszám mellett valóban hatékony lehetne az oktatás. A létszámviszonyok ilyen csökkentése egyúttal lehetővé tenné az oktatás módszerének megváltoztatását, ami a másik javaslata. A szerző (aki egyébként oktató) *a jelenlegi frontális oktatás helyett feltétlenül a tréninget részesítené előnyben*. Ha viszont tréning, akkor a jelenleg a kommunikációs képzéshez rendelkezésre álló *időkeretet is mindenképpen jelentősen növelni kellene*. Kisebb csoportlétszámmal és tréningmódszerrel is hatékonyabb lenne a képzés, és ez elegendő volna ahhoz, hogy *„a résztvevők kommunikációs készségeinek fejlesztése legalább elinduljon, vagy annak egyes összetevőiben érzékelhető vagy netán látványos eredményt lehessen elérni”*²⁰.

Ha abból az ügyelesek számára is ajánlott kompetenciaszükségletből indulunk ki, amelyet a *Milyen a jó ügyeletes?* című részben idéztem, akkor „már csak” az a feladat, hogy azok fejlesztésére speciális „edzéstervet” készítsünk. A cél tulajdonképpen meg van határozva: *„A szellemi teljesítőképesség – mivel az ügyeletes alapvetően intellektuális tevékenységet végez – elsősorban szellemi frissességet, figyelmet, koncentrációs készséget, jó rövid, közép-, sőt hosszú távú memóriát jelent. Ezek együttes megléte rendkívül magas fokú önfegyelmet, önkontrollt igényel, aminek viszont elengedhetetlen előfeltétele a magasan fejlett önismeret.”*²¹ Abban kellene szakmai konszenzusra jutnia az ügyelesek képzését szervezőknek és az oktatást végzőknek, sőt: magának a „megrendelőnek”, a „szakmának”, hogy ehhez milyen, a leírt igényeket is kielégítő tanulási környezet kialakítására volna szükség. Érdekes módon akkor mindenki egyetért, amikor az ügyelesekre vonatkozó kiemelkedő követelményeket kell megfogalmazni. Ám amikor ehhez segítséget kell adni, akkor már korántsem ilyen támogató mindenki. *A kiscsoportos és megfelelő időkeretet kapó tréningfoglalkozásokon tehát kifejezetten az intellektuális készségeket, azaz még egyszer: a pontos észlelést, a figyelmet, a koncentrációt, a memóriát, a gondolkodást, a logikát, sőt az aszociációt és a fantáziát fejlesztő gyakorlatokra van szükség!*

Másodikként, de nem másodsorban, mindenképpen szólni kell az érzelmi intelligencia fejlesztéséről is, ami ugyanakkora, ha nem nagyobb szerepet játszik az adekvát kommunikáció megválasztásában. A kommunikációs képzés ezzel is feltétlenül foglalkozni kell és lehet!

---

20 Uo. 152. o.

21 Uo. 148. o.

Szakmai gyakorlat vagy gyakorlati képzés?

Az ügyeletési és ügyeletvezetői kurzusokba a kezdetektől a mai napig be van illesztve egy úgynevezett szakmai gyakorlat²², amely a következőt jelenti: a három-, illetve kéthetes tanfolyamból egy egész napot az ORFK Főügyelet és a BRFK Központi Ügyeletének Teve utcai ügyeleti helyiségeiben töltenek a hallgatók. Részben tájékoztatást kapnak az ott folyó munkáról, részben pedig közvetlenül is szemügyre vehetik, ahogyan a kollégák dolgoznak. Ez a „szakmai kirándulás” mindig tetszést arat a résztvevők körében, főleg azok között, akik vidéken vagy Budapest kerületeiben dolgoznak.²³

Szakmai gyakorlat címszó alatt egy az előbbieken említett, kétségtelenül tanulságos, azonban csupán az informálódást segítő látogatás mellett lehetne és kellene mást is szervezni. *Valódi szakmai gyakorlatot*, amikor tehát a szakfolyam résztvevői nemcsak elméletben hallanának arról, mit és hogy

²² Hogy miért „úgynevezett szakmai gyakorlat”, a következőkből kiderül.

²³ Szorosan nem a képzéshez tartozik ugyan, de mindenképpen ezeknek a szakmai kirándulásoknak a tanulsága szokott lenni, ahogyan a tanfolyami hallgatók azokhoz a technikai és munkakörülményekhez viszonyulnak, amelyek a Teve utca mίνusz kettedik szintjén rendelkezésre állnak. Ezek ugyanis első ránézésre nemcsak tetszést, de nem kismértékű irígységet is kiváltanak. Valóban elmondható, hogy ez volna a minimális szintje egy ügyeleti helyiség műszaki és infrastrukturális állapotának. Lehet mondani, hogy országos viszonylatban a BRFK és az ORFK ügyeleti kiemelt helyet foglalnak el, de nem egy olyan körzetét tudnánk mondani Magyarországnak, ahol ugyancsak indokolt lenne egy ehhez hasonló színvonalú munkahely megteremtése. Ám ha igazságosak szeretnénk lenni, azt kell mondanunk, hogy minden ügyeletes kollégának járna ugyanez! Hiszen a szerényebb (vagy hovatovább teljesen méltatlan) körülmények között dolgozni kénytelen kollégákra vonatkozóan is ugyanazok az elvárások fogalmazódnak meg! Egy 2010-ben a Rendőrtiszti Főiskolán született szakdolgozat szerzője ellátogatott négy különböző ügyeletre, és összehasonlította – egyebek között – a körülményeket is. Egy rendőrs, egy kapitányság, egy megye, illetve az ORFK főügyelete volt a kiválasztott vizsgálati terep, és talán nem nehéz kitalálni, hogy ahogyan az egyes szinteken haladunk lefelé, úgy csökken a színvonal. Érdemes idézni a megfigyelésekből: „Problémaként merült fel a pihenőhelyek kialakítása, helyzete. Az ügyeleteseknek 4 óra pihenő jár egy szolgálatban. Ezt a gyakorlatban akkor használják ki, ha van rá idejük. A Pest megyei ügyelet épületében a pihenőhely kulturált, használható, megfelelő állapotú, a pihenőidő itt kényelmesen eltölthető. Az őrsökön és kapitányságokon már nem ez a jellemző. Saját tapasztalataim is ezt mutatják. Ha igazából fáradt az ember, nem sokat törődik azzal, hogy mennyire kényelmes az ágy, de egy minimum kényelmi és tisztasági szintet elvár az ember. Az őrsök és kapitányságok tekintetében ez a szint épphogy csak elmondható. [...] A Pilisvörösvári Rendőrs WC-je meg sem közelíti egy elfogadható szintet.” Pfeiffer Norbert: i. m. 29. o. A legalsó szint képviselő pilisvörösvári rendőrs esetében egészen elképesztő viszonyokról számol be: „A rendőrség egy igen régi, rossz állapotban lévő épületben van. A falakról potyog le a vakolat és a festék, a padló kőveiből méretes darabok hiányoznak. Az ügyeleten található egy kis hűtő, egy TV, és egy kényelmes szék, melyet az ügyeletesek saját pénzükből vásároltak meg. A kényelmet szolgáló felszerelések tárháza itt ki is merült...” Uo. 20–21. o. Többek között az ügyeleti szolgálatok ellátásának infrastrukturális körülményeit is rendez(het)né egy olyan, egyébként európai uniós projekt, amely körülüli „herechurcárol” később, az *Ősztönzők* cím alatt még röviden szölok.

PÁLYÁZAT

---

kell(ene) csinálniuk (például kommunikálniuk) a munkájuk során, hanem ezt valóban ki is próbálhatnák, gyakorolhatnák is. Ha szabadon engedhetem a fantáziámat (és legalább e tanulmány keretei között miért ne tehetném?), akkor egy szimulációs (tan)teremre gondolnék. A már említett kiscsoportos foglalkozás keretében, a 14-16 főt még további 4-5 fős csoportokra bontva, többórás olyan foglalkozást szerveznék, ahol akár felvételre rögzített valódi, akár „csak” szimulált bejövő hívásokra kellene reagálnia az éppen gyakorlatot végző kollégának. Az esetek tipikusak lennének, azaz többféle bejelentés, többféle állampolgári stílusban hangzana el. Eközben természetesen magát a beszélgetést hangfelvételen rögzíteni lehetne, majd néhány intézkedés után következne a lényeg: az elemzés. Milyen reakciók születtek, és miért? Mi volt közülük helyes, vagyis adekvát, a közlési helyzethez és nem utolsósorban az ügyeleti munkához mint szolgáltatáshoz illő; mi volt közülük helytelen, és miért? Mi volt kulturált, együttműködő, probléma- és megoldáscentrikus, humánus, vagy épp ellenkezőleg: udvariatlan, kulturálatlan, sértő, kioktató, megalázó? Melyik volt hatékony, melyik nem, és miért? Milyen szempontok szerint értékelhetők a civilek reakciói? Mi befolyásolja a rendőrök kommunikációját? Milyen megoldási módok, kommunikációs készségek, technikák vagy akár trükkök vezetnek célra (azaz juttatják az ügyeletet elegendő és megfelelő minőségű információhoz, melyek váltanak ki együttműködést), és melyek biztosan nem (azaz kiszámíthatóan okoznak felesleges konfliktust)? Megannyi kérdés, elemzési szempont! S persze a gyakorlás nem állna meg a jó vagy a rossz reagálások felismerésénél. Természetesen volna elegendő idő a helyes gyakorlat kialakítására, bevésésére. S nemcsak egyszerű ajánlasként fogalmazódnának meg a szolgáltatói attitűdhöz nélkülözhetetlen kommunikációs alapelvek (együttműködésre törekvés, racionális és/vagy érzelmi meggyőzés, asszertív kommunikáció, segítő attitűd, empátia stb.), hanem a konkrét beszédhelyzetekben meg lehetne tapasztalni, át lehetne élni ezek alkalmazásának hatásosságát, a megoldást elősegítő mivoltát.

A gyakorlati képzés részletei persze alapos átgondolást és szakmai előkészítést igényelnek. Az egyik óhatatlanul felmerülő kérdés az lehet, hogy ehhez a mennyiségileg is sok helyi képzéshez honnan vennénk az oktatókat. Már mondtam, és itt is megismétlem: rengeteg olyan ügyeletes kolléga dolgozik ma a rendőrségnél, akik mind emberi, mind pedig szakmai képességeik alapján – persze egy alaposan kidolgozott képzési tematika és módszertani útmutató szerint és külön díjazásért – tökéletesen elláthatnák ezt a feladatot.

Egy másik kényes kérdéssel is szemléltetem a gyakorlatias képzés nehézségeit. Ez pedig a szituációs gyakorlat, vagyis amikor egy-egy ügyeletes kol-

PÁLYÁZAT

---

légát „helyzetbe hozva” szerepeltetünk. Nem könnyű megoldani, hogy valóságghú legyen a szituáció, azaz mintha „élesben” menne az intézkedés. Ennek a nehézségnek az áthidalására két lehetőséget látok. Az egyik azért nehézkes, mert külső tényező bevonását igényelné, és nyilván pénzbe kerül. Színészek, de legalább jó stflusérzékkel és kifejezőkészséggel megáldott emberekkel játszatanánk el a betelefonáló állampolgár szerepét. Részben előre megírva a „forgatókönyvet”, részben azonban rábízva a szituáció kimenetelét az éppen intézkedő kollégára. Tehát ha jó irányba terelné az intézkedést, akkor az „ügyfél” formálható volna. Ennek a helyzetnek a hátránya az, hogy bizonyos fokig mindig mesterséges marad. Gyakorlásra azonban még így is kiválóan alkalmas lenne.

A másik megoldás viszont azért nehézkes, mert egy erős belső akadály, konkrétan a szemléletbeli korlátok leküzdéséhez kötött. Itt arról volna szó, hogy egy-egy kollégát a kisebb tanulócsoport tagjai munka közben figyelhetnének meg, és közvetlenül egy-egy konkrét, megtörtént intézkedés után következne az elemző-értékelő szakasz. Itt azonban feltétlenül szükségesnek tartom hangsúlyozni, hogy az elemzés semmiképpen nem a számonkérés igényével történne, hanem egyértelműen és előre rögzített módon kizárólag a tanulás, a fejlődés lenne a középpontban. Ennek a módszernek az a kétségtelen előnye az előzőhöz képest, hogy itt természetes szituációkkal lehet dolgozni. Mindkét esetben lehetőség volna arra, hogy egy-egy nem éppen ideális megoldásra azonnal rávilágítsunk, és a következő intézkedésben már lehetne másképpen kommunikálni, másképpen reagálni, azonnal és közvetlenül megfigyelni a hatásokat és a különbségeket. Vagyis: igazi esély nyílna a fejlődésre!

Van azonban egy olcsó és akár azonnal használható köztes megoldás is. Mivel a segélyhívó vonalakon történő beszélgetéseket rögzítik, azok közül ki lehetne válogatni a tipikusakat, a különösen problémásakat – természetesen betartva az adatvédelmi szabályokat –, és kiválóan lehetne őket használni elemzésre, tanulásra.

Közös képzések

A gyakorlatias módszereket tovább fejlesztve az is tanácsos volna, ha az ügyelések képzését nem vagy nem csak elkülönítve szerveznénk, hanem azokkal a kollégákkal közösen, akikkel együtt dolgoznak, vagyis a járőrökkel. (Sőt esetleg, legalább alkalmilag, még jobban kiterjesztve a kört: azokkal, akikkel a munka során együtt kell működniük. De ez már valóban túl messz elképzelés volna.) A képzés helyszínéként pedig leginkább az lenne

PÁLYÁZAT

---

alkalmas, ahol dolgoznak, vagyis saját szolgálati helyük, szintén kiscsoportokban. (A gyakorlati képzésnél kiemelt szituációs elemzés ideális terepe úgyszólván a saját szolgálati hely lenne.) Az idézett tanulmány is utal a közös képzésre²⁴, de nem fejti ki részletesen, miért lenne ez jó. Hogy az ilyenfajta képzés miért volna különösen hasznos, azt röviden, pontokba szedve mutatom be.

- Ügyeletesek és járőrök a munkavégzés során tulajdonképpen szoros függőségben vannak egymással. Az ügyeletes a rendelkezésére álló információk alapján irányítja, mozgatja a járőrt, aki folyamatosan visszajelez neki. Ha ez az együttműködés a legkisebb kommunikációs zaj miatt hiányt szenved, annak az egész intézkedés látja a kárát. A legenyhébb esetben is félreértés, információtorzulás állhat elő, és ennek következtében idővesztés is keletkezhet. Az idővesztés lehet egyszerűen bosszantó, de okozhat olyan következményeket, amelyek viszont a legrosszabb esetben akár tragédiához is vezethetnek.
- A „kihelyezett” közös képzés az általános kérdéseken túl kifejezetten arra az együttműködésre összpontosíthatna, amelyre az adott személyi viszonyok között konkrétan szükség van. Nyilván vannak olyan személyi és körülménybeli feltételek, amelyek csak az adott munkaközösségre jellemzők. A képzés során egyúttal fel lehetne térképezni a munkatársak közötti viszonyokat, és azok előnyeit még inkább ki lehetne aknázni a hatékony munkavégzés számára. Ha pedig hiányosságokat, zavarokat tárna fel az elemzés, akkor azok pótlásán, kiiktatásán lehetne közös erővel dolgozni.
- A személyi viszonyokon túlmenően előtérbe kerülhetnének az egyes szolgálati helyeket jellemző szakmai sajátosságok is. A jelenlegi „generális” képzés során gyakorta felmerülő probléma, hogy a részt vevő ügyeletes kollégák sokféle munkaterületről érkeznek, és kérdéseik, problémáik időnként nagyon eltérnek egymástól. Nem valószínű, hogy ami például a fővárosi bevetésirányító kollégának mindennapi feladat, az egy kevésbé forgalmas határrendészeti kirendeltség ügyeletesének is érdekes. És fordítva. Így megoldható lenne a „helyi problémákra helyi megoldások kialakítása” típusú cél.

Végül, a képzési rész összefoglalásaképpen, ismét a Rendészeti Stratégia képzésről szóló fejezetéhez fordulhatunk, amelyből kiemelem azt a néhány gondolatot, amelyek véleményem szerint az ügyeletesi képzésre is érvényesek.

---

²⁴ Molnár Katalin: i. m. 153. o.

PÁLYÁZAT

„A képzésben meg kell szüntetni

- az egyes képzési szintek egymástól való elszeparáltságát;
- azt az anomáliát, hogy nincsen kapcsolat a képzési szintek és az előmenetel között;
- a képzési dokumentumokban és küldetésnyilatkozatokban megfogalmazott törekvések és az érvényesülő gyakorlat közötti éles ellentmondást;
- azt, hogy a képzés hatásai véletlenszerűen, kiszámíthatatlanul jöjjenek létre;
- a képzésben jellemző módszertani következetlenséget, összevisszaságot (ez természetesen nem a sokféleségre vonatkozik!). [...]

Létre kell hozni

- a kutatásokkal igazolt társadalmi trendekre és igényekre válaszolni képes rugalmas és nyitott képzési rendszert;
- a közép- vagy felsőfokú alapképzések, továbbképzések, vezetőképzés, vezetői továbbképzések, átképzések együttmozgó, egymásra épülő képzési struktúráját;
- hogy a képzés különböző szintjei közvetlenül kapcsolódjanak a karriermenedzsmenthez, és ennek megfelelően vezetőnek és munkatársnak közösen kell meghatározniuk a következő időszak fejlesztési céljait;
- az egymásra épülő képzési struktúra valamennyi szintjén a kompetenciaalapú, moduláris, gyakorlatra orientált és fejlesztésközpontú megközelítést; [...]
- a modern pedagógia módszereit egységesen felhasználó képzést, amely a tanulóban mindenekelőtt a tanulás iránti igényt, a motivációt képes kialakítani;
- az együttműködés kultúrájára vonatkozó értékek dominanciáját és az ennek megfelelő módszertant.²⁵

Megbecsültség = valódi humánerőforrás-gazdálkodás

Az *ügyeletesek megbecsültsége* alcím alatt röviden leírt jelenlegi kaotikus viszonyok helyett az ügyeletesek számára is megismerhető, kiszámítható és átlátható, pontos munkaköri leírással bíró előmeneteli rendszert kell kialakítani, amely maga lenne a megbecsülés. Ennek lényegét summázza általánosan a 2008-as Rendészeti Stratégia humánerőforrás-gazdálkodásra vonatkozó fejezete. Az általánosból itt is kikövetkeztethető és érvényesíthető az ügyelete-

---

²⁵ Szakács Gábor: i. m. 294–295. o.

PÁLYÁZAT

---

sekre illő konkrét megoldás: „Tervezhetővé válik a karrier. A teljesítményelv érvényre jut a kiválasztástól a munkavégzésen át a bérezésen és az egyéb jutatások megítélésén keresztül az életpályán való előrejutásig. [...] Ezért is kell olyan helyzetet kialakítani és humánrendszert felépíteni – az egyébként elengedhetetlen szervezetfejlesztésekkel, vezetői stílusváltással, szervezeti kultúra átalakításával együtt –, ahol az ember mint értékteremtő erő valóban a folyamatok középpontjába kerül.”²⁶ Ehhez nincs mit hozzátenni.

A változás (megújulás) akadályai és ösztönzői

Akadályok

Anélkül, hogy nagyon részletezőn belemennék bármelyikbe is, inkább csak felsorolom azokat a szinte mindenki által unalomig ismert tényezőket, amelyek jelenleg Magyarországon nemcsak az ügyeletesi, de bármilyen rendészeti tevékenység változásának, megújulásának akadályai (a sorrend nem fontosági, hiszen ezek együttesen, egyforma súllyal okozzák a problémákat):

- a rendészet és a politika tisztázatlan viszonya;
- a rendészet társadalmi szerepének húsz éve tartó tisztázatlansága²⁷;
- a jogszabályi háttér rendezetlensége, kiszámíthatatlan és állandó változása;
- általános okként az anyagi források hiánya és az infrastruktúra elmaradottsága;
- a korszerűtlen és rugalmatlan szervezeti struktúra;
- a szervezeti kultúra elavultsága;
- a személyi állomány (kiemelten a vezetők) szemléletbeli korlátai, motiválatlansága;
- a szakemberek felkészültségének ordító hiányosságai és az ezt pótolni hivatott képzés alacsony színvonala.

Ösztönzők

Ami a megújulásra ösztönzően hathatna, az véleményem szerint három dolog.

Az egyik – hivatásomnál és örök optimizmusomnál fogva, talán ebben bízom leginkább – a rendészeti szakemberek egyre tudatosabbá válása. Talán

---

²⁶ Uo. 326–327. o.

²⁷ Ehhez lásd különösen: Krémer Ferenc: Rössz döntések kora. Rendészetpolitikai tévelygések a rendszerváltás első húsz évében. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010

PÁLYÁZAT

---

közeleg az idő, amikor a felelős beosztásban dolgozók is belátják végre, hogy ha minden így megy tovább, akkor elképesztően súlyos gondok lesznek.

A *másik* – ez a legfenyegetőbb és talán éppen ezért a leginkább kényszerítő erő – a követhetetlennek tűnő sebességgel változó környezet, az egyre bonyolultabb és kiszámíthatatlanabb társadalmi folyamatok, a szövevényes gazdasági és emberi kapcsolatok, a szaporodó nehézségek naponta új és új köntöseit. Ezeknek a kemény próbatételeknek csak egy alkalmazkodásra képes, a jelenleginél sokkal rugalmasabb rendszert tud(na) megfelelni.

A *harmadik* pedig – ám elárulom, ez a leghalványabb reményem – az a maga is egyre inkább válságba kerülő Európai Unió, amelynek rendszeti kultúrájához ideje volna végre felzárkózni. Ehelyett mintha folyamatosan távolodnánk tőle. Erre nagyon szemléletes példát is lehet mondani, épp az ügyeleti szolgálat megújítása – pontosabban annak halogatása – terén.

Az interneten is elérhető²⁸ az az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával megvalósítandó projektfelhívás, amely a rendőrség 112-es segélyhívó, ügyeleti és szolgálatirányítási rendszerének komplex, országos fejlesztését tenné lehetővé. Az Elektronikus Közigazgatás Operatív Program (EKOP) keretében megvalósuló projekt kifejezetten ezt a tevékenységi kört kívánja fejleszteni, mégpedig olyan szintre, amely végre tökéletesen illeszkedne az egységes európai segélyhívó rendszerhez. S nem utolsósorban olyan szintre, amely magas színvonalon, a kor kihívásainak megfelelően tudná ellátni az ügyeletekre háruló feladatokat. Az eredeti határidő szerint a kialakítandó új rendszernek már 2011 decemberétől működnie kellene, de a megvalósítás határideje többször módosult. A neten a 2009. december 7-i módosításnak megfelelő szövegváltozatot tudtam elérni, ezt bárki megnézheti. A rendőrség 2010 elején el is készítette a projektertet²⁹ és a megvalósíthatósági tanulmányt, mégpedig, ahogy az lenni szokott, igen sok munkát fektetve a kidolgozásba. A pályázatot be is nyújtották³⁰, alaposan megindokolva, miért és mi célból volna égető szükség a megvalósítására, és

---

²⁸ Tervezési felhívás és útmutató. Kódszám: EKOP-2.1.8.

²⁹ Az EKOP Részletes Projekt Adatlap egy példányát betekintésre az ügyeleti és védelmi igazgatási osztály munkatársai bocsátották rendelkezésemre. Ezúton is köszönettel tartozom segítőkészségükért.

³⁰ A benyújtott Részletes Projekt Adatlap 3. oldalán a pályázók a következőképpen foglalják össze a projekt lényegét: „A jelenleg multiplikált 112-es segélyhívás-fogadás centralizálása, egységes kezelése, kiterjesztése a jelenlegi modern kommunikációs csatornákra. A társszervezetekkel és a saját készenléti szolgálatokkal történő komplex, »valós idejű« adatokat továbbító és együttműködést megvalósító info-kommunikációs csatornák kialakítása. A jelenleg működő területi és helyi szintű szolgálatirányítási rendszerek fejlesztése. Eredménye egy mindenki számára elérhető, gyors intézkedést támogató rendszer.”

PÁLYÁZAT

---

hogy az hogyan járulna hozzá a szervezet céljaihoz³¹. Ám az előző kormány által irányított Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium már nem, az új kormány által felállított Belügyminisztérium pedig még nem lépett semmit annak érdekében, hogy a projekttel kapcsolatos döntések megszülessenek. Ami történt, mindössze annyi volt, hogy különböző (mint kiderült, soha nem szakmai) indokokra hivatkozva (hiszen a pályázat szövegében mindig benne voltak a kifogásolt válaszok), négyszer adták vissza a szöveget hiánypótlásra. 2010 áprilisa óta azonban semmilyen előrelépés nem történt, leszámítva azt, hogy 2010 szeptemberében volt egy miniszteri „bejárás” a Teve utcai objektumban, ahol megtekintették az ügyeleti munka színtereit. A pályázat készítőinek jelenleg egy kormányhatározat-tervezetről van tudomásuk, amely több minisztérium felelősségi körébe utalta az ügyet, és 2013. március 31-i határidővel vállalt kötelezettséget arra, hogy érdemi döntés szülessen.

Ki tudja, elég lesz-e bármelyik „ösztönző” is külön-külön vagy akár együtt, hogy a változások valóban megtörténjenek. Vagy marad minden a régiiben...

Nem maradt ki valaki?

Dolgozatom mindvégig a rendőrség, a rendőrök oldaláról mutatta be az ügyeleti szolgálatot. De nem zárhatom le gondolataimat anélkül, hogy ne szóljak

---

31 „A testület erőforrásai korlátozottak, ezért a reagáló képesség feltétele a meglévő erők hatékony alkalmazása. Ennek támogatására technikai, szervezeti és módszertani fejlesztések szükségesek. Ez a lakosságtól érkező információk fogadása-kezelése szervezeti, módszertani és technikai háttérnek korszerűsítésére, és a reagáló rendőri erők irányításához szükséges info-kommunikációs rendszer fejlesztésére terjed ki. A projekt megvalósítása során kialakításra kerül a 112-es segélyhívás fogadását, a hívások, adatok, járulékos információk feldolgozását és továbbítását biztosító központ, valamint ezzel párhuzamosan a Rendőrség reagáló képességének fejlesztését szolgáló, országos lefedettséget biztosító szolgálatirányítási rendszer (SZIR). Jelenleg a 112-es hívást fogadó rendőrségi ügyeletekre naponta átlagosan 14-ezer hívás érkezik, ennek mintegy 20%-a igényel rendőri intézkedést. Összehasonlító elemzések alapján, a jövőben országos szinten, a 112-es segélyhívó központban a bejelentések kezeléséhez átlagosan 45, míg »csúcsidőben« 60 hívás-fogadó munkaállomásra lesz szükség. A létrehozandó 112-es segélyhívó központ a hívásokat előszűri, válogatja és csak a szervezet, valamint a társ szolgálatok (OMSZ, OKF, Tűzoltóság) számára releváns információkat továbbítja. Az újonnan kialakítandó szolgálatirányítási központok, illetve a modernizált rendőrkapitánysági ügyeletek a rendőrségi beavatkozást igénylő állampolgári bejelentésekre a jelenlegi átlagos 3-4 perc időintervallum helyett 2,1-2,8 perc alatt lesznek képesek reagálni. Mindkét projektlem erősíti a lakosság szubjektív biztonság érzetét és a Rendőrségbe vetett bizalmat. Továbbfejlesztési irány a vezetékes telefonhálózatból a kapitánysági ügyeletekre érkező hívások (107) segélyhívó központba történő átirányítási lehetőségének megteremtése.” Részletes Projekt Adatlap 10–11. o.

PÁLYÁZAT

---

a legfontosabbról: az *ügyfélről*. Különösen, hogy a dolgozat érdemi részét a *rendőrségi ügyelet mint szolgáltatás* meghatározásával kezdtem.

Gyakran panaszkodnak az ügyeletes kollégák arra, hogy a betelefonáló állampolgároknak legtöbbször fogalmuk sincsen, mit tegyenek, ha bajba jutnak, és rendőrségi segítséget kérnek telefonon. Ha megkérdezem tőlük, hogy szerintük ma egy átlag magyar állampolgárnak ezt honnan is kellene tudnia, hol tanulhatja meg (hol tanítják meg neki), akkor bizony nemigen tudnak mit mondani. Márpedig ezt meg kell tanulnunk, és jó lenne, ha ebben éppen azok segítenének, akik a legjobban tudják a választ. Szóban itt-ott még csak-csak lehet olyan fórumokat említeni, ahol hallhatnak, elsősorban a gyerekek, a segélykéső telefonok használatáról. Ez a fórum leginkább az iskolai bűnmegelőzés, annak is az oktatásba integrált programjaként a DADA és az Ellen-szer, illetve az alkalmi bűnmegelőzési foglalkozások, előadások, programok. Jó esetben a gyerekeken keresztül talán a szülőkhöz, vagyis a felnőttekhez is eljutnak az itt elhangzó információk. Leginkább csak maguk a telefonszámok, ám a tájékoztatás már nem nagyon terjed ki arra, hogy miként kell bejelentést tenni.

Jó megoldás lehetne a rendőrség honlapján, a *police.hu*-n is közzétenni a bejelentéssel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat.

Az írásbeli tájékoztatásban egyetlen üdítő kivételként azt a 2010-ben napvilágot látott, kifejezetten bűnmegelőzési tárgyú kötetet³² említhetjük, amelyben a rendőr szerzők külön fejezetet szenteltek a segélykérésnek, ezen belül pedig a rendőrségi segélyvonalakon történő bejelentések módjának. Itt végre részletesen olvashatnak a civilek is arról, hogyan kell az ügyeletessel beszélni, mi az, amit el kell mondani neki. Egyáltalán: mire valók azok a telefonszámok, amelyekken keresztül a bajban lévőkön az erre hivatott szakemberek segíteni tudnak. Sajnos az is jellemző azonban, hogy a kötet, amely (sok más hasznos bűnmegelőzési tanács mellett) ezzel a témakörrel két oldalon foglalkozik, a szakmai és a nagyközönség előtt is méltatlanul visszhangtalan maradt. Pedig ennek a kiadványnak ott lenne a helye minden család könyvespolcán.

Összegzés

A tisztelt olvasó, idáig jutva a szövegben, bizonyára enyhén szólva is idealistának gondolja a szerzőt. Megnyugtathatom (már persze ha ez megnyugtató),

---

³² Gratzler Gábor – Sövényházy Edit – Szabó Henrik: *Megóv-lak. Bűnmegelőzési jó tanácsok*. Korona Kiadó, Budapest, 2010. 376–378. o.

PÁLYÁZAT

---

hogy nem áll messze a valóságtól. Nemcsak alkatilag jellemző, de hivatásom szerint sem nagyon meglepő sajátosság ez. Úgy gondolom ugyanis, hogy a tudományos pályán bizonyos fokú idealizmus nélkül nem is érdemes elindulni. Ahhoz, hogy a (közel)jövő rendészeti képzésében általában és e tanulmány választott főszereplőiként az ügyeletesek képzésében konkrétan is hatékonyabb eredményeket érjünk el, új és új módszertani ötletekre volna szükség. Ezekből kötöttem össze itt egy csokorra valót, és bocsátom a köz érdeklődése elé. Hátha találnak benne meggondolandót, vitathatót, használhatót azok, akik a képzés irányáról döntenek.

Persze az ügyeletesek képzését – mint ahogyan egyébként egyetlen ágát sem a rendőri munkának – nemigen lehet kiragadni a tágabb összefüggésekből. Az ebben a tanulmányban választott szakterület példáján keresztül tulajdonképpen illusztrálható a jelenlegi rendészeti képzés összes problémája. Vagyis azt állítom: az egész rendészeti képzésre, annak minden szintjére, sőt még tovább megyek: az egész magyar rendészetre kiterjedő reformra volna végre szükség. Égetően.

A hivatkozott szakirodalmak között több helyütt előkerült a 2008-ban készült Rendészeti Stratégia néhány fejezete. Mindaz, amit itt írtam, javasoltam, teljes mértékben annak szellemiségéhez illeszkedik, amely szellemiség nem más, mint egy Európához felzárkózó, demokratikus értékeken nyugvó, szolgáltató típusú rendészet.

Nemcsak dolgozatom mottója, de e szolgáltató rendészet egyik szimbóluma lehetne a 112-es, valóban az európai rendszerbe integrált segélyhívó működése, és rajta keresztül az ügyeleti munka mint e szolgáltatói szerep legelső lépcsőfoka.

IRODALOM

Ádám Pálma: Kommunikáció a rendőrségi ügyeleten. Szakdolgozat, Rendőrtiszt Főiskola, Budapest, 2008

Gratzer Gábor – Sövényházy Edit – Szabó Henrik: Megóv-lak. Bűnmegelőzési jó tanácsok. Korona Kiadó, Budapest, 2010

Krémer Ferenc: Rossz döntések kora. Rendészetpolitikai tévelygések a rendszerváltás első húsz évében. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010

Krémer Ferenc – Molnár Katalin – Szakács Gábor – Valsicsák Imre: A rendészeti foglalkozási kultúra átalakítása – stratégiai koncepció. *Rendészeti Szemle különszám*, 2010. március

Mátai Ferenc – Sepsei György: A rendőrség ügyeleti szolgálata ORFK. Személyügyi Szolgálat, Budapest, 1998

PÁLYÁZAT

Molnár Katalin: Hogyan kommunikálnak a rendőrök? Ügyeletesek és járőrök. I. rész. *Rendvédelmi Füzetek*, 2008/2.

Nagy György: Az ügyeleti szolgálat rendszere, feladata a közterületi szolgálat irányításában. Főiskolai jegyzet. Rendőrtiszti Főiskola Közbiztonsági Tanszék, Budapest, 2007

Pfeiffer Norbert: A rendőri kommunikáció sajátosságai. Szakdolgozat, Rendőrtiszti Főiskola, 2010

Szakács Gábor: Az emberierőforrás-gazdálkodás új alapokra helyezésének szükségessége a közigazgatásban és a rendészetben. *Rendészeti Szemle különszám*, 2010. március

---

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

SZEKERES TIBOR

Sorozatgyilkosságok Csongrád megyében¹

Modern betyárok és a balástyai rém

Csongrád megyében az új évezred első éveiben két különböző profilú sorozatgyilkosság történt, amelyek már a kezdeti eljárási cselekményeknél élénken foglalkoztatták a közvéleményt. Mindkét ügy felderítése kemény próbatétel volt az életellenes bűncselekményekkel foglalkozó tapasztalt nyomozók számára, de a fokozott társadalmi érdeklődés egyúttal motiválta is a nyomozásban részt vevő munkatársakat.

Az ügyeket folyamatos országos érdeklődés kísérte, rendőrségi felhívásokat, közleményeket adtunk ki, sajtótájékoztatókon ismertettük az eredményeket, továbbá a híradások fő műsoridőben foglalkoztak az esetekkel, és oknyomozó riporterek tudósítottak a helyszínekről.

A bizonyítottan nyolc áldozatot követelő brutális cselekmények elkövetőit kitartó és összehangolt nyomozói munkával sikerült felderíteni és az ügyeket vádemelési javaslattal az ügyészségnek megküldeni.

A Kruchió Tibor és társai által elkövetett bűncselekmények

A 2001. szeptember 7-i koronglövészet meglehetősen emlékezetes marad a főkapitányság bűnügyi nyomozóinak. Ezen a csapatépítő programon arról értesültünk, hogy emberölés történt Szeged Rókus városrészében. Fürdőköpenye övével megfojtottak egy hetvenéves asszonyt, akire a lakásában fia talált rá.

Az ismeretlen tettes ellen indított eljárás helyszíni szemléje csaknem három napig tartott. Akkor még nem sejtettük, hogy 15 hónapig tartó nyomozás kezdődött el. A 24 órás helyszínyom-rögzítéskor a szemlebizottság szagnyomokat, ujj- és tenyérynnyomokat rögzített, valamint tárgyi bizonyítékokat foglalt le. Egyebek között egy villáskulcsot is, amelyet az eljárás későbbi szakaszában bizonyítékként használtunk fel. A forrónyomos intézkedésekkel

---

¹ A tanulmány a Belügyminisztérium és a Belügyi Szemle által kiírt pályázatra beérkezett anyag benyújtott pályamunka szerkesztett változata.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

---

párhuzamosan megkezdődött az áldozat kapcsolatrendszerének feltérképezése. A nyomszegény helyszín miatt arra törekedtünk, hogy minden lehetséges információhordozót lefoglaljunk, amelyek később bármilyen adattal segíthetik a felderítést. A lakásból százhetvenezer forint értékű készpénz és aranytárgyak tűntek el.

A helyszín összképe nem tipikusan rablótámadásra utalt. A családtagokat kizártuk ugyan a gyanúsítható személyek köréből, de az elkövetés körülményeiből egyértelműnek tűnt, hogy a bűncselekményt olyasvalaki követhette el, aki ismerte a sértettet. Az áldozatnak kiterjedt ismeretségi köre volt. Tudták róla, hogy kisebb-nagyobb összegű kölcsönért lehetett hozzá fordulni. Ezekről az ügyletekről az idős nő feljegyzéseket készített. Egy ilyen jegyzet alapján vált számunkra gyanússá a szegedi *Dimovics József*, akit a rendőrség bűnüldöző szervei régóta ismertek. Az ő felkutatására tett intézkedéseink nem vezettek eredményre, ezért kihallgatása és elszámoltatása céljából elrendeltük a körözését. A később tudomásunkra jutó tények megmagyarázták az eltűnését.

A nyomozás szakértők bevonásával több szálon folyt. A folyamatos adatgyűjtéssel és tanúkutatással szinkronban a felállított verziókat ellenőriztük, amikor arról értesültünk, hogy újabb életellenes bűncselekmény történt Csongrád megyében.

Szeged Tarján városrészében 2001. október 26-án, hajnali öt óraker, a nyílt utcán, a lakóhelye közelében egy vállalkozóra több lövést adtak le, majd a nála lévő táskát eltulajdonították. A sértett életveszélyes sérüléseket szenvedett, és két héttel később belehalt a sérüléseibe.

Ugyanezen a napon délelőtt tíz óra körül egy szegedi színesfém-felvásárló telep alkalmazottját is támadás érte. A telephelyen egy ismeretlen férfi eladásra kínálta a nála lévő színesfém tárgyakat, majd amikor az alkalmazott ki akarta venni a kasszából az értük járó pénzt, akkor öt egy 60 cm hosszúságú vascsővel a fején megütötték. Az elkövető hetvenezer forint készpénzt tulajdonított el. Az orvos szakértő véleménye szerint a férfi súlyos fejsérülést szenvedett, az életét csak az átlagosnál erősebb koponyacsontja mentette meg.

Szintén ezen a napon a késő esti órákban, Kiskundorozsmán, az Öreghegy kertvárosi lakásában a tanyagondnok holtan találta az ott lakó magányos, nyugdíjas asszonyt. Az áldozat fejsérülése idegenkezűsége utalt.

A nyomozás kezdeti szakaszában a helyszíni szemléből levonható következtetések alapján a bűncselekmény indítékeként anyagi haszonszerzést valószínűsítettünk. A soron kívüli igazságügyi orvos szakértői boncolás megállapította, hogy az áldozat 24 órával korábban bekövetkező halálát lőfegyverből közvetlen közletről leadott lövés okozta.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

A röviddel egymás után bekövetkező súlyos, erőszakos bűncselekmények nyomozásának kezdeti szakaszában még nem merült fel, hogy a négy ügy összefüggene egymással, illetve hogy az elkövetők azonosak.

Az események jellegére tekintettel, mondhatni, a teljes bűnügyi állomány mozgósítottuk. A felderítésben részt vettek más szolgálati ágak, és együttműködött velünk a polgárőrség is. A nyomozás irányítása és a kialakított nyomozó csoportok tevékenységeinek összehangolása határozott vezetői felkészültséget igényelt.

A folyamatosan érkező információkat tervszerűen elemeztük, értékeltük, és ezek függvényében határoztuk meg a nyomozás további irányát. Az eljárás fontos momentuma volt, amikor a kirendelt fegyverszakértő megállapította, hogy a kiskundorozsmai emberölést és a vállalkozó sérelmére elkövetett bűncselekményhez ugyanazt a fegyvert használták. A szakvéleménnyel vált bizonyossá, hogy sorozat-bűncselekményről van szó.

Bár az elkövetés körülményei és a helyszínek meglehetősen eltértek egymástól, indítékként mindegyik ügyben az anyagi haszonszerzés játszott szerepet. Szemtanúkat nem sikerült felkutatni, ezért felértékelődött a nyomozás során teljesített egyéb eljárási cselekmények jelentősége.

A közelmúltban történt hasonló jellegű bűncselekményekre kiterjesztett szűrő-, kutatómunka közben figyeltünk fel egy Cegléden elkövetett rablásra.

Szeptember 1-jén a délutáni órákban egy ceglédi kft. telephelyére ismeretlenek bementek, majd riasztópisztollyal a kútkezelőt a bevétel átadására akarták kényszeríteni. A fenyegető magatartás hatására az alkalmazott elmenekült, és az egyik elkövető riasztólövessel próbálta megállítani. A pisztoly e közben szétesett, ezért a támadók elálltak a cselekményük befejezésétől. A telephely tulajdonosának sikerült feljegyeznie a rabláshoz használt gépkocsi rendszámát, így haladéktalanul elrendelték az autó körözését. Az autó tulajdonosa egy szegedi férfi volt, aki tanúkénti kihallgatásakor úgy nyilatkozott, hogy a járművet Dimovics József szegedi lakosnak adta kölcsön.

Az illető azonos azzal a férfival, akinek körözését a szeptember 7-i emberöléssel kapcsolatban a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság elrendelte.

Ennek ismeretében a felderítés meghatározó irányvonalává vált Dimovics József ismeretségi körének azonosítása. Alapos okkal feltételeztük, hogy a sorozatos életellenes bűncselekmények elkövetőit ebben a személyi körben kell keresni.

Az információgyűjtő munkában figyelmünk egyre inkább a *Kocsis Lajos*, *Kruchió Tibor* bűnözőpárosra terelődött, bűnözői előéletük alapján.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

A kriminalisztikai tapasztalatokat igazolva Kocsis Lajos – a környezetében egyre sűrűbben megjelenő felderítő tisztek hatására – merész játszmába akart kezdeni az ügyben eljáró nyomozókkal. Az ekkor még ismeretlen tettesek ellen folyó eljárásokhoz segítséget színlelve megpróbálta a gyanút magáról a bűntársára, Kruchió Tiborra terelni. A terve meghiúsult, hiszen a rekonstruált eseménysorozat alapján ekkor már feltételeztük, hogy az emberölések elkövetésében részt vett Kruchió Tibor.

A nyomozó osztály a beavatkozó alosztállyal közösen napokig tartó figyelmet szervezett az elfogására. A megvalósítás egy minden részletében megtervezett különleges akció volt, Kruchiónak ideje sem volt az övében elrejtett lőfegyvert elővenni, használni. Tudtuk, hogy kiszámíthatatlan, mindenre elszánt fegyveres bűnöző. Információnk volt arról is, hogy Szeged környékén remeteként élt, és felfegyverkezve bujkált, valamint a bűntársán kívül nem tartott mással kapcsolatot.

Az események hiányzó logikai láncszemei akkor kerültek végleg a helyükre, amikor a külsőségeiben a Rambo-filmek főhőiséhez megtévesztésig hasonlító Kruchió Tibort gyanúsítottként kihallgattuk.

Már az első alkalommal beismerő vallomást tett, vélhetően a rajtaütésszerű elfogás hatására. Folytatólagos kihallgatásakor elé tártuk a tárgyi bizonyítékokat is, ezek közül a lehangsúlyosabb az elfogásakor nála lévő lőfegyver volt. A fegyverszakértői vélemény szerint az ebből a fegyverből leadott lövések okozták a vállalkozó és a kiskundorozsmai nő halálát.

Kocsis Lajos egy korábban elkövetett vagyon elleni bűncselekmény miatt szabadságvesztés-büntetését töltötte a Nagyfai Büntetés-végrehajtási Intézetben, amikor gyanúsítottként hallgattuk ki az emberölési ügyekben.

Az apró momentumok mozaikszerű összerendezésével bizonyítottá vált, hogy a bűncselekményeket Kruchió Tibor és Kocsis Lajos követte el, őket később a média *modern betyároknak* nevezte el.

Gyanúsítottként kihallgatásakor Kruchió szenttelenül, érzelemmentesen adta elő az egyes események körülményeit, a hidegvérrel végrehajtott emberöléseket, míg Kocsis Lajos végig tagadta, hogy köze lett volna a bűncselekmények elkövetéséhez.

Kruchió azt vallotta, hogy Dimovics Józseftől szereztek tudomást arról a Rókus városrészben élő idős asszonyról, aki szükség esetén pénzt adott kölcsön az ismerőseinek. Szeptember 3-án anyagi haszonszerzés reményében jelentek meg a nő lakásánál, majd magukat a sértett fiának kiadva jutottak be a lakásba. Társával, Kocsis Lajossal megtámadták az asszonyt, majd, hogy csökkentsék a lebukás kockázatát, egy fürdőköpeny övével megfojtották.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Dimovics József már a ceglédi rablás elkövetésének estéjén közölte a társaival, hogy feladja magát a rendőrségen. A bűnözőpáros attól tartott, hogy büntársuk rájuk nézve terhelő vallomást tesz, ezért eldöntötték, hogy megölik.

Szeptember 21-én egy ismerősük szegedi lakásában közös italozást szerveztek, és Dimovics József sörébe száz darab, porrá tört Xanaxot kevertek, majd álmában megfojtották, és a holttestét egy lakatlan kiskundorozsmai tanya kútjába dobták.

Ez megmagyarázta, hogy miért nem vezethettek eredményre a Dimovics József felkutatására tett intézkedéseink. A holttest a gyanúsítottak által megjelölt helyről előkerült.

Kruchió Tibor folytatólagos kihallgatásakor jegyzőkönyvbe mondta, hogy a lebuktatásukkal fenyegetődző társuk eltüntetése után bűnözői kapcsolatain keresztül egy Parabellum típusú lőfegyvert vásárolt.

Egy korábbi tipp alapján október 25-én este azért keresték fel Kocsissal a Kiskundorozsma Öreghegyi tanyán egyedül élő idős nőt, hogy elvegyék az értékeit, a készpénzét. Az asszony ellenállása miatt azonban nem sikerült pénzhez jutniuk, ezért fejbe lötték. A házat átkutatták, de csak néhány ezer forintot tudtak magukhoz venni.

Mivel itt nem találtak jelentősebb értéket, ezért megtervezték egy újabb bűncselekmény elkövetését, és néhány órán belül végre is hajtották. A következő célpontjuk egy általuk már régóta kiszemelt és hosszabb ideje figyelt vállalkozó volt. Úgy döntöttek, hogy megszerzik az aktaáskáját, mert azt remélték, hogy abban nagyobb összegű készpénz van. 2001. október 26-án, hajnali öt óra körül gépkocsival a szegedi Tarján lakótelepre mentek, a vállalkozó címére, és lesben várakoztak.

Kruchió a már kipróbált pisztollyal fenyegetőzve megállította a férfit, és felszólította a táská átadására. A támadás elől kitérni, illetve menekülni próbáló sértettre háromszor rálőtt, majd a táskát magához vette, és a járó motorú gépkocsiban várakozó Kocsis Lajossal elmenekültek.

Az elszámoltatásukkor bizonyossá vált, hogy 2001. október 26-án a színesfém-felvásárló telepen elkövetett támadást Kruchió Tibor, míg a ceglédi kft. telephelye elleni sikertelen rablótámadást Kocsis Lajos és Dimovics József együtt hajtotta végre.

Az eljárás iratai 2092 oldalt tettek ki, 102 tanút hallgattunk ki, a bűnügyi költség 1 135 774 forint volt.

A balástyai rém

„Kísértettanya. Sokan csak így nevezik a balástyai tanyavilágban magára hagyott házcsoportot. Az épületekben és környékükön öt nőt gyilkolt meg az a férfi, akit azóta csak balástyai rémként emlegetnek Magyarországon.”²

„Szabó Zoltán áldozatait részben vagy teljesen lemeztelenített állapotban temette el. Első fokon a Csongrád Megyei Bíróság azt a következtetést vonta le, hogy Szabót a bűncselekmények elkövetésekor szexuális indíttatás motíválta, de másodfokon a Szegedi Ítéltábla a büntettek szexuális jellegét nem látta kellőképpen bizonyítottnak. A mai napig nem lehet pontosan tudni, hogy a balástyai rém miért gyilkolt, valamint miért vetkőztette le áldozatait.”³

„A Legfelsőbb Bíróság (LB) elutasította annak a balástyai rémként elhíresült férfinak a Szegedi Ítéltábla ellen benyújtott elfogultsági kérelmét, akit több ember megöléséért nem jogerősen tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, tájékoztatta az ítéltábla elnöke pénteken az MTI-t. A vádlott azzal indokolta a táblabíróságnak az elfogultságra alapított kizárása iránti bejelentését, ügyének nagymértékű sajtóvisszhangja miatt nem várható a Szegedi Ítéltáblától elfogulatlan ítélezés. Ezért másik táblabíróság kijelölését kérte, mondta az elnök.”⁴

A Magyarország legismertebb sorozatgyilkosainak listájára felkerülő Szabó Zoltán személye jelentős szakmai érdeklődést váltott ki. A szexuális motívációval is bíró bűncselekmény-sorozat nyomozását hazai és külföldi kriminalisták, kriminológusok is figyelemmel kísérték.

A büntetőeljárás megindításának alapjául szolgáló események 1998 májusában kezdődtek, a 35 éves balástyai J. Róbertné eltűnésével. Az asszony a község külterületén egy tanyán élt az élettársával. Az utolsó értesülés szerint eltűnésének napján Balástyán az egyik presszóban álláshirdetésre jelentkezett. A déli órákban a leendő munkahelyéről ismeretlen helyre távozott és azután már senki sem látta.

A területileg illetékes Kisteleki Rendőrkapitányság az akkor hatályos jogszabályok szerint államigazgatási eljárás keretében vizsgálta az eltűnési ügyet. Az személy felkutatására tett intézkedések és a körözés elrendelése sem vezetett eredményre.

Két hónappal később családtagjai jelentették be az alig 18 éves J. Sz. Bernadett eltűnését a Kisteleki Rendőrkapitányságon. A fiatal lány július 16-án

² RTL Klub Híradó, 2005. január 7.

³ Hír 24, 2010. szeptember 9.

⁴ Index, 2004. július 16.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

---

találkozott utoljára a nővérével a balástyai presszóban. Késő este azzal váltak el, hogy Bernadett hazafelé indul.

Az eltűnése miatt kezdeményezett eljárásban felvetődött, hogy a lány munkavégzés céljából esetleg külföldre távozott, ezért a nemzetközi körözését is elrendelték.

2000 májusában a 25 éves *K. Terézia* tűnt el nyomtalanul Balástyáról.

A következő év augusztusában édesapja jelentette be a rendőrségen a 19 éves *Sz. Hajnalka* eltűnését. Az eltűnési ügyek vizsgálatával foglalkozó előadók arra gyanakodtak, hogy nemcsak sajtóságos élethelyzetükből adódó, ésszerű érvekkel is alátámasztható, a családjuktól önként elszakadni kívánó egyének eltűnéséről lehet szó.

Sz. Hajnalka augusztus 21-én, az esti órákban indult el otthonról a robotgóján, hogy a barátjával találkozzon. Előbb azonban egy mobiltelefon-adásvételet akart lebonyolítani, amelyet telefonon említett is barátjának.

A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Nyomozó Osztálya előzetes adatgyűjtésbe kezdett annak megállapítása érdekében, hogy mi állhat a gyanús eltűnések hátterében.

Az eltűnt személyek teljes kapcsolatrendszerének feltérképezése és a lehetséges szemtanúk kihallgatása nem hozott érdemi áttörést, ezért személyi és tárgyi bizonyítékok hiányában az akkor még szűk körben alkalmazott cellapozíciós híváslista-elemzés mellett döntöttünk. A hívószámok és a hozzájuk kapcsolható személyek egyenkénti, igen időigényes ellenőrzése végül eredményre vezetett.

Egy szinte átláthatatlan adatfolyamon keresztül eljutottunk Szabó Zoltán személyéhez. Sok-sok áttételen keresztül kristályosodott ki, hogy ő az, aki *Sz. Hajnalka* eltűnése napján többször is beszélt a lánnyal. Bár a vizsgálatot nehezítette, hogy a hívószámok nyilvántartása szerint Szabó nevén nem volt mobiltelefon, de többszörös áttételen keresztül a személyéhez kötni tudtuk azt a telefonkészüléket, amellyel *Sz. Hajnalka* az eltűnését közvetlenül megelőző időszakban kommunikált.

A tanyavilágra jellemző, hogy a mobiltelefon-tornyok egymástól nagy távolságra helyezkednek el, ezért a cellapozíciók pontos meghatározása nehéz feladat volt.

Az előzetes felderítés adatai alapján tanúmeghallgatásra idéztük Szabó Zoltán balástyai lakost. A főkapitányságon a személyével összefüggő kérdésekre adott válaszaiban ellentmondásba keveredett.

A jól megválasztott és tervszerű kihallgatási taktika következtében a többszörös kikérdezés után a 33 éves férfi megtört, és elismerte, hogy ő ölte meg

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Sz. Hajnalkát. A lány holttestét a tanyájához közeli kukoricásban ásta el, a tettét anyagi haszonszerzéssel indokolta.

Ezek után emberölés miatt büntetőeljárást kezdeményeztünk, és gyanúsítottként hallgattuk ki. Vallomásában előadta, hogy a fiatal lányt telefonvásárlás ürügyével csalta a tanyájára, majd megfojtotta. A holttestet elásta, a lány motorját a holmijaival együtt a közeli víztározóba dobta. Mivel tudta, hogy a lánynál nagyobb pénzösszeg lesz, ezért előre eltervezte, hogy az értékek megszerzése érdekében meg fogja ölni.

Szabó Zoltán a helyszíni kihallgatáskor megmutatta azokat a helyeket, ahol a lány holttestét, járművét, valamint a mobiltelefonját elrejtette. A holttestet az igazságügyi orvos szakértő a fogtátusa alapján egyértelműen azonosította. Szabó Zoltánt őrizetbe vettük, majd a bíróság előzetes letartóztatásba helyezte.

A gyanúsítottak már az eljárás kezdetén olyan elszólásai, illetve furcsa reakciói voltak, amelyek arra engedtek következtetni, mintha valamennyi eltűnt balástyai nő ügyéhez köze lenne. Ettől kezdve folytatólagos kihallgatások és helyszíni nyomozási cselekmények sorozata következett.

Szabó az április 11-i vallomásában elismerte J. Sz. Bernadett megölését is. A gyanúsított útmutatásai alapján a korábbi helyszínhez nagyon közel megtaláltuk az eltűnt 18 éves lány megcsonkított holttestét. Tettére nem tudott magyarázatot adni, arra hivatkozott, hogy a bűncselekmény előtt különböző kényszerképzetek kerítették hatalmukba, ezért egy kalapáccsal többször fejbe vágta az áldozatát.

2002. április 16-án újabb bűncselekmény elkövetését ismerte be. Balástyán, 1998 tavaszán, egy presszóban ismerkedett meg J. Róbertnével. A 35 éves asszony éppen munkát akart ott vállalni. Szabó az egyik tanyáját eladásra kínálta az asszonynak, és emiatt találkozót beszéltek meg. J. Róbertné gyanútlanul jelent meg a férfi lakóhelyén, de határozott vásárlási szándék nélkül. Miután Szabó megtudta, hogy az asszonynál nincs pénz, mérgében egy kemény tárggyal többször fejbe vágta. A holttestet lemezelenítette, és a ruházattal együtt elásta a tanyája melletti szántóföldön.

Minden egyes beismerést különleges pszichológiai játszma előzött meg. Szabó Zoltán sajátos módon értelmezte a kihallgatások kommunikációját. Folyamatosan olyan helyzetet próbált teremteni, hogy a kihallgatás vezetőjének meg kelljen felelnie az ő gyerekes, hétköznapi feltételeinek. Látszólagos szívességekhez, engedményekhez kötötte az újabb cselekmények beismerését. Ehhez a sajátos alkuhoz a kihallgatásokat végrehajtó kreatív nyomozók teremtettek színfalat a törvényesség szigorú keretei között.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

Az már a nyomozás kezdetén egyértelművé vált, hogy olyan előadókak kell kijelölni a kihallgatásokhoz, akik személyiségjegyeik, habitusuk alapján alkalmasak a feladatra és egyéniségükkel nem hengerlik le az öntudatos és erős személyiségű Szabót.

A maratoni kihallgatásokhoz a nyomozás irányítóinak nem volt egyszerű feladat olyan nyomozó párost választaniuk, akik az újabb beismerések érdekében képesek kiállni Szabó Zoltán „próbáit”. A kihallgatás módszerei között szerepelt a klasszikus taktikai blöff is.

Tudatosan és tervszerűen folytattuk a nyomozást, miközben a gyanúsított beszámolt az újabb és újabb rémtetteiről.

A vallomásaiban elmondta, hogy a balástyasi K. Teréziát másfél éve a község külterületén lévő gyümölcsösben egy zsineggel megfojtotta, és a holttestet ugyanott elásta. Az elrejtés helyét csak hozzávetőlegesen tudta megmutatni, ezért a szemlebizottság öthetes kitartó kutatómunka után talált érdemi nyomokat.

A kutatás mértékét jellemzi, hogy a Hódmezővásárhelyi Lövészdandár BAT típusú óriás munkagépének segítségével valószínűleg nem tudtuk volna megtalálni Szabó újabb áldozatának holttestét. A terepmunkához igénybe vettük a miskolci Spider Mentő Csoportot és Mancs nevű kutyájukat is. Ebben az ügyben is jelentkeztek halottlátó médiumok, de a közreműködésük semmilyen eredményre nem vezetett.

A nagy teljesítményű munkagépekkel folytatott kutatómunka közben, egy nagyobb halastónyi földterületet megmozgatva, 2002. július 2-án találtuk meg K. Terézia földi maradványait.

Szabó korábbi élettársa és K. Terézia együtt nevelkedett a balástyai nevelőotthonban. K. Teréziát magánéleti válsága miatt 2000-ben Szabóék befogadták. A gyanúsított vallomása szerint ebben az időben a lány egyszer meglopta őt, és ezért kellett később meghalnia. A nőt egy lakatlan tanyára csalta, majd az elhagyott részen kötelet vetett a nyakába és megfojtotta.

Szabó még egy az E5-ös főútvonal Balástya környéki szakaszán prostitúciós tevékenységet folytató fiatal lány, K. Mónika megölését is magára vállalta. A helyszíneléskor bemutatta, hogy a lányt hol fojtotta meg, és a holttestet hogyan fektette fel a vonatsínekre a bűncselekmény leplezése céljából. Tettét ismét a téveszméivel magyarázta. Vallomása szerint abban a pillanatban, amikor meglátta a lányt, eldöntötte, hogy megöli.

Az elkövető személyiségének feltérképezésében főkapitányságunk szakpszichológusa is részt vett. Észrevételeivel, illetve a gyanúsítottot motiválható-

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

---

ságának felmérésével elősegítette a kihallgatásokra való felkészülést és a végrehajtásukat.

Az elmeorvos szakértői vélemény szerint a bizonyítottan négy női áldozatot követelő bűncselekmény-sorozat elkövetője „nehezen viseli a frusztrációt, feszültségeket, sérelmére hajlamos összpontosítani. Agresszív képzeleti feszült indulati állapotot idéznek elő, lényeges számára, hogy a sérelmeit okozó személyeket megbüntesse. Viselkedésében és gondolkodásában jellemző rá a megszállottság, akinél a szabályozó rendszer laza és egyaránt rosszul működik a gátlás és az elhárítás is. A konfliktus helyzetekből nehezen tud konstruktív kiutat találni. A szexuális életében zavartság mutatkozik, amelyet leplezni igyekszik.”

A domináns személyiségű Szabó Zoltán szívesen idézte fel újra és újra teit, és a cselekményei újbóli átélése büszkeséggel, élvezettel töltötte el.

A személyiségzavaros férfira jellemző volt a hullámzó hangulat és a rapzodikus együttműködési hajlandóság.

A büntetőeljárás egy évig tartó nyomozási szakaszában mindvégig egyértelmű jelét adta annak, hogy élvezi központi helyzetét, reflektorfénybe kerülését. A szereplési vágya sok veszélyt hordozott magában, ezért rendkívül fontos volt a megfelelő kontroll és a fokozott biztonsági intézkedések betartása.

Az elmeorvos szakértői vélemény és Szabó hétköznapi életvitele magyarázatot adhat arra, hogy a férfi miért nem keltett gyanút a lakókörnyezetében. Talán azért tudta éveken keresztül zavartalanul elkövetni a rémtetteit, mert azokat mindig egyedül hajtotta végre, olyan helyen, ahol otthonosan mozgott, és nem okozott gondot az áldozatok és a bűncselekmények bizonyítékainak eltüntetése.

A gyanúsított által elkövetett bűncselekmények bizonyítékai a helyszíni szemlén és a helyszínelésen készült jegyzőkönyv adatai, az azokon rögzített video- és fényképfelvételek, a gyanúsított részbeni beismerő vallomása, a szakértői vélemények, valamint a beszerzett okirati bizonyítékok és a kihallgatott tanúk vallomásai voltak. A bűnügyi költség 3 177 036 forint volt. Az ügyirat 1863 számozott oldalt tartalmazott.

Összegzés

Mindkét sorozat-bűncselekmény nyomozása több mint egy évet vett igénybe, de a két ügy alapvető különbözőségéből adódóan a megoldásukhoz vezető út is törvényszerűen eltért.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

A *modern betyárok* nem ügyeltek arra, hogy a bűncselekmények elkövetésekor eltüntessék a bizonyítékokat, valamint hogy a cselekményük rejtve maradjon. Az egyes deliktumokat nyereségvágyból követték el, illetve a bűntársuk elhallgattatása céljából. Cselekedeteiket ösztönszerűen, kíméletlen brutalitással hajtották végre. A párost a mindenáron való pénzszerzés motiválta, abban a reményben, hogy a betyárbecsület megmenti őket, ha felelőségre vonásra kerülne sor. Ennek azonban épp az ellenkezője történt.

A klasszikus nyomozói munka elemeinek alkalmazásával sikerült közvetlen és közvetett tárgyi bizonyítékokat összegyűjtenünk és felhasználnunk őket az ismeretlen elkövetők azonosításához. Ennek eredményességéhez éppúgy kellett a professzionális bűnügyi technikai szakmai munka, a szakpszichológus és egyéb más szakértők közreműködése, mint a nyomozói kreativitás és az átgondolt, rutinos vezetői magatartás.

Az egyik ügyben a többtucatnyi tanú által elmondottak feldolgozásakor hangsúlyos szerepet kapott az elemző-értékelő munka. A másikban jellemzően a gyanúsított személyiségének megismerése és az annak megfelelő kommunikációs stratégia kialakítása vezetett eredményre.

A balástyai rém brutális cselekményeinek felgöngyöltése nem történhetett volna meg, ha a kihallgatásához nem a megfelelő kriminálmotodikai módszert alkalmazzuk. Az eljárási cselekményekhez olyan rátermett nyomozókat választottunk, akik minden gond nélkül irányítani tudták a kihallgatások menetét.

A tárgyalat két ügyben a nyomozások eredményeit sajtótájékoztatókon ismertettük, és az áldozatok hozzátartozóinak segítségéről igényük szerint gondoskodtunk.

Mindkét nyomozás tapasztalatai rávilágítottak arra, hogy a sajtó kezelése is fontos része a büntetőeljárások sikerének.

A bemutatott esetek felderítésében szükség volt olyan újszerű ötletekre is, amelyek alkalmanként kimozdítottak bennünket a holtpontról.

Nem volt hiábavaló a szisztematikus adatgyűjtés kiterjesztése az áldozatok tágabb környezetére, valamint a hasonló erőszakos jellegű bűncselekmények ügyiratainak áttekintése.

Az eljárásokban részt vevő rendőrök a bűnügyi nyomozói munka teljes spektrumában helytálltak, tapasztalatot szereztek fizikai és pszichikai teljesítőképességük hatáiról. Gondoljunk csak a balástyai szilvasban folytatott többhetes terepmunkára, vagy a napokig tartó egyhangú megfigyelésekre és a fokozott összpontosítást igénylő többórás kihallgatásokra.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

A négy ember életét kioltó Kocsis Lajost és Kruchió Tibort társtettesként, több emberen, előre kitervelten, nyereségvágyból, más aljas indokból elkövetett emberölés, rablás és lőfegyverrel, lőszerrel való visszaélés bűntette miatt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték. A bíróság kizárta Kruchió felteteles szabadlábra bocsátását is.

Az elvesztett életéért Szabó Zoltánt a Szegedi Ítéltábla előre kitervelten, nyereségvágyból, más aljas indokból, több emberen elkövetett emberölés és lőfegyverrel, lőszerrel való visszaélés bűntette miatt tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte.

A BM RENDÉSZETI VEZETŐKÉPZŐ ÉS KUTATÓINTÉZET PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA

A belügyi tudományos kutatói és tudományos szervezői munkáról szóló 6/2006. (BK. 4.) BM utasítás 28. pontja alapján a BM Rendészeti Vezetőképző és Kutatóintézet vezetője pályázatot hirdet

A magyarországi szervezett bűnözés helyzete a XXI. század első évtizedében címmel.

A BM Rendészeti Vezetőképző és Kutatóintézet a rendészeti állomány tagjainak szakmai ismeretei és gyakorlati tapasztalatai, valamint a téma iránt érdeklődő szakemberek véleményének és javaslatainak felhasználásával kívánja bemutatni a szervezett bűnözés hazai helyzetét, okait és megelőzésének lehetőségeit. A megadott témakörben elsősorban eseteleírások, esetelemzések, továbbá rövid tanulmányok, értekezések, témadokumentációk, felvetések, megoldások, innovációs javaslatok pályázati formában történő elkészítését várja a pályázat kiírója.

Pályázni lehet a címben szereplő téma keretben, így különösen:

1. A magyarországi szervezett bűnözés helyzetének bemutatásával.
2. A szervezett bűnözés körébe tartozó bűncselekmények esetszerű leírásával és kriminológiai, kriminalisztikai szemléletű elemzésével, értékelésével.
3. A szervezett bűnözés felderítése nehézségeinek bemutatásával, a felderítés hatékonyságának növelésére tett javaslatok kidolgozásával.
4. A szervezett bűnözés megelőzésének jogi, kriminológiai és egyéb lehetőségeire tett javaslatok bemutatásával.

Pályázhatnak: természetes személyek.

Pályázni egyénileg vagy kollektív munkával, illetve egy vagy több művel is lehet.

Pályaműként eddig még nem publikált, máshová be nem nyújtott dolgozatot, tanulmányt lehet csak beküldeni.

A pályázat díjazása

A pályaműveket a BM Rendészeti Vezetőképző és Kutatóintézet igazgatója által felkért szakértői zsűri bírálja el és tesz javaslatot a díjazásra.

A pályázat kiírója a beérkező tanulmányok közül az első három helyezettet pénzjutalomban részesíti, valamint különdíjat adományozhat.

Első díj:	125 000 forint (bruttó)
Második díj:	90 000 forint (bruttó)
Harmadik díj:	75 000 forint (bruttó)
Küöldíj:	50 000 forint (bruttó)

A pályázat postára adásának határideje: 2011. november 10.

Eredményhirdetés

A pályázat eredményhirdetésére és a díjak átadására 2011. december 6-án kerül sor. A pályázatokat a következő címre kérjük beküldeni:

BM Rendészeti Vezetőképző és Kutatóintézet
2094 Nagykovácsi, Nagykovácsi u. 3.
Levél cím: 1903 Budapest, Pf. 314

A pályázat formai követelményei

A pályázatok terjedelme relatíve kötött, a törzsanyag (mellékletek nélkül) minimum fél, maximum egy szerzői ív között mozoghat, (egy szerzői ív 21 gépelt oldal. Egy A/4 oldal = 32 sor, soronként 62 leütés, a bal szélen négy, a jobb szélen két és fél centiméteres margóval számolva).

- a) A benyújtott pályaműveket szövegszerkesztővel elkészítve két példányban, továbbá elektronikusan Word dokumentumként (.doc) mentve kell eljuttatni a BM Rendészeti Vezetőképző és Kutatóintézet címére.
- b) A szövegszerkesztéskor a Times New Roman betűtípust kérjük alkalmazni.
- c) A teljes anyagot két példányban egy A/4 méretű zárt borítékban (tasakban), a pályázó adatait tartalmazó zárt normál méretű borítékkal együtt kell elhelyezni.
- d) Az A/4 méretű borítékon kívül fel kell tüntetni a jeligét, a pályamű címét, valamint a BM Rendészeti Vezetőképző és Kutatóintézet címét.
- e) A normál méretű kis boríték külsején a jeligét és a pályamű címét kell feltüntetni. Belül a következő adatokat kérjük megadni: jelige, a mű címe, a pályázó neve (hölgyeknél leánykori név is), rendfokozata, beosztása (munkaköre), anyja neve, születési helye és ideje, szolgálati (munka-) helye és telefonszáma, továbbá állandó lakcíme és telefonszáma, az esetleges pályadíjra tekintettel pedig az adó- és a taj szám, továbbá az átutalási bankszámlaszám, valamint maximálisan egy gépelt oldal terjedelemben a pályamű

rövid tartalmi ismertetését, valamint nyilatkozatot, amelyben a szerző nyilatkozik arról, hogy a pályamű teljes egészében a saját szellemi terméke.

A pályaművön, annak címén és a jeligén kívül nem szerepelhet egyéb, a pályázó(k) személyének azonosítására alkalmas adat, jelölés.

A pályázat kiírója a pályázatokat bíráló bizottság javaslata alapján fenntartja a jogot, hogy a formai követelményeknek meg nem felelő pályaműveket nyomós okból – például a pályázó(k) személyének azonosítására alkalmas adatoknak a pályaműveken történő szerepeltetése miatt – kizárja a bírálati eljárásból.

A pályázó a pályamű benyújtásával tudomásul veszi, hogy díjazás esetén a tanulmány a BM Rendészeti Vezetőképző és Kutatóintézet tulajdonába megy át.

A pályázat kiírója fenntartja a jogot, hogy a díjakat az egyes eredménykategóriákban ne adja ki, vagy megosztott díjazást alkalmazzon.

A pályázat kiírója egyes pályaműveket – függetlenül attól, hogy értek-e el helyezést – esetleges közlésre felajánlja a Belügyi Szemlének, illetve szerkesztett formában közölni kívánja a saját honlapján.

A pályázattal kapcsolatos további információt dr. Dános Valér ad az igazgato@rvki.hu e-mail címen.

Dr. Dános Valér
igazgató

EURÓPAI UNIÓ

A hónap eseményei
az EU bel- és igazságügyi együttműködése terén
(július–augusztus)

2011 MÁSODIK FÉLÉVÉBEN LENGYELORSZÁG TÖLTI BE AZ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSÁNAK SOROS ELNÖKI TISZTÉT, a lisszaboni szerződés szerinti második trióelnökség első tagjaként, együttműködve Dániával és Ciprussal. A lengyel elnökség belügyi programja több ponton reflektál a magyar elnökség időszakában felvetett kérdésekre. Programjukban azonban a legnagyobb hangsúlyt a keleti partnerség államaival való együttműködés fejlesztése kapja. Magyarországnak is kiemelten fontos a partnerségben részt vevő tagállamokkal való kooperáció, így a terveik megvalósításában jelentős támogatást kaphatnak hazánktól.

A LENGYEL ELNÖKSÉG BELÜGYI PROGRAMJA. A lengyel elnökség természetesen folytatni fogja a stockholmi program végrehajtását. Kiemelt hangsúlyt kap a lengyel elnökség időszakában a kábítószerrel összefüggő bűnözés elleni harc, ennek keretében szeretnénk elfogadtatni egy szintetikus drogok elleni európai paktumot. A figyelem középpontjában tehát az újonnan felbukkanó pszichoaktív anyagok elleni küzdelem áll majd, és ehhez kapcsolódóan is szándékoznak a keleti partnerségben részes országokkal való intenzívebb párbeszédre összpontosítani. Azt már hosszú ideje tudjuk, hogy a szintetikus drogok elleni küzdelem a lengyel elnökség egyik fő feladata lesz, ennek fő oka, hogy az utóbbi években az unió szinte minden tagállamában az ilyen típusú anyagok okozzák a legtöbb problémát. A lengyel elnökség emellett értékelni kívánja a 2005–2012-re vonatkozó európai kábítószer-ellenes stratégiát és a 2009–2012-es cselekvési tervet.

A belbiztonsági stratégia végrehajtásának folytatását szintén szívesen vállalták a lengyelek. Az előző trió eredményeire építve, de a keleti partnerség szempontjából releváns elemek beiktatásával halad tovább a megkezdett úton. A korábban a Harmony-projektben¹ kidolgozott keretek alapján előrelépés várható a súlyos és szervezett bűnözés elleni ciklikus uniós politikai folyamat végrehajtásában. A lengyel elnökség támogatni kívánja a keleti partnerségben részes államok rendészeti állományának a Euro East Police által nyújtandó hosszú távú képzési program létrehozását.

¹ A Harmony egy négyéves időszakra vonatkozó, stratégiai és akciótervre építő prognosztizáló, többfázisú, ciklikusan ismétlődő folyamat (policy cycle), amelynek célja a bűnmegelőzés, bűnmegszakítás.

EURÓPAI UNIÓ

A magyar elnökség által elért eredményekre építve a lengyel elnökség is folytatni kívánja a bel- és igazságügyi együttműködés és a közös biztonság- és védelempolitika területén végzett tevékenységek közötti jobb összhang kialakítását szolgáló intézményes keretek megteremtését, beleértve a COSI és a PSC együttműködésének fejlesztését. A két terület átfedéseinél az intézkedések közötti átláthatóság, a tervezést és a kivitelezést érintő hatékony információcserre megteremtése elengedhetetlenül szükséges egy koherens európai politika megteremtéséhez.

Az utóbbi egy-két évben az uniós szintű eszközök kialakításával vagy felülvizsgálatával összefüggésben is felerősödött a rendészeti célú információcserre és az adatvédelem megfelelő szintje, valamint az egyének szabadságjogainak tiszteletben tartása közötti, alapjában véve nem feltétlenül szükségszerű konfliktus. A lengyel elnökség hangsúlyozni kívánja a személyes adatok megfelelő szintű védelmét, a jelenlegi helyzet értékelése alapján az ő feladatuk lenne a szükségesség és az arányosság megfelelő szintje igazolásának elérése az egyes vitatott instrumentumok esetében. Ezt a feladatot az Európai Bizottsággal vállalva, sőt inkább a bizottságot kissé ebbe az irányba kényszerítve kell ellátnia, annak érdekében, hogy a tervezetek, valamint a már alkalmazásban lévő eszközök kapcsán az Európai Parlamentnek és a tagállamok többségének is megnyugtató válaszokat adhasson. A lengyel elnökség szerint e nélkül egyes instrumentumokkal kapcsolatban nincs lehetőség a továbblépésre, ilyen például az utas-nyilvántartási adatok rendészeti célú felhasználását célzó európai rendszer felállítására irányuló irányelvjavaslat, illetve az ilyen adatok átadását célzó nemzetközi megállapodások folyamatban lévő újratárgyalása. Folytatják az Európai Unió információmenedzsment stratégiájának végrehajtását, illetve a prűmi határozat végrehajtásának ellenőrzését. Megkezdődik az adatvédelmi irányelv felülvizsgálata és az úgynevezett EU TFIS² kialakításra vonatkozó lehetőségek vizsgálata.

A számítógépes bűnözés elleni harc elemei közül a gyermekpornográfia elleni harc áll a lengyel program középpontjában. A magyar elnökség tágabb perspektívájához képest, amely a számítástechnikai bűnözés elleni harc keretében általánosságban szorgalmazta a hatékonyabb együttműködést, a lengyel rendőrség szakértői által kiküldött kérdőív kifejezetten a gyermekpornográfia elleni harcra koncentrált. Felméri a tagállami kapacitásokat és a tagállamok rendészeti szervei által a jelenség elleni harcban alkalmazott módszereket.

---

² A terrorizmus finanszírozásának felderítésére szolgáló, pénzügyi üzenetadatok elemzésén alapuló európai rendszer.

EURÓPAI UNIÓ

A 2001. szeptember 11-i terrortámadás tizedik évfordulóján jó néhány rendezvényre kerül sor. A tragikus esemény áldozataira való emlékezés mellett sor kerül majd a terrorizmus elleni harc terén az elmúlt tíz évben tapasztalható fejlődés elemzésére is, ennek szemináriumok, konferenciák és egyéb szakmai rendezvények adnak majd keretet és alkalmat Európa-szerte. Természetesen a lengyel elnökség is szervez ilyen szemináriumot, amelynek célja a terrorizmus elleni harcban mérőföldkönek számító esemény bekövetkezése utáni szervezeti és szabályozási változások áttekintése, beleértve a tagállamok terrorizmus elleni speciális központjainak bemutatását, a szerepük értékelését. A terrorizmus elleni harc egyéb aspektusai is megjelennek majd az elnökségi periódusukban, ilyen a kiberterrorizmus, illetve a radikalizáció elleni hatékony küzdelem. A Norvégiában lezajló események előtt a lengyel program a szélsőbaloldali extrémizmus és a terrorizmus közötti kapcsolat vizsgálatára összpontosított, a megdöbbentő mérszarlás után azonban bekerült a programjukba, illetve a kompetens tanácsi formációk napirendjére a szélsőjobboldali extrémizmus elleni hatékonyabb európai fellépés is. A polgári védelmi mechanizmusok kapcsán a kommunikáció javítása és a magyar elnökség által elért eredmények implementálása jelenik meg a legfőbb célként a lengyel elnökség programjában, a célok végrehajtását önálló pénzügyi eszköz szolgálja majd.

Az integrált határellenőrzés és az úgynevezett „smart borders” koncepcióján való további munkálkodás elsőséget kap a lengyel elnökség programjában. Az elnökségnek foglalkoznia kell majd a schengeni határ-ellenőrzési kódex módosításával is. 2012-ben a bizottság 370,1 millió eurót allokált a Külső határok alapba, a tagállamok határellenőrzésének javítására és a vízumpolitikai célok megvalósítására. Az alapba juttatott összeg lehívása lehetővé teszi az uniós tagállamok mellett azoknak a schengeni rendszerben részes államoknak a támogatását is, amelyek az utóbbi időszakban jelentős migrációs nyomás alá kerültek.

A lengyel elnökség programja a migráció területén nem hordoz valódi újdonságokat, de valószínűleg nagy feladatok előtt áll.

INFORMÁLIS BELÜGYI TANÁCSÜLÉS SOPOTBAN. 2011. július 18-án tartották a belügyminiszterek lengyel elnökség alatti első, informális ülését. A miniszterek a lengyel programban meghatározott főbb feladatok megvitatásával foglalkoztak. Hangsúlyos témák voltak a közös európai menekültügyi rendszer 2012 végére történő felállításának esélyei, illetve a schengeni rendszer jövője.

Az európai menekültügyi rendszer öt fontos jogi aktusból állna, ezeket az Európai Parlamenttel közösen kellene elfogadnia a tanácsnak, emellett tartal-

maz olyan kiegészítő kezdeményezéseket, amelyek a tagállamok közötti szolidaritás és a gyakorlati együttműködés szintjének fejlesztését szolgálják. A határidő tartásához azonban intenzívebbé kéne tenni a két uniós intézmény közötti együttműködést, és mindkét félnek jelentős kompromisszumkésztséget kell majd mutatnia ahhoz, hogy a kitűzött időpontban megvalósuljanak a közös menekültügyi eljárások, és egységes védelmi státusok legyenek az unió tagállamaiban.

A schengeni rendszer jövője kapcsán a növekvő illegális migrációs nyomás ellenére is egységes a miniszterek álláspontja, e szerint ezt a kiemelkedően fontos alappillért minősülő közösségi vívmányt meg kell őrizni, csupán a szélsőséges helyzetekre kell rendkívüli, de arányos intézkedésekkel reagálni, ezek között legvégső eszközként jöhet esetleg szóba a határellenőrzés ideiglenes visszaállítása. A konkrét feltételrendszer megvitatására hamarosan sor kerül.

A tagállamok egyöntetű támogatásukról biztosították a lengyel elnökség kezdeményezését a szintetikus drogokra vonatkozó európai paktum kidolgozására. Az efféle pszichoaktív anyagokkal való visszaélés elleni hatékony fellépéshez flexibilitásra, a jogi keretek felülvizsgálatára, jobb rendészeti együttműködésre van szükség. A témáról októberben konferenciát is rendeznek Varsóban.

Tekintettel arra, hogy hazánkban is ez a második legnépszerűbb kábítószer, így mi is érintettek vagyunk. Az új szerek mielőbbi listára vétele és a nemzetközi bűnügyi együttműködés jelentősége megkérdőjelezhetetlen. A korai figyelmeztető rendszer jól működik ugyan, a fellépéshez szükséges eljárások lassúsága miatt azonban a meglévő jogi keretek is felülvizsgálatra szorulnak. Lengyelország erre nemzeti szinten már 2010 októberében sort kerített.

AZ EU TFTS LÉTREHOZÁSÁNAK LEHETŐSÉGÉT VIZSGÁLÓ BIZOTTSÁGI KÖZLEMÉNY. Amikor a tanács jóváhagyta az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok közötti, az Európai Unióból származó pénzügyi üzenetadatoknak a terrorizmusfinanszírozás felderítését célzó program céljából történő feldolgozásáról és az Amerikai Egyesült Államok részére való átadásáról szóló megállapodás (a továbbiakban: TFTP-megállapodás) megkötését, egyúttal felkérte a bizottságot, hogy a megállapodás hatálybalépésétől (2010. augusztus 1.) számított egy éven belül nyújtsa be az Európai Parlament és a tanács részére „az adatlehívás uniós területen történő jogi és műszaki keretét”. Az Európai Parlament szintén folyamatosan sürgette, hogy dolgozzanak ki a kért

adatok Európa területén való megszerzésének problémájára vonatkozó, fenntartható és jogi szempontból megalapozott, hosszú távú európai megoldást. Ezekre a kérésekre az első formális válaszlépés a bizottság 2011. július 13-án benyújtott közleménye³ a terrorizmus finanszírozásának felderítésére szolgáló európai rendszer létrehozásához rendelkezésre álló lehetőségekről. A közlemény csupán ismerteti a terrorizmus finanszírozásának felderítésére szolgáló rendszer keretében „az adatlekvás uniós területen történő jogi és műszaki keretének” kiépítésére vonatkozó különféle lehetséges opciókat, nem jelöli meg az előnyben részesített lehetőséget, de bemutatja a figyelembe vett szakpolitikai lehetőségek mérlegelése során releváns szempontokat. A bizottság megítélése szerint azonban a hatásvizsgálat alapján történő konkrét javaslatok előterjesztése előtt hasznos lenne további vitákra sort keríteni. A bizottság első körben egyeztetett a tagállami hatóságokkal, az adatvédelmi hatóságokkal, az Europollal és a kijelölt szolgáltatóval. A majdani hatásvizsgálat alapjául szolgáló, 2010 második félévében megrendelt tanulmány végleges eredményei azonban csak ez év végére válnak hozzáférhetővé. Esetleges létrehozása esetén az EU TFDS rendszerre vonatkozó legfőbb követelmény, hogy hatékonyan hozzá kell járulnia az unión belül a terrorizmus és annak finanszírozása ellen folytatott küzdelemhez, illetve hozzá kell járulnia a harmadik országoknak átadott személyes adatok mennyiségének korlátozásához. A rendszernek elő kell írnia az unió területén történő üzemeltetéséhez szükséges adatok feldolgozását az uniós adatvédelmi elvek és jogszabályok tiszteletben tartása mellett.

ISEC PÁLYÁZATI KIÍRÁSOK A BIZOTTSÁG HONLAPJÁN. Az Európai Bizottság honlapján megjelentek a Bűnmegelőzés bűnüldözés pénzügyi program keretében kiírt legújabb pályázatok. Érdemes felkeresni az oldalt, és tanulmányozni a kiírásokat.⁴ A témák sorában az emberkereskedelem elleni hatékonyabb küzdelem és az illegális internethasználat elleni fellépés mellett a pénzügyi bűncselekmények elleni küzdelem, a terrorizmus elleni harc különböző aspektusai szerepelnek. Lehet pályázni közös nyomozó csoportok témakörben is.

Összeállította: Szabó Adrienn

---

³ COM(2011) 429 végleges.

⁴ A részletes pályázati felhívások és a pályázatok előkészítéséhez és benyújtásához szükséges dokumentumok elérhetők: http://ec.europa.eu/home-affairs/funding/isec/call_2011/funding_isec_en.htm

Ára: 470 Ft

Jelölje meg, az alábbiak közül mit tart a bizonyítási eljárás három legfontosabb alapelvének!

